jordi moreras

una mesquita al barri

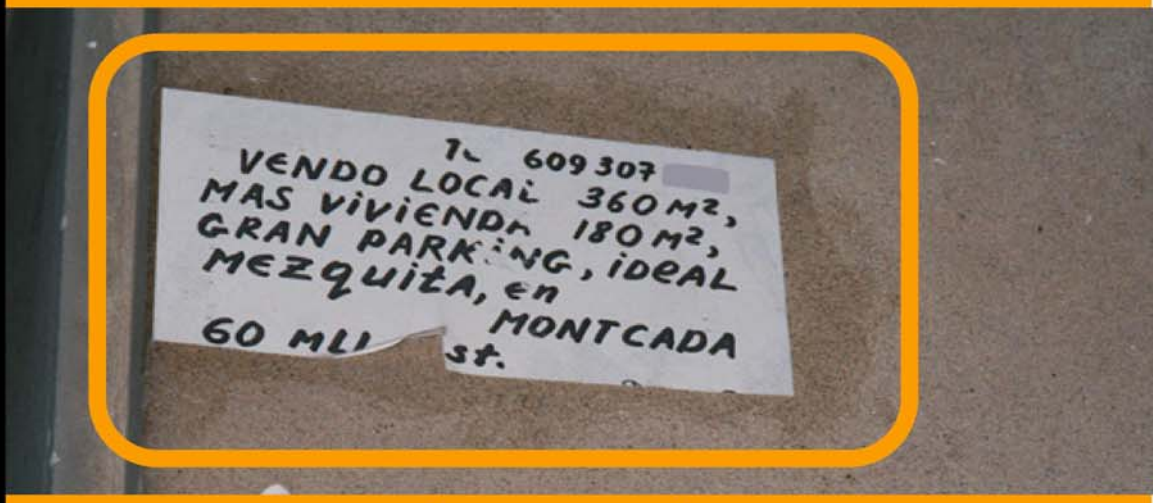

CONFLICTE, ESPAI PÚBLIC I INSERCIÓ URBANA DELS ORATORIS MUSULMANS A CATALUNYA

--- novembre de 2009 ---

"Si los individuos definen las situaciones como reales, son reales en sus consecuencias"

--- W. I. Thomas

"Articular el lugar y evaluar la importancia del particularismo militante -la reunión de individuos en patrones de solidaridad locales- dentro de un marco político más amplio se convierte, como han señalado muchos observadores, en una tarea crucial para la teoría y la práctica urbanas. [...] El particularismo militante y las solidaridades locales deben entenderse, por lo tanto, como *mediadores* cruciales entre cada persona y una política más general. Su vitalidad e influencia depende crucialmente de cómo desempeñen esa función mediadora"

--- David Harvey

"Los momentos de locura -en los que 'todo es posible'- se repiten de modo persistente en la historia de los movimientos sociales. En puntos tan turbulentos de la historia, escribe Aristide Zolberg, 'cae el muro entre lo instrumental y lo expresivo'. 'La política rompe sus cadenas e invade la vida entera' y 'los animales políticos trascienden de algún modo su destino'. Esos momentos son desestabilizadores y a menudo dejan desilusionados incluso a los participantes, por no hablar de las élites ni de las autoridades políticas. Pero pueden ser 'necesarios para la transformación política de las sociedades', escribe Zolberg, pues son la fuente de los nuevos actores, los públicos y la fuerza para irrumpir a través de la costra de la convención"

--- Sidney Tarrow

SUMARI

1. Introducció 7
1.1. Metodologia, material empíric i fonts documentals

2. Conflicte, sociabilitats reactives i pluralisme en la política local 14
2.1. El conflicte social i la cultura política
2.2. Les sociabilitats reactives
2.3. Un nou ítem en l'agenda política local

3. Els conflictes a Europa 27
3.1. Les respostes polítiques
3.2. Les noves geografies religioses urbanes
3.3. Un canvi de registre

4. La situació dels oratoris musulmans a Catalunya 39
4.1. Un islam en construcció
4.2. La sucessió dels conflictes i el seu impacte sobre l'evolució de les comunitats musulmanes
4.3. Perquè a Catalunya?
4.4. Les experiències de regulació legal d'aquests espais de culte
4.5. Els contextes de partida
Addenda: la llei dels centres de culte (juliol de 2009)

5. Genealogia dels conflictes 74
5.1. Tornar la mirada enrera
5.2. Redimensionar l'àmbit local
5.3. Actors: discursos, pràctiques i referents
5.4. L'anàlisis estructural dels conflictes
Addenda: dos conflictes, dues mirades: el paper dels mitjans de comunicació

6. Repertoris i gramàtica de la protesta 111
6.1. Del rumor a la pancarta: l'efectiva acció de les plataformes espontànies
6.2. Reclamacions sense alternativa
6.3. Apolítics que reclamen l'atenció política
6.4. Exercir una pressió efectiva
6.5. Preservar l'espai propi, nostàlgia d'un barri que ja no existeix
6.6. Sentir-se guanyadors

7. Pràctica de la política 139
7.1. Perquè és ara que s'incorpora el factor religiós?
7.2. Els referents com a arguments justificatius de l'acció pública
7.3. Valorant l'experiència amb els interlocutors comunitaris
7.4. Polígons i poliesportius: nous escenaris d'expressió religiosa col.lectiva
7.5. Moratòries: la discreccionalitat dels actors polítics
7.6. L'exercici de la jerarquia: les relacions en el si dels equips de govern
7.7. Entomar la crisi: la definició de les respostes polítiques

8. Conclusions: la provisionalitat com a paradigma 172

9. Bibliografia 180

1. INTRODUCCIÓ

> "Els veïns del carrer Sant Pere, que a mitjans de maig van presentar un centenar de firmes a l'alcalde de Vic, consideraven desencertat l'emplaçament, 'perquè el carrer és molt estret i al pis de dalt hi viu una família'. Pels veïns la iniciativa de la mesquita no és la millor manera de 'contribuir a la integració dels marroquins al nostre país'. En aquell moment, però, l'alcalde de Vic, Pere Girbau, va qualificar el fet 'd'històric' per a la ciutat."
>
> *Avui*, 9 d'octubre de 1990.

El que teniu a les mans és un informe que analitza els conflictes apareguts a Catalunya davant de l'obertura d'oratoris musulmans. Tal enunciat formal com aquest no pot obviar els implícits interrogants que acompanyen l'abordatge d'una qüestió com aquesta, que ha generat en els darrers anys una especial atenció política i mediàtica. Uns implícits que apareixen en el mateix ús del concepte "conflicte", que segueixen estant presents en l'atribució del caràcter "polèmic" que pressumptament sembla acompanyar la inauguració dels espais de culte musulmans a Catalunya, i que -sobretot- es formulen cada vegada que hom vol tornar una mirada analítica vers el passat recent, on revisar els discursos, els arguments i les pràctiques dels actors socials implicats en aquests esdeveniments. Tal acumulació d'implícits ha portat a aquest estudi, des de la seva formulació al seu desenvolupament, a haver d'*explicar-se*, a haver d'explicitar quins eren els seus plantejaments inicials per tal d'haver de tornar a revisar uns casos *aparentment* resolts.

Aquest treball és la síntesi d'una recerca concreta, desenvolupada entre els anys 2007 i 2008, sota el patrocini de la Fundació Jaume Bofill. Però també és fruit d'una mirada analítica de llarga durada, iniciada a principis de l'any 2001, i que ha anat generant altres informes i publicacions durant aquest periode. Un seguiment continuat, unes vegades sobre el terreny, altres a nivell documental, contrastat en el marc de sessions de formació arreu de Catalunya, que ha permès elaborar una aproximació a aquesta realitat més acumulativa que puntual, més contextual que focalitzada i més insistent en la interpretació dels implícits que no en la narració de les evidències d'aquests conflictes.

El fragment de la notícia publicada pel diari *Avui* l'any 1990, ens indica que les reaccions que genera l'obertura d'aquests equipaments religiosos s'inicien des del moment en que s'observen els primers indicis d'assentament dels col.lectius immigrats. A Vic, un dels establiments històrics de la immigració

marroquina a Catalunya, els arguments exposats pels veïns en aquell temps connecten amb els que són formulats en polèmiques més recents. En canvi, no es produeix la mateixa continuïtat respecte al discurs pronunciat per l'actor polític, l'alcalde, que considerava aquest fet com a "històric", amb les reaccions que adopten els gestors públics en l'actualitat. De cóm evolucionen els arguments que posteriorment justifiquen les pràctiques d'uns i altres actors, ha estat un dels objectius d'aquest treball.

A l'hora d'elaborar una síntesi que permeti interpretar alguns d'aquests pressupòsits, he seleccionat una sèrie de casos que des de la perspectiva dels actors implicats en ells, podrien ser definits com a "tancats" (tal com es veurà, he dedicat una especial atenció a revisar aquesta idea de tancament o de resolució, precisament contraposant els arguments de balanç final del conflicte que formulen uns i altres actors). He preferit no abordar casos que encara estan pendents de resolució, precisament perquè es troben *en procès*, decantant-me per casos que ja no formen part del present, sinó d'un passat recent. Malgrat el temps transcorregut (en ocasions amb una legislatura politica entre mig), hom percep cóm costa recordar-los i, sobretot, revisar-los críticament. Obrir de nou els diferents dossiers, ho he pogut constatar, esdevé una tasca incòmoda.

La primera clarificació conceptual que cal elaborar fa referència a la definició d'aquests casos. Estem parlant d'aquelles *situacions conflictives generades al voltant dels oratoris musulmans a Catalunya, que són resultat d'un procès d'oposició social en contra de la seva presència, que empren diferents mecanismes d'expressió d'aquesta oposició, i que poden adquirir una major o menor dimensió pública (de la que poden fer-se ressó o no els mitjans de comunicació).* Identifiquem aquestes situacions com a resultat d'una continuïtat entre l'expressió de *sociabilitats reactives* (que són les que estructuren i donen sentit a l'oposició en contra d'aquests equipaments religiosos), la definició i implementació de *respostes públiques* (elaborades per part dels actors polítics davant d'aquestes reaccions), i els *posicionaments estratègics* (per part d'altres actors, que volen jugar un paper en aquest procès). Tot el procès en el seu conjunt, contribueix a identificar la qüestió de l'obertura d'equipaments religiosos islàmics a Catalunya, en un "problema públic", que reclama una resposta activa per part dels gestors públics.

La interpretació d'aquests conflictes s'elabora en base a dos eixos centrals: per un banda, la dimensió local, i per l'altra, l'anàlisi d'actors. Parlar en clau local, vol dir que he dedicat una especial atenció a veure cóm s'han entès aquestes situacions conflictives en contextos de barris o de municipis, definits per un principi de proximitat social. En la lectura actualitzada que proposo en relació a aquests episodis passats de la vida local de diferents municipis catalans, intento esbrinar algunes de les claus que poden arribar a comprendre les circumstàncies que avui en dia defineixen les relacions socials entre el

col.lectiu musulmà i la societat autòctona. En el record d'un passat immediat, d'una convivència que ja dura algunes dècades, l'elaboració d'una memòria històrica comuna no pot obviar l'existència d'aquests moments de fort desencontre, que encara segueixen sent recordats i que probablement han acabat condicionant la interacció entre actors socials.

El segon eix d'aquesta recerca parteix de l'anàlisi dels actors implicats en aquestes polèmiques, elaborant una proposta que contempla cada actor en relació a un àmbit específic que li dóna identitat, compartint amb ells una sèrie de referents conceptuals i argumentals. Dels vuit àmbits identificats (polític, veïnal, comunitari, social, mediàtic, judicial, religiós i de seguretat), els cinc primers juguen un paper destacat en els casos analitzats, mentre que la resta progressivament comencen a guanyar protagonisme. Entenc que aquesta forma de conceptualitzar els conflictes en base als punts de vista expressats pels diferents actors, i la interacció que mantenen entre ells, ens pot permetre comprendre millor les diferents interpretacions i lògiques que es barregen, i que condicionen especialment la recerca d'un compromís per les diferents parts, de cara a trobar una (re)solució satisfactòria.

Aquestes polèmiques s'incorporen dins del marc del progressiu reconeixement del pluralisme religiós a Catalunya. No obstant, i aquesta és una de les evidències destacades per aquest estudi, els conflictes entorn les mesquites no sintetitzen la reacció de la societat catalana davant l'alteritat religiosa: no només comencen a aparèixer altres tipus de polèmiques amb els equipaments religiosos d'altres col.lectius (comunitats gitanes de l'Església de Filadelfia, pentecostals africans o sijs), sinó que és possible reconstruir una història, discreta i quotidiana, de queixes veïnals davant d'expressions religioses no catòliques (protestants, Testimonis de Jehovà), ocorregudes en les darreres dècades en barris i ciutats catalanes. Això ens ha de portar a reflexionar de manera més amplia sobre el caràcter reactiu d'aquesta societat davant les evidències de la seva pròpia diversitat, superant l'oposició entre autòctons/estrangers.

Aquesta recerca s'ha orientat en base a tres premises analítiques: *metodològicament*, he considerat fonamental aproximar-se a la realitat d'aquestes situacions a partir dels arguments dels seus principals protagonistes, baixant al terreny, i fugint d'una interpretació basada en notícies de premsa (que, per molt que sigui obvi, és precís recordar que no es tracta de material empíric sinó elaborat per un dels actors implicats en aquests processos). *Epistemològicament*, vull exposar que allò que mostren aquestes situacions conflictives va més enllà de la col.lisió puntual d'interessos entre diferents actors socials, sinó que ens permeten comprendre les respostes d'una societat com la catalana davant la seva transformació en realitat plural, mostrant les seves resistències a acceptar com a pròpies determinades presències en l'espai

públic. I *políticament* (sense adoptar cap opció partidaria o partidista, o com deia Pierre Bourdieu, parlar de política no políticament), en quan a que considero del tot necessari i oportú abordar analíticament aquests processos, per la llum que ens aporten en tres aspectes: sobre l'exercici de la política a nivell local, i les relacions que mantenen els diferents actors socials per tal de legitimar-se dins l'esfera pública; sobre la revelació dels equilibris de poder existents en la societat catalana, i que els conflictes intenten redefinir; i sobre la vigència d'un model d'integració i convivència que situacions com aquesta posen en qüestió.

És bo tenir present des del començament, que aquest treball no pretèn establir un balanç de l'acció pública en relació a aquestes situacions. Sóc de l'opinió que això hauria de fer-se –més aviat, que no tard-, des de la perspectiva del propi àmbit polític, que ha de ser capaç de fer una lectura crítica sobre els errors comesos, i del que s'ha pogut aprendre d'aquests casos. Per contra, aquest és un treball que intenta explicar les raons de les oposicions, i les interaccions complexes que es produeixen durant i després d'aquestes situacions conflictives. En aquest sentit, sí intenta establir un estat de la qüestió del panorama resultant de la (re)solució dels diferents casos arreu de Catalunya, per tal de saber en quina situació ens trobem avui en dia. Explícitament, no he volgut fer una avaluació respecte a les "bones -i no tant bones- pràctiques" acumulades durant aquests darrers deu anys en aquest tema, sinó que he optat per a contrastar els fets i les paraules dels diferents actors implicats, com a forma per a poder incloure un seguit de reflexions crítiques en relació a la responsabilitat cívica que comparteixen els diferents actors implicats en aquestes polèmiques.

Entengui's, o no, com a crítica a l'acció política, és força significatiu que a dia d'avui, no existeixi cap mena de document d'orientacions públiques on es faci referència al que cal fer davant d'aquestes situacions. Algú podria respondre que en aquests moments, ja es disposa de la Llei sobre espais de culte, aprovada pel Parlament de Catalunya el juliol de 2009. Però la llei actua com a instrument per al desenvolupament d'una gestió procedimental i administrativa (que serà complementada pel seu reglament d'execució), que no pot substituir la definició d'un contingut polític concret que és el que permet donar resposta al pluralisme religiós. Ens hem dotat d'un instrument complex (com és la llei), i no disposem d'un llibre d'instruccions clar i ben explicitat (que ens porti a fer un ús coherent i efectiu d'ell). Només el temps dirà, si en la seva aplicació, la llei ha pogut donar resposta als implicits sobre la qual aquesta es va elaborar.

1.1. Metodologia, material empíric i fonts documentals

Aquesta recerca ha analitzat vint-i-cinc casos d'oposició a l'obertura de mesquites, entre el periode 1997 i 2008, i repartits arreu del territori de Catalunya. Deu d'aquests casos han estat estudiats sobre el terreny, amb entrevistes amb els diferents actors que hi varen participar i analitzant la documentació (des de premsa a altres materials) referida a ells. La resta ha estat analitzada bàsicament d'una manera documental, amb l'objectiu d'emmarcar contextualment totes les polèmiques.

En total s'han entrevistat (mitjançant un qüestionari semi-obert) a vint actors, el que ha generat aproximadament unes 25 hores de grabacions en àudio, que han estat transcrites en paper per tal de ser referides en l'informe final. En ell apareixen, mitjançant textos destacats entre claudàtors ([ ]), en cursiva i en color vermell. S'han entrevistat a actors de quatre àmbits diferenciats: àmbit polític (quatre responsables polítics i quatre tècnics municipals), àmbit comunitari (quatre responsables d'oratoris musulmans), àmbit veïnal (quatre responsables veïnals) i àmbit social (quatre responsables associatius).

A més del material produït per les entrevistes, s'ha analitzat un nombre heterogeni de documents (declaracions institucionals, informes, dictàmens jurídics, declaracions veïnals o d'associacions diverses, panflets i altres materials d'oposició contenciosa, pàgines web, etc), a més dels retalls de premsa. La premsa ha estat analitzada de manera quantitativa (veure una sèrie de gràfics elaborats en el capítol quart), però també de manera qualitativa, pel que fa a les declaracions dels actors. Per últim, el seguiment d'aquests casos s'ha fet a partir dels apunts extrets del treball sobre el terreny dut a terme al llarg d'aquest periode, i des d'anys enrera.

Aquest treball representa el delta on s'han anat sedimentant reflexions iniciades a principis de l'any 2001, a partir del moment en que la llavors denominada Conselleria de Benestar Social, em va encarregar l'organització i impartició d'una sèrie de seminaris arreu de Catalunya, que duien el títol d'"Islam i àmbit local". Es van organitzar unes quaranta sessions entre els anys 2001 i 2003, el que em va permetre conèixer de primera mà les reaccions que despertava aquesta qüestió a nivell comarcal. Des de llavors fins ara, l'anàlisi de les oposicions a l'obertura de mesquites m'ha ocupat en diferents activitats formatives tant a Catalunya com a Espanya o Europa. Hi destacaria, entre elles, el seminari celebrat durant la quinzena Escola d'Estiu sobre Interculturalitat de la Fundació Ser.Gi de Girona (6-9 de setembre de 2005), que duia el títol "Una mesquita al barri". El seminari s'estructurava en torn a quatre taules rodones, on van participar un total de vint actors diferents, que vàren debatre entorn les circumstàncies que apareixen en aquests conflictes.

L'estructura d'aquest seminari, donant veu i opinió a diferents actors, inspira la forma en que s'ha elaborat aquest estudi. Igualment, he de reconèixer la

influència que ha exercit sobre mi el visionat del video "Mesquita no!" elaborat l'any 2005 per Alberto Aranda i Guillermo Ruiz de la productora *A Contraluz Films*. El seu plantejament a l'hora d'abordar els arguments dels actors implicats m'ha servit d'estímul per aproximar-me als posicionaments d'uns i altres.

Per últim, durant el camí d'aquesta reflexió, s'han elaborat altres treballs, que permeten comprendre cóm aquesta s'ha anat construint. Són els següents:

(2002) *Espais vinculats amb el culte musulmà a la província de Barcelona. Aportacions a la gestió de la diversitat.* (Fundació CIDOB, finançat per la Diputació de Barcelona).

(2002) *La presència musulmana a Catalunya. Materials de referència per a la intervenció política local.* (Secretaria d'Afers Religiosos del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya).

(2005) *La regulació dels espais de culte musulmà. Propostes d'acció per l'àmbit local.* (Servei de Polítiques de Diversitat i Ciutadania-Diputació de Barcelona).

(2006) "La regulació local dels llocs de culte religiosos", *Revista DB (Diputació de Barcelona)*, nº 143: 28-33.

(2006) "¡Que vuelvan los Reyes Católicos! Los conflictos en torno a la presencia musulmana en Cataluña", a Marta Poblet-Pompeu Casanovas (dir.), *Polítiques de l'Islam i models d'Europa*. Sabadell: Caixa de Sabadell, pp. 159-186.

(2008) "'Hoy han hablado en la tele, de la mezquita del barrio'. Los medios de comunicación en el contexto de los conflictos en torno a los oratorios musulmanes en Cataluña", a Maria Martínez Lirola (ed.), *Inmigración, discurso y medios de comunicación*. Alacant: Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, pp. 127-142.

(2008) "¿Conflictos por el reconocimiento? Las polémicas en torno a los oratorios musulmanes en Cataluña", a Ana I. Planet-Jordi Moreras, *Islam e inmigración*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales (Foro de Inmigración y Ciudadanía, nº 17), pp. 53-79.

(2009) "The mosque conflicts in Spain: a summary of four cases" (informe per l'estudi "*Conflicts over Mosques in Europe. Policy issues and trends*" Network of European Foundations-Alliance Publishing Trust)

Essent conscient de les inquietuts que podria provocar la meva proposta analítica, he cregut oportú obviar les referències concretes als casos analitzats, així com respecte a la identitat de les persones que han estat entrevistades al llarg d'aquest estudi. Crec que aquesta condició de discreció no afecta a contingut de l'estudi, doncs s'aplica en correspondència a la confiança atorgada per les persones entrevistades per tal de parlar obertament de qüestions que segueixen sent considerades com a "sensibles". Per tal motiu, aquesta introducció també ha de servir per expressar el meu profund

agraïment a totes aquelles persones que han accedit a fer amb mi aquest exercici de revisió crítica. Tanmateix, he de reconèixer la confiança atorgada, altre cop, per part de la Fundació Jaume Bofill, a l'hora d'encarregar-me l'elaboració d'aquest estudi.

Gelida, novembre de 2009

2. CONFLICTE, SOCIABILITATS REACTIVES I PLURALISME EN LA POLÍTICA LOCAL

Per tal d'interpretar aquests conflictes més enllà d'una perspectiva que els observa com a "successos", "casos aïllats" o "fets puntuals", i veure en ells una sèrie d'interrogants profunds respecte la manera en que la societat catalana s'ordena i es pensa a si mateixa, he estructurat el marc teòric d'aquest treball entorn als tres eixos que mostra l'enunciat d'aquest capítol. A continuació, desenvoluparé de forma esquemàtica tots tres, introduint en ells algunes de les hipòtesis de treball que han estat desenvolupades al llarg d'aquest treball.

2.1. El conflicte social i la cultura política

Les nostres societats contemporànies encaren el conflicte amb l'imperatiu de la seva resolució. La idea de que el conflicte vé a alterar un suposat ordre social existent, genera aquesta necessitat d'erradicar el que es considera com a una disfunció del sistema social. Les diferents teories socials han considerat el conflicte com una part constituent de tota societat, i no una patologia que les altera. De fet, el conflicte posa a totes les societats en relació a la seva pròpia heterogeneïtat, a la seva alteritat, i la seva extinció comporta també la negació d'una part d'ella. Sense el conflicte, aquest suposat ordre social perdria una excel.lent oportunitat per a reafirmar-se.

Les societats d'antiga -o més recent- immigració (com seria el cas de Catalunya), pensen en ella com a potencial factor de perturbació de l'ordre social preexistent. La idea de un conflicte exògen que és trasplantat en la societat per col.lectius nouvinguts, contribueix a reedificar aquest ordre social imaginat com a quelcom estructural, el que amaga el seu caràcter plenament conjuntural, contingent i històric. Imaginar un ordre social en perfecte equilibri, mostra la profunda tendència conservadora de les nostres societats, reàcies a acceptar la seva continua transformació, que es fa especialment evident dins del seu escenari principal: l'espai públic. Un espai que, tal com magníficament descrivia Daniel Innerarity (2006: 14), només pot ser entès com "aquella esfera de deliberació on s'articula allò que és comú i on es tramiten les diferències".

L'arribada (o "irrupció", tal com sovint es percebuda) de poblacions immigrades en una societat com la catalana, suposa un qüestionament directe de les formes i els procediments que havien estat establerts per tal de poder "tramitar les diferències" en el seu espai públic. No obstant, la tendència habitual a l'hora d'interpretar els conflictes que es deriven de la presència

immigrant, és relacionar-los amb la integració social d'aquests col.lectius: el conflicte, en definitiva, és generat per un agent "extern", que evidencia una disfunció en el seu procès d'integració en la societat. L'estudi comparatiu de Cachón (2008) matitza aquesta correlació, argumentant que "l'absència de conflictes podria ser considerada erròniament, com un signe d'integració, però hauria de ser compresa més aviat com un signe de segregació i d'exclussió radical" (p. 10).

És significatiu indicar que el "moment" d'aparició dels conflictes lligats a la immigració, es relaciona amb l'evolució del cicle migratori que relaciona la societat receptora i els diferents col.lectius immigrats. Sovint, la temporalitat dels conflictes és resultat de l'augment de la seva visibilitat social i de les evidències del seu assentament. I com que això acaba generant diferents formes de percepció social, en base a les quals la societat receptora acaba interactuant amb aquests col.lectius, fora assenyat qüestionar el caràcter "exògen" que s'aplica a tals conflictes. Aquests són resultat directe dels desencontres que es produeixen en el si de les societats receptores. El cas que ens ocupa és més que evident: les mesquites no són el problema; el veritable problema es troba en les reaccions de rebuig que generen arreu d'Europa.

La mirada política mostra una clara tendència a identificar conflicte amb enfrontament entre actors. Aquesta és la forma en la que el conflicte és pensat, abordat i resolt *des de* la política i *per* la política (Bensayag-Del Rey, 2007). Aquest enfrontament sembla donar caràcter tangible a una oposició entre punts de vista, que en un context concret pot donar peu a una intervenció política reguladora. Quan un conflicte adopta una dimensió pública, el que s'està dient és que es formula un doble imperatiu per a les instàncies polítiques: per una banda, per la reclamació d'uns actors per a que les seves demandes siguin considerades i tingudes en compte dins l'esfera política (Tilly, 1998); per l'altra, en ser requerides per intervenir sobre el que es considera un "problema públic" que cal gestionar per tal d'evitar el seu impacte negatiu per la societat (Gusfield, 1981).

Penso que alguns dels conflictes que es relacionen amb la immigració no tenen un efecte epidèrmic sobre la nostra societat, sinó que formulen profunds interrogants sobre les mateixes bases del sistema polític. Alguns d'ells interroguen la forma en que s'ha definit la mateixa cultura política. Les migracions aboquen a la societat noves formes d'interacció, noves normes, valors i principis, que contrasten amb els que han estat instituits com a propis d'aquesta cultura política. El contrast amb aquestes aportacions, mostra el caràcter contingent d'una cultura política que ha estat resultat de les disputes i negociacions entre diferents grups socials, uns dominants que volen mantenir el seu estatus, i altres dominats que reclamen igualtat d'oportunitats. Les noves

presències i les noves situacions que se'n deriven interroguen els límits de la funcionalitat d'una cultura política com la catalana.

Els conflictes entorn l'obertura d'oratoris musulmans, al menys plantegen dos interrogants principals en relació al contingut i forma d'aquesta cultura política:

- en primer lloc, i com a resultat d'una percepció social àmplia que els considera com a conflictes amb una arrel religiosa (encara que aquesta no sigui ni la única ni la més significativa dimensió que s'expressa en ells), aquests topen abruptament davant de la distinció entre una esfera pública i una esfera privada, en la que s'accepta tàcitament l'exclussió de tota expressió religiosa en l'espai públic (per bé que les simbologies i presències de la tradició catòlica segueixen no només estant ben presents en l'espai urbà, sinó també en el debat polític, tal com s'ha pogut observar en els darrers anys);

- en segon, i donat que l'aparició d'oratoris musulmans és indicatiu de la voluntat d'aquests col.lectius per mantenir viva la referència islàmica, a nivell col.lectiu, s'acaben generant noves formes de participació social, que s'orienten en clau d'una identitat comunitària compartida.

La combinació de tots dos elements (la pluralització simbòlica de l'espai públic i l'emergència de noves formes de participació social i d'identificació col.lectiva), planteja nous reptes per a l'elaboració de polítiques públiques.

La naturalesa crítica d'aquests interrogants no apunta tant a les respostes polítiques en sí mateixes, sinó als valors i als principis que inspiren aquestes polítiques. Tota política pública incorpora opcions de fons arrelades en valors, paradigmes i idees, que traslladen de forma més o menys explícita "concepcions, referents normatius i interessos a l'esfera de la decisió política" (Subirats-Gomà, 1998: 13). Jobert i Muller (1987: 37) parlen de "referents" que han de guiar l'acció pública i que corresponen a "una imatge social, una representació dels objectius perseguits o de les grans orientacions destinades a mobilitzar als actors socials i a legitimar la seva acció pública", i que no deixen de ser "construccions socials". Un primer conflicte es genera en relació a la contraposició entre els principis que es relacionen amb aquests nous elements, i aquells que defensen els actors polítics.

Un segon rang de conflictes planteja la consideració de qui es troba legitimat peer participar en l'esfera política. És la mateixa cultura política la que determina aquest accès. Les formes i els continguts de la cultura política orienten a aquells que volen participar en aquest camp (Abélès, 1989: 348),

establint una sèrie de condicions d'accès a l'esfera política (el que permet indicar quins actors es troben legitimats com actors polítics i quins no), com de les temàtiques que (pre)ocupen als actors institucionals d'aquesta esfera (prioritzant allò que pot formar part o no en les decisions polítiques que siguin adoptades).

Suggerint una proposta de reflexió més profunda, més enllà dels efectes epidèrmics d'aquests conflictes sobre la vida social d'un determinat municipi, aquest estudi s'orienta amb dos objectius analítics: per una banda, i per sobre de (re)pensar aquests processos com a conseqüència de les decisions polítiques o de la interacció entre diferents actors socials, vull centrar-me en l'anàlisi de les nocions i principis amb els que els diferents actors que han participat en aquests conflictes, han elaborat els seus relats d'explicació i/o legitimació dels seus posicionaments.

Per l'altra, l'estudi d'aquests conflictes s'incorpora dins d'un marc més general d'intervenció política en matèria de pluralisme religiós. Com a tema novedós en l'agenda política local, cal reconèixer que encara no existeix un nombre significatiu d'experiències positives en aquest sentit. Aquest informe no pretèn fer un balanç d'elles, sinó mostrar cóm les organitzacions polítiques tenen força dificultats a l'hora de donar resposta a qüestions que no tenen prèviament conceptualitzades i ordenades dins la seva lògica (Friedberg, 1993: 90). Avui dia, les institucions públiques catalanes, encara es troben en aquesta fase inicial de conceptualització i ubicació ([1]), i són conscients de que les primeres intervencions sovint han estat marcades per un context de conflictivitat social. Això genera una primera percepció del caràcter complex, i "políticament sensible", d'aquesta qüestió. El balanç que hom pot fer d'aquestes intervencions públiques, especialment si fem referència al col.lectiu musulmà, és que més que polítiques d'afers religiosos, hauriem de parlar de polítiques de gestió del conflicte. En definitiva, en el moment en que el pluralisme religiós s'incorpora dins les agendes polítiques locals, es constata que:

- *l'argumentari polític respecte aquesta qüestió es troba en plena (re)definició* (el que suposa la introducció, encara tímida, del concepte de laïcitat, pràcticament absent en el discurs polític fins fa pocs anys, i amb un feble encaix dins del model de cultura política a Catalunya);

[1] D'acord amb la hipòtesi proposada per Flora Burchianti i Xabier Itçaina (2006), aquest seria un exemple més del progressiu desplaçament de la politització del fet religiós (entès com la presa en consideració dels poders públics d'aquesta qüestió, que la introdueixen en la seva agenda d'intervencions), que progressa des del nivell nacional al nivell local.

- *les respostes reactives d'una part de la societat davant determinades presències religioses* (que han adquirit una dimensió transformadora de la realitat, superant el nivell merament discursiu, per a convertirse en una actitut socialment legitimada); i

- *l'aparició de nous actors amb una voluntat decidida de participar activament en l'esfera política* (que incorporen un nou conjunt de reivindicacions fins ara no contemplades dins el debat polític).

2.2. Les sociabilitats reactives

Alberto Melucci (1999: 11) destacava el component profètic que tenen els moviments socials, en quan a que anuncien l'adveniment d'algun procès o dinàmica social: "els moviments contemporanis són profetes del present [...] 'parlen amb anticipació', anunciant allò que està tenint lloc fins i tot abans de que la seva direcció i contingut siguin evidents". Pel que anuncien (però també pel que amaguen), les formes de la mobilització col.lectiva segueixen posant a prova els instruments analítics de les ciències socials.

Koopmans i Statham (1999) descriuen els dos paradigmes metodològics que han intentat explicar les protestes socials: per una banda, l'escola de l'anàlisi d'esdeveniments de protesta (*protest event analysis*) es fonamenta en l'estudi dels nivells de tensió social, de contenció i dels "cicles de la protesta" (Tilly, 1998; Tarrow, 2004); per l'altra, l'escola de l'anàlisi del discurs polític (*political discourse analysis*), que examina cóm els actors que participen en la protesta intenten desafiar les definicions dominants de la realitat política, mitjançant la mobilització de nous esquemes d'interpretació de les relacions socials. Mentre que la primera perspectiva es centra en l'anàlisi formal i quantitatiu d'una varietat d'acció social com és la protesta, i vinculant-la dins de les teories del marc d'oportunitats polítiques, la segona focalitza el seu interès sobre els marcs interpretatius (*frames*), que vol contrastar amb el conjunt dominant de normes culturals i polítiques. Koopmans i Statham entenen que ambdues perspectives són clarament compatibles i complementàries entre si, i proposen el concepte de camp de mobilització (*field of mobilization*), com a instrument conceptual i metodològic per a lligar la connexió que s'estableix entre la protesta social i el debat entre els marcs interpretatius dins l'esfera pública.

Aquest informe s'inspira ena quests dos paradigmes d'anàlisi de les protestes socials, incorporant també alguns elements de la teoria de Bert Klandermans (1994) que les interpreta com a construccions socials, així com les reflexions d'Alberto Melucci (1999) entorn la capacitat dels moviments socials per tal de

generar identitats, en base als ponents culturals que incorporen, que actuen com a marcs interpretatius alternatius de la realitat social. Melucci proposa la noció de "xarxes de significats compartits" (1999: 73), que incideix sobre el caràcter eminentment identitari de les mobilitzacions socials, que acaben generant un cert sentiment de pertinença per part d'aquells que participen activament en elles. Tanmateix, els moviments socials en quan a que es desenvolupen com a "sistemes d'acció", plantegen un desafiament simbòlic respecte els codis culturals i polítics dominants, contribuint a "fer visible un poder que s'amaga darrera de la racionalitat dels procediments administratius i organitzatius, o dels aspectes de l'espectacle de la política" (ibid: 165).

Allò que proposa Melucci (però també altres autors com Tarrow, 2004: 26), no és tant observar els moviments socials com a forma de mesurar el nivell i qualitat de la sociabilitat formal i informal que s'expressa en el si d'una societat, sinó pel desafiament que plantegen a les instàncies del poder en les societats contemporànies. El cas que ens ocupa, propiament no es pot situar dins de la lectura positiva i propositiva de les iniciatives de mobilització social que acostuma a fer la literatura acadèmica. En el darrer *Anuari de moviments socials*, dedicat als moviments socials urbans (Ibarra-Grau, 2008), la notòria absència de tota referència al tipus de mobilitzacions que s'analitzen en aquest estudi no deixa de ser significativa. Les formes d'aquesta mobilització (en quan a que s'estructuren més en clau de protesta i no en forma de moviment) formulen un evident qüestionament de l'estandardització de les mobilitzacions ciutadanes que es proposen des de determinades perspectives teòriques. Formulen un clar contrast en quatre àmbits: primer, en quan a que no es poden ubicar dins la tipologia de moviments elaborada a l'ús (obrer, feminista, pacifista, veïnal, ecologista, de solidaritat, antirracista o antiglobalització), superant aquests marcs de mobilització; segon, pel seu caràcter reactiu però no propositiu, que qüestiona la validesa de les seves demandes; tercer, per la seva capacitat mobilitzadora, amb un caràcter espontani que li dóna efectivitat puntual, en detriment de l'estructuració formal de la mobilització; i, per últim, la consideració negativa que reben, en veure en elles l'expressió d'un "particularisme militant" (Harvey, 2007: 206), orientat des d'una perspectiva egoista, insolidària i fonamentada sobre uns principis i valors totalment oposats als que mouen altres moviments socials. En definitiva, el contrast que formulen les protestes socials que són analitzades en aquest informe s'estableixen en clau cultural, i no només en el sentit de les concepcions que donen significat a aquestes mobilitzacions, sinó també al fet de que es considera que aquestes iniciatives reactives no pertànyen a cap mena de tradició associativa i de compromís social.

En el context de l'anàlisi d'aquests conflictes, sovint s'ha volgut establir un cert paral.lelisme entre les reaccions veïnals contra la instal.lació d'una mesquita al seu barri, de les que protagonitzen altres grups socials en contra de nous

equipaments, infrastructures o intervencions urbanístiques, que consideren que transformaran sustancialment el context social, ambiental i territorial on s'instal.lin. Diversos autors han estudiat la repercusió del que s'ha denominat la *cultura del no* (Nel.lo, 2003; Alfama et al., 2007; Ferran-Casas, 2008), i que ha estat ampliament estudiada en contextos anglosaxons, sota l'apel.latiu del fenòmen *nimby* (l'acrònim de "Not in my backyard", *no al meu pati de darrera*). Per a distinguir-los de les reivindicacions de tipus urbanístic o ambiental, sovint es parla de "*nimby* socials", el que ja estableix una primera distinció no tant sol descriptiva sinó també valorativa dels components ètics de les seves demandes.

No obstant crec que és un error establir una comparació entre ambdues mobilitzacions: no només per la rotunda crítica que cal fer a l'ús de la categoria *nimby* ([2]), sinó perquè a través d'aquesta es donen per fet dues condicions que en els conflictes al voltant dels oratoris musulmans no es presenten. En primer lloc, perquè aquests es mostren com una disputa entre diversos actors implicats, i no només entre veïns i poders públics (malgrat que en determinats episodis d'aquests conflictes aquesta oposició binària no només s'escenifica sinó que també es verbalitza). Segon, en quan a que, a diferència dels equipaments i infrastructures que són discutides per la seva utilitat o interés col.lectiu sinó respecte a la seva ubicació, en el cas concret dels oratoris musulmans no només es discuteix el seu emplaçament sinó també la seva condició de bé públic, o d'equipament d'utilitat social. Això es deu -en tercer lloc-, al fet que aquests conflictes, a diferència d'altres *nimby* socials, es sobredimensionen culturalment, on els arguments sobre el suposat "impacte social" d'aquests equipaments en conceptualitzen amb termes com incompatibilitat o pèrdua identitària. Els arguments exposats en les polèmiques *nimby* poden ser "perquè aquí i no en un altre lloc?"; els que es generen al voltant dels oratoris acostumen a ser "ni aquí ni enlloc".

En virtut d'aquest argumentari, les respostes públiques es troben amb dificultats ben diferents. En el primer cas, en que no es dubta tant del benefici explícit d'aquest equipament (si bé a vegades es formula un qüestionament del mateix, en quan a que no es correspon amb una sèrie de principis de sostenibilitat, impacte ecològic o paisatgístic), sinó la seva ubicació, els arguments públics que es proposen intenten passar de l'"aqui no" a l'"així sí" ([3]). En canvi, en el següent cas, les dimensions de la resposta són força més

[2] Wolsink (2006: 89) elabora una triple crítica de l'ús poc científic d'aquest concepte: per l'ús pejoratiu que incorpora, en centrar-se només en l'egoisme dels opositors; perque descriu incorrectament els conflictes als que s'aplica aquest terme; i perque no explica les causes de l'oposició, sinó que les amaga. Per a Burningham (2000: 66) l'ús de l'etiqueta *nimby* constribueix a "exacerbar el conflicte, en ser aplicat sobre aquells que se senten exclosos i agreujats".

[3] Veure el document *De l'aquí no a l'així sí. Orientacions per planificar polítiques amb impacte territorial*, elaborat pel Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, el novembre de 2007. A nivell acadèmic, veure les propostes dialògiques de Bobbio (1999, 2003).

difícils d'elaborar, ja que no es parteix d'aquesta acceptació tàcita de la seva utilitat social com a equipaments. No obstant, proposo recuperar un dels principals arguments que són expressats per part de les reivindicacions socials en matèria d'instal.lació de grans infrastructures territorials, parlant de la necessitat de promoure una *nova cultura del territori social*. Donat que fenòmens com el *nimby* formen part del renaixement del principi de "localitat" (Bobbio, 2003: 196), cal reinterpretar el doble principi de *pertanyent a/pertinença amb* un determinat territori urbà de proximitat (barri, carrer), que és sentit com a propi, ja no només per part de les persones que es consideren autòctones, sinó també progressivament per les (nou)vingudes. Això suposa, tal com indiquen Alfama et al. (2007: 238-246), el desenvolupament de nous marcs culturals que han de guiar les polítiques públiques en aquest nou àmbit territorial, a fi de que facin guanyar la justa legitimitat social de noves presències i noves pertinences.

2.3. Un nou ítem en l'agenda política local

La novedosa inclusió del "pluralisme religiós" dins les agendes polítiques locals de Catalunya genera dos interrogants, un de tipus competencial (*perquè ha de ser el govern local el que hagi d'incorporar aquesta nova competència política?*) i un altre de caràcter organitzatiu (*qui, dins de l'estructura de govern local, s'ha d'encarregar d'assumir aquest tema?*). Pel que fa a la primera qüestió, és evident que la pluralitat religiosa formula nous reptes en la gestió municipal de la diversitat. Si fins ara la qüestió religiosa havia estat considerada com a matèria que pertanyia a l'Estat, a través d'un marc legal aconfessional i de relacions institucionals amb l'Església catòlica i, des de 1992, amb els representants de les comunitats evangèliques, jueves i musulmanes, l'aparició de nous emplaçaments de culte, les demandes en matèria religiosa expressades pels representants de les comunitats religioses locals i, tanmateix, els conflictes que ha generat l'encaix d'aquesta pluralitat religiosa, formulen clarament la necessitat de que els poders públics locals assumeixin la competència en la resposta a aquestes noves realitats. No obstant, els municipis no sempre veuen amb bons ulls l'assumpció d'aquesta nova competència política. En primer lloc, el convenciment de que aquesta era una qüestió de la que s'havia de preocupar l'Estat central, es reforça davant del fet que el marc legal en matèria de relacions entre poders públics i confessions religioses, a penes si fa alguna referència indirecta a la responsabilitat competencial dels municipis. Segon, si en el disseny del marc legal de les competències polítiques no es reconeix explícitament la responsabilitat dels poders locals, difícilment es podrà garantir una dotació pressupostària que permeti cobrir la resposta local en aquest

àmbit. En aquest sentit, els poders locals acostumen a ser reacis a assumir noves competències sense càrrega pressupostària (especialment en periodes com l'actual de crisi econòmica). I més encara -com a tercer punt-, si resulta que es troben davant d'una qüestió, de la que encara no existeixen gaires experiències a partir de les quals poder-se inspirar (certament, no s'ha acumulat un ampli ventall de "bones pràctiques"), i es constata l'impacte social (i polític) que han tingut les polèmiques al voltant d'aquestes noves presències (i que en els darrers anys han progressat dels col.lectius musulmans a altres comunitats religioses)([4]). La síntesi d'aquests tres elements pot arribar a explicar la certa recança que molts municipis expressen a l'hora d'abordar políticament les qüestions relacionades amb aquesta pluralitat religiosa.

Respecte la segona qüestió, cal tenir present que el més habitual ha estat emplaçar les respostes polítiques locals a aquest tema, dins del mateix àmbit d'atenció al fet migratori, ja que les demandes que es puguin generar en aquest sentit es consideren com a una conseqüència de l'assentament dels col.lectius immigrats al seu municipi. No obstant, l'evolució experimentada en els darrers anys en la resposta municipal a aquesta qüestió, on la tendència majoritària ha estat desplaçar les intervencions en matèria d'immigració del tradicional àmbit de benestar social a altres regidories com drets civils, participació, ciutadania o cohesió social (els termes que les defineixen, certament, són força variats), ha permès incorporar aquesta nova temàtica de "pluralisme religiós", especialment com a funció administrativa (encarregant-se de gestionar les demandes formulades en aquest terreny per a les diferents comunitats religioses), encara que no tant en la institucional (que segueix pertanyent a l'àmbit dels gabinets d'alcaldia, que són els que gestionen les relacions institucionals amb aquests col.lectius, i que decideixen el tipus de representació institucional en els actes i cerimònies que són organitzades per aquestes comunitats ([5]))

No és l'objecte d'aquest informe el realitzar un balanç de les polítiques públiques locals en matèria de "pluralisme religiós" (encara que aquest estudi pot contribuir al mateix)([6]). Però sí considero prou significatiu el fet que encara no hi hagi cap document oficial de referència elaborat des de la perspectiva municipalista o autonòmica que abordi aquesta qüestió, proposant algunes linies d'actuació i, sobre tot, un marc referencial prou motivador per

[4] És el cas, per exemple, de les comunitats gitanes de l'Església de Filadelfia, els pentecostals africans o els sijs, que generen una atenció mediàtica inferior al de les comunitats musulmanes. Agraeixo a la Dra. Maria del Mar Griera aquesta observació.

[5] Són cada vegada més freqüents les participacions de responsables polítics locals en les activitats festives dels calendaris de les comunitats religioses, com també les jornades dites de "portes obertes", que s'organitzen per iniciativa d'aquests col.lectius.

[6] Pel que fa al cas de Catalunya, remeto als lectors a la tesi de la Dra. Maria del Mar Griera (2009).

tal de que els municipis siguin capaços d'argumentar les seves intervencions ([7]). Mentre que aquests reclamen de l'administració autonòmica una sèrie d'instruments legals per donar resposta a les circumstàncies que es deriven de la intervenció sobre aquesta pluralitat ([8]), segueix existint un evident buit referencial que nodreixi d'un argumentari eficaç als ents locals. No vull dir amb això que no existeixi una clara convicció en favor de la salvaguarda dels drets de llibertat religiosa per part dels responsables polítics locals; vull dir que indicar *únicament* aquests principis en el discurs polític, no és suficient per tal de superar les situacions de desencontre que provoquen els conflictes que ara estem analitzant. Més endavant tindré l'ocasió de desenvolupar aquesta idea.

Vull continuar insistint sobre l'efecte transformador de la incorporació del "pluralisme religiós" en l'agenda política local, i sobre la definició de les intervencions públiques. En primer lloc parlaré de la transformació que s'opera sobre la dimensió local de les accions polítiques, i en segon de l'emergència de nous actors socials i la seva intervenció en la redefinició de les respostes públiques.

Les expressions de la pluralitat religiosa poden tenir un encaix local, però pertànyen a una dimensió molt més global que supera els límits d'aquesta proximitat on s'ubica la política municipal. Malgrat que les intervencions segueixen basant-se en un espai i una temporalitat concreta, algunes de les dinàmiques que poden arribar a afectar l'orientació d'aquestes formes i expressions religioses, es troben connectades amb altres realitats ben diferents. Però per altra banda, aquesta alteració dels límits de l'acció pública local també és provocada per altres agents externs: des d'instàncies administratives superiors o des de la clase política en general (institucions o partits polítics, tant els propis com els de l'oposició), acostuma a ser una pràctica habitual l'expressió de punts de vista, de recomenacions (per no dir, crítiques obertes), a la gestió feta pels responsables municipals, especialment quan aquesta ha donat motiu per la polèmica. L'anàlisi dels diferents conflictes ha mostrat la relevància que adopten aquests posicionaments polítics externs.

No obstant, des de l'interior també es produeix una peculiar forma de vincular l'acció pública amb una determinada lectura de pertenència al territori local. Per Velasco et al. (2006) es produeix un estret vincle de proximitat entre les administracions locals i el seu context social. Una de les característiques dels

[7] En altres àmbits d'atenció al pluralisme religiós, la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya ha editat els següents materials: la *Guia per al respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari* (desembre de 2005) i la *Guia per al respecte a la diversitat de creences en l'àmbit funerari* (maig de 2008).

[8] En principi, la nova Llei sobre espais de culte (Llei 16/2009 del 22 de juliol) aprovada pel Parlament de Catalunya, vé a cobrir una part d'aquestes demandes, quedant pendent per elaborar el seu reglament d'execució. Em referiré amb més detall a la Llei en una *addenda* al capítol quart.

ajuntaments dels pobles petits és que molts dels seus treballadors (des dels funcionaris municipals als càrregs electes) són *gent del poble*. Existeix una proximitat relacional que no es troba en altres nivells de l'administració pública, el que transforma la manera de relacionar-se de la ciutadania amb elles. Aquesta proximitat té una sèrie d'avantatges, però també de contrapartides, en quan a que creen una sèrie d'expectatives respecte al que han de fer els càrregs electes, o desenvolupen una sèrie d'elements de pressió que condicionen les relacions socials que es creuen en el municipi. És en base d'un criteri de confiança, en que s'assenta la relació entre veïns i ajuntament ([9]). Aquest principi gairebé *patrimonial* de la tasca a desenvolupar per part del municipi, es posa seriosament a prova en el moment en que s'atenen les demandes de col.lectius que es consideren "foranis", que no pertànyen pròpiament al poble. Es dóna per fet que, en virtut d'una regla no escrita però per tots respectada (on s'apel.la a una lògica de "preferència pels locals"), no és possible alterar l'ordre en que autòctons i forasters han de ser atesos per l'administració local. Aquells que vivim en un poble petit, permanentment considerats com a nouvinguts, sabem bé el que estem dient. En el cas de poblacions d'origen immigrat, aquest sentiment es fa encara més present, permetent el desenvolupament de rumors impermeables a tota deconstrucció, respecte a servidors públics que han de mantenir un criteri professional d'atenció general i universal a tots els ciutadans. L'impacte d'aquestes consideracions en la vida política dels petits municipis, on moltes vegades el recolzament electoral es defineix sobre aquells criteris de confiança que citava Velasco, és una forma molt explícita de redefinir els límits de *quins sóm nosaltres* i d'*allò que és nostre*. Molts arguments en aquest sentit han aparegut en l'anàlisi dels conflictes, tal com serà exposat en aquest informe.

La presència de nous actors en la vida social i política d'un municipi, més enllà de demostrar la utilitat de conceptes acadèmics com *governança*, esdevé la causa de que aquests conflictes tinguin una dimensió essencialment complexa de cara a la seva conducció i/o resolució. Complexa, en primer lloc, no tant perque apareguin diferents actors i diferents interessos en joc (de fet, cercar l'equilibri entre uns i altres actors, entre uns i altres interessos, és l'essència de la política local); sinó pel fet que varia les relacions que s'estableixen entre ells i l'actor polític principal (l'ajuntament com a institució de poder), ja que els diferents actors tenen a l'abast la capacitat per alterar la forma dels esdeveniments. Es considera que l'actor polític és el que disposa de majors recursos per tal de fer imposar el seu punt de vista definitiu, però l'anàlisi

[9] Velasco i els seus col.laboradors ho expressen de la següent manera: "cal entendre la recerca directa del polític per part del veí amb problemes, no tant com una estratègia per a reduïr al seu favor la complexitat social, sinó més aviat com una demostració de l'eficàcia i solidesa de les xarxes socials. La confiança pública dirigida vers el polític local no és més que una dilatació interessada de la confiança privada, una extensió privilegiada d'aquella que correspon a l'àmbit de les relacions familiars i veïnals" (2006: 223).

d'aquests conflictes ha demostrat cóm això és certament relatiu. Les combinatòries entre els diferents actors, les coalicions peculiars que es forjen, la variable focalització que al llarg del conflicte se centra sobre un o altre actor, contribueixen a modular un context de negociació força complicat.

Però complexa també, perquè els diferents actors acostumen a partir de llenguatges diferents, amb vocabularis i, especialment, gramàtiques pròpies. No vull dir amb això que els arguments i retòriques desenvolupades per tots ells no tinguin elements de contacte, sinó que parteixen de lògiques diferenciades de cara a poder defendre els seus interessos particulars. He desenvolupat una anàlisi de les declaracions fetes a la premsa per diferents actors en conflictes concrets, per tal de mostrar cóm s'estableixen aquestes discrepàncies, fins i tot respecte a qüestions que semblaven ser acceptades en un principi per uns i altres, i que no obstant mostren subtils discrepàncies. Tal com acostuma a passar en altres conflictes mediambientals (Bobbio, 2003), els arguments exposats pels responsables polítics per tal d'explicar les raons de les seves decisions (en aquest cas, podria ser atorgar el permís d'obertura a una mesquita en virtut del dret de llibertat religiosa), no acaben de ser entesos pels opositors, que plantegen les seves alegacions d'acord amb altres motivacions molt més importants i significatives des del seu punt de vista.

Com a forma de poder mostrar aquesta complexitat, he diferenciat en l'anàlisi a vuit actors principals (junt amb d'altres de secundaris), dins de vuit àmbits concrets, com serien el polític (ajuntament), el comunitari (els responsables de l'oratori musulmà), el veïnal (els veïns que protagonitzen la protesta), el social (les entitats socials), el judicial (els gabinets d'advocats), el religiós (les parròquies), el de seguretat (les policies locals) i el mediàtic (els mitjans de comunicació). Més enllà d'un model que proposa una relació binària d'oposició entre veïns i col.lectiu musulmà, o en forma de triangle, incorporant a ells a l'ajuntament, penso que es genera una interacció complexa de tots entre tots, on les relacions que s'estableixen difícilment poden ser predefinides en forma cooperativa o de disputa. Tal com deia al principi de la introducció, la identificació i anàlisi dels diferents actors no té un interès únicament descriptiu, sinó també de cara a poder situar en ells el seu diferent grau de responsabilitat en l'emergència i resolució d'aquests conflictes. Cap d'ells és més important que els altres, cap d'ells és més determinant, però en cada context concret uns poden ser més decisius que altres de cara a resoldre satisfactòria o insatisfactòriament els diferents conflictes.

En un grau o en altre, penso que ens trobem amb actors que busquen diferents graus de reconeixement social. Així, no són els actors comunitaris els únics que reclamen l'atenció social i de les institucions polítiques; també ho reclamen les plataformes veïnals que apareixen per a coordinar la protesta davant l'apertura d'aquests equipaments religiosos. Sens dubte, el grau i la

forma de les reclamacions d'ambdós actors és ben diferent. En el primer cas, molt més discretament que els segons, que manifesten un ampli -encara que simple i poc propositiu- repertori d'accions per aconseguir que tals demandes siguin considerades, sovint de manera coactiva respecte els responsables polítics, davant l'amenaça de retirar-lis el suport electoral. Aquesta forma d'emprar la mobilització social com a recurs de pressió sobre les decissions polítiques, per bé que pugui inspirar-se en mecanismes de participació social activa, no deixa de generar una certa inquietut respecte les tensions que acaba provocant en la política local. Algunes regles del joc polític, prèviament instituides, semblen veure's alterades davant de l'emergència de tals sociabilitats reactives.

3. ELS CONFLICTES A EUROPA

L'obertura de mesquites a Europa Occidental és un dels principals indicadors d'organització del culte musulmà, però al mateix temps també ho és de la visibilitat que adquireix la seva presència. De la mateixa manera que els patrons d'organització i d'institucionalització de l'islam són diferents entre els països europeus, també ho és la manera en que es percep aquesta visibilitat. En contrast amb la recent presència de musulmans en el seu territori, cada país activa les seves particulars percepcions, algunes d'elles basades en una història compartida (ja sigui en temps medievals o colonials), o bé en combinació amb les actuals referències que provenen del panorama polític internacional contemporani. Tanmateix, no només són aquestes referències del passat o del present immediat les que condicionen tals percepcions: també ho són les bases socials, culturals, polítiques i legals que defineixen l'encaix del factor religiós i la seva pluralitat, en cada societat. És a dir, arreu d'Europa existeixen diferents formes d'entendre el paper del fet religiós en l'espai públic, el que genera models diferents de recepció de les expressions religioses que són aportades per col.lectius provinents d'una immigració relativament recent.

Des de principis del segle XX, les societats europees han estat testimonis de les més variades situacions al voltant de l'emergència de mesquites en el seu territori. Les principals capitals europees s'han dotat d'aquest tipus d'equipament religiós, en ocasions com a conseqüència del seu passat com a metròpolis colonials ([10]), però també com a resultat de projectes monumentals promoguts per altres països musulmans. Des del primer moment, l'obertura d'aquests espais de culte ha suposat un repte de caràcter polític, del qual no s'han pogut sotstreure les diferents administracions implicades, que sovint han acabat per elaborar respostes ambivalents. Així, des d'aquestes s'ha celebrat públicament la inauguració d'aquests espais, però també s'han produit situacions de mutisme i clara indiferència política al respecte. S'han cedit terrenys públics per a construir aquests equipaments, però també s'han executat ordres d'enderrocament d'oratoris aixecats de manera irregular. S'ha donat un reconeixement dels símbols arquitectònics distintius d'aquests espais, però en altres ocasions també s'ha demanat públicament la supresió de tota simbologia ostensible. S'han celebrat jornades de portes obertes, però també s'han lamentat atacs incendiaris contra aquests oratoris com a expressió màxima de l'hostilitat manifesta que, per alguns sectors, segueix generant la seva presència en territori europeu.

En definitiva, arreu d'Europa s'han elaborat moltes i molt variades respostes per part dels diferents actors polítics i socials respecte aquesta qüestió. Sovint

[10] Potser el cas més conegut sigui el de la Mesquita de Paris, inaugurada l'any 1926, sota el patrocini del govern francès.

aplicables a un context absolutament específic, i interpretant els models d'atenció a la pluralitat religiosa definits a escala nacional, aquestes respostes polítiques locals representen una dificultat afegida als estudis que volen establir una revisió crítica i comparada (Cesari, 2005a; Wyvekens, 2006; Maussen, 2007 i 2009; Allievi, 2009).

La combinació entre els factors que defineixen les condicions de recepció de la presència musulmana, així com les formes que aquesta presenta (ja sigui com a culte -l'islam-, o com a col.lectiu -els musulmans), esdevenen claus en la comprensió d'aquests conflictes. Per aquesta raó, s'acostuma a afirmar que en aquelles societats europees amb una presència migratòria més llarga (com França, el Regne Unit o els Països Baixos), aquests conflictes són molt menys freqüents que no en altres societats de recent immigració (com seria el cas d'Itàlia o Espanya). El cert és que les polèmiques entorn de les mesquites s'han donat pràcticament en tots els països europeus, potser amb la notable excepció de Portugal i alguns països nòrdics (Allievi, 2009), si bé en diferents periodes, el que demostra que aquests conflictes són conseqüència de la manera en que aquestes societats europees conceptualitzen la presència musulmana.

Més enllà d'una interpretació sobre la prevalència actual o futura d'aquests conflictes, és possible apreciar un significatiu canvi de registre en l'obertura d'aquests equipaments religiosos, que obre nous debats respecte la regulació del pluralisme religiós, així com la percepció de la presència de l'islam a Europa. Així és força significatiu el debat arquitectònic que, cada vegada amb més insistència, plantejen els projectes de creació de centres culturals islàmics, on el factor estètic juga un paper central (Guerrero, 2009; Welzbacher, 2009). Exposaré a continuació, alguns dels elements d'aquest canvi, tant en les percepcions com en les respostes.

3.1. *Les respostes polítiques*

La qüestió dels espais de culte tant sols constitueix una part, encara que no sempre la més significativa, dels molts aspectes que acompanyen la presència musulmana a Europa. Una presència que sovint ha estat descrita en clau problemàtica i conflictiva, amb dates precises en una cronologia que s'inicia a finals dels anys 80. La problematització de la presència musulmana és un dels arguments, segons Allievi (2009), per a mantenir el principi de l'"excepcionalisme" en el tractament de l'islam com a culte i dels musulmans com a col.lectiu. D'aquesta manera, l'islam apareix com una mena de substitut discursiu que serveix d'excusa per a evitar que les pròpies societats europees

siguin capaces d'abordar les seves mancances a l'hora de reconèixer la pròpia heterogeneïtat interna.

La presència musulmana, amb els seus símbols i espais, es situa dins d'un continu molt més general que té a veure amb les dimensions de la constitució d'una minoria religiosa, en un context de creixent pluralisme en matèria de valors. Però al mateix temps, i donat que és en el context local on principalment s'expressen les formes d'aquesta pluralitat, és precís desenvolupar una perspectiva que situi el marc local amb les diferents dinàmiques que el creuen i condicionen (Frégosi-Willaime, 2001), al mateix temps que permeti sortir de la perspectiva reduccionista que vincula aquest tema amb la immigració, o de la simple enumeració dels marcs legals en matèria de llibertat religiosa.

Alguns autors (Bader, 2007; Maussen, 2007 i 2009) comencen a aplicar el concepte de *governança* per comprendre algunes de les dimensions que acompanya el procès d'acomodació de l'islam com a culte i dels musulmans com a col.lectiu a Europa. En partir del principi que l'Estat -malgrat els seus mecanismes de regulació i administració- no esdevé l'actor polític principal dins d'aquest procès, s'obre la possibilitat per a comprendre la influència d'altres actors, especialment en una qüestió que supera el limitat marc de les polítiques en matèria d'"afers religiosos". Les evidències de que els actors polítics no són necessàriament els més determinants a l'hora de desenvolupar les emergents esferes de pluralisme religiós a Europa (Massignon, 2007), planteja la necessitat de formular una perspectiva d'anàlisi més comprensiva, on sigui possible contemplar no només els arguments, les estratègies i les pràctiques dels diferents actors, sinó també els seus significats d'acord amb marcs referencials no sempre compartits. És aquesta la perspectiva que volem desenvolupar en aquest estudi, i és des d'ella que volem interpretar els resultats dels estudis que presentem a continuació.

Els estudis de Cesari (2005b) i Frégosi (2006) mostren cóm en el cas francès s'experimenta un canvi per part dels responsables polítics locals, respecte la necessitat d'abordar de manera decidida la gestió de les demandes de culte dels col.lectius musulmans, i d'incloure-les dins l'agenda política. Aquest canvi d'actitut, podria explicar-se per la confluència de dos factors: per una banda, la creació en 2003 del Consell Francès del Culte Musulmà (pel que suposa de reconeixement oficial de l'islam a França), i per l'altra, la conformació de noves formes de lideratge en el si d'aquests col.lectius (el que implicarà un canvi de registre en les relacions institucionals amb les administracions públiques locals). El resultat d'aquestes noves formes de fer política s'expressaria en quatre tipus clarament definits, d'acord amb els perfils que mostren els responsables municipals en les seves respostes envers aquesta qüestió: per una banda, els alcaldes refractaris que es refugien en una lectura

restrictiva de la laïcitat republicana, per tal d'evitar d'abordar aquest tema en el seu territori; per l'altra, els electes que demostren la seva convicció respecte a la necessitat d'atorgar un reconeixement civic a aquests equipaments religiosos; per l'altra, els responsables municipals que expressen la necessitat d'adoptar un posicionament pragmàtic i possibilista en la seva acció de govern respecte a aquests casos; i per últim, els que parteixen d'una postura realista, reconeixent explícitament que és precís avançar-se per tal de reorientar aquells projectes que puguin arribar a generar un rebuig social. La influència d'aquestes noves respostes polítiques sobre l'opinió pública francesa encara està per veure, ja que les percepcions socials respecte la presència musulmana segueixen sent clarament negatives.

L'anàlisi de Maussen (2004) sobre la ciutat holandesa de Rotterdam és paradigmàtica del canvi d'orientació respecte la qüestió de les mesquites als Països Baixos, conseqüència del desenvolupament d'una nova percepció en relació a la presència musulmana en general, especialment després de l'11-S. Segons aquest autor, el que s'ha produit a Rotterdam entre els anys 80 (data en que s'inicien les primeres propostes públiques per tal d'intervenir en la inserció urbana dels espais de culte musulmà) i l'actualitat, és una modificació dels marcs de referència que guiaven les respostes polítiques. De les primeres polítiques adreçades a restituir la "visibilitat, la dignitat i la presència" d'aquests equipaments religiosos, tot reconeixent la situació deplorable dels mateixos, i mitjançant una planificació urbanística que perseguia els objectius de la cohesió social, es passa a una reformulació restrictiva de les mateixes on s'intenta limitar explícitament la visibilitat d'aquests equipaments religiosos. A partir del moment en que els discursos anti-islam començaren a fer-se més prominents en el panorama polític holandès (especialment després del triomf del partit de Pim Fortuyn en les eleccions municipals de Rotterdam de març de 2003, i posteriorment a partir dels provocatius arguments d'altres personatges públics, com el cineasta Theo van Gogh), es feu evident la crisi del model d'acollida de la immigració holandès, que pels seus detractors va suposar la superació del que vàren anomenar la "il.lusió multiculturalista" ([11]). Com a conseqüència d'això, es defineixen nous plantejaments a l'hora de considerar la presència d'aquests equipaments religiosos, passant a limitar explícitament l'exhibició de les simbologies religioses pròpies d'aquests espais (en especial, la construcció de minarets), o demanant que aquests "siguin construits en un estil molt més modest, com a mostra de *respecte* per a la societat receptora en la que la religió és cada vegada menys important", tal com l'estiu de 2003 va declarar l'alcalde de Rotterdam (Maussen, 2004: 158).

[11] Sobre les dimensions d'aquest debat en el si de la societat holandesa, pot consultar-se el treball d'Ian Buruma, *Asesinato en Amsterdam. La muerte de Theo van Gogh y los límites de la tolerancia*. Barcelona: Debate, 2005.

En relació amb el context britànic, diferents autors han interpretat les circumstàncies que s'apleguen al voltant dels oratoris musulmans com a expressió de la voluntat d'aquests col.lectius per reivindicar el seu dret de pertenència en la ciutat, però també com a revelador de la manera en que aquests afers són contemplats dins del debat públic i de la intervenció administrativa (Naylor-Ryan, 2002). Gale (2004, 2005) estudia el cas de la ciutat de Birmingham, on la construcció de mesquites com a espais arquitectònics singulars ha adquirit una dimensió de creixent reconeixement en les darreres dècades, fins el fet de que aquestes han passat a configurar el seu panorama urbà. La seva presència és mostrada oficialment com a prova de la diversitat cultural d'aquesta ciutat, malgrat que això no vol dir que durant les negociacions per tal de planificar l'emplaçament d'aquests centres, no es plantegin qüestions relacionades amb els elements simbòlics que les acompanyen (com serien les condicions per a cridar a l'oració des dels minarets de les mesquites principals, que avui en dia es troben estrictament regulades). A Bradford, l'absència de conflictes al voltant de la presència d'aquests oratoris és explicada per McLoughlin (2005), degut al fet de la forta concentració de població musulmana en els barris on es troben aquests equipaments, el que no deixa de desvetllar un conflicte molt més profund en relació a la "islamització" de la ciutat.

La presència musulmana a Alemània, no només formula un constant debat sobre la identitat d'aquesta nació, sinó que també representa un test pràctic sobre els límits del seu model de llibertat religiosa. Aquesta és la tesi de Leggewie (2002), que mostra cóm els conflictes al voltant de l'obertura de mesquites en els diferents *länder* alemanys, no només té una significació simbòlica respecte a la seva presència en un context social marcat per les referències cristianes (es calcula que a Alemània existeixen unes 2.200 mesquites, setanta d'elles compten amb minaret), sinó que també identifica els models relacionals que s'estableixen entre els responsables polítics locals i els representants dels col.lectius musulmans. Amb trets força generals, Leggewie interpreta els tres tipus d'estil polític de resolució dels conflictes que apareixen en els municipis respecte a la creació d'aquests equipaments: per una banda trobariem l'expressió d'una estratègia paternalista, on els responsables municipals accepten "acompanyar" als promotors comunitaris en aquestes iniciatives, però mostrant-se força opacs a l'hora d'informar a la premsa i a l'opinió pública. Per l'altra, es desenvolupa una política de fer participar més actors en el debat, per donar una imatge d'obertura respecte aquest tema, malgrat que la resolució del projecte de construcció de la mesquita és força improbable ([12]). Per últim, també s'observen intents aïllats per a organitzar aquests projectes a través d'una discussió pública, en la que participen aquells

[12] Veure la polèmica generada per la construcció d'un gran centre musulmà a Colònia, i les diferents manifestacions a favor i en contra que es vàren produir l'any 2008 (v. *La Vanguardia*, 21-9-2008).

actors que es veuen afectats. Malgrat el costós e incert resultat d'iniciatives com aquestes, Leggewie considera que són les que permeten garantir -en cas d'èxit- un alt grau de compromís i sostenibilitat social d'aquests projectes.

A Bèlgica, Manço i Kanmaz (2002, 2005) analizen l'evolució en la consideració de les demandes en relació al culte musulmà i la seva resposta des dels municipis. Malgrat que des de l'any 1974, l'Estat belga havia reconegut oficialment el culte islàmic, pràcticament no existia cap mena d'experiència política a nivell local que mostrès algún perfil d'atenció a aquestes demandes. Des dels anys setanta fins a mitjans dels noranta, aquestes demandes foren clarament ignorades, ja que els responsables polítics locals consideraven als col.lectius musulmans com a població estrangera als que no corresponia formular aquestes demandes. La clara hostilitat envers l'islam i els musulmans era conseqüència d'una opinió pública clarament reactiva a la seva presència, i que els discursos i pràctiques dels responsables municipals dels partits belgues tradicionals, encara afavorien més. La percepció problemàtica de les poblacions musulmanes, l'extensió de l'ús del principi de "llindar de tolerància" emplaçava aquests col.lectius dins d'una situació patològica de *quasi apartheid*, segons aquests autors. No obstant, a partir de 1994 (data de les eleccions locals a Bèlgica) fins a l'actualitat, sembla haver-se produit un canvi en aquesta situació, més tendent a afavorir la normalització de les relacions entre municipis i comunitats musulmanes locals. Dos elements contribueixen a explicar aquest canvi d'actitut: en primer lloc, la importància d'un electorat d'origen musulmà al que comencen a prestar cada cop més atenció els diferents partits polítics, de cara a atreure els seus vots; i en segon, el desenvolupament d'una elit musulmana professional, associativa i religiosa, que fa modificar el model relacional que s'havia mantingut anteriorment amb els membres de la primera generació. No obstant aquests canvis de registre, l'escenari polític belga segueix estant condicionats per la presència de forces polítiques clarament xenòfobes (el *Vlaams Blok* en la comunitat flamenca, o el *Front National*, en la francòfona), amb arguments que carreguen directament contra la presència musulmana.

Itàlia mostra una sèrie de característiques que podrien tenir una certa corresponència amb la situació a l'Estat espanyol. Segons Saint-Blancat i Schmidt di Friedberg, 2005), la societat italiana vincula estretament islam i immigració, i la seva incorporació dins del debat públic sobre el fet religiós topa amb les relacions privilegiades que es mantenen amb la tradició catòlica. Aquestes autores analitzen la realitat concreta de les regions del nord d'Itàlia, on el moviment polític regionalista de la *Lega Nord* ha desenvolupat un discurs obertament xenòfob respecte la presència musulmana. L'exemple del conflicte entorn la creació d'una mesquita a Lodi (una petita ciutat a 45 kms de Milà) mostrà clarament els debats profunds que conflictes com aquests fan aflorar. Un d'ells seria la percepció reactiva que es segueix mantenint respecte aquestes

poblacions d'origen immigrant (i que periòdicament són expressades pels líders polítics italians, o per importants sectors de la seva ciutadania), en especial els musulmans que, en opinió d'aquestes autores, es troben mancats de la necessària "legitimació" per a ser considerats com a participants de l'esfera pública italiana. La visibilitat de la presència d'aquests equipaments religiosos islàmics també genera qüestions relacionades amb aspectes simbòlics, com va ser l'episodi de la polèmica sobre l'alçària del minaret de la mesquita de Roma (inaugurada el 1995) en relació a la cúpula de la basílica de Sant Pau al Vaticà. En aquest sentit, les respostes polítiques a nivell local acostumen a adquirir un contingut força ambigu, donada la trascendència nacional que sovint adquireixen conflictes locals com aquests.

3.2. *Les noves geografies religioses urbanes*

Del conjunt de casos analitzats, la qüestió de la visibilitat adquireix una relevància central. Una visibilitat simbòlica que contrasta amb altres simbologies -siguin aquestes religioses o laïques-, però que també proposa arguments tan objectius i contrastables, com és l'expressió de la voluntat de "romandre aquí" d'uns col.lectius que, pel seu origen immigrat, es pressumia que més tard o més d'hora tornarien al seu país. L'obertura i, especialment, la construcció de grans centres culturals islàmics a Europa és el principal factor de visibilitat d'aquest col.lectiu, que s'inscriu de manera singular en l'espai públic de les societats europees (Eade, 1996). D'aquesta manera, es redefineixen les geografies religioses de les ciutats, apareixent nous equipaments que proposen noves centralitats urbanes. El més significatiu d'aquest procès, és que sembla interrumpir el progressiu reemplaçament en molts centres urbans de simbologies del poder civil (edificis públics, ajuntaments, centres cívics), del poder financer (seus corporatives d'entitats bancàries i grans centres comercials), d'oci (restauració, atraccions) i de la cultura (museus, cinemes, teatres, biblioteques). La barreja de tals simbologies, i la seva interrelació (competitiva, cooperativa o complementària) mereix ser analitzada amb detall.

L'emergència de nous espais de culte i de noves simbologies religioses en l'espai urbà, siguin aquestes més o menys aparents, genera noves complexitats per al desenvolupament de la planificació urbana. En primer lloc, pel que fa a la contradicció entre els principis i valors que guien aquest urbanisme, i els que són exposats pels diferents col.lectius que a partir d'ara comencen a formar part de la ciutat. En segon, les planificacions urbanes acostumen a no superposar-se sobre les simbologies religioses preexistents, que passen a ser interpretades com a patrimoni cultural. Automàticament, la seva valoració passa a ser positiva, fins i tot reinterpretades en clau identitària, el que els aïlla

dels debats públics que puguin generar-se respecte al paper del fet religiós en la societat. En tercer lloc, la irrupció del que s'identifica com un signe visual d'intrusió en un context cultural que es relaciona amb una altra referència religiosa, sovint genera discusions socials i polítiques, respecte el seu emplaçament, dimensió i estètica. La formulació de reaccions socials contràries a aquestes noves presències, indiquen la feble recepció dels discursos oficials en favor del reconeixement multicultural de l'espai públic, el que acaba generant respostes polítiques ambigües i, sovint, contradictòries.

El que venen a discutir aquestes reaccions socials, no és tant una determinada confrontació entre simbologies, com les condicions que atorgen una legitimitat social per a formar part de l'esfera pública. Referint-se al cas concret de l'islam -malgrat que ben podria extendre's aquest argument a altres minories religioses-, Frégosi (2001) considera que la seva legitimitat social per a formar part d'aquesta esfera publica, no s'ha de basar únicament en el desenvolupament de determinats marcs legals i jurídics (uns elements força importants -especialment quan són absents-, però que són insuficients), ja que és necessari garantir el que anomena un "dret de ciutadania" (*droit de cité*), en la seva "original acepció de presència legítima i de participació efectiva en el si de l'espai públic de la ciutat, en tant que conjunt polític" (p. 94). La promoció d'una sèrie d'iniciatives que afavoreixin l'arrelament social d'aquestes minories esdevé fonamental per tal de desactivar els dubtes respecte a la seva presència.

Malgrat tot, la visibilitat dels seus espais de culte és també una de les estratègies possibles que desenvolupen les comunitats religioses minoritàries per afirmar la seva voluntat d'integració social. No obstant, quan la manifestació pública de tals espais i expressions religioses és interpretada per part de l'opinió pública, com a indicativa d'una integració social defectuosa (retornant a l'argument que lliga la seva presència amb un passat migratori recent o llunyà), la invisibilitat suposa una contraestratègia de protecció.

És per això que la qüestió de l'emplaçament dels equipaments de les minories religioses, s'acostuma a valorar en clau del seu impacte social sobre la població, a més d'altres consideracions de tipus tècnic. En ocasions, la resposta política ha tendit a afavorir l'opció de periferitzar i invisibilitzar l'emplaçament d'aquests espais de culte, com a forma d'evitar una situació de rebuig i de conflicte social obert. D'aquesta manera, es tendeix a reforçar el caràcter d'alteritat social dels espais de culte que es relacionen amb col.lectius socialment minoritzats. Davant la transformació multicultural i cosmopolita de les ciutats, la planificació urbana ni pot ignorar la seva intrínseca heterogeneïtat estructural, ni pot obviar la seva condició d'espai en disputa per part d'aquells grups que no necessàriament comparteixen els continguts que defineixen aquesta planificació (Nasser, 2004).

En tot cas, respostes polítiques com aquestes, denoten l'absència d'un plantejament clar i decidit en aquest tema, que depassa la qüestió merament normativa i reguladora, i que no sols té una dimensió en clau de zonificació (és a dir, considerar i definir els usos i característiques formals que s'atribueixen a un espai concret de la trama urbana). La tendència envers un cert "adhocratisme", és a dir, definir les intervencions en el mateix moment en que es planteja una qüestió concreta i no previament (Germain-Alain, 2005), no és el millor punt de partida per a intervenir de manera efectiva sobre aquesta pluralitat religiosa, de manera que tots els actors socials implicats vegin reconeguts els seus interessos particulars, i per a comprendre millor les dimensions plurals d'aquestes noves geografies urbanes del fet religiós.

3.3. *Un canvi de registre*

Els conflictes al voltant dels centres islàmics a Europa es troben essencialment sobredimensionats des d'una perspectiva cultural. A diferència d'altres conflictes territorials, agrupats dins dels anomenats *nimby*, aquests desenvolupen un argumentari fonamentalment cultural, elaborant principis d'incompatibilitat, d'alteració de l'ordre de les coses o de pèrdua d'identitat, davant de l'obertura d'aquests equipaments. Segons Allievi (2009: 86), aquests són els principis sobre el que es construeixen les identitats reactives, que es troben en la base d'aquests conflictes, i que fan impossible el desenvolupament d'una resposta merament administrativa als mateixos ([13]).

Malgrat la culturalització d'aquests conflictes, s'observen una sèrie d'indicadors que mostren un canvi de registre en el tractament de la qüestió dels espais de culte musulmans. La comparativa que hem elaborat ens ha permès situar un conjunt de pràctiques polítiques en uns contextos locals concrets, que ens estan indicant algunes de les variables que acompanyen aquest canvi d'actitut en relació a aquests projectes ([14]). Malgrat que és important diferenciar entre les respostes polítiques que s'adrecen al que seria l'edificació d'un gran centre

[13] En el seu informe, Allievi fa referència a determinats sucessos en que els espais ocupats per aquests centres eren objecte d'un atac racista, emprant sang o excrements de porcs. L'ús primitiu d'aquests principis de desacralització d'aquests espais, responen a aquest principi de "contagi cultural" que s'opera a partir d'una simbolització del territori propi (Allievi, 2009: 39 i ss.).

[14] La lectura positiva d'aquestes pràctiques polítiques (les anomenades "bones pràctiques") ha estat objecte de diferents informes europeus, que han analitzat la forma en que diferents ciutats europees han donat resposta a la presència musulmana en el seu territori, d'una forma més general a la que es vincula únicament amb l'obertura d'espais de culte. L'any 2001, l'European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) va publicar l'informe *Situation of Islamic Communities in five European Cities. Examples of local initiatives*, on analitzava els cassos de les ciutats d'Aarhus (Dinamarca), Anvers (Bèlgica), Bradford (Regne Unit), Gand (Bèlgica), Mannheim (Alemània), Rotterdam (Països Baixos) i Torí (Itàlia). Aquest any 2008, l'Agència dels Drets Fonamentals de l'Unió Europea ha publicat un nou informe (*Community cohesion at local level: addressing the needs of Muslim communities. Examples of local initiatives*), que actualitza l'anterior

cultural islàmic, de les que suposen la regulació tècnica i urbanística dels petits oratoris de proximitat, és possible identificar almenys cinc noves consideracions que a partir d'ara comencen a estar presents en aquestes respostes polítiques:

- *el càlcul polític que suposa atreure el vot del col.lectiu musulmà*

La possibilitat de poder aconseguir el suport electoral de les comunitats musulmans, a través de la intervenció pública en els afers que els afecten, és seriosament considerada per molts poders municipals arreu d'Europa. El marc legal de països com Bèlgica, que permet la participació política en els comicis locals per part dels residents de llarg durada, facilita aquest canvi de consideració respecte aquests col.lectius. La lectura interessada d'aquestes intervencions públiques, que podria despertar alguns recels de tipus ètic en relació a la forma de fer política local, és també interpretada per part dels responsables comunitaris musulmans, com un mecanisme efectiu per a que les seves demandes comencin a ser contemplades de manera diferent del que havien estat fins ara. La possibilitat de fidelitzar el suport d'aquests col.lectius obre una nova variable en el treball polític de, podria dir-se, proximitat, on els responsables polítics s'adrecen a sectors de la ciutadania per tal d'interessar-se per les seves necessitats. Així, comença a ser habitual arreu d'Europa, que líders polítics facin campanya electoral mitjançant la visita als oratoris musulmans, o participant en actes comunitaris festius. La pressumpció de poder atreure l'anomenat "vot musulmà" (entitat certament fictícia, en quan a l'heterogeneïtat que creua aquest col.lectiu), per contrabalançar el vot contrari d'aquells que es pronuncien en contra de l'execució d'aquests projectes, forma part d'aquests càlculs polítics.

- *l'existència d'un marc de reconeixement institucional*

En aquells països on existeix un marc legal de reconeixement de l'islam com a culte arrelat al país (serien els cassos de Bèlgica, Àustria i Espanya), o en aquells on s'han instituit representacions dels musulmans a nivell nacional (França, per exemple), les respostes polítiques a nivell local poden sentir-se recolzades per l'existència d'aquests marcs legals i institucionals, a partir dels quals poder guiar la seva intervenció. Malgrat tot, aquesta no és una garantia complerta, ja que sovint des dels àmbits locals es posa a revisió el model de relació amb el fet religiós (Estat-confessions), especialment pel que fa a les minories religioses. Però també és evident, que l'existència d'aquest context d'institucionalització genera un cert sentiment de confiança per part dels responsables polítics locals, que saben que prèviament ja ha existit una experiència de negociació política en aquest àmbit, i que probablement ells hauran de materialitzar en un context local concret. En aquest sentit, el que es posa

a prova de manera efectiva és la mateixa interrelació institucional entre instàncies administratives de l'Estat, respecte a models fonamentalment centralistes, o bé amb un grau d'autonomia més important.

- *un canvi qualitatiu en les interlocucions comunitàries*

Aquest factor és, probablement, un dels que més ha influit a l'hora de mostrar aquest canvi de registre en el model de relacions mantingut entre poders locals i representats comunitaris musulmans. I és que la primera generació de líders religiosos sorgits d'aquestes comunitats (els autèntics promotors dels oratoris de proximitat que per a ells representaven una forma de mantenir els lligams amb la societat d'origen), es veu superada per una nova generació de representants. D'aquella forma de lideratge, que aceptava lacònicament la seva condició de permanent nouvingut, i que es resignava a veure cóm els responsables polítics no tenien en compte les seves demandes, es passa a formes de lideratge molt més proactives, protagonitzades per membres del col.lectiu que fan servir el seu bagatge d'èxit personal (com a comerciants, empresaris o professionals liberals), com a forma de legitimar el seu lideratge. Un lideratge que ja compta amb anteriors experiències en el terreny associatiu, de relació amb els poders públics i d'aprofitament del marc d'oportunitats polítiques que ofereix una societat que consideren com a pròpia, a diferència dels seus antecessors. L'emergència d'aquests nous lideratges i formes de representació, genera canvis radicals en els models de relació mantinguts fins a l'hora, especialment en dos àmbits: en la consideració d'aquestes figures per part dels poders públics (doncs saben que aquests nous lideratges proposen expectatives diferents a les que formulaven les anteriors representacions) i en l'argumentació i contingut de les seves respostes polítiques (acceptant tàcitament que aquestes poden ser obertament qüestionades i ser objecte de negociacions molt més equilibrades que anteriorment).

- *l'impacte social positiu d'aquests equipaments*

En bona part per la influència d'aquests nous lideratges, aquells oratoris de proximitat comencen a impulsar noves activitats, a més de les pròpiament vinculades amb el culte musulmà, que serveixen per a inserir aquests espais dins dels contextos urbans on es situen. Les iniciatives de tipus social i cultural que són promogudes des d'aquests centres, no només adreçades al seu col.lectiu de referència, contribueixen a modificar sustancialment la percepció que s'elabora d'aquests espais. La seva consideració com a equipaments comunitaris adquireix una dimensió molt més efectiva i present en la vida social d'uns contextos urbans determinats. La diversificació d'activitats d'aquests espais és indicativa del

canvi d'orientació dels mateixos, i la seva progressiva participació en altres iniciatives socials contribueix a valorar de manera positiva la seva tasca com a espai col.lectiu. En aquest procès intervé fonamentalment la valoració que cada societat europea fa de la presència pública del fet religiós (i, en concret, del fet religiós minoritari), veient amb més o menys grat les aportacions cíviques de les expressions religioses col.lectives. La generalització de les activitats de caràcter interreligiós arreu d'Europa és també l'expressió de la transformació en la valoració social de les activitats que es proposen des d'aquests centres religiosos musulmans.

- *unes propostes urbanísticament ben valorades*

L'edificació d'espais singulars genera una doble interrogació des d'un punt de vista urbanístic: respecte a la seva dimensionalitat en un context urbà concret (el que suposa plantejar qüestions fonamentalment de tipus tècnic) i respecte a la seva condició estètica (és a dir, respecte a la seva singularitat arquitectural). Tant un com l'altre aspecte, acaben generant debats entre especialistes i no especialistes, que no es plantegen en terme de negació sinó de proposició d'aquests equipaments. Durant el periode de construcció dels principals centres musulmans a Europa, entre les dècades dels setanta i noranta, sota el patrocini de països islàmics, aquest debat urbanístic es limitava sustancialment a trobar l'emplaçament més adeqüat a un equipament que seria construit com a resultat d'una iniciativa de tipus diplomàtic. Avui en dia, però, l'element estètic de les propostes arquitectòniques que es formulen adquireix una relevància força més important que en periodes anteriors, i en el que s'impliquen activament els mateixos poders públics locals. L'estil arquitectònic d'aquest equipament es formula en ocasions com a forma per a inserir-lo en continuïtat amb l'estil propi dels edificis on serà emplaçat. En altres, en canvi, es pensa en construccions amb una idiosincràsia pròpia, que contrasti amb les formes existents. I sovint, aquests espais serveixen per a que la ciutat on s'emplacen, manifesti la seva sensibilitat multicultural respecte a la presència d'altres tradicions i religions. En definitiva, l'element estètic juga un paper força més decisiu en la decisió dels poders públics municipals a acollir uns equipaments d'aquestes característiques.

4. LA SITUACIÓ DELS ORATORIS MUSULMANS A CATALUNYA

Fa trenta-cinc anys que es va obrir a Barcelona, el primer oratori musulmà a Catalunya en temps moderns. Des de llavors fins ara, el procès de configuració comunitària dels musulmans a Catalunya ha passat per molts episodis, fins a constituir avui en dia una presència que es troba extesa per una part força important del territori català. En altres estudis (Moreras, 1999, 2008), he intentat explicar alguns dels elements que han condicionat aquest procès que ha portat a la constitució de l'islam com a nova minoria religiosa a Catalunya. Ara no es tracta de recordar de nou, ni l'evolució d'aquesta presència ni la forma que ha adoptat aquest teixit associatiu. Però sí és necessari que establim de partida una sèrie d'elements que estan definint la realitat de les comunitats musulmanes locals i els seus oratoris, ja que és aquesta mateixa realitat la que ens porta a abordar les problemàtiques que fins ara sembla comportar la seva presència en l'espai públic de les ciutats catalanes. En primer lloc, em referiré als condicionants estructurals que defineixen l'obertura d'aquests oratoris. En segon lloc, contextualitzaré els conflictes que han aparegut a Catalunya des d'octubre de 2001 a desembre de 2008. En tercer, proposaré alguns arguments que poden contribuir a explicar la prevalència d'aquests conflictes a Catalunya per sobre de la resta d'Espanya. En quart lloc, abordaré les experiències locals de regulació d'aquests espais de culte, així com les situacions de partida amb que es troben les intervencions reguladores municipals. Per últim, farem un breu comentari valoratiu de la recent llei d'espais de cultes, mostrant alguns dels panorames futurs que es poden derivar de la seva aplicació.

4.1. *Un islam en construcció*

Es calcula que en l'actualitat hi han entre 180 i 190 oratoris musulmans a Catalunya. Cap d'ells és de nova planta, doncs es tracta d'espais (amb una morfologia molt variada, des de naus industrials a petits locals a peu de carrer, com sotans o pisos) que originariament no havien estat pensats per a convertir-se en espais de pública concurrència, i molt menys, per esdevenir espais de culte. Malgrat que les mesquites no siguin els únics llocs on s'expressa la religiositat islàmica, el cert és que habitualment es considera que el seu estat esdevé un indicador de la manera en que progressa l'organització d'aquest culte. L'evolució en el nombre de mesquites, per exemple, ha servit per a reseguir la progressió d'aquest culte en el territori. No obstant, el reconeixement de les condicions en que es troben aquests espais, esdevé un altre element complementari per a valorar la forma en que s'expressa aquesta religiositat col.lectiva. La combinació entre quantitat i qualitat permet establir

una primera consideració del component de precarietat que caracteritza estructuralment, encara avui en dia, la presència de l'islam a Catalunya.

Quatre són les característiques que defineixen aquesta precarietat d'un islam que segueix en construcció:

- L'encara incomplerta inscripció legal d'aquests oratoris

Dues són les vies per a la inscripció legal dels oratoris musulmans: com associacions socioculturals o com a entitats religioses. L'anàlisi de la inscripció legal d'aquests espais indica, en primer lloc, que la data d'obertura d'aquests espais i la de la seva inscripció legal, no sempre coïncideixen. És a dir, el més habitual per part dels promotors d'aquests espais ha estat prioritzar l'adeqüació d'aquest local i la seva posada en funcionament, abans que iniciar els tràmits d'inscripció legal. Aquesta tramitació legal d'acostumava a deixar per a més tard, sovint coïncidint temporalment amb l'inici dels primers contactes amb les administracions locals. Tal tendència sembla avui corregir-se, en bona part pel seguiment més estricte que fan els ajuntaments de la condició legal d'aquests espais, com també per un canvi de concienciació en els promotors d'aquests espais, que han comprès la necessitat d'acomplir els tràmits administratius com a pas previ per a l'obertura dels seus oratoris.

En segon lloc, quan es produeix aquesta inscripció legal, s'observa una preferència pel registre com a associació genèrica, i no com a entitat religiosa. Diverses podrien ser les raons d'aquesta tendència (en bona part per la facilitat de la inscripció com a associació genèrica, enfront dels tràmits més complicats i econòmicament costosos que representa inscriure's com a entitat religiosa en el Registre d'Entitats del Ministeri de Justícia), que s'ha mantingut al llarg dels anys 80 i 90, i que no s'ha modificat fins a mitjans dels anys 2000 en que l'evolució d'inscripció d'entitats religioses islàmiques a Catalunya ha crescut espectacularment. Així, l'any 1997 només 22 oratoris hi constaven inscrits a Madrid (el que representava un 28% dels llavors existents), mentre que avui en dia, la xifra es situa en 138 (un 72% dels 180-190 oratoris a octubre de 2009). Per contra, 19 d'aquests oratoris (el 10% dels existents) no disposen de cap mena d'inscripció legal. Malgrat que aquesta irregularitat administrativa va decreixent (l'any 2005, 50 centres es trobaven en aquesta situació), la seva pervivència segueix pesant com una llosa davant del reconeixement públic del component religiós d'aquests espais comunitaris.

- La ubicació dels oratoris

Té una certa lògica que aquests oratoris es situin en els barris on resideixen poblacions d'origen musulmà, junt amb d'altres espais de tipus associatiu o comercial que adrecen els seus serveis a aquesta comunitat. La coïncidència en un mateix espai urbà d'aquests equipaments de servei a la col.lectivitat fa que s'activin intensament les formes de interelació social entre els membres de la comunitat. D'aquesta manera els oratoris esdevenen *espais de proximitat* per al col.lectiu, com a espais als quals poder accedir al llarg del dia per tal de poder acomplir les oracions preceptives. Aquesta és una de les condicions preferents, entre els promotors d'aquests centres, per tal de situar el seu emplaçament.

Sovint, els espais de culte dels municipis petits o mitjans que acostumen a tenir una projecció bàsicament local, adreçant-se específicament al col.lectiu que hi pugui residir en aquests barris i poblacions. No obstant, en aquells municipis més importants (on sovint existeix més d'un oratori), acostumen a existir alguns centres que tenen una projecció més amplia sobre el conjunt de la ciutat o respecte d'altres comunitats que es situen en municipis propers.

Com que freqüentment són els barris del centre d'aquests municipis on s'han instalat els col.lectius immigrats, es planteja la paradoxa de que, sovint en aquests espais, conflueixin les simbologies religioses pròpies de la tradició catòlica (les esglésies principals s'hi troben en espais significatius del centre de les ciutats) i aquestes altres simbologies religioses, ja siguin islàmiques o d'altres cultes aportats per les poblacions nouvingudes, si bé aquests apareixen d'una forma difuminada i discontinua en aquest espai, amb més invisibilitat que notorietat social.

Ha estat habitual que els primers espais que obriren les comunitats locals tinguessin reduïdes dimensions. Les mesquites que podem anomenar com a "històriques" a Catalunya (les que es varen obrir des de finals dels setanta i durant la primera meitat dels vuitanta), acostumaven a ocupar locals molt petits, no sempre amb les millors condicions pel culte, però que ja oferien un primer servei a unes comunitats que, en aquells temps, no eren gaire nombroses. Una vegada que aquests locals es quedaren petits, i la comunitat pogué disposar dels recursos per a poder accedir a d'altres més amplis, el seu trasllat motivà un canvi d'ubicació que, sovint, mantenia l'oratori dins del mateix barri que l'anterior. Aquest procès pràcticament s'ha generalitzat arreu de la comunitat musulmana a Catalunya, en la recerca de millors condicions per a la pràctica religiosa col.lectiva. Ara bé,

aquest fet no ha passat desapercebut. Els canvis d'ubicació han fet perdre la invisibilitat social que mantenia l'oratori en la seva primera ubicació, el que ha contribuit a provocar una major sensibilitat social respecte aquesta presència, que en ocasions s'ha convertit en argument de mobilització veïnal. El resultat de tot plegat és que les comunitats musulmanes, o bé han hagut de restar en el local original (cosa que a la llarga ha seguit provocant reaccions del veïnat davant de l'ocupació de la via pública que en ocasions es produeix) o bé cercant altres alternatives, el que sovint passa per traslladar l'oratori a un altre zona urbana diferent al barri original, i en un emplaçament que no provoqui noves reaccions veïnals (d'aqui que les zones urbanes perifèriques -allà on la ciutat canvia el seu nom, rememorant el títol de la novel.la escrita en 1957 per Paco Candel- hagin estat una de les alternatives més habituals en aquest sentit).

Les següents imatges mostren dues de les realitats que semblen afectar a la visibilitat dels oratoris musulmans a Catalunya: per una banda, la notable afluència de fidels durant l'oració de divendres al migdia en la mesquita Ibn Hazm de Lleida genera una ocupació de l'espai públic, que és considerada com a no adeqüada per part de les autoritats municipals que -com va ser aquest cas-, elaboren un expedient administratiu sancionador contra els responsables de l'oratori (imatge 1). Per l'altra, la demanda per part de la junta de la mesquita Al-Falah de Martorell per a que els fidels no s'agrupin a l'entrada o a la sortida de l'oració, per tal d'evitar molèsties al veïnat (imatge 2).

IMATGES 1 i 2. *Exterior de la mesquita Ibn Hazm de Lleida (20-6-2008), i porta d'entrada a la mesquita Al-Falah de Martorell (20-4-2008).*

Font: Jordi Moreras

Ambdues realitats conviuen a Catalunya, i són evidència de la manera en que les diferents comunitats gestionen la seva visibilitat social, sabedors de que el context social en el que es troben no sempre es mostra indiferent a la seva presència.

Actualment, la disjuntiva que es formulen les comunitats és tenir espais de proximitat però sense condicions adeqüades pel culte, o bé espais allunyats dels barris de residència però amb molta més capacitat i prestacions. Les diferents experiències de reubicació d'aquests espais han generat noves dinàmiques (i no només nous paràmetres de mobilitat) en l'accès a aquests equipaments: la seva major capacitat deixa enrera les aglomeracions que es produien en el local antic, i fa augmentar l'afluència de fidels, fins i tot d'altres poblacions. La millora en l'espai permet realitzar activitats que abans no era possible desenvolupar. I com si fos un cercle que es tanca, amb el desplaçament d'aquests oratoris a zones perifèriques, aquests tornen de nou a gaudir d'una certa invisibilitat i discreció. Si aquesta *periferització* hagués estat resultat de la lliure voluntat dels membres d'aquesta comunitat religiosa, potser no caldria fer cap mena de comentari. Però no sempre ha estat així. Més endavant, ja em referiré amb més detall sobre aquest tema.

- La dependència dels espais de culte

Acabo d'argumentar que els espais que ocupen aquests oratoris no sempre tenen les millors condicions per garantir el culte comunitari. Però un dels factors que sovint generen més punts de fricció en el si d'aquests col.lectius, és la dependència del local, és a dir, saber a nom de qui es troba llogat o qui és el que apareix com a propietari del mateix. Aquells que es converteixen en promotors d'aquests espais, saben que el control dels oratoris passa principalment pel control del seu local, i que aquest és la base dels lideratges comunitaris que es proposen. A Catalunya, no és possible reproduir la mateixa situació administrativa pròpia dels països musulmans d'origen, on l'Estat s'encarrega de la gestió d'uns bens de propietat comunal com són les mesquites. Aquí, la suma de voluntats personals es converteix en una iniciativa privada per tal d'obrir i gestionar un espai de culte que ha de respondre a unes necessitats comunitàries. En base a això, existeix el sentiment general de que aquests espais pertanyen al conjunt de la comunitat, potser més pel que fa al seu ús, que no a la propietat nominal d'aquests espais, que acostuma a estar en mans d'una sèrie de membres del col.lectiu (com a representants d'una entitat legalment instituida, o bé en absència d'aquesta).

Que el règim del local sigui cedit, llogat o de propietat depen de les capacitats econòmiques d'aquesta comunitat, com també de la bona gestió feta pels responsables del centre. La referència general és que l'espai que ocupi l'oratori sigui propietat de musulmans, però la realitat és que una part significativa d'aquests oratoris, acostumen a ser llogats a propietaris no-musulmans. Per disposar d'un local propi, algunes comunitats s'han dedicat en els darrers anys a recollir fons, a través de les aportacions dels seus membres, com també pels fons aportats per altres comunitats. Junt amb aquesta expressió de solidaritat intercomunitària, es poden identificar altres possibilitats –que no s'exclouen entre si- per tal de recollir aquests fons: com seria la iniciativa d'agents individuals que contribueixen amb una determinada contribució econòmica, o bé demanant l'ajut financer d'organitzacions internacionals islàmiques. La prescripció islàmica de rebutjar els interessos bancaris (*riba*) explica, en part, la dificultat per accedir a un règim de propietat: en base a aquest criteri, molt poques comunitats han demanat alguna mena de prèstec bancari per a poder comprar el seu local, i d'altres, malgrat que puguin tenir els diners de la comunitat dins d'un compte bancari, demanen a l'entitat bancaria que separi els guanys aconseguits per aquests interessos, per a dedicar-los a obres benèfiques.

Sigui com sigui, la situació actual del règim de propietat d'aquests centres segueix mantenint-se en una bona part dins del lloguer. No hi han dades oficials, però podriem estimar que la meitat dels oratoris musulmans a Catalunya encara no són propietat de les diferents comunitats. Semblaria que aquesta tendència d'accès a la propietat hauria de consolidar-se en els propers anys, conforme augmenten els recursos de que disposen aquests col.lectius. No obstant, es produeix una situació paradoxal: en les negociacions que mantenen algunes comunitats musulmanes amb els seus ajuntaments per tal de poder accedir a un equipament amb millors condicions, el règim d'accès que és proposat -especialment si es tracta d'un espai de propietat municipal- és la cessió durant un periode de temps concret. Així, comunitats que disposaven d'un local de propietat que s'havia quedat petit, passen de nou a ocupar un espai que torna a ser propietat d'uns altres.

- La fragilitat dels lideratges interns

En el seu conjunt, les comunitats musulmanes a Catalunya composen una realitat heterogènia, tant per la seva composició com respecte a la forma i intensitat de la seva expressió religiosa. Una heterogeneïtat que, en ocasions, contribueix a generar discrepàncies a nivell de la interlocució global del col.lectiu, però especialment en el si de les

comunitats locals, on la qüestió de la gestió de l'oratori esdevé un tema de debat continu. Els lideratges locals es troben fortament exposats a la crítica, especialment pel que fa a la gestió del que es considera un espai d'ús comunitari. La bona marxa dels afers que tenen a veure amb l'oratori (per exemple, la gestió dels diners recollits per a comprar un nou local, o les negociacions amb les administracions locals per determinar l'emplaçament del centre), es consideren com a indicadors d'un bon lideratge i, al contrari -per seguir amb els exemples anteriors-, la manca de transparència en l'ús del capital recollit, o la manca de concreció de les negociacions amb el consistori, poden ser identificats amb un lideratge ineficaç, que dóna arguments als seus detractors.

Els responsables dels oratoris adquireixen un rol d'interlocució amb els ajuntaments i, per extensió, amb el conjunt de la ciutadania. El seu àmbit prioritari d'intervenció a vegades es situa en l'exterior de la comunitat, a fi de negociar amb la societat europea les possibilitats reals d'obertura i manteniment de l'oratori (permisos municipals, tràmits administratius, normativa vigent sobre equipaments de pública concurrència, reformes i altres treballs, etc.), i progressa vers l'interior de la mateixa (gestionant el nou local, convocant i organitzant al col.lectiu, visitant altres comunitats per demanar la seva ajuda, recollint mensualment les quotes dels membres, etc.).

Sobre aquests lideratges, la societat catalana projecta diferents expectatives, en relació a la inserció de la seva comunitat en la vida dels seus municipis. Unes expectatives que no sempre coïncideixen amb les que formula el seu propi col.lectiu, i que sovint es concreten en la seva representació formal davant la societat. No respondre a tals expectatives pot afavorir la fragilitat d'aquests lideratges, i la pèrdua de confiança sobre ells. Però més enllà d'aquesta dimensió externa, cal tenir present les intenses disputes que s'operen en el si d'aquestes comunitats, ja sigui entre els responsables de l'oratori i membres de la comunitat contraris a la seva gestió, com entre aquests representants locals i altres institucions musulmanes que es presenten com a interlocutors del col.lectiu davant la societat catalana. En aquest segon cas, s'han produit situacions de desencontre entre ambdós nivells de representació, en considerar els primers que la presència d'aquestes entitats regionals o nacionals suposava una interferència en els seus afers interns ([15]).

[15] El paper del Consell Islàmic i Cultural de Catalunya en la mediació de diferents conflictes sobre equipaments islàmics sovint ha estat molt discutit per part de membres de la comunitat musulmana. A tal efecte, veure Abdennur Prado (2008: 179-184), quan analitza la intervenció del Consell en els casos de Premià de Mar i de Reus.

4.2. La sucessió dels conflictes i el seu impacte sobre l'evolució de les comunitats musulmanes

En la darrera dècada, l'encaix dels oratoris musulmans a Catalunya no sembla haver estat fàcil. Les hemeroteques revelen que des d'almenys mitjans dels anys noranta, la societat catalana ha expressat -en diferents graus i contextes- la seva oposició a la implantació d'aquests espais de culte. Malgrat la tendència habitual a considerar aquests fets com a puntuals i sense continuïtat, el cert és que tant els continguts com les formes d'expressió social que han acompanyat aquests conflictes, no només han provocat tensions socials i alguns ensurts polítics, sinó que també han generat interrogants profunds sobre el model de convivència i d'integració de la immigració a Catalunya.

En aquest sentit, la societat catalana es posa en línia respecte a altres realitats europees, on la resposta a la implantació d'aquests espais de culte evidenciava l'existència d'un context d'oposició social a la presència musulmana (veure capítol anterior). I al mateix temps, Catalunya es distingeix en relació a d'altres regions espanyoles, que no ha estat fins molt recentment en que han observat la reproducció d'aquests conflictes en el seu territori (fet que intentaré explicar en l'apartat següent).

A continuació vull mostrar la dimensió territorial que han adquirit aquests conflictes a Catalunya, per tal d'intentar establir el punt de partida de la nostra reflexió, i discernir si ens trobem davant de fets puntuals, aïllats i sense continuïtat, o bé si s'està definint una tendència marcada davant de l'ubicació i obertura d'aquests espais de culte.

Mitjançant el gràfic 1, he volgut mostrar l'evolució de les notícies de premsa escrita que fan referència a les circumstàncies que es donen al voltant de la instal.lació de mesquites en territori català. He seleccionat el periode d'octubre de 2001 a juny de 2007, a partir d'un recull de notícies prou exhaustiu, basat en un continuat treball d'hemeroteca respecte als principals diaris que es publiquen a Catalunya (tant d'àmbit nacional com comarcal), i contrastat amb altres registres en base a reculls de premsa elaborats per agències especialitzades ([16]). Des del punt de vista metodològic, la comptabilització d'aquests conflictes en base a l'explotació de notícies de premsa planteja, almenys, dos problemes: primer, en el sentit que es dóna per suposat que no existeixen evidències de conflicte si aquest no és recollit per la premsa i, segon, que aquestes informacions no són capaces de cobrir les etapes prèvies

[16] Ens hem basat en tres tipus de fonts de recollida d'aquesta informació: el recull de premsa elaborat pel Centre de Documentació Política per a la Generalitat de Catalunya, el que elabora el Servei de Polítiques de Diversitat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona, i el de l'empresa Mynews de serveis d'informació. A més, cal afegir els retalls de premsa que he anat recuperant des de mitjans dels anys vuitanta en relació a les comunitats musulmanes a Catalunya i Espanya, i que formen part de la documentació de la consultoria Tr[à]nsits.

o posterior al moment en que sembla *saltar la notícia*, i que habitualment correspon amb l'expressió més accentuada d'una reacció veïnal (manifestacions, pintades, recollida de signatures, etc.). Sóc conscient de la limitació d'aquestes dades que, imperativament, deuen de ser contrastades per un treball de tipus qualitatiu sobre el terreny.

Quin tipus de notícies han estat seleccionades? En principi totes aquelles que fessin referència a situacions relacionades amb aquests espais de culte, i que en la gran majoria de les ocasions es referien a les problemàtiques generades per la seva presència, canvi d'ubicació o obertura. Hi han altres informacions, que sense poder ser considerades sota aquest apel.latiu de "males notícies", feien referència a activitats desenvolupades per iniciativa d'aquests centres per a millorar la convivència, com per exemple, conferències o jornades de portes obertes. Aquest tipus d'informacions s'han fet més freqüents en els darrers anys, en bona part per la promoció d'aquestes activitats per part d'institucions com el Consell Islàmic i Cultural de Catalunya, amb el suport institucional i econòmic de la Generalitat. Però en major o menor mesura, aquestes "bones notícies" es troben relacionades amb situacions conflictives prèvies en les que els oratoris locals havien estat objecte d'oposicions veïnals.

La lectura que proposo d'aquell recull d'informacions periodístiques, no té tant una dimensió quantitativa com contextual, en el sentit en que les diferents polèmiques que s'han produit al llarg d'aquest periode, han acabat generant un continu de reaccions respecte a la ubicació d'aquests espais de culte, fins el punt de que s'ha transmès una percepció davant de l'opinió pública de la "problematicitat" que sembla acompanyar l'encaix social dels oratoris musulmans arreu de Catalunya. Contra les afirmacions que afirmen el caràcter puntual i aïllat d'aquestes polèmiques, el conjunt d'aquestes informacions mostra cóm es produeix un continu entre uns i altres casos, no tant per la comunicació directa entre ells, sinó per la percepció de que allò que havia succeït en un lloc podria reproduir-se en un altre context local similar. El possible "efecte domino" d'unes polèmiques a d'altres ha estat destacat per algunes d'aquestes notícies, que en ocasions, cal dir-ho, han contribuit a sobredimensionar clarament l'abast de les mateixes.

És aquesta tendència a incloure les notícies en relació als oratoris musulmans a Catalunya dins les planes de "successos", la que ens obliga a mantenir una prudència relativa en la representació objectiva del context de problemàtiques que estem intentant delimitar. No es vol criticar la tasca periodística en general, sinó que vull recordar la seva dimensió com actor que participa activament en la interpretació i difussió d'aquestes polèmiques. És a dir, mitjançant aquest ventall d'informacions vull intentar reconstruir el context d'unes reaccions socials en contra d'una determinada dimensió de la presència musulmana a Catalunya (la dels seus espais de culte), però al mateix temps en

sóc conscient de que empro material que no és neutre, sinó fruit d'una interpretació concreta.

GRÀFIC 1. *Informacions aparegudes en la premsa catalana, en relació als oratoris musulmans Catalunya (setembre de 2001-juny de 2007).*

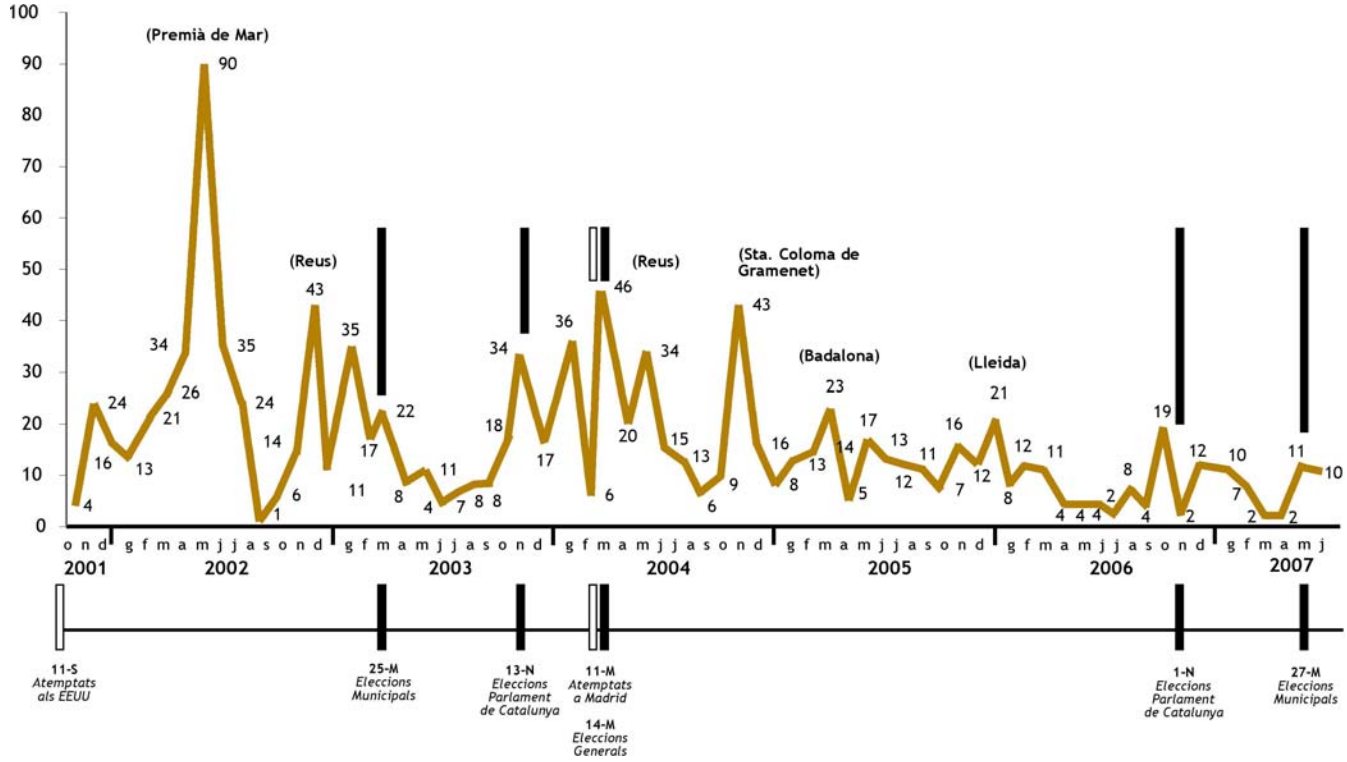

Font: Elaboració pròpia.

Passant a analitzar el gràfic, és possible observar cóm al llarg d'aquest periode es generen una sèrie de puntes on s'acumulen aquestes informacions, i que es refereixen a algun cas concret que ha centrat l'atenció concreta dels mitjans de comunicació i de l'opinió pública. De fet, hi han casos que tenen una dimensió temporal molt puntual i acusada, mentre que d'altres presenten un temporalitat molt més prolongada, en quan a que les alternatives de resolució es proposen messos més tard de quan es va generar el conflicte. La intensitat d'aquests conflictes no s'ha d'entendre simplement com a acumulació de notícies en un periode concret, sinó com a sucessió de fases en un continu temporal ampli.

Comprenent aquest gràfic en el seu conjunt, seria possible apreciar dues etapes clarament marcades: la primera correspondria al periode 2001 (amb extensió al llarg d'aquell any, encara que no ho reprodueixi el gràfic) a 2004, on es concentren les notícies referides als principals conflictes que han tingut una repercusió pública principal, mentre que la segona correspondria als anys

2005 a 2007 (arribant fins l'actualitat). En aquesta segona etapa els conflictes acostumen a tenir una intensitat més baixa (si fem cas al nombre de notícies que van apareixent al respecte), si bé es mantenen algunes puntes relacionades amb situacions concretes. Tot unint les dues etapes, hom podria interpretar que es produeix una disminució notable de les notícies referides a aquestes situacions i, per conseqüència, de la seva conflictivitat. Les interpretacions més optimistes podrien arribar a dir que la ubicació dels oratoris musulmans a Catalunya comença a ser resolta. Però aquesta interpretació no és del tot correcta, ja que malgrat l'evident descens en les notícies relacionades amb aquests espais de culte (i la incorporació de més informacions que podriem definir com de caire positiu en aquest periode actual), és conseqüència de l'assumpció per part dels actors directament implicats en aquests casos (en especial, els representants dels col.lectius musulmans i els poders públics), de que cal afrontar aquesta qüestió de manera molt més discreta, fora de l'atenció dels mitjans de comunicació. Una decisió que, tal com analitzaré posteriorment, no sempre comparteixen plenament aquests actors (per exemple, els promotors de les mobilitzacions veïnals), que no volen renunciar al recurs en forma de pressió (especialment, en relació als actors polítics, com també a l'opinió pública), que suposa el fer públiques les seves demandes i reclamacions.

Una altra forma d'apreciar la càrrega social i políticament sensible d'aquestes situacions, és intentar creuar l'acumulació numèrica d'aquestes notícies amb les diferents cites electorals que s'han celebrat durant el periode analitzat. La primera conclusió que s'extreu és que, aparentment, no s'estableix una relació directa entre ambdós elements. En referència als comicis municipals, sempre s'ha considerat des de la pràctica política local, que no era adeqüat abordar qüestions de significativa incidència social en els periodes preelectorals. Sens dubte, la qüestió de la ubicació d'aquests oratoris és un clar exemple de dossier que s'ha volgut fer *reposar* durant aquests periodes, en vista d'evitar la seva influència sobre els resultats electorals. Però en el gràfic s'aprecia que, durant aquests periodes previs, han seguit apareixent notícies relacionades. L'anàlisi de casos concrets ens mostra que, en ocasions, això és resultat d'una voluntat política clara per tal d'instaurar aquesta qüestió (o la temàtica migratòria en general) dins del debat electoral, encara que no podem determinar que aquesta sigui una tendència generalitzada. En canvi, coïncidint amb els atemptats de Madrid de l'11-M de 2004, es mostra una certa correlació (encara que secundària) entre aquests fets i l'aparició de notícies relacionades amb la presència d'aquests espais de culte. Una correlació que hi apareixeria reflectida en els arguments implícits i explícits formulats per alguns dels actors que protagonitzen aquests conflictes.

GRÀFIC 2. *Evolució dels oratoris musulmans Catalunya i conflictes sorgits al voltant de la seva obertura (1974-2008).*

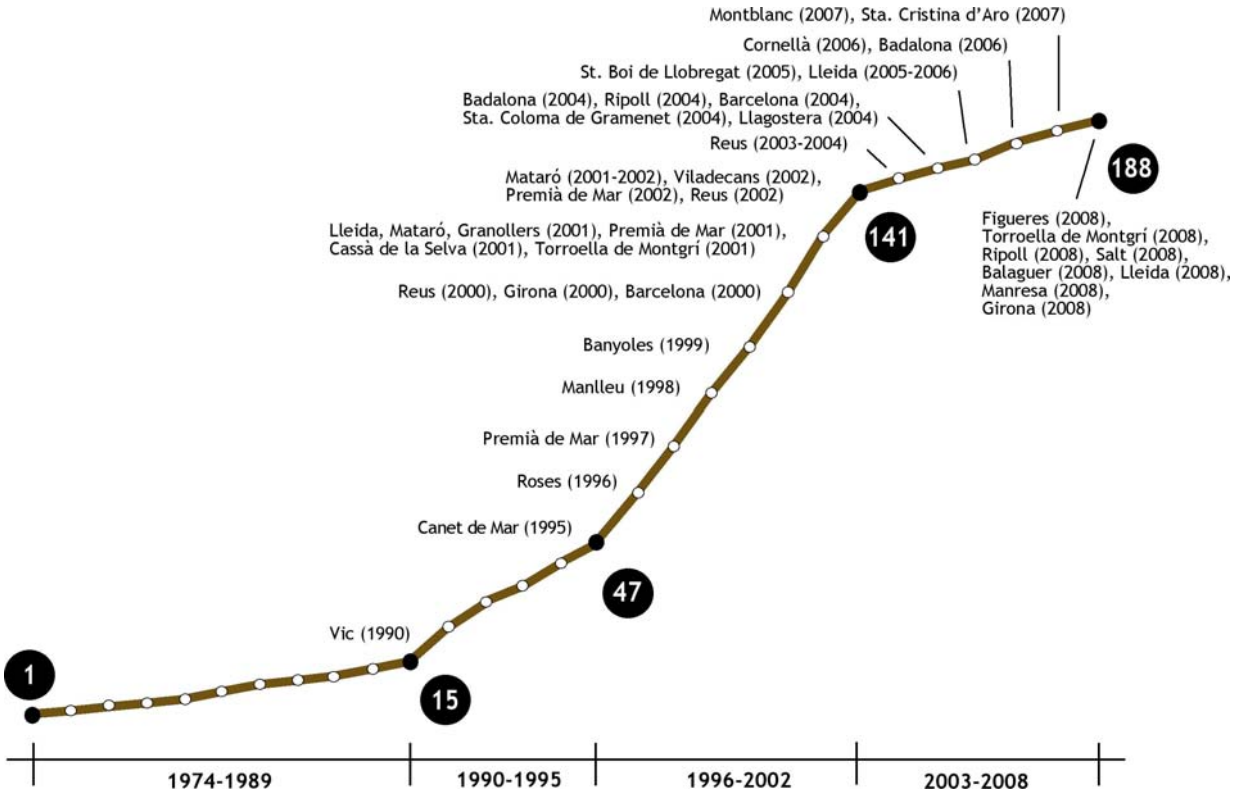

Font: Elaboració pròpia.

Com a complement de l'anterior, el gràfic 2 creua dos tipus de dades: per una banda, les dates d'obertura dels oratoris musulmans a Catalunya des del periode 1974 al 2008; i per l'altra, la referència a algunes de les polèmiques aparegudes a nivell local, indicant també la data en que aquestes es vàren produir. L'objectiu d'aquest entrecreuament és intentar esbrinar si la continuïtat de polèmiques al voltant d'aquests espais ha contribuit a modificar la dinèmica de creació d'oratoris al llarg d'aquest periode. És significatiu anotar que el periode de més fort creixement numèric d'aquests espais de culte es produeix entre 1996 i 2002, moment en que coïncideix temporalment amb un altre significatiu procès, com seria el reagrupament familiar dels col.lectius musulmans d'origen immigrat (especialment el marroquí). L'aparició d'aquests oratoris és la resposta de les comunitats musulmanes locals a les seves necessitats religioses col.lectives. És al final d'aquest periode en que apareixen de forma més intensiva, les primeres mostres de rebuig expressades per determinats sectors de la ciutadania, en relació a la instal.lació d'aquests oratoris en el seu municipi. Aquestes reaccions podrien vincular-se, en primera instància, a la creixent visibilitat que acompanya l'assentament d'aquests col.lectius, especialment en determinades zones i barris. Però no és tant una resposta a la visibilitat de les simbologies religioses d'aquests espais (que segueixen mantenint-se en un discret segon pla), com una resposta

davant del que es considera com un dels indicadors de la voluntat de permanència d'aquests col.lectius.

Siguin quines siguin les raons i els arguments que poden fer explicar l'acumulació de polèmiques (especialment acusada en el periode 2001-2004), el fet és que aquestes poden explicar la modificació en l'evolució en l'obertura de nous espais de culte musulmans iniciada a mitjans dels anys 90. El nivell de creixement numèric a partir de l'any 2003 és clarament inferior a l'anterior, el que ens podria estar indicant que el clima d'oposició generat al voltant de la ubicació d'aquests espais de culte, ha estat determinant per tal de modificar la tendència anterior. Es podria avançar la hipòtesi de que la ralentització en la progressió d'aquest teixit cultual islàmic a Catalunya es deu a l'acumulació de conflictes al voltant de l'aparició de nous oratoris o de la recerca d'una nova ubicació dels ja existents. Algunes dades puntuals (que no poden ser recollides en el gràfic i que fan referència a casos concrets, en que els projectes d'obertura de nous centres presentats per responsables comunitaris van ser finalment desestimats davant de les reaccions contràries), ens vindrien a confirmar l'efecte de tals situacions sobre la voluntat dels col.lectius musulmans de seguir cobrint les seves necessitats de culte mitjançant l'obertura de nous oratoris.

Al final del periode analizat, però, es produeix significativament un rebrot de les informacions que fan referència a problemàtiques generades al voltant d'oratoris locals. Les expectatives generades davant de l'avantprojecte de llei sobre espais de culte que arribaria al Parlament de Catalunya durant aquest periode, treuria a la llum tota una sèrie de casos en el que les comunitats musulmanes seguien reclamant un espai en condicions per al seu oratori. De fet, aquestes reclamacions contribueixen a donar encara més credibilitat a la hipòtesi de que l'alteració en la progressió de nous oratoris musulmans a Catalunya no responia tant a una decisió interna d'aquests col.lectius (que podrien haver arribat a satisfer les seves necessitats de culte, com s'ha arribar a proposar en algun debat públic), com a un imperatiu extern marcat per un context social reactiu.

4.3. Perquè a Catalunya?

La prevalència del nombre de conflictes sorgits al voltant de les mesquites a Catalunya és superior a la que s'ha mostrat en els darrers anys arreu de l'Estat espanyol. Mitjançant un buidat intensiu de notícies de premsa, autors com Zapata-De Witte (2007) i Astor (2008), han establert un balanç en el que s'insistia sobre la disparitat existent entre el nombre de conflictes a Catalunya i a Espanya. Seguint la metodologia proposada per aquests estudis, i

incorporant noves dades de context així com ampliant el periode de seguiment entre 1990 i 2008, he elaborat la següent taula sintètica:

TAULA 1. *La població musulmana a Catalunya i Espanya (comunitats, mesquites i conflictes)*

Comunitat autònoma	Població musulmana (1)	Comunitats islàmiques registrades (2)	Mesquites (3)	Oratoris (4)	Conflictes (1990-2008) (5)
Catalunya	279.037	138	--	188	40
Madrid	196.689	82	2	52	--
Andalusia	184.430	81	5	35	4
València	130.471	60	1	27	6
Múrcia	63.040	43	--	18	2
Illes Canàries	54.636	18	--	13	--
Melilla	34.397	8	2	3	--
Castella-La Manxa	32.960	37	--	17	--
Aragó	30.982	27	--	18	--
Ceuta	30.537	43	4	8	--
Balears	25.859	23	--	18	2
Castella i Lleó	17.366	13	--	8	2
Pais Basc	16.608	15	--	10	1
Extremadura	15.536	9	--	5	1
Navarra	10.884	12	--	7	--
La Rioja	10.373	10	--	5	--
Galícia	6.709	13	--	4	2
Astúries	2.731	4	--	2	--
Cantàbria	2.179	1	--	1	--
TOTAL	**1.145.424**	**637**	**14**	**439**	**60**

Fonts:
(1) Observatorio Andalusi (2008);
(2) Registre d'Entitats Religioses de Ministeri de Justicia (a data de 15 d'octubre de 2009);
(3) Observatorio Andalusi (2008);
(4) Observatorio Andalusi (2008), excepte Catalunya (dades pròpies); i
(5) Astor (2008), excepte Catalunya (dades pròpies).

A partir d'aquesta taula es constata que:

- Catalunya és la regió de l'Estat espanyol que té una proporció més elevada de població musulmana (gairebé una quarta part del total), així com de comunitats islàmiques registrades i d'oratoris
- Per contra, en territori català no existeix cap mesquita de nova planta, i entre 1990 i 2008 s'han produit 40 dels 60 conflictes entorn les mesquites a Espanya

Cóm poder explicar aquest contrast tan marcat? Zapata i De Witte argumenten que aquesta desproporció en el nombre de conflictes es deuria a la importància demogràfica d'aquesta presència i al fet de que no existeix cap mesquita de nova planta a Catalunya. El primer argument queda més clar que el segon, i acostuma a ser citat habitualment, doncs es considera que la

visibilitat d'un col.lectiu es fa més evident si augmenta de manera significativa el seu nombre. Astor, en canvi, proposa una explicació multicausal d'aquests conflictes, atenent a una triple distinció –inspirada en els treballs del sociòleg William H. Sewell- entre condicions estructurals preexistents, circumstàncies conjunturals i accions estratègiques per part dels actors implicats. L'argument central d'Astor, però, es situa en el model de desenvolupament urbà a Barcelona, que ell extrapola al conjunt de Catalunya, en una afirmació que caldria revisar, doncs contribueix a debilitar la seva hipòtesi. La creació de barris perifèrics on es va concentrar l'emigració interior dels anys 50 als 70, i que avui en dia es converteixen de nou en escenaris d'arribada de l'actual immigració estrangera, representaria un model de concentració homogènia, que no s'observa en altres ciutats espanyoles. Aquí es trobaria, segons Astor, el context estructural que marcaria la major prevalència d'aquests conflictes a Catalunya.

Penso que els arguments aportats per aquests autors resulten insuficients per a explicar la prevalència d'aquests conflictes a Catalunya. Les raons que puguin ser aportades per explicar el que passa en aquest territori, també haurien de contribuir a explicar perquè en altres parts d'Espanya tals situacions no s'han donat. Coïncideixo amb Avi Astor sobre la necessitat d'elaborar una proposta multicausal per a comprendre els orígens d'aquests conflictes, però entenc que tots ells en el seu conjunt, estan apuntant a qüestions que tant tenen a veure amb el conjunt de la presència musulmana i les morfologies variables que aquesta expressa, com amb algunes de les dinàmiques que caracteritzen a la societat catalana.

A partir d'aquest pressupòsit de partida, proposaré una sèrie d'arguments complementaris que, entenc que poden contribuir a explicar l'acumulació de conflictes passats o l'avenir de problemàtiques futures.

- *Una visibilitat sobrevinguda*

El pes demogràfic i els gairebé 190 oratoris musulmans repartits per tot el territori són considerats com a indicadors de major visibilitat de l'islam a Catalunya i, per tant, de l'elevat nombre de conflictes. Crec que en aquest argument s'hi barregen dos supòsits que caldria revisar: per una banda, el de la visibilitat d'aquesta presència, i per l'altra, el de conseqüència directa amb els conflictes. En primer lloc caldria dir que, si tots dos arguments estiguessin perfectament imbricats, hauriem pogut observar l'esclat de conflictes en aquells barris de ciutats espanyoles on es troben els catorze grans centres islàmics, fet que, excepte en el cas de Granada, no s'han fet perceptibles ni pels mitjans de comunicació ni pels analistes. En segon lloc, crec que la presència musulmana és percebuda, no només per la seva dimensió quantitativa, sinó també per la qualitativa,

o el que és el mateix, sobre la forma en que s'ha definit aquesta presència. Anant a parlar del col.lectiu marroquí, hom pot apreciar que ens trobem amb un cicle migratori de llarga durada, present a Catalunya des de finals dels anys 60, i que ha adoptat un perfil d'immigració familiar, que ha permès el desenvolupament de diferents generacions. Amb un altre grau de percepció com d'identificació sobre el terreny, en podriem parlar d'altres orígens (africans, pakistanesos), que també mostren indicadors d'assentament. Estem, doncs, amb un col.lectiu que porta al país gairebé quatre dècades, amb una presència que ja es pot considerar com a duradora, i sobre el qual hem elaborat una percepció que no és recent sinó que també és prolongada (i que, m'atreveria a dir, comença a mitjans dels anys 80)([17]). Aquest perfil es troba apuntat molt abans a Catalunya que en d'altres regions espanyoles, davant el qual la societat catalana ha començar també a percebre algunes de les noves situacions que plantejava la consolidació d'aquest perfil familiar i assentat, elaborant els primers debats al respecte.

Crec també necessari revisar la idea de visibilitat que s'acostuma a utilizar respecte a la identificació d'aquesta presència en la societat catalana. En primer lloc, cal tenir present que el conjunt dels oratoris musulmans a nivell general, mostren un discret nivell de visibilitat en el contex urbà on es situen. Per tant, no ha estat per la presència dels símbols que identifiquen aquests espais (com serien els minarets o, fins i tot, rètols anunciadors del caràcter religiós del local), els que han contribuit a generar aquesta visibilitat: han estat altres simbologies islàmiques (o, almenys, han estat interpretades com a tals), com seria el cas dels hàbits vestimentaris especialment femenins, els que han donat forma a aquesta visibilitat percebuda per la societat catalana. Això em porta a pensar que, potser el que ens ocupa no és tant l'expressió d'una *visibilitat volguda* per part del col.lectiu musulmà (com a resultat d'una voluntat manifesta de "fer-se notar" socialment), sinó d'una *visibilitat sobrevinguda*, que és generada per una creixent atenció de la societat catalana (en especial de sectors concrets com els gestors públics, els mitjans de comunicació o els analistes socials, tots ells creadors d'opinió), en relació a qualsevol aspecte que sigui relacionat amb aquests col.lectius. Potser caldria aplicar aquí el principi de que "no és tant el que es mostra, com el que mira", per entendre aquesta mirada vigilant respecte al col.lectiu.

[17] En relació al col.lectiu marroquí, he pogut analitzar amb més detall la configuració d'aquest perfil en una monografia sobre el seu associacionisme a Catalunya (Moreras, 2009a).

- *La construcció d'imaginaris de la desconfiança*

Aquesta atenció respecte la presència musulmana és fruit de la construcció d'imaginaris socials en relació a l'islam i als musulmans, on els principis que actuen primàriament es basen sobre el desconeixement, el prejudici, la desconfiança i (després del xoc de l'11-S i de l'11-M), l'amenaça. El procès d'inherent vinculació que s'estableix entre realitats concretes que afecten a poblacions musulmanes a milers de quilòmetres de distància i les que són pròpies dels musulmans a Catalunya, s'inserten a través d'un intens treball de mediatització en el mateix continu. Sovint en aquests conflictes locals en contra d'una mesquita es produeix una barreja d'informacions i referències, que són resultat d'aquesta amalgama d'imatges, notícies i polèmiques que s'elaboren en relació a l'islam com a fet global. A Catalunya, per altra banda, sempre hem estat molt receptius en relació a altres situacions generades a Europa davant la presència de col.lectius musulmans. Els mitjans de comunicació (però també els analistes socials, a vegades per encàrrec dels gestors públics) han establert freqüentment comparatives respecte Europa, per veure cóm s'havien ogut resoldre les situacions que tot just començaven a ser abordades a Catalunya. Això ha generat també un cert convenciment de que la nostra evolució com a societat receptora d'immigració, ens havia de portar –indefectiblement- a la situació d'altres societats més avançades en aquest tema, com França, Holanda, Alemània o el Regne Unit. L'impacte de l'11-M (que, val a dir, caldria ser mesurat de manera objectiva) va contribuir a generar un sentiment d'amenaça en relació a una presència musulmana que es percep com a pròxima. El fet que Catalunya, des de l'any 2004 fins l'actualitat, hagi estat la regió espanyola on s'han produit més intervencions policials en matèria antiterrorista (amb el seu consegüent tractament mediàtic), és un factor gens menyspreuable a l'hora de parlar de la generació d'una gran inquietut social, especialment pels residents dels barris on s'han dut a terme aquestes accions. En definitiva, en virtut d'aquests imaginaris s'han elaborat respostes reactives, que no apunten tant a la negació del dret dels musulmans a obrir els seus espais de culte, com al conjunt del que s'imagina que representen aquests espais –la "mesquita"-, tant pel que fa a les activitats que s'hi fan en ells, com per la influència que es pensa que exerceixen sobre el col.lectiu. La suma de desconeixements, prejudicis i sentiments de proximitat amb una amenaça que es considera real, activa la por i les seves consegüents accions reactives.

- *La reactivació d'un sentiment de localitat*

Com a espais relacionals que són, els barris acaben generant pertenències compartides entre els seus residents. Durant la dècada dels anys 60 i 70, els llavors anomenats barris de la immigració (a ells es refereix Astor en

el seu treball) varen generar aquesta identitat col.lectiva a partir dels primers moviments de reivindicació veïnal, que reclamaven millores en les condicions pel barri. La història reivindicativa d'aquests barris els dota d'una identitat concreta dins del conjunt del municipi al que pertànyen. El moviment veïnal es converteix en els garants d'aquesta memòria, que representa un actiu a utilitzar en la seva relació amb els gestors municipals. Des de llavors fins ara, hi han hagut prou transformacions estructurals de la vida en aquests barris, com per a pensar que es manté el mateix grau d'implicació i de reivindicació veïnal que es tenia fa unes dècades. El moviment veïnal és el que més directament pateix aquest canvi d'escenari, on la participació ciutadana és cada vegada més escasa. La dissolució d'aquella identitat reivindicativa s'acompanya de la creació de nous sentiments de localitat que són conseqüència de la generalització de les intervencions municipals en matèria d'urbanisme. En les darreres dècades, els gestors municipals a Catalunya han mobilitzat una important quantitat de capital econòmic i polític en la reordenació dels espais públics. L'argument central de moltes d'aquestes intervencions urbanístiques ha estat la idea de recuperar aquests espais per a la ciutadania, el que ha contribuit a generar un renovat sentiment de localitat i de pertinença al barri o al poble en el que es viu, fundamentalment basat en la idea del benestar. Des de la perspectiva dels seus residents, les intervencions urbanístiques són llegides en clau de la seva millora, tant pel que fa a l'ús de l'espai públic, com a la dotació de serveis i recursos. La idea de recuperació d'aquest espai provoca generalment un sentiment de canvi, que pot ser interpretat de maneres molt diverses per part dels que s'han de "beneficiar" d'aquest. Siguin quines siguin aquestes interpretacions, totes elles parteixen del principi de que tota intervenció pública s'orienta des de la perspectiva de la millora de les condicions dels barris. De la mateixa manera, es pensa que en cas de que es generin situacions que puguin afectar al benestar dels seus residents, els poders municipals han d'actuar d'ofici per a resoldre-les i corregir les situacions que es puguin generar. L'arribada de població immigrant a un barri és un dels elements que es considera venen a afectar el seu ordre social, especialment si aquesta presència és nombrosa. Sovint els poders municipals són acusats de passivitat per no haver evitat la concentració de residents immigrants en determinades zones de la trama urbana. Tal acusació posa en evidència la seva limitada capacitat per a modificar determinades dinàmiques que són promogudes per altres actors (en aquest cas, pel mercat de la vivenda).

Aquesta presència activa el sentiment de pèrdua d'un espai considerat com a propi (que havia estat llargament reivindicat o que havia estat recentment recuperat a través de la intervenció municipal), davant de les evidències de re-apropiació del mateix que elaboren els propis col.lectius

immigrats. Tals sentiments reivindicatius d'un espai que deixa de ser propi per passar a ser compartit, poden afavorir l'expressió del que s'anomenat com a "particularisme militant". Els conflictes al voltant dels oratoris musulmans a Catalunya expressen aquest tipus de sentiments d'una localitat reivindicativa respecte "allò que es considera com a propi", i que sovint es manifesta en forma de retrets als gestors públics als que se'ls acusa d'haver-se desentès d'aquesta situació.

- La irrupció de la ultradreta en el panorama polític català

Les valoracions polítiques d'aquests conflictes sempre han tingut en compte l'impacte o la rendibilitat que podrien representar, respectivament, per a la funció de govern o per l'exercici d'una oposició política. Els diferents partits catalans han avaluat aquests conflictes per intentar pensar la millor estratègia a adoptar dins d'una forma clarament instituida de fer política a nivell local, en la que es parteix d'una idea de consens a l'hora de no "polititzar" l'afer de la immigració en general, i l'afer de la mesquita, en particular. Això no impideix, però, que la pràctica política vulgui extreure més o menys rendibilitat a l'hora de gestionar el conflicte, o bé posicionar-se críticament davant de la irrupció de discursos que explícitament utilitzen la immigració com a argument polític. A Catalunya, l'èxit electoral del partit Plataforma per Catalunya (PxC), obtenint disset regidors en diferents ciutats del país en les municipals de maig de 2007, va representar l'entrada en el món local d'un discurs obertament xenòfob i anti-immigració ([18]). Des d'una perspectiva cronològica, es podria considerar que l'èxit electoral del partit que lidera Josep Anglada és posterior a la generalització de conflictes al voltant de mesquites entre 2001 i 2004 (de fet, aquest partit ja va obtenir representació a tres municipis de Catalunya en les municipals de 2003). PxC rendabilitza el sentiment d'oposició a les mesquites, apropiant-se del descontentament expressat per una part de la ciutadania en relació a aquests fets. Ni tant sols li ha calgut a PxC fer-se present en aquelles localitats on es produien aquests conflictes. La participació d'Anglada durant el conflicte de Premià de Mar el 2002 no es va generalitzar a altres casos, malgrat que les diferents forces polítiques locals sempre havien expressat la seva inquietut davant d'una possible instrumentalització política per part d'aquest partit. PxC ha aconseguit quelcom més que una representació política en nou municipis

[18] Sobre l'ús polític de la qüestió de la immigració i dels conflictes entorn les mesquites per part de Plataforma per Catalunya, es poden consultar dues obres recents: Xavier Casals, *Ultracatalunya. L'extrema dreta a Catalunya: de l'emergència del búnker al rebuig de les mesquites (1966-2006)*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2006; i Miquel Erra-Joan Serra, *Tota la veritat sobre Plataforma per Catalunya*. Badalona: Ara Llibres, 2008.

catalans: ha fet que la resta de partits es posin en guàrdia davan d'aquest tipus de conflictes, per tal d'evitar l'impacte polític d'una oposició veïnal contundent. Les altres forces polítiques han hagut de considerar el que suposaria per al manteniment del poder municipal, una decidida intervenció en la regulació d'aquests espais de culte en el seu territori, per por a que aquests cas fos utilitzat com a instrument de desgast a la seva gestió. S'han hagut d'introduir moltes altres consideracions que, de fet, invalidarien dur a terme una resolució de tipus administratiu per part dels municipis en relació als requeriments que fossin exigibles per a l'obertura d'equipaments d'aquest tipus. Potser no es pot parlar d'una "*lepenització* dels esperits" (en referència a l'expressió manllevada del context francès per Xavier Casals, 2006), que representaria l'assumpció per part d'altres partits del ideari d'Anglada i els seus correligionaris, però potser sí que caldria parlar d'un cert procès de retracció en l'argumentari i en la pràctica política municipal en relació a la immigració, que ja havia estat iniciada uns quants anys abans, i que ara es reafirma davant de la intensitat de conflictes com aquest.

- *Els dubtes en relació al model d'acollida*

Catalunya sempre ha defensat un model d'acollida propi, que ja es va posar a prova en la integració de l'emigració interior dels anys 50 als 70. Aquest model ha estat igualment útil per a respondre a les primeres dècades d'arribada d'immigració estrangera. En aquest sentit, Catalunya ha mostrat situacions migratòries molt més avançades quantitativa i qualitativament que altres regions espanyoles. És a partir d'aquest context, que la societat catalana –molt abans que a altres llocs de l'Estat- ha començat a plantejar-se qüestions i a formular debats públics, respecte a conseqüències de l'assentament d'aquests col.lectius. En ocasions aquestes qüestions han donat lloc a conflictes, que s'han volgut reconduir d'acord amb els paràmetres vigents del model català d'acollida, començant a mostrar algunes de les seves limitacions. No crec que, en aquest sentit, la singularitat identitària de Catalunya hagi provocat una major accentuació d'aquest tipus de conflictes que estem analitzant, malgrat que és evident que han hagut ocasions que la referència a aquestes problemàtiques ha servit per a la formulació d'argumentacions en clau nacionalista. Més enllà de les valoracions públiques que siguin elaborades per la classe política, comença a perfilar-se una sensació d'esgotament d'aquest model –formulada principalment, a través dels mitjans de comunicació-, que es troba en consonància amb els debats que es formulen arreu d'Europa en relació a la superació dels models de política d'immigració de França, Països Baixos o Regne Unit. Sovint es recorda que les situacions conflictives que han fet trontollar aquests models, han estat relacionats amb col.lectius musulmans. És per això que

els debats comencen a girar entorn a la definició de límits en les respostes polítiques. A nivell qüotidià flueixen els arguments que insisteixen en la idea de la "generosa" atenció que s'ha prestat a les persones immigrades, o a la "permissivitat" que s'ha tingut en relació a determinats aspectes que es contradiuen amb els patrons culturals i relacionals propis de la societat catalana. La discrepància de criteris entre les actuacions dutes a terme per les administracions municipals en relació a la immigració, i els posicionaments expressats per la ciutadania catalana,són l'evidència de que el coixí social sobre el que es recolzaven les intervencions públiques és cada vegada més fi, i que ara augmenta el grau de justificació que es reclama per a legitimar aquestes decisions polítiques.

4.4. Les experiències de regulació legal d'aquests espais de culte

Ja he comentat anteriorment que l'àmbit local, no només és l'escenari principal d'expressió del pluralisme religiós, sinó que també és l'espai de regulació preferent del mateix. Aquesta evidència no es correspon amb la determinació de molts municipis a entomar aquesta qüestió, respecte a la que al.leguen no disposar dels mecanismes legals, administratius i pressupostaris per a poder intervenir-hi eficaçment. Encara que són conscients de que tenen la responsabilitat d'intervenció, ningú no els ha reconegut encara la seva competència en aquesta novedosa qüestió. Els municipis més grans sempre tenen més capacitat per assumir noves competències, i desenvolupar intervencions concretes en aquest terreny. Els més petits saben que, en el moment en que es presentin alguna d'aquestes situacions que reclamin la seva intervenció reguladora, hauran d'encabir-la –més bé o més malament- dins dels àmbits previament establerts. Donat que el més habitual ha estat pensar aquesta qüestió com a quelcom derivat de l'atenció al fet migratori, sovint s'ha derivat a les regidories de benestar social i/o participació, encara que la tendència actual és situar-la dins de l'òrbita dels drets civils, en regidories que han estat creades recentment.

No obstant, el rang i tipus de les demandes que es plantegen des de les comunitats religioses minoritàries, no sempre poden adeqüar-se bé a aquesta organització del cartipàs municipal. Tramitar el permís d'obertura d'un oratori musulmà, demanar un permís municipal per emprar un espai o equipament públic per celebrar l'oració final del ramadà, o sol.licitar que es reservin algunes parcel.les en el cementiri municipal pels difunts musulmans, no són demandes que puguin ser contemplades des del mateix registre i plantejament que les qüestions derivades de les qüestions migratòries. És ben cert que les demandes en clau religiosa que plantegen aquestes col.lectius, encara

segueixen conceptualitzant-se com a conseqüència de la condició immigrant dels que les formulen, però aquest lectura, més tard o més d'hora, caldrà ser reformulada, i emplaçar-la pròpiament dins d'un àmbit específic de pluralisme religiós.

Cada municipi, en virtut de la seva realitat específica, decideix la manera en que vol respondre a aquestes noves demandes. El que aquestes demandes formulen no és tant una qüestió de reordenament de les competències assignades a una regidoria o a un servei d'atenció concret, sinó de cóm incorporar la qüestió del pluralisme dins l'agenda política local, tenint present les circumstàncies que, fins l'actualitat, ha provocat en diferents municipis catalans la intervenció en aquest àmbit.

En la relació administrativa que s'estableix entre l'ajuntament i els responsables d'aquests centres religiosos, hi jugen dos aspectes fonamentals per a definir les respostes que els primers elaboren: per una banda les llicències i ordenances municipals, i per l'altra, el reconeixement d'aquests oratoris com a equipaments comunitaris. Les llicències són els mecanismes administratius reguladors que tenen els poders locals per tal de poder exercir alguna mena de control i supervisió de les diferents activitats que es poden aplegar en el seu territori i, en aquest cas concret, en el si d'una sèrie d'espais que han de tenir les condicions adeqüades per tal de poder allotjar aquestes activitats. Es tracta de reglamentacions tècniques, clarament tipificades, que permeten determinar les condicions de tals espais d'acord al tipus d'activitats que en ells es duen a terme, o bé respecte al grau d'afluència de persones en el seu interior. Els ajuntaments tenen la potestat de concedir o denegar les llicències que siguin sol.licitades pels responsables d'aquests locals, o poden exigir-les, en el cas en que aquests no disposin d'elles.

Existeixen diferents tipus de llicències que s'agrupen entorn a les de tipus urbanístic i les d'obertura. Les primeres tenen a veure amb la intervenció que s'executa en la reforma i habilitació del local que fan els seus promotors. La segona, en canvi, té a veure amb les situacions que poden derivar-se de l'apertura d'aquest espai. La inexistència de normatives específiques aplicables als equipaments religiosos, provoca que s'hagin de fer interpretacions de normatives i reglaments pensats i argumentats per ser aplicats a altres espais i altres activitats. En el cas concret de les llicències urbanístiques, el principal tipus que s'atorga en relació amb els espais de culte és la d'obres, doncs la reforma d'aquests espais per tal d'adeqüar-los a la pràctica religiosa específica, genera una intervenció de tipus arquitectònic que requereix la supervisió inicial per part de l'ajuntament. Les altres tipus de llicència que són habitualment aplicades en el cas dels espais de culte són la de primera utilització i canvi d'ús, que suposa definir una nova activitat de la que

anteriorment tenia el local, i la d'instal.lació d'activitats, on s'acorda el tipus d'activitat que es durà a terme en aquest espai.

Pel que fa a les llicències d'obertura, existeixen discrepàncies en les interpretacions que fan els diferents especialistes en la matèria. Mentre que per uns sembla suficient amb aplicar les llicències de tipus urbanístic, donades les condicions dels espais de culte, per altres, en quan a que s'apleguen situacions que poden afectar la seguretat i salubritat d'aquests locals, així com el seu impacte en el seu context urbà immediat, recomanen també aplicar altres llicències d'obertura. Allò que veritablement s'està discutint entre els especialistes és si, el principi de llibertat per obrir espais de culte per part de les confessions religioses es troba en un rang superior o inferior a l'aplicació de les normatives que regulen els espais de pública concurrència.

En ocasions, alguns ajuntaments han optat per a elaborar una ordenança municipal que permetès combinar les dues perspectives debatudes pels juristes, i donar resposta a la qüestió dels equipaments religiosos ([19]). Citaré l'exemple de l'*Ordenança Municipal de les Activitats i dels Establiments de Concurrència Pública de Barcelona*, aprovada per l'Ajuntament de Barcelona l'11 d'abril de 2003. El més significatiu d'ella és que, en primer lloc, fa una focalització específica entorn a la intervenció sobre espais de concurrència pública, incorporant genèricament a diferents espais i establiments segons les seves activitats, entre elles les religioses, en quan a que es valora que poden ser objectes de concentracions de persones i, per tant, d'aspectes que afecten a la seva seguretat. En segon lloc, l'ordenança posa com a requisit per tal de poder iniciar els tràmits d'apertura d'un local de culte, el fet de que disposi de la pertinent certificació com a entitat religiosa atorgada pel Ministeri de Justícia. La inclusió d'aquest requisit suposa fer constar la condició religiosa de l'activitat que es durà a terme per part dels responsables del centre, recorrent al criteri d'inscripció en el Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia de Madrid. D'aquesta manera, l'Ajuntament de Barcelona pretèn resoldre una situació paral.lela a la situació d'irregularitat administrativa en que es troben un nombre important dels oratoris de les confessions minoritàries, com és la seva condició com a entitats registrades.

En ocasions, les ordenances són substituïdes o complementades per altres procediments administratius per tal d'establir una moratòria temporal que limiti l'aparició de nous equipaments religiosos en un municipi concret. Aquesta pràctica ha estat prou freqüent a Catalunya en els darrers anys, com a forma de prorrogar la resolució d'una negociació per l'obertura d'un centre

[19] Sense ser una llista exhaustiva, he pogut identificar els següents municipis que han aprovat recentment una ordenança específica en relació als espais de culte: Barcelona (2003), Cerdanyola del Vallès (2006), Sallent (2006), Lleida (2007), Montcada i Reixac (2007), Hospitalet de Llobregat (2007) i Riudoms (2008).

religiós. En ocasions, l'ús d'aquestes moratòries podria qüalificar-se d'excessiva, en el sentit en que s'ha volgut limitar territorialment l'aparició d'aquests equipaments o d'altres activitats comercials relacionades amb determinats col.lectius d'origen al mateix temps. En d'altres, les moratòries han permès d'elaboració d'ordenances específiques, aplicables per extensió al conjunt de les sensibilitats religioses d'un municipi. Però també s'han conegut casos en que, en esgotar-se el periode dictat per aquesta moratòria, no s'ha aconseguit resoldre la qüestió de l'emplaçament de l'equipament religiós.

De fet, la consideració dels espais de culte com a equipaments comunitaris segons la Llei d'Urbanisme de Catalunya (2/2002, de 14 de març), constitueix en sí un canvi significatiu en la consideració legal i social d'aquests espais. A més, la llei recomana als poders locals que en el seu planejament urbanístic (tant de nova urbanització com de remodelació o rehabilitació de barris) facin previsió de sòl reservat per aquests equipaments. Aquests planejaments urbanístics haurien de considerar la possibilitat de reservar sòl per a situar els espais de culte de les diferents confessions religioses presents en el municipi, en proporció al seu arrelament social, i d'acord amb criteris d'accessibilitat, proximitat i convivència.

En definitiva, totes les intervencions que els ajuntaments facin en matèria d'adeqüació dels locals destinats a una finalitat religiosa, com pel seu reconeixement social, han de tendir a conferir un *estatut civil* d'aquests centres. És a dir, en un marc constitucional aconfessional les administracions públiques no són competents per determinar el que és un espai de culte, ni poden atorgar rellevància a la normativa confessional sobre els requisits de constitució o erecció dels espais de culte. No obstant, sí que són responsables de garantir les condicions de seguretat d'accès a aquests espais, i l'exercici del marc de llibertat religiosa pel que fa a l'obertura de centres religiosos. Tant important és exigir que els locals tinguin les condicions de seguretat (sense seguretat no es pot garantir l'exercici en condicions de la llibertat religiosa), com fer partíceps a aquestes noves institucions religioses de la vida del municipi, fent-les formar part activa del teixit social del municipi. Aquesta inversió en capital civil no s'enten sense exigir el compromís i la correspondent acceptació de la normativa vigent en la matèria, per part dels promotors o responsables dels centres de culte. A les administracions els hi toca desenvolupar una tasca sustantiva que ha d'anar més enllà de la regulació procedimental. En quan a que es tracta de salvaguardar l'exercici d'un dret de ciutadania, la llibertat religiosa, han d'instituir-se en garants del seu exercici, no només elaborant les apreciacions tècniques i urbanístiques que siguin requerides per a cada situació, sinó també evitant la influència d'una sèrie de factors de pressió d'ordre aliè a l'ordenament legal.

4.5. Els contextos de partida

En un estudi elaborat en l'any 2002 per encàrrec de la Diputació de Barcelona (Moreras, 2002), es constatava que la majoria de les demandes que formulen els col.lectius musulmans d'origen immigrat als ajuntaments, es troben relacionats amb els seus oratoris (en forma de demanda de llicències municipals d'obertura o per habilitar un nou local) o bé en la demanda d'ús puntual d'un equipament públic amb motiu de la celebració d'alguna festivitat religiosa del calendari musulmà. En base a aquestes demandes és possible definir una sèrie de situacions de partida amb les que es troben els consistoris, i que han de poder respondre amb els mecanismes administratius i recursos polítics de que disposen. El següent quadre mostra aquestes possibles situacions de partida i els procesos administratius que se'n poden formular:

QUADRE 1. *Les situacions de partida i els procesos administratius*

Situacions de partida	**Procesos administratius que es poden formular**
1. Existència d'un oratori en el municipi (*Espai de culte originàriament creat per la comunitat musulmana local*)	▪ Sol.licitut dels requisits administratius (llicències d'obertura o d'inici d'activitat) ▪ Canvi d'ubicació de l'oratori ▪ Ampliació del local, obres interiors (llicències d'obres) ▪ Tancament del local
2. Existència de més d'un oratori en el municipi (*Coexistència de dos o més oratoris en un mateix municipi, que pot ser indicador de la composició heterogènia, per origen ètnic, nacional, o per orientació doctrinal del col.lectiu. Cada oratori representa una realitat particular que requereix un tractament específic i diferenciat per part dels ents locals*)	
3. Anunci de la voluntat d'obrir un nou oratori (*Podent o no existir un oratori anterior en el municipi, els representants de la comunitat expressen a l'ajuntament la seva voluntat per trobar un espai per emplaçar aquest centre. Es considera que aquesta voluntat és ferma en el moment en que, més enllà d'un comentari puntual, es comunica formalment a l'ajuntament*)	▪ Sol.licitut dels requisits administratius (llicències d'obertura o d'inici d'activitat) ▪ Estudi de les condicions del local per a convertir-lo en espai de pública concurrència ▪ Adeqüació del local a les normatives municipals d'accessibilitat i seguretat (llicències d'obres) ▪ Inscripció legal de l'oratori (com a assoc. cultural i/o entitat religiosa) ▪ Inauguració del centre
4. Cap oratori (*La comunitat no expressa un ferm interès per obrir un espai de culte, per manca d'acord entre els seus membres, de recursos, o per l'existència d'altres oratoris en poblacions properes*)	▪ Contemplar la possibilitat, en base a una sèrie d'indicadors socials i demogràfics, de la previsió futura de que pugui ser formulada aquesta demanda. Previsió dins dels plans d'ordenació urbanística

Font: Elaboració pròpia

D'aquests contextes de partida es deriven procesos administratius diferents que reclamen un posicionament concret per part de les administracions locals:

- Sol.licitut dels requisits administratius d'obertura i adeqüació del local

L'existència d'un espai d'aquestes característiques en el territori força als municipis a conèixer les condicions i la situació administrativa en que aquests es troben. L'interès no té tant un component de supervisió de que les activitats que es facin en aquests locals siguin veritablement religioses (d'aquest procediment ja s'encarrega el Ministeri de Justícia, quan una entitat desitja ser registrada com a religiosa), sinó pel fet de comprovar si aquests locals acompleixen les condicions per ser espais de pública concurrència. Obligats per llei a garantir que aquests espais tinguin les condicions de seguretat adeqüades, els ajuntaments estableixen un procediment de revisió de les característiques d'aquests locals. En el cas concret dels oratoris musulmans, són força diverses les incidències que es poden formular després de les revisions tècniques de les seves condicions. Es podrien agrupar en cinc grans blocs: el primer d'ells té a veure amb les condicions estructurals dels locals, pel que fa especialment en matèria de seguretat i accessibilitat. És possiblement el bloc que incorpora un major nombre d'incidències a revisar, donades les deficients condicions de molts d'aquests locals: dimensions i emplaçament de les portes del local, sortides d'emergència, materials ignífugs, mesures contraincendis, emplaçament en vivendes o pisos, existència d'obres interiors no adeqüades, altells no homologats, etc. En el segon s'inclouen les incidències respecte els elements externs presents en la via pública d'aquests espais. Apart de l'esmentada porta (o portes) d'accès, s'indiquen anotacions sobre els rètols externs o altres elements externs. Els aspectes de salubritat i higiene agrupen un tercer àmbit, especialment indicat en relació amb els espais destinats a les ablucions rituals, i al nombre de serveis disponibles. En quart lloc, els informes de revisió també recullen aspectes relacionats amb l'impacte sonor i les molèsties que aquest factor pot generar entre els habitatges contigus. Per últim, les darreres incidències tenen a veure amb la identificació d'usos no contemplats en l'interior d'aquests centres, i que habitualment són dos: el disposar d'una cuina i l'habilitació d'espais per a que es pugui dormir en l'oratori. Tots aquests requeriments administratius han de ser complimentats per tal que l'ajuntament atorgui la llicència d'obertura d'aquests espais. Aquests procediments en ocasions es perllonguen temporalment, per bé que en bona part dels casos, s'acaba concedint aquesta llicència d'obertura.

- Canvi d'ubicació de l'oratori

El trasllat de l'espai de culte a un nou local pot respondre a diferents causes: pel fet que el local s'ha fet insuficient per acollir una comunitat que ja és més nombrosa, per finalització i/o no renovació del contracte de lloguer del local, per la voluntat dels responsables comunitaris per buscar

un local de propietat, per estar afectat l'immoble on es situa per una reforma urbanística, etc. La recerca d'un local nou acostuma a ser difícil, especialment en els darrers anys en que s'ha generat una creixent atenció respecte l'emplaçament d'aquests oratoris. Sovint, el procés de trasllat i reubicació suposa incrementar d'una manera considerable la visibilitat d'aquesta presència, el que en més d'una ocasió ha generat reaccions contraries per part del veïnat (fins i tot algunes amb un caràcter *preventiu*), que aconsegueix saber que la comunitat musulmana busca un nou local en el seu barri. L'opció a emplaçar l'oratori en una zona poc concorreguda (ja sigui en polígons industrials o en les rodalies del municipi) implica per part de les comunitats locals un important desembós econòmic, donat que el preu de compra acostuma a ser superior que en altres zones del municipi. En l'actualitat (finals del 2009), s'estima que el preu per m^2 en una zona industrial ronda els 1000 euros.

- Ampliació del local

Una de les alternatives possibles per poder romandre en el mateix emplaçament, i al mateix temps respondre a la demanda de culte de la comunitat, és intentar ampliar el local existent amb altres espais adjacents a ell. Aquesta pràctica, formulada per part dels responsables comunitaris si l'oratori es troba en un local de la seva propietat, no sempre és viable en tots els casos, ja que a vegades les alternatives des del punt vista arquitectònic, o són força costoses, o es troben amb la resistència dels propietaris adjacents que es mostren contraris a l'ampliació. En ocasions, les mateixes comunitats han fet obres menors en l'interior d'aquests locals per tal d'adeqüar l'accès entre els dos espais, cosa que els ha suposat a vegades sancions administratives per part dels ajuntaments, en no haver sol.licitat la llicència d'obres pertinent. L'opció de l'ampliació del local acostuma a ser més fàcil per aquells oratoris que es troben en antigues factories o naus industrials, ja que és possible trobar espais contigus on fer l'ampliació.

- Tancament del local

El tancament d'un local de culte musulmà pot ser la conseqüència d'un procés administratiu endegat per l'administració municipal, en considerar que l'activitat duta a terme en aquest local no és l'adeqüada. En tot cas, el tancament d'un centre religiós és una mesura que, per la seva contundència, acostuma a ser considerada com el darrer recurs que ningú vol haver d'utilitzar i, per tant, ha estat emprat en comptades ocasions. És cert que també hi han hagut casos en els que el tancament ha deixat sense espai de culte a unes comunitats locals, que no havien pogut trobar un altre emplaçament alternatiu. Les causes que poden provocar aquest tancament

solen estar relacionades amb la qüestió de les condicions de seguretat o arquitectòniques dels locals, i com a resultat dels continuats requeriments formulats pels municipis per tal d'acomplir amb les normatives existents. L'amenaça de tancament ha estat, sovint, reactivador de procesos de reforma que s'allargaven considerablement. Insisteixo, però, que potser per por a les possibles conseqüències que es podrien derivar d'aquest procés de tancament, alguns ajuntaments no han volgut adoptar tals mesures de força. En altres circumstàncies en que el tancament ha estat conseqüència d'una afectació urbanística, això ha implicat compensar els responsables dels oratoris, tot depenent del règim de lloguer o propietat que es tenia del local. Ara bé, també cal tenir present que les causes que poden forçar el tancament d'un oratori, no sempre depenen de la intervenció municipal. En més d'una ocasió alguns espais de culte han estat tancats per iniciativa dels seus propis responsables, que no han pogut cobrir les despeses per mantenir-los oberts.

Hi ha una altra situació de partida, que malgrat que encara no s'ha formulat clarament a Catalunya, constitueix una de les principals qüestions a abordar en un futur immediat en relació amb les comunitats musulmanes, com seria plantejar el projecte de construcció d'una mesquita de nova planta. Des de fa algunes dècades que es planteja la necessitat d'obrir un gran centre cultural islàmic a Barcelona. La seva creació en la capital catalana, no només plantejarà una dimensió urbanística municipal, o de resposta a les necessitats de culte d'una determinada comunitat local. També apunta directament a la qüestió de la institucionalització de l'autoritat religiosa islàmica a Catalunya. Tal com ha succeït en altres realitats europees, l'emergència de grans centres culturals islàmics ha contribuit a modificar el panorama d'interlocucions comunitàries a nivell regional o nacional. Fins l'actualitat han estat diversos els projectes que han estat formulats, si bé cap d'ells s'ha acabat per concretar. Mentrestant, sembla ser que és en altres municipis on un projecte com aquest sembla estar més avançat (són els casos de Cornellà de Llobregat i de Lleida), després dels acords arribats entre els ajuntaments i les comunitats musulmanes locals.

La dimensió de projectes d'aquestes característiques difícilment pot comparar-se amb la resta de realitats locals anteriorment esmentades, especialment pel que fa a la trascendència institucional que implicaria el projecte de creació de la primera i veritable mesquita en l'era moderna a Catalunya. No obstant, des de la perspectiva local cal tenir present que no és gaire raonable negar la possibilitat de que la comunitat local pugui erigir una mesquita de nova planta, tot argumentant que el lloc on s'ha d'emplaçar aquest equipament sigui la capital catalana. Que hi hagi una gran mesquita a Barcelona (o en altres municipis) no contribuirà a resoldre els problemes qüotidians d'altres comunitats musulmanes locals, com tampoc ha de condicionar les respostes

de les administracions locals, doncs segueixen estant interpelades davant de les dimensions locals d'aquesta presència.

Cal extreure una primera lliçó d'aquesta descripció del context a Catalunya, com és que el coneixement de la dimensió real d'aquesta presència representa avui dia un imperatiu per a l'acció política local. Com argument que reforça encara més aquesta afirmació, recordaré una anèdota narrada durant una sessió de formació sobre aquesta temàtica a principis de l'any 2003: una de les assistents explicava que un dia l'alcalde del seu municipi es va reunir amb representants veïnals i associatius per a preparar el programa de la festa major. En acabar, el president d'una associació de veïns se li va apropar i li va dir que en el poble no podia passar el mateix que pocs dies abans s'havia produït en una altra localitat, i que per tant, "aqui no es pot obrir cap mesquita". L'alcalde li va respondre que no es preocupés que el tema de la immigració en el municipi estava sent gestionat per bons professionals. Quan vàren sortir els assistents, l'alcalde es va apropar a la treballadora social (que és la que ens va narrar aquesta anècdota), i li va preguntar: "al poble tenim alguna mesquita?" "Doncs sí, des de fa quatre anys", li va respondre, al mateix temps que observaba la cara de sorpresa que se li posava a l'alcalde.

Una anècdota com aquesta ens revel.la el fet de que, durant força temps, alguns ajuntaments han ignorat la realitat que definia la presència de la immigració en els seus municipis i, en especial, d'aquelles expressions que s'aplegaven entorn a la referència religiosa islàmica. Tota aquesta situació ha canviat ràpidament en els darrers anys, en que molts municipis han modificat els seus paràmetres de reconeixement d'aquesta presència, davant del temor de veure que es reproduis en la seva localitat els conflictes que s'han donat en altres poblacions catalanes. El nou coneixement d'aquesta realitat és resultat d'un doble criteri de prevenció i d'anticipació.

No obstant, hi han d'altres raons que poden argumentar la necessitat d'adoptar una observació més detallada d'una realitat que ja forma part de la vida del municipi. En primer lloc, aquest és el mecanisme per tal de poder conèixer amb detall les necessitats que formulen aquests col.lectius, que sovint poden tenir un caràcter específic, però que en ocasions poden ser perfectament extrapolables a les d'altres col.lectius socials. En segon lloc, entendre cóm s'ordena aquest col.lectiu és una forma de comprendre les dinàmiques de poder i els lideratges que apareixen en el seu interior, i que sovint tenen una trascendència externa, en veure aparèixer grups i persones que es posicionen com a representants del col.lectiu. En tercer lloc, aquest coneixement permet l'establiment de relacions formals amb les diferents iniciatives col.lectives que s'arriben a concretar (des dels oratoris als grups esportius o les associacions culturals), que és el primer pas per a aconseguir la seva participació activa en programes i iniciatives ciutadanes. En definitiva,

prou arguments com per a que els propis municipis desenvolupin els instruments necessaris per tal de millorar el coneixement i el seguiment d'aquestes realitats.

ADDENDA: *la llei dels centres de culte (juliol 2009)*

La Llei 16/2009, del 22 de juliol, dels centres de culte va ser aprovada pel Parlament de Catalunya. El 20 de novembre de 2007 el Govern de la Generalitat havia aprovat el Projecte de llei, per tal d'enviar-lo en seu parlamentària, i procedir a la seva discussió. Aquesta llei sorgeix de la necessitat expressada des de diferents veus polítiques, de disposar de mecanismes de regulació de l'obertura d'espais de culte a Catalunya. En el rerafons implícit d'aquesta demanda apareixen els conflictes amb l'aparició de mesquites, i el que es reclama d'aquesta llei és que sigui capaç d'establir les condicions de tipus legal exigibles a aquests equipaments religioisos. La demanda per a dotar-se d'un mecanisme legal com aquest prové, en primer lloc, dels municipis que han tingut dificultats per a la regulació d'aquests espais, denunciant l'existència d'un buit legal entre la definició d'un marc constitucional de llibertat religiosa, i una pràctica administrativa en forma de permisos i llicències d'obertura que no necessàriament contempla la dimensió religiosa dels espais a regular pels ents locals. Els municipis han reclamat repetidament a la Generalitat alguna mena d'indicació, per tal d'establir uns criteris normatius bàsics per atorgar les llicències d'obertura d'aquests nous espais de culte.

La Generalitat, a través de la Direcció General d'Afers Religiosos encapçalada per la sra. Montserrat Coll, va recollir la demanda feta des del món local, manifestant la seva intenció de desenvolupar una llei que servís per a regular l'obertura de nous espais religiosos (no només de la tradició islàmica, sinó també de la resta de confessions religioses minoritàries) i la regulació dels ja existents. L'any 2004, un equio de la Facultat de Ciències Jurídiques de la Universitat Rovira i Virgili va rebre l'encàrrec de la Direcció General d'Afers Religiosos, per elaborar un informe jurídic sobre la viabilitat d'una llei sobre els espais de culte, a partir del cas dels equipaments religiosos musulmans a Catalunya. El document final incorporava una sèrie de recomenacions de tipus jurídic, en els que s'insisteix sobre l'execució i aplicació dels marcs legals vigents (en especial en matèria de llicències d'activitats i/o obertura), des de la perspectiva d'una planificació urbanística (seguint els criteris de la llei d'urbanisme de 2002). Aquest dictàmen (que fou complementat per un breu informe sociològic on es posava de manifest la manca d'aplicació dels marcs legals existents), no apostava per la definició d'un nou marc legal, sinó en tot

cas per l'aplicació i desenvolupament dels ja existents, sobre els quals la principal competència d'execució es trobava en mans dels ents locals.

Durant el breu mandat de Jordi López Camps al front de la Direcció General d'Afers Religiosos (de maig a desembre de 2006), aquest projecte de llei fou aturat, atenent a una sèrie de raons de viabilitat política en aquelles circumstàncies preelectorals. En el segon mandat de la sra. Montserrat Coll com a Directora General, es va reprendre aquest projecte, amb la voluntat explícita de que puguès veure la llum abans que finalitzés aquesta legislatura. Així ho va anunciar el vicepresident Carod-Rovira durant la presentació en el mes de febrer de 2007 de l'actualització de les dades sobre el pluralisme religiós a Catalunya, o el 2 de juny d'aquell mateix any durant la seva visita a una mesquita de Mataró amb motiu de la tercera jornada de portes obertes organitzada pel Consell Islàmic i Cultural de Catalunya.

Després d'un periode d'elaboració i consulta amb experts, representants de les principals confessions religioses, i entitats municipalistes, l'*Avantprojecte de Llei sobre els centres de culte o de reunió amb fins religiosos* va ser presentat al Parlament de Catalunya, per tal de procedir a la seva elaboració ([20]). Com és lògic en una llei d'aquest tipus, es van elaborar diferents redactats del text, que progressivament s'anava composant durant un periode de compareixences parlamentàries amb la participació de diferents experts a proposta dels grups parlamentaris. Una vegada introduides les esmenes, la llei -amb el sintètic títol de *Llei dels centres de culte*- seria aprovada en el ple del Parlament el 15 de juliol de 2009.

Fora de qualsevol consideració de tipus legal (que escapa a la meva competència professional), és possible elaborar cinc comentaris sobre el procès d'elaboració d'aquesta llei i una possible projecció sobre la seva influència en el context del pluralisme religiós a Catalunya.

a. En primer lloc, cal tenir present la gens menyspreuable qüestió dels implícits que s'incorporen en la demanda d'aquesta llei, i que foren recollits en el preàmbul de l'esborrany de l'avantprojecte de la llei, molt més explícitament que en el seu redactat final. La principal qüestió que traspua tot el contingut de la proposta té a veure amb l'anhel de poder evitar la reproducció dels conflictes socials al voltant de l'obertura d'oratoris de determinades confessions religioses, en especial la islàmica. Cap municipi de Catalunya vol veure cóm es reprodueix en el seu territori algun conflicte d'aquestes característiques, i de complexa

[20] En la sessió celebrada el 6 de febrer de 2008, el ple del Parlament va rebutjar per 68 vots en contra, 59 a favor i 3 abstencions, les dues esmenes a la totalitat presentades pel Partit Popular i per Convergència i Unió.

resolució. Ben conscient de l'"impacte ambiental" que suposa l'obertura d'alguns d'aquests espais de culte, el projecte de llei intenta minimitzar-lo proposant la definició d'unes llicències municipals que se centren especialment en aquells aspectes que, tal com es descriu en el text de l'avantprojecte (art. 9), evitin "molèsties a terceres persones i efectes negatius en l'entorn". Malgrat que en el redactat final aquesta darrera frase ha estat suprimida, s'aprecien clarament els pressupòsits que s'hi aplegaven en la seva proposició original, sense considerar, però, que molts dels arguments exposats pels opositors a l'obertura d'aquests centres, no es basaven en criteris "objectius" respecte l'impacte social d'aquests centres.

b. El projecte de llei es fonamenta sobre l'afirmació del buit legal en aquesta matèria, el que "ha provocat disparitat de criteris entre els ajuntaments a l'hora de concedir llicències", el que ha generat entre els responsables d'aquests centres religiosos la demanda per a la "unificació de criteris". Respecte a l'existència o no d'un buit legal, cal considerar els comentaris fets per diferents juristes, que indiquen que el marc legal actual segueix sent útil per tal de respondre a l'obertura dels espais de culte de les minories religioses, i que en tot cas les raons que puguin aportar els legisladors poden respondre més a qüestions de tipus polític, que no d'incapacitat d'un marc jurídic. Dins la competència legislativa municipal, i abans de l'aprovació de la llei, diferents municipis han definit específicament la seva intervenció en relació als equipaments religiosos, aprovant ordenances municipals on es considerés específicament aquesta qüestió. L'afirmació recollida en el segon paràgraf del preàmbul de l'avantprojecte -suprimida en el redactat final-, donant per fet que "alguna ordenança i alguna moratòria municipals han dificultat l'exercici del dret de llibertat religiosa, i han afavorit les condicions precàries d'alguns espais de culte", serveix per a considerar de manera prou negativa la "disparitat" mostrada pels ents locals davant d'aquesta qüestió. El cert és que els recursos administratius, com els condicionants particulars que defineixen les respostes polítiques locals, generen discreccionalitat, encara que no arbitrarietat. La desafortunada redacció d'aquest paràgraf va provocar el malestar del món local, que temia que la llei vingués a invadir aspectes de la seva competència política.

c. Els dos arguments principals sobre el que es basaba el projecte de llei (la reserva obligatòria de sòl públic per als equipaments religiosos, i la formulació de llicències municipals d'activitats d'ús per a centres religiosos) han centrat les principals discussions polítiques. El resultat final, però, poc té a veure amb la proposta inicial. La primera proposta es

fonamentaba en la llei d'urbanisme de Catalunya (2/2002, de 14 de març), que estableix en el seu article 34.4, que els centres religiosos han de rebre la condició urbanística d'equipament comunitari i, per tant, es recomana als poders locals que en el seu planejament urbanístic (tant de nova urbanització com de remodelació o rehabilitació de barris) facin previsió de sòl reservat per aquests equipaments. Aquests planejaments urbanístics haurien de considerar la possibilitat de reservar sòl per a situar els espais de culte de les diferents confessions religioses presents en el municipi, en proporció al seu arrelament social, i d'acord amb criteris d'accessibilitat, proximitat i convivència. El tret distintiu que aportava l'avantprojecte de llei, era que la reserva passava a adquirir una dimensió d'obligatorietat (article 1), que els municipis han d'explicitar en la redacció dels seus planejaments urbanístics en un termini màxim de deu anys (disposició transitòria primera). Des d'una perspectiva no jurídica, penso que la reserva de sòl per a espais de culte no hauria de ser quelcom obligatori ni incondicional pels poders públics locals, ja que d'aquesta manera s'estaria pervertint el mateix principi de laïcitat sobre el que vol reposar aquesta proposta de llei. Cal recordar que el principi de llibertat religiosa no obliga als poders públics a garantir l'existència d'espais de culte, ja que malgrat que aquests puguin ser considerats com a equipaments d'ús públic (i, per tant, és necessari de que disposin de les condicions legals adeqüades), depenen de la iniciativa dels responsables de cada confessió. La iniciativa per projectar, obrir i mantenir un espai d'aquestes característiques és responsabilitat de les pròpies confessions, no podent ser reemplaçades en aquesta tasca pels poders públics. No crec, però, que aquesta fos l'argumentació feta des del món local per aconseguir que, finalment, la condició d'obligatorietat desaparegués del redactat final de la llei, on la reserva passa a estar vinculada amb "les necessitats i la disponibilitat dels municipis". La defensa de l'autonomia municipal en un aspecte tan fonamental per al poder municipal com és la planificació urbanística, va fer modificar el que havia de ser un dels trets diferencials d'aquesta llei. El segon principi, el de les llicències municipals específiques per a locals amb usos religiosos, queda redefinida en clau de llicència d'obertura, quedant pendent de la determinació de les condicions d'aquests centres de culte, d'acord amb el que dispongui el reglament d'execució d'aquesta llei. La reformulació d'aquest procediment administratiu, assimilant-lo al que serien altres llicències municipals, deixa encara obert el debat sobre el rang de les disposicions legals, i determinar si el principi de llibertat religiosa preval sobre els requeriments d'accès en condicions de seguretat a espais de pública concurrència.

d. Un dels aspectes més notables d'aquesta llei, malgrat que sembla haver quedat una mica difuminat en la seva recepció per part de la societat, és que per primer cop un articulat legal català introdueix la noció de laïcitat, i una mínima definició d'ella: "respecte a totes les opcions religioses i de pensament i a llurs valors, com a principi integrador i marc comú de convivència". En el redactat final de la llei, malgrat que es manté la noció de "neutralitat" en les intervencions públiques (el que genera en sí mateix un component contradictori, en quan a que cap acció política es pot definir com a neutral), s'incorpora el principi de la "col.laboració" entre les confessions i l'administració catalana, el que referma el caràcter de col.laboració mútua que és també un principi fonamental en la idea de laïcitat. Sens dubte aquest és un dels discrets triomfs aconseguits per aquesta llei, mantingut en el redactat final malgrat l'oposició de diferents grups polítics del Parlament, que volien que aquest terme fos substituit pel principi constitucional d'aconfessionalitat.

e. Després de l'aprovació d'aquesta llei es preveu la redacció del seu reglament d'execució. Serà a partir de la seva posta en funcionament que podrem avaluar l'impacte d'aquesta llei en el panorama del pluralisme religiós a Catalunya. No obstant, és possible avançar algun dels panorames futurs que es poden definir: donat que la llei també fa referència a aquells centres que es troben en funcionament, es contempla -en la disposició transitòria tercera-, que aquests tindran un plaç de cinc anys per adequar les seves condicions bàsiques de seguretat a partir de l'aprovació d'aquest reglament. En la disposició addicional tercera de la llei es contempla la possibilitat d'atorgar ajuts per a la rehabilitació d'aquests locals, encara està per determinar la manera en que es procedirà a l'hora d'aportar aquest capital públic. Són dos elements que es defineixen de nou: l'efecte retroactiu de la llei, de cara a regular la situació existent en les deficients condicions legals d'aquests centres, i la possibilitat d'acollir-se a ajudes públiques de rehabilitació. La primera conseqüència de l'aplicació d'aquest principi serà l'obertura d'expedients municipals de revisió de les condicions dels espais de culte, aportant un important volum de tramitacions administratives afegides a l'administració local, obrint una fase que podriem anomenar com de "regularització administrativa". La segona conseqüència es relaciona amb la resolució d'aquests expedients que poden portar -almenys pel que fa al cas dels oratoris musulmans, a situacions d'impossibilitat estructural per a atorgar llicències d'obertura d'aquests centres-, o bé al seu tancament o bé a la seva reubicació. Conegudes les circumstàncies que han provocat aquests procediments en periodes anteriors, despertant les reaccions negatives per part de nuclis veïnals, es pot tendir a considerar com a opció preferent la reubicació d'aquests espais en zones urbanes

perifèriques. El que fins l'actualitat havia estat considerada com a alternativa en situacions de conflicte obert, ara pot ser implementat com a forma d'evitar el tancament d'un equipament religiós situat en un local no adequat i, a l'hora, com a forma de millorar les condicions del culte d'una comunitat religiosa concreta. En tot cas, es tractaria d'una segona fase de "reordenació municipal" del pluralisme religiós. Aquesta tendència a la *periferització* d'aquest pluralisme, que pot generalitzar-se a través d'una determinada interpretació de la llei, hauria de poder ser corregida pel seu reglament d'execució, per l'efecte que suposaria en relació a la promoció de la convivència i el respecte a la pluralitat sobre la que es basa aquest nou ordenament legal.

5. GENEALOGIA DELS CONFLICTES

En capítols anteriors he contextualitzat les polèmiques generades al voltant de l'obertura i/o ubicació dels oratoris musulmans, aportant algunes de les qüestions que plantegen aquests conflictes en el conjunt de la resposta política i ciutadana a la creixent transformació de la societat catalana. He situat temporalment l'aparició d'aquestes polèmiques, i l'he relacionat amb l'evolució del teixit associatiu musulmà a Catalunya. D'aquesta perspectiva quantitativa i territorial, cal passar a analitzar específicament l'emergència d'aquestes polèmiques d'una manera més contextual. Així doncs desenvoluparé una proposta per interpretar amb més detall aquests conflictes, que fonamentaré sobre la base de quatre eixos: en primer lloc, abordaré la manera en que són percebudes aquestes polèmiques, i cóm semblen influir en la transformació d'aquests barris des de la perspectiva dels actors implicats. Aquestes percepcions són formulades dins d'un context temporal anterior als conflictes que s'analitzen. En segon, suggeriré que la formulació d'aquestes polèmiques, i l'imperatiu polític que planteja la necessària resposta per part dels poders públics locals, suposa un qüestionament directe a l'elaboració d'aquesta resposta, com també el redimensionament de l'àmbit local com a espai territorial on emmarcar aquesta acció política. Aqui actua bàsicament un argument de tipus espacial. Tercer, abordaré des de la perspectiva dels actors que es veuen involucrats en aquestes polèmiques, els discursos, pràctiques i estratègies que aquests elaboren, fent especial esment al que serien els valors i referents que guien la seva acció. I per últim, disseccionaré estructuralment aquests conflictes, mostrant les circumstàncies que hi han concorregut en ells, tant en la fase prèvia a la mobilització, com en la manifestació del conflicte.

5.1. Tornar la mirada enrera

Malgrat el temps passat des de les conflictes més notoris que es va produit a Catalunya a principis dels anys 2000, és prou significatiu observar la barreja de sentiments que encara desperta el fet de tornar a revisitar aquells moments. Això indica el punt de tensió social que va ser assolit en alguna de les seves fases, i que avui en dia encara costa recordar. Més enllà de totes les lectures que intenten passar pàgina a aquests fets, ja sigui treient-li importància des d'un punt de vista quantitatiu ([21]), o bé considerant que aquests conflictes obeïen a circumstàncies que no poden tornar a reproduïr-se, crec que és precís

[21] Dins del marc d'una taula rodona del seminari "Una mesquita al barri", que vaig dirigir en el marc de la quinzena Escola d'Estiu sobre Interculturalitat de la Fundació Ser.Gi de Girona (6-9 de setembre de 2005), el representant de la Generalitat de Catalunya va afirmar el següent: "*hi han pocs conflictes, i s'ha donat massa rebombori per part de la premsa. Cal no amplificar el problema*".

reconsiderar aquestes polèmiques per l'efecte que varen tenir sobre les relacions de convivència en uns barris concrets. Sens dubte, aquest és un dels principals efectes generats durant aquestes situacions de conflictivitats social, i que -paradoxalment-, han estat poc avaluats en els balanços finals d'aquestes polèmiques. S'ha acceptat el fet de que, després del conflicte, la calma tornaria a reproduir la situació social anterior. Més atents a les resolucions que no als efectes socials d'aquests conflictes, s'ha donat preferència en l'anàlisi al seu impacte sobre l'exercici polític (a l'hora de mantenir o perdre una alcaldia, i el desgast sobre la figura de l'alcalde o alcaldessa), o el que ha representat el tancament de l'oratori musulmà, o la seva reubicació en una zona urbana perifèrica (observant una millora en les condicions de l'exercici del culte, en detriment del principi de proximitat respecte aquests equipaments). Què passa, però, amb la qualitat de les relacions de convivència en el sí dels barris que vàren ser escenaris d'aquestes polèmiques? Es pot parlar d'un abans i d'un després d'aquells conflictes? Cóm són recordades tals situacions de desencontre per part d'uns i altres actors?

Totes aquestes qüestions esdevenen centrals a l'hora de poder explicar aquests conflictes, ja que ells en formen part d'una memòria recent compartida entre uns veïns i uns altres. El desenllaç en molts casos ha estat desplaçar l'oratori musulmà fora del barri, però els veïns segueixen residint al mateix lloc, musulmans i no musulmans. És per això fonamental referir-se a aquestes percepcions.

Més endavant desenvoluparé la idea de que aquests conflictes no han sorgit del no res, i no poden pensar-se en clau de reflex automàtic d'una islamofòbia atàvica i primària de la societat catalana. Tindria més sentit contextualitzar-los dins d'un procès acumulatiu d'arguments que són elaborats pels residents d'un barri en relació a la transformació que s'opera en ells mitjançant la presència immigrant. Les diferents realitats que són atribuides a aquesta presència -moltes d'elles sense un fonament objectiu, però que són tàcitament acceptades en virtut d'una veracitat subjectiva compartida i transmessa socialment mitjançant el recurs del rumor especulatiu-, semblen sublimar-se en un fet concret, com seria l'obertura d'un equipament religiós d'aquestes característiques. Què implica aquesta obertura? Habitualment, els que s'oposen a ella, exposen un doble conjunt d'arguments que "expliquen" l'impacte que tindria aquest equipament pel barri i per la pròpia comunitat musulmana. Els sintetitzo en el seqüent quadre:

QUADRE 2. Impactes suposats de l'obertura d'un equipament religiós islàmic

	efecte immediat	**efecte final**
Sobre el propi barri	- "Una major concentració provocarà massificació del barri, fent més habituals els conflictes"	Degradació social i urbanística del barri

	- "L'obertura del centre atreurà a nous residents musulmans al barri"	
Sobre els residents del barri	- "Un equipament d'aquestes característiques generarà moltes molèsties als veïns" - "Els pisos perdran el seu valor econòmic"	Pèrdua de l'estatus social dels residents del barri
Sobre la comunitat musulmana	- "El centre exercirà una influència negativa sobre el col.lectiu, especialment sobre les dones" - "La mesquita farà encara més religiosos als musulmans" - "L'imam contribuirà a radicalitzar a la comunitat musulmana"	El col.lectiu musulmà no s'assimilarà, el que dificultarà la seva integració social

Font: Elaboració pròpia, en base a una síntesi d'arguments exposats en les notícies de premsa durant el seguiment d'aquests conflictes, i en les entrevistes realitzades.

Estem davant d'un exercici de racionalització del prejudici, en el sentit de donar carta de credibilitat a arguments que no estan contrastats, i que es donen per suposats. La intenció final és intentar aportar motius "objectius", relacions "causa-efecte", que justifiquin el posicionament negatiu davant l'obertura d'aquests equipaments. La lògica defensiva que s'aplega en tot aquest argumentari, però, no és més que el resultat d'una acumulació d'altres arguments, tampoc contrastats ni rebatuts, que han passat a formar part de la manera en que els residents d'un barri descriuen la transformació que genera l'arribada i instal.lació de col.lectius immigrats. L'atribució directa entre "presència immigrant i degradació social" s'ha convertit en un dels principis causals que més ràpidament han estat assumits en la conceptualització de la immigració a Catalunya ([22]), malgrat que es tracta de dos processos que no necessàriament es troben vinculats ([23]). A vegades, la referència espacial a altres barris i a l'impacte sobre ells de la presència migratòria, esdevé un argument per tal que d'evitar la reproducció d'aquella experiència. Igualment, pensar la influència de la institució mesquita sobre el col.lectiu musulmà en clau de manipulació i adoctrinament, és assumir de manera no contrastada tota una sèrie de supòsits que han de ser revisats ([24]).

[22] L'enunciat de la degradació del barri es converteix en un ganivet de doble fil pels veïns, ja que en parlar d'ella estan contribuint a que es mantinguin les percepcions que d'ell s'elaboren des d'altres barris. Amb serioses contradiccions argumentals, així ho expressava una responsable veïnal entrevistada: [*"Vull que aquests senyors marxin del barri. Sincerament no em fan res, ja m'he acostumat. El que passa és que fa front, perquè te degraden el barri. (...) S'ha d'anar molt en compte i no pots dir que degraden el barri. Has de dir que aquí no poden ser pel que sigui, per les circumstàncies, perquè produeixen molèsties"* - responsable veïnal].

[23] De fet aquesta relació apareix dins dels criteris que són seleccionats per a que un barri pugui accedir a les ajudes per a la seva rehabilitació urbana, dins del marc de la Llei de barris desenvolupada per la Generalitat de Catalunya.

[24] Per a una revisió de la influència de la mesquita i de les autoritats religioses que es troben al seu front, veure Moreras (2007 i 2009b).

L'argument tècnic (respecte a les dimensions dels locals que ocupen aquests oratoris, o respecte a l'impacte sobre el seu context social immediat, en forma de molèsties), és un dels principals mecanismes de racionalització del prejudici. [*"Els veïns diuen que pel matí fan molt soroll amb l'aigua, i a aquestes hores se sent tot. Jo, des de casa meva que és un tercer pis, sento com resen"* – responsable veïnal]. Un soroll molesta si la persona que ho sent mostra poca satisfacció pel seu entorn i li atribueix algún simbolisme concret. Aquests elements externs són els que sobrepassen el principi de tangibilitat (és a dir, el seu caràcter objecti, mesurable) de l'afer en concret. A Catalunya no es planteja cap mena de debat sobre la crida a l'oració des d'un minaret –tal com es formula en països europeus com Àustria o Suïssa. Aquí, els arguments es referencien a qüestions com l'aglomeració de persones, o al soroll que provoca tal concentració ("*La mezquita era una molestia diaria*", Diari de Tarragona, 10-1-04). El més significatiu és que a partir d'aquest criteri, sovint es genera una tendència automàtica a normativitzar les condicions d'aquests espais en matèria de contaminació acústica, establint la insonorització d'aquests locals sense haver fet una mesura prèvia sobre impacte sonor de les activitats que es duguin a terme en ell. Estem, doncs, davant d'exercicis preventius de tolerància auditiva, que acaben donant credibilitat a l'existència de "llindars de la sensibilitat" respecte als sorolls produits per una sèrie d'actors socials concrets. S'acaba sent menys sensible als sorolls que es coneixen, que no pas als que es desconeixen: "*Preferimos una discoteca*" (El Periódico de Catalunya, 1-10-04).

Una altra forma de contextualitzar aquest prejudici és enunciant-lo en forma de por davant del que es desconeix: [*"Una senyora gran, que era una de les que es queixaven més, deia que* (els musulmans) *li feien angúnia. És clar, al començament, quan es feia de nit i aquests venien amb aquestes maneres, amb aquestes barbes, no estàvem acostumats a veure'ls. Et feien una mica de respecte. Al carrer, llavors, no hi havia gaire llum. (...) Vèiem aquelles sombres i et feia por"* – responsable veïnal]. L'impacte visual d'una presència concreta, per la seva fesomia o les seves formes vestimentàries, genera el reforçament d'un contrast en les formes d'una interacció social a les que estem acostumats. I encara que aquesta interacció directa –de persona a persona- es dugui a terme, es mantenen els sentiments de desconeixement i amenaça: ["(Parlant d'un membre de la junta de la mesquita) *Aquest home és obert; m'imagino que serà perillós, però és més obert i com a mínim pots parlar i tenir una conversa amb ell"* – responsable veïnal].

Adoptant una metàfora teatral, crec que l'escena on es produeixen els conflictes que estem analitzant és conseqüència lògica d'una trama o relat, en el que ja s'han produit altres situacions prèvies, on alguns dels actors que protagonitzen aquest episodi ja havien jugat un rol actiu. Per exemple, en molts dels cassos analitzats, ens trobem amb la circunstància d'una comunitat musulmana local a la que el seu oratori se li ha quedat petit, que intenten

localitzar un emplaçament alternatiu, amb millor espai i condicions per l'observança religiosa col.lectiva. Aquest intent, ja s'ha dit, provoca la visibilitat d'aquest local així com de la voluntat del col.lectiu per a desplaçar-lo de la seva ubicació original. Ja coneixem les conseqüències d'aquest procès, i les reaccions que desperta. Però, què en sabem del periode anterior? Quin tipus de relació establia la mesquita amb el seu veïnat immediat? Cóm es relacionaven els seus responsables amb els veïns? Mantenien algun tipus de relació institucional amb l'associació de veïns, la parròquia o l'ajuntament? Existia algun tipus de conflicte en relació a la seva presència? Sense voler generalitzar, però coneixent el perfil habitual dels promotors comunitaris d'aquests centres (pares de família preocupats per habilitar un espai col.lectiu d'oració i de socialització de les noves generacions), es podria dir que aquest periode anterior estaria marcat per la discreció amb que s'establirien aquestes relacions, sovint esporàdiques, sense continuïtat i dins d'un marc informal. La incapacitat d'aquests modestos oratoris locals per poder encabir i assumir les necessitats de culte d'un col.lectiu cada vegada més nombrós, així com les primeres reaccions per part del veïnat que comença a percebre aquesta major afluència, posen en evidència la precarietat de base sobre la que es construeix aquest culte a Catalunya.

Cal que ens aturem en aquest punt, ja que la qüestió de la visibilitat adquireix una molt significativa dimensió, tant en l'etapa anterior a aquests conflictes, com durant la seva evolució. Els conflictes davant l'obertura d'oratoris musulmans no s'orienten en base a cap simbologia religiosa concreta, visible dins l'espai públic. Aquests oratoris pràcticament es troben absents d'elles. Ni tant sols els espais que ocupen aquests equipaments religiosos tenen una dimensió diferenciada en relació a la resta d'edificis. Molts d'ells serien pràcticament indistingibles, només identificats per aquells que pertanyen a la comunitat musulmana local. De fet, es podria dir que aquests conflictes han servit per a posar en el mapa d'una població concreta, a una presència que es mantenia latent i indeterminada. La visibilització d'aquests oratoris, doncs, es mostra com a efecte d'aquesta focalització intensa feta des de fora del col.lectiu musulmà, abans que el resultat d'una voluntat per a fer notòria una presència que fins ara s'havia mantingut dins del terreny de la discreció.

Després de la visibilitat (com a principi que vincula aquesta presència amb altres dimensions que la defineixen en clau problemàtica), hi hauria un altre argument -potser més elaborat i profund- que faria referència al temor que suscita imaginar a "l'altre organitzat" [*"Da miedo que cinco veces al día centenares de personas se reunan para rezar. Eso da muestra de la fuerza que tiene el colectivo musulmán ante la sociedad europea"* - responsable comunitari]. És a dir, poder veure cóm un col.lectiu s'estructura al voltant d'un espai o organització, suposa pensar que aquest serà capaç d'establir una relació progressivament formal amb la societat, sol.licitant d'ella una sèrie de demandes concretes, ja sigui en virtut de

la seva especificitat, o bé contribuint a un debat més general sobre qüestions que també pertanyen a altres col.lectius. En aquest sentit crec que existeix un component de rebuig en aquests conflictes -del qual penso que no tots els hi participen són conscients-, en relació a la possibilitat de materialitzar un espai on s'agrupi aquest col.lectiu, al que es preferible mantenir com a quelcom difús i poc concret, que no veure'l orientat a partir d'una institució de referència pròpia. Crec, doncs, que existeix un rebuig a que aquest col.lectiu pugui accedir a l'esfera pública amb una autoria pròpia, amb una dimensió política pròpia, sense haver de dependre d'altres consideracions que se li suposen en virtut de la seva condició minoritària.

5.2. Redimensionar l'àmbit local

Reprenguem la idea de que en els darrers anys, tant a Europa com a Catalunya, es produeix un renovat interès per l'àmbit local, ja sigui per part de les administracions públiques ([25]), o gràcies a les expressions socials de pertinença a uns contextos territorials concrets, que afavoreixen un cert renaixement del principi de "localitat" (que s'expressa en l'emergència de moviments que proposen una nova cultura del territori). Potser com a resultat d'aquesta major atenció per la dimensió local, l'encaix en ella d'una creixent diversitat social, cultural i religiosa aportada per les noves poblacions planteja interrogants qualitatius. Amb un major o menor grau de visibilitat, amb un major o menor impacte urbanístic, la proliferació d'espais de culte diferents dels de les tradicions principals ja presents en el territori, implica processos de resignificació de l'espai urbà. Això implica canvis en la forma en que les persones que viuen en aquests contextos socials, interpreten les transformacions que acompanyen l'arribada de noves poblacions, com també la manera en que les autoritats polítiques proposen les seves intervencions públiques.

En l'àmbit local, l'acció pública es defineix en base a dos principis: per una banda, considerant que l'ajuntament és l'actor polític principal, promotor i protagonista d'aquesta acció; per una altra, considerar el municipi com el marc territorial on es centra aquesta acció. La combinació d'aquests dos elements ha estat reinterpretada en els darrers anys en clau de "proximitat", concepte a partir del qual es vol explicar l'acció política en termes d'implicació, identificació, trasparència i eficàcia (Bourdin, 2005: 11). La introducció d'aquest element (certament ambigu i equívoc, el que no per això menys

[25] Com ja s'ha dit anteriorment, les intervencions urbanes en el conjunt de l'acció política a Catalunya juguen un paper força destacat. Prova d'això són les sis convocatòries de l'anomenada Llei de barris, al que s'han sumat 117 barris d'arreu del país (dades a novembre de 2009).

efectiu, tal com argmenta Lefebvre, 2005: 61), s'estableix com a argument a partir del qual demostrar la voluntat dels responsables polítics per estar a prop de la gent, atendre les seves necessitats reals, escoltar la seva veu, per tal de sortir del desprestigi d'una acció pública excessivament burocratitzada, distant i elitista. Les promeses que comporten les anomenades "polítiques de proximitat", es fonamenten sobre un criteri de confiança que és atorgada per part dels convilatans. Una confiança que es genera a partir d'una determinada lectura patrimonial que aquests residents elaboren, en relació als que varen ser elegits per a governar un ajuntament. Velasco et al. (2006) argumenten que l'estreta vinculació que s'estableix entre uns i altres, genera unes expectatives socials en relació al que s'espera que hagin de fer els electes com a gestors públics. I és que una peculiaritat de les administracions locals, és que molts dels que treballen en elles (des de l'escala tècnica als responsables polítics) formen part del mateix context social sobre el que actuen. La proximitat relacional pot tenir els seus avantatges, però també les seves contrapartides en el moment en que apareguin certes discrepàncies respecte les expectatives inicials. Pot ser, doncs, un ganivet de doble fil: que la gent consideri als polítics com "un dels nostres", esdevé fonamental per a reforçar el seu lideratge; però també és una forma de dir-lis que no acomplir el que s'espera d'ells, és la millor manera per caure en la crítica i el desprestigi.

Bourdin (2005) anota que la idea de proximitat també pot incorporar un principi de distinció respecte a aquells a qui s'adreça específicament aquesta atenció propera. Suggereix, per exemple, que hi han persones que es troben fora de la categoria de "proximitat". Un *espai proper* és un espai que es considera com a *propi*. Tal afirmació genera un principi distintiu respecte a aquells que es pensa que no pertanyen al mateix. Aquest autor observa que les persones estrangeres són situades fora de la categoria de proximitat, per part d'aquells que es consideren com a residents de "tota la vida" en un barri o municipi. No seria propi, segons la seva lògica, que aquestes "polítiques de proximitat" també s'adrecessin a aquests subjectes (permanentment) nouvinguts, ja que s'estaria alterant una mena d'*ordre preestablert* en la relació preferent entre els poders públics i els ciutadans autòctons. Aquest és un principi que apareix en molts dels conflictes que he analitzat, a partir dels arguments dels sectors que expressen la seva reacció negativa a la presència dels oratoris musulmans en el seu territori.

"Atendre primer als d'aqui i després (si s'escau) als de fora" és una afirmació que només pot fer-se a partir del moment en que es té present, no només la presència d'un col.lectiu en concret sinó també les primeres evidències d'una voluntat per apropiar-se i redefinir (encara que sigui simbòlicament) l'espai. Passar d'entendre un espai proper com a propi, a un espai proper "a compartir", provoca necessàriament un contrast entre diferents processos d'apropiació del territori local. L'àmbit local es transforma, no només perquè

es conforma un nou veinat, sinó perquè aquests aporten diferents usos, diferents formes de comprendre el territori local. El fet que en molts municipis catalans, les poblacions d'origen musulmà i els seus oratoris, es situin en els barris centrals, contribueix de manera implícita a reformular el sentit que adopta a partir d'ara, l'expressió "el centre del poble". Cal avaluar el significat que adopta l'afirmació "volen muntar una mesquita al centre del poble!". En ella s'expressa un sentiment de pèrdua de control sobre el territori, que fan revisar les idees d'una centralitat urbana que canvia davant del desenvolupament de nous usos de l'espai públic. Així, no deixa de ser una paradoxa, que per part dels residents musulmans, una de les condicions que desitgen que tinguin els seus espais de culte és, precisament, que siguin espais de proximitat en relació als barris on aquests viuen.

La regulació de l'emplaçament urbà dels espais de culte musulmà contribueix a revisar els dos principis sobre els que reposa l'acció pública en l'àmbit local, i que anteriorment he esmentat. Per una banda, l'actor polític principal veu compromesa l'autonomia de la seva acció, i per l'altra, el municipi es configura com a espai que es projecta més enllà dels seus límits, i que no s'aïlla respecte al seu context territorial immediat, a partir del fet que la ubicació d'un espai d'aquestes característiques pot tenir una influència sobre la realitat d'altres municipis (podent actuar –s'argumenta- com a pol d'atracció de persones que resideixen fora d'aquesta població).

Les intervencions urbanístiques són, en gran mesura, competència dels consistoris. En el cas de la resposta a la ubicació dels oratoris musulmans (on s'atenen no només qüestions estructurals –les condicions dels locals-, sinó també contextuals -l'impacte social que generen), l'ajuntament –encara que així ho vulgui-, ja no pot aparèixer com l'únic actor polític que defineix l'acció pública en l'àmbit local. Malgrat el zel de molts consistoris per a mantenir la seva autonomia d'acció, el cert és que altres actors polítics reclamen intervenir –directa o indirectament- en les decisions que s'adoptin en aquest sentit. Tant a nivell intramunicipal (l'oposició política, per exemple), com supramunicipal (l'administració autonòmica o els partits polítics, entre d'altres), aquests actors volen influir en la resposta que sigui elaborada des del municipi. El que preocupa a aquests actors, no és tant una resposta tècnica adeqüada, sinó saber reconduir la situació (en el cas en que s'hagi generat una significativa reacció veïnal a aquesta presència), o bé actuar prudentment (si aquesta encara no s'ha produit).

Una de les qüestions que també és considerada a l'hora d'elaborar la resposta política a l'obertura d'aquests oratoris, és el seu possible efecte d'atracció de nous residents musulmans al municipi. Aquest ha estat un argument que comparteixen gestors públics i opositors a la seva obertura. No obstant, aquesta pressumpció sembla desconèixer la realitat de les comunitats

musulmanes locals (en la gran majoria dels casos, els oratoris tenen una projecció eminentment local, satisfent les demandes pròpies d'aquests col.lectius), així com els paràmetres que guien la ubicació residencial de les persones (en la triple combinació de preu de la vivenda + treball + serveis)([26]). Disposar d'un espai de culte en condicions podria ser un criteri important per algunes persones per anar a residir a prop d'ell. Però em temo que la seva trascendència estadística és força reduïda. Aquesta percepció força la superació dels límits municipals, respecte la influència que podria tenir en el seu entorn territorial proper, la decisió d'atorgar el permís d'obertura d'un espai de culte musulmà. Aquesta pot motivar, per exemple, la formulació de noves demandes en d'altres municipis, com a principal efecte colateral.

5.3. Actors: discursos, pràctiques i referents

L'estudi d'una realitat social que és interpretada com a conflictiva, comença analitzant les opinions que la jutjen com a tal. Sempre es considera que els actors que participen en un conflicte tenen la seva pròpia versió dels fets. Tota anàlisi hauria de procurar conèixer i valorar les opinions d'uns i d'altres sempre dins d'un context concret, i sense considerar que uns punts de vista siguin més "objectius" que d'altres, o que continguin un major contingut de "veracitat". Davant de determinats conflictes en els que s'ha expressat una polarització extrema entre els arguments d'uns i altres, sempre existeix la temptació d'adoptar en l'anàlisi posicionaments més propers a uns actors, especialment aquells que semblen ser pre-definits per la seva condició de "víctimes" d'una situació de tensió social, de la que són "culpables" altres actors. Donant per fet el caràcter plausible de tots els arguments exposats, el que cal mostrar és la seva pertinencia social en aquests contextos concrets, de cara a proposar vies per tal de resoldre la situació conflictiva a la que s'ha arribat. Èticament, alguns dels arguments (així com actes o decisions) mostrats al llarg d'aquestes polèmiques, són del tot inacceptables si hom parteix del principi de respecte per les persones, per les seves idees i creences, així com per les seves institucions de referència. Això descarta formalment qualsevol lectura relativista, i reforça l'argument de la lectura contextual que vull fer, on els arguments no són rellevants pel simple fet que siguin expressats en clau victimitzatòria, o perquè ho expressi "una opinió majoritària", o bé perquè els expossin els responsables polítics locals. La relevància d'aquests arguments rau en la seva condició socialment significativa, és a dir, en quan a que expressen idees que formen part de determinats imaginaris socials (tant respecte a

[26] Els paràmetres d'influència sobre una dimensió territorial supramunicipal, a nivell comarcal o provincial, són més propis de projectes de creació de centres que encara no han estat plantejats a Catalunya, i que en països com França es proposen més enllà d'una comunitat local i dins d'una estructura de representació del culte musulmà a nivell regional.

l'acceptació i/o negació del conflicte social, com en la relació a mantenir amb les figures d'alteritat social i cultural), i que els hi donen aquesta condició de plausibilitat social ([27]).

En la societat catalana seguim estant lligats amb una tendència general a evitar el conflicte. Expressem un neguit social davant la idea de que un conflicte pugui alterar sobremanera el nostre ordre social. Aquesta forma de pensar les discrepàncies ens manté en aquesta perspectiva bipolar entre aquells que provoquen (els culpables) i aquells que pateixen (les víctimes) el conflicte. En aquest text proposo contemplar el conflicte a partir de la seva funció reguladora dels equilibris de poder que es donen en un determinat context social. El conflicte es presenta, doncs, com a una construcció social elaborada en base a la incompatibilitat o la manca d'acord entre els interessos de diferents individus, grups i institucions, que comparteixen un mateix àmbit social. D'aqui l'interès pel seu estudi, com a element de transformació social, com a revelador d'aquests precaris equilibris d'interessos, i com a forma de posar en evidència la racionalitat que s'amaga darrera de la mateixa organització de la societat ([28]). Això comporta ubicar el conflicte en un determinat context social (com a forma d'interrogar-se sobre perquè el conflicte es genera en aquest i no en altres àmbits, o perquè és ara i no en un altre moment en que s'expressa), així com a ubicar a aquests actors en un context relacional (que pugui mostrar les implicacions de la interacció entre els mateixos, com a motor que genera aquest conflicte)([29]).

Aquesta visió de conjunt permet, no només situar els diferents actors que participen activament en aquests conflictes, sinó també situar-los en un continu relacional. Sovint s'identifiquen aquests conflictes al voltant dels oratoris musulmans, com una situació que oposava de manera binària simple a veïns contra musulmans. En una formulació més elaborada, s'ha volgut pensar aquests en forma de relació triangular entre actors (veïns-musulmans-ajuntament), per tal de fer veure més clarament la dimensió política que intervenia en aquestes polèmiques. No obstant, la complexa determinació dels actors implicats en les mateixes, la singularitat en el rol que juguen uns i altres actors, o l'evidència de que existeixen uns actors principals i d'altres de

[27] En les narracions que elaboren els diferents actors de la seva participació en aquestes polèmiques, a vegades s'incorporen algunes dosis d'èpica i dramatisme, el que actua com a argument legitimador dels arguments i/o decisions preses en aquella situació: [*"Jo sé de què parlo, perquè ho he viscut"* – responsable veïnal].

[28] Per Melucci (1999: 174), "els conflictes afloren més enllà dels límits institucionalitzats que regulen la competència política i que permeten a un sistema produir les decisions. Els moviments trenquen les regles del joc i al mateix temps revel.len que les mateixes no són simples condicions funcionals de la integració social, sinó que són també instruments per mitjà dels quals es mantenen els interessos dominants".

[29] Sobre l'anàlisi d'actors dins la perspectiva de la gobernança urbana, veure Centelles (2006).

secundaris, genera el convenciment de que és precís elaborar una representació més complexa del que representen aquests conflictes. A partir d'això, crec que és més adeqüat parlar d'àmbits i no només d'actors, que ofereixen nivells d'anàlisi diferents i en els que participen actors que pertanyen a l'àmbit local on discorre l'acció, o bé a contextos externs al mateix (veure gràfic 3).

GRÀFIC 3. *Representació de les relacions entre els actors implicats en aquestes polèmiques*

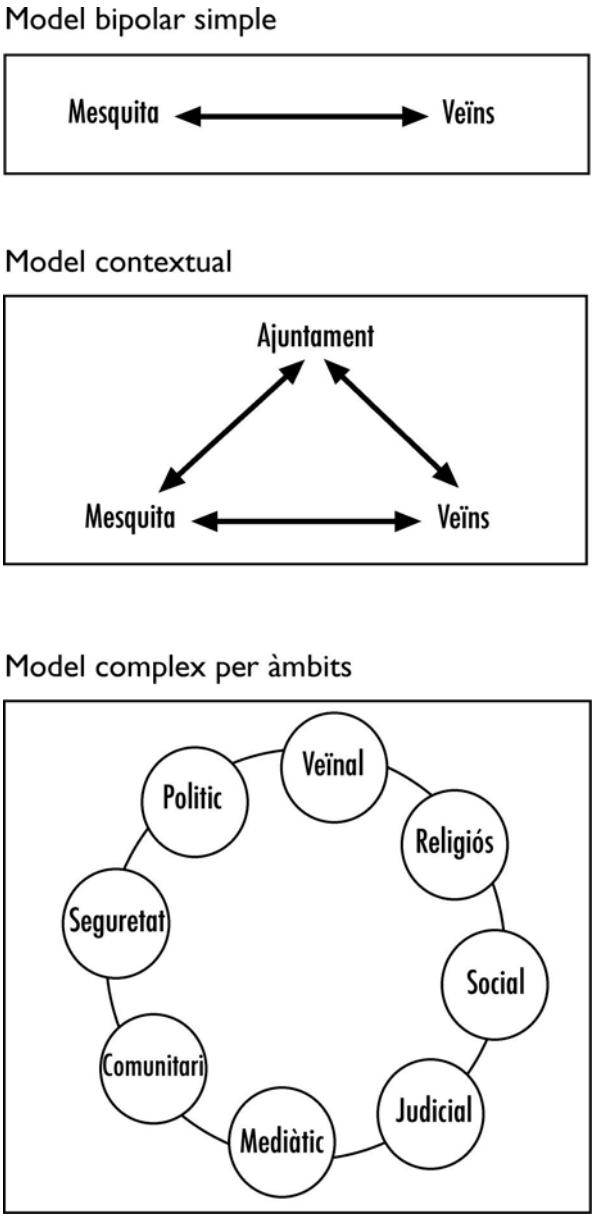

Font: Elaboració pròpia

És evident que la forma de representar aquest conflicte (de forma bipolar simple, contextual o complexa), suposa també imaginar la dimensió del mateix. En el model més simple, s'interpreta el conflicte com una

discrepància, com un conflicte de convivència, al que no es presta prou atenció fins el moment en que la protesta d'uns o la queixa d'altres comencen a adquirir una creixent visibilitat pública. Aquesta motiva la participació de l'actor polític representat per l'ajuntament davant dels requeriments dels altres dos actors, que l'obliguen a mantenir una posició molt més activa en aquestes problemàtiques. Entrariem, doncs, en un model de tipus contextual, definit a partir d'una triple relació entre aquests tres actors que, fonamentalment, es converteixen en protagonistes directes en la polèmica. No obstant, això genera una falsa apariència externa d'actors implicats en aquests conflictes, que és corregida quan s'adopta un model d'interpretació més complex i interconnectat del conflicte, amb una més nodrida participació d'actors principals i secundaris. De fet, no estem tant davant d'un model de progressió per fases, sinó de comprensió de la complexitat d'aquestes polèmiques, on segons quins contextos, uns actors semblen adoptar un paper més predominant que altres, que es mantenen en un discret segon pla. Realment, el que intenten mostrar aquests models no és tant la identificació dels actors que participen en les polèmiques estudiades, sinó el rol que adopten en un moment determinat de les mateixes, i la seva capacitat per a influir decissivament en l'evolució dels conflictes.

L'anàlisi dels actors que participen en un conflicte determinat requereix desenvolupar una perspectiva contextual específica, especialment a l'hora de determinar quins d'aquests actors es converteixen en estratègics. És a dir, aquells que disposin d'una "notòria capacitat d'influència en la presa de decisions, ja sigui per accelerar-les, retardar-les o per a reconduir-les vers els seus interessos" (Centelles, 2006: 120) ([30]). Ara bé, per tal de poder establir una comparació entre la implicació d'aquests actors en aquestes polèmiques, he considerat més adeqüat referir-me a àmbits que engloben diferents actors, que no centrar-se en descriure'ls nominalment. Aquesta perspectiva permet emplaçar al conjunt d'actors que formen part d'un àmbit determinat dins d'un continu que els relaciona entre si en base a dos eixos: entre actors principals i actors secundaris, i entre actors locals i actors perifèrics.

QUADRE 3. *Descripció dels àmbits temàtics*

Ambits temàtics	Actors principals (locals)	Actors secundaris	
		locals	perifèrics
POLÍTIC	*Ajuntament*	- Assessors - Oposició política	- Partits polítics - Administració autonòmica - Administració nacional
COMUNITARI	*Mesquita*	- Associacions socioculturals d'immigrants	- Federacions islàmiques - Representacions consulars

[30] No obstant, i tal com argumentaré més endavant, la capacitat d'influència d'aquests actors estratègics, no és el mateix que disposar de capacitat de decisió final. Entenc que, en un model complex per àmbits, amb diferents actors amb agendes i estratègies particulars, no és possible determinar un actor com a decissiu a l'hora de trobar el camí de resolució d'aquests conflictes.

		- Líders d'opinió en la comunitat	
VEÏNAL	*Mobilització veïnal*	- Líders veïnals - Plataformes *ad-hoc* - Associacions de veïns - Associacions de comerciants	- Federacions d'Associacions de Veïns
SOCIAL	*Entitats solidàries*	- ONG's - Altres comunitats religioses - Grups diàleg interreligiós	- ONG's nacionals
MEDIÀTIC	*Premsa local*	- Periodistes especialitzats - Comentaristes	- Agències de premsa - Experts i intelectuals - Consells assessors - Enquestes d'opinió
JUDICIAL	*Gabinets d'advocats*	- Jutjats - Advocats municipals	- Administració de Justícia
RELIGIÓS	*Parròquia*	- Altres parròquies	- Arquebisbat
SEGURETAT	*Policia local*	- Policia autonòmica - Altres cossos de seguretat	- Administració d'Interior - Subdelegació del Govern

Font: Elaboració pròpia

En sí mateix, cada àmbit desenvolupa unes dinàmiques pròpies que defineixen les relacions que vinculen als actors que en formen part d'ell. Tanmateix, aquestes dinàmiques responen a les interaccions que estableixen els diferents àmbits entre si. Unes interaccions previament instituides que, d'acord amb les diferents circumstàncies, poden haver-se definit en clau de cooperació o de competència, i que situacions de conflicte poden servir per a revisar-les. La suma de les interaccions entre els diferents àmbits elaborarien, segons l'expressió d'Edgar Morin, una mena d'"ecologia política" ([31]), on es definirien les circumstàncies en les quals es desenvolupa l'exercici de la política, no només basada en les intervencions dels poders públics, sinó en la complexa relació que s'estableix entre aquests i la resta d'actors socials que conformen aquests vuit àmbits.

Però, a més, cada un d'aquests vuit àmbits genera un conjunt de valors i referents específics, en base als quals els diferents actors que en formen part d'ells elaboren i/o justifiquen els seus discursos i les seves pràctiques. Ja m'he referit a la noció de "referents" (Jobert-Muller, 1987: 37) o a la de "xarxes de significats compartits" (Melucci, 1999: 73), per tal de fer esment dels principis que es troben en la definició i explicació d'una acció pública concreta, o a les idees que estructuren i orienten un moviment social, respectivament. El recurs a aquests principis (a vegades molt generals i poc concrets, i altres, molt específics i particulars), és fonamental per al desenvolupament d'un *argumentari* propi, en el qual situar els marges de l'acció dels actors dins de cada àmbit concret. Un argumentari en base al qual s'elaboren llenguatges específics, propis del registre de cada àmbit, i que no sempre són compartits entre actors que pertanyen a diferents àmbits. No és tant una qüestió dels conceptes que s'empren, com dels significats i els usos que se'n fa d'ells. Dos actors d'àmbits

[31] Citat per A. Boubeker (2006: 12).

diferents poden estar utilitzant la mateixa noció, per bé que el significat que li atribueixen pot ser substancialment diferent. És, tal com desenvoluparé més endavant, l'ús del terme "reconeixement" que fan servir actors dels àmbits comunitari i veïnal, amb un significat totalment diferent, tal com s'expressa en les seves demandes als actors polítics. El que considero rellevant és que en una situació de conflicte, les parts implicades poden emprar llenguatges diferents. No tenir present aquesta disparitat de referents pot dificultar la comprensió dels arguments d'uns i d'altres (Bobbio, 2003: 199).

A continuació, desenvoluparé breument cada un dels diferents àmbits que defineixen la intervenció dels actors en els conflictes esmentats (l'àmbit mediàtic serà analitzat en la *addenda* amb que conclou aquest capítol).

L'*àmbit polític* és considerat dins d'aquestes polèmiques com l'àmbit principal i el més rellevant, en quan a que les seves intervencions tenen -en principi- un caràcter molt més decisiu en la resolució dels conflictes, que les que puguin elaborar la resta d'actors. Certament, l'acció pública esdevé l'eix central i determinant al llarg de les diferents fases que conformen aquestes polèmiques, però, tal com s'ha argumentat en l'apartat anterior, l'anàlisi de les circumstàncies que porten a prendre una determinada decisió política demostra que els diferents actors polítics es troben summament condicionats. Sense disposar d'una plena capacitat executiva, altres actors poden arribar a condicionar la seva acció, fins el punt de veure cóm una decisió presa en un moment donat pot canviar totalment de direcció. Els consistoris com a actors principals a nivell local dins d'aquest àmbit, però també altres actors secundaris com l'oposició política o els partits polítics, es veuen condicionats per la novetat de donar resposta a les expressions locals del pluralisme religiós. L'evidència, tal com s'ha dit, d'una manca d'un corpus de "bones pràctiques" en aquest terreny, genera un sentiment d'estar abordant una realitat novedosa en la que cal començar pràcticament des de zero ([32]). Això incrementa el grau d'incertesa en relació a les intervencions polítiques que es vulguin adoptar, generant dubtes profunds, en no poder contemplar fidelment quins poden ser els resultats i els efectes d'aquestes polítiques sobre l'exercici de la seva acció política.

Les bases sobre les que es fonamenta el govern local (coalicions entre forces polítiques, relacions amb l'oposició, relacions amb la resta d'actors socials) són posades en contrallum durant aquestes polèmiques, que poden arribar a modificar-les. És aquí on es demostra el caràcter plenament polític que adopten aquests conflictes (per molt que alguns actors -entre ells els polítics-

[32] Probablement, en el conjunt de l'acció pública local arreu de Catalunya, s'han desenvolupat iniciatives que valdria la pena de recuperar, en quan a que han estat útils per a abordar alguna de les situacions que plantejaren aquestes polèmiques. Ara bé, el problema és que aquestes pràctiques no han estat *socializades* en el conjunt de l'àmbit polític català i, per tant, segueixen sent poc conegudes.

no vulguin que així sigui), que esdevenen ocasions per a revisar els equilibris traçats durant l'exercici del govern local. Els moviments estratègics dels actors polítics per a aconseguir extreure alguna mena de rendibilitat política constitueix una part important de les dinàmiques que conflueixen en aquest àmbit durant aquests conflictes. La crida a generar complicitats i consensos en aquest terreny (quelcom que no deixa de ser una estratègia més), intenta desarticular aquelles iniciatives que poden representar un fort desgast de l'acció política protagonitzada pel govern local. La complicitat discursiva de les diferents forces polítiques catalanes per tal de no polititzar la qüestió migratòria, queda en evidència més d'una vegada a partir de l'exercici de la pràctica política a nivell municipal.

La relació que s'estableix entre actors polítics locals i perifèrics (entre els ajuntaments i l'administració autonòmica, especialment), és plantejada al llarg de les polèmiques que es formulen, com una relació que no sempre es configura sobre una base de cooperació i complicitat institucional (com caldria esperar-se entre dos nivells de l'administració pública). La disparitat de criteris formulats per uns i altres actors porta a situacions de desencontre respecte a les alternatives que es proposen per a resoldre els conflictes. La preservació del principi d'autonomia local en les competències que són pròpies als municipis, topa amb la voluntat reguladora supramunicipal que intenta defensar l'administració autonòmica, per tal de limitar la disparitat de respostes locals. Aquesta tensió essencial entre ambdues administracions, forma part de la cultura política catalana, més enllà de la lectura competencial o de color polític que es vulgui fer ([33]).

La complicitat entre actors polítics pot ser generada, en canvi, a partir de la percepció de que la dimensió de la mobilització veïnal en contra de l'obertura d'aquests oratoris, adquireixi una notorietat i un impacte en l'opinió pública, que pugui arribar a afectar a l'exercici del poder local. De fet, i tal com analitzaré més tard, aquestes mobilitzacions no només s'adrecen envers el col.lectiu musulmà, sinó també de manera preferent vers els responsables polítics locals. En aquest sentit, expressen un sentiment de desaprovació respecte al posicionament adoptat pel consistori en aquest cas. Malgrat tot, aquests conflictes no venen a amenaçar l'exercici del poder, com podria ser la primera expressió que s'extregui d'ells. Més endavant exposaré alguns arguments al respecte. No obstant, tal com afirmava Alberto Melucci, "els conflictes no s'expressen principalment mitjançant una acció dirigida a obtenir resultats en el sistema polític. Aquests conflictes manifesten sobretot un desafiament que altera els llenguatges i els codis culturals" (1999: 179).

[33] De fet, un nou episodi d'aquesta diferenciació de criteris s'observà en la recepció de l'avantprojecte de llei sobre espais de culte, en el que les dues entitats municipalistes de Catalunya (la ACM i la FMC) discreparen de l'enfocament de la llei a partir del seu preàmbul que, en un dels seus esborranys, insistia en el caràcter arbitrari d'algunes decisions municipals preses en aquesta matèria.

Probablement el que sí aconsegueixen les mobilitzacions que provoquen aquestes situacions conflictives és transformar la relació entre els actors polítics i la resta d'actors socials, anteriorment considerats com a passius o poc rellevants per a la vida política local, fins el moment en que adopten aquest nou protagonisme. És aquesta la segona dimensió de la politització d'aquests conflictes, aquella que suposa la incorporació de nous actors dins l'esfera política.

L'*àmbit comunitari* pren la mesquita i els seus responsables com a actors principals. Són els promotors d'aquests espais els que argumenten la centralitat d'aquesta institució religiosa, en la configuració comunitària dels col.lectius musulmans locals. La religiosa, però, no és la única referència que ordena aquests col.lectius, però sí és la que pot arribar a generar identitat i complicitats, en el moment en que la presència de l'oratori és qüestionada. En aquestes situacions, els oratoris s'han convertit en espais d'identificació i de reivindicació, fins i tot per part d'aquells que no acostumen a freqüentar-lo. L'oratori contribueix a orientar el col.lectiu, però dins de la disparitat de criteris que s'expressen en el seu interior. D'això en són plenament conscients els seus responsables, que juguen amb un principi de confiança per part del col.lectiu, per tal d'encarregar-se de la gestió d'aquest oratori, en resposta a les seves demandes de culte. En l'exercici d'aquesta gestió es produeixen situacions, a partir de les quals es critica i/o qüestiona el lideratge d'aquests responsables. [*"En ocasiones, la gente de la comunidad se mete con la junta de la mezquita, criticando sus actuaciones (...) A veces hay que atender a dos frentes al mismo tiempo, hacia fuera y hacia dentro de la comunidad"* - responsable comunitari] Les negociacions amb les administracions locals en relació a la ubicació o reforma del centre, esdevenen moments importants en que aquest lideratge es posa a prova. En cert sentit, els responsables musulmans es veuen superats per aquestes polèmiques que no volien provocar de cap manera, ja que fins llavors havien mantingut una certa discrecció pública en la gestió d'aquests espais. Aquests responsables no només són els deutors de la confiança comunitària; també són els que han de gestionar el capital econòmic recollit pel col.lectiu per a adquirir i/o reformar l'oratori local (i que sovint es troba immobilitzat davant la impossibilitat d'utilitzar-lo mentre dura el conflicte).

En el moment en que s'han formulat les polèmiques al voltant de l'obertura d'aquests espais de culte, no han faltat les intervencions d'actors comunitaris situats en la perifèria de l'esfera local, el que denota la rellevància que també han generat aquests conflictes entre sectors del col.lectiu musulmà a Catalunya. De manera implícita (i, a vegades explícita), les diferents instàncies representatives de l'islam a Catalunya han estat convocades a pronunciar-se sobre tals polèmiques, o a intervenir per tal d'afavorir la seva resolució. Tal intervenció, però, no es troba exempta de significats per part de determinades comunitats locals que no han volgut facilitar l'entrada d'aquests actors externs.

Els diferents punt de vista (doctrinals, polítics i nacionals) presents en el si del col.lectiu musulmà a Catalunya, també han tingut ocasió d'emergir en aquestes polèmiques. Les representacions consulars han jugat un discret, però significatiu paper en aquests conflictes, especialment en quan a que han emprat el seu rol polític i institucional per tal de poder establir contactes amb els governs locals i altres actors polítics, a la recerca d'alternatives viables per a les diferents parts. En ocasions, aquestes representacions diplomàtiques han expressat públicament el seu disgust davant de la situació de vulneració del dret de llibertat religiosa d'aquests col.lectius.

Es considera que és des de l'*àmbit veïnal* en que es generen aquestes polèmiques, ja que és gràcies al desenvolupament i visibilitat de les seves protestes, que es formulen aquests conflictes. L'opinió dels que es converteixen en els actors principals d'aquest àmbit, els que participen en les mobilitzacions veïnals, pensen –al contrari- que el veritable conflicte s'inicia en el moment en que s'obren (o es projecten obrir) aquests oratoris en els seus barris. La seva és una protesta que, abans que res, es revesteix d'una atribució com a "conseqüència lògica", com a quelcom que "calia esperar". I és que en l'argumentari de les raons que mouen a aquests sectors de la ciutadania a manifestar-se obertament contra aquestes ubicacions, s'expressa el convenciment de que darrera d'ells s'identifica una voluntat de permanència d'uns col.lectius, respecte als que s'esperava –ben ingènuament-, que un dia o altre tornarien al seu pais. Tot el que a més s'atribueix a aquesta presència (en un conjunt de suposicions que es donen per reals), sembla venir a legitimar-los com a ciutadans que protesten davant del que interpreten que vindrà a afectar-los en la seva vida qüotidiana.

Una primera evidència reveladora de la forma i orientació d'aquestes mobilitzacions col.lectives, és que un nombre significatiu d'ells es desenvolupen fora de les estructures i pràctiques d'associacionisme veïnal en aquests barris. En situar-se a banda d'aquest teixit associatiu, aquestes mobilitzacions no poden legitimar-se en la trajectòria d'unes entitats que han treballat en la millora de les condicions de vida en aquests barris. En la majoria de les ocasions, ens trobem davant de mobilitzacions que són espontànies, que aconsegueixen un suport social més que considerable, i que no acostumen a mostrar un lideratge clarament identificable. La seva mobilització, en quan a que supera les formes de reivindicació veïnal que de manera implícita havien estat instituides entre associacions de veïns i actors polítics locals, generen una forta inquietut. En ocasions, el moviment veïnal (amb els seus líders al capdavant) es veu clarament sobrepassat per una reivindicació, que ni en forma ni en contingut s'ajusta als paràmetres anteriors. L'alteració de les regles de participació social que eren definides en l'exercici

d'aquest teixit associatiu, deixa en evidència moltes de les seves mancances ([34]).

Aquestes mobilitzacions, tal com he dit anteriorment, acaben generant unes sociabilitats reactives, en el sentit en que agrupen sota un mateix argument de protesta a tota una sèrie de sectors que són social o ideològicament molt heterogenis. Comparteixen, respecte aquesta qüestió, el mateix punt de vista, el mateix marc referencial. Però probablement, res més. I és per això que tal com apareixen, aquestes mobilitzacions ràpidament desapareixen, a partir del moment en que els seus membres consideren que la resolució a la que s'ha arribat els satisfà. Els intents per capitalitzar políticament aquesta mobilització tant intensa no sempre ha acabat fructificant, demostrant el caràcter contingent i extremadament feble dels arguments que lligaven als que participaren en aquestes mobilitzacions.

Les entitats solidàries, que representen l'actor principal de l'*àmbit social*, sovint resten perplexes davant de l'efervescència d'aquestes mobilitzacions reactives. Les evidències de la seva capacitat mobilitzadora basada sobre uns principis que sovint consideren com clarament xenòfobs, suposa una primera lectura autocrítica en relació a la influència social que poden arribar a tenir els arguments de tolerància, respecte i solidaritat que ells plantegen. Si a això s'afegeix el fet que, sovint, uns i altres són veïns del mateix barri, la polarització d'opinions entre ells por diluir una mateixa pertinença prèvia, pel fet de viure en el mateix context social, i afavorir lectures oposades entre "nosaltres" i "ells". En ocasions aquestes entitats s'haurien significat per ser les veus crítiques en el seu municipi o barri, no només implicant-se en la defensa dels drets de les persones nouvingudes, sinó també els d'altres col.lectius (com la gent gran, els infants o les dones). En complicitat amb altres entitats del barri (com parròquies o associacions de veïns), haurien formulat en ocasions un plantejament crític envers l'acció pública del consistori, fet que hauria generat un clar distanciament respecte els seus responsables polítics ([35]).

[34] A partir de l'anàlisi proposat per Rebollo (2002: 56-58), els canvis que es generen en els barris (pèrdua de l'homogeneïtat de la seva estructura social, diversificació del teixit urbà i generació de noves necessitats i demandes socials), provoquen seriosos interrogants sobre les formes en que s'estructura el moviment veïnal (formes organitzatives tancades i jerarquitzades, manca de projecte, manca de renovació generacional dels dirigents), així com en la forma de relacionar-se amb el seu context social i institucional (interlocució social limitada, relacions ambivalents amb l'administració o manca de visibilitat mediàtica). Per a una lectura des de l'interior del moviment veïnal, veure Fernández (2008).

[35] Més enllà de les declaracions de les diferents entitats cíviques locals, cal destacar el pronunciament fet pel Foro de Investigadores sobre el Mundo Árabe y Musulmán (FIMAM), a l'informe anual de SOS Racisme de l'any 2002 (FIMAM, 2002), on es denunciava l'estigmatització dels musulmans i les evidències d'una islamofòbia cada vegada més present en la societat espanyola. Fent referència als conflictes entorn les mesquites, es diu: "También es muy significativo que las voces políticas que se han pronunciado sobre estos conflictos se hayan refugiado en dos argumentos: el primero, en intentar quitar hierro a estos sucesos de violencia contra musulmanes y sus espacios colectivos, calificándolos de "gamberrada", lo que supone implícitamente no reconocer la gravedad de estos actos; y el segundo, en reclamar el desarrollo de nuevas políticas de integración de los colectivos inmigrantes. ¿Qué se está queriendo decir con *su* integración? Nos parece que con ello se insiste de nuevo en el déficit social de

En els darrers anys, l'emergència de propostes de diàleg interreligiós a nivell local a Catalunya ha suposat la introducció d'un nou eix argumental dins del teixit social de diferents barris i municipis, des del que poder intervenir en polèmiques aparegudes al voltant dels espais de culte de les comunitats religioses minoritàries ([36]). La concertació entre diferents comunitats religioses locals (sovint sorgida per iniciativa dels sectors socialment més actius de la comunitat més ben establerta, és a dir, la parròquia), ha generat diferents efectes. Un primer seria la complicitat entre unes i altres comunitats per tal d'afrontar qüestions semblants, malgrat que s'enfrontin a elles amb condicions difícilment comparables. Gràcies a aquesta complicitat es pot intentar aconseguir una certa convergència d'interessos. Un segon efecte té a veure amb la visibilitat que adquireixen les diferents iniciatives que es proposen, el que serveix també per a normalitzar la presència de determinades comunitats religioses en l'espai públic d'aquell barri o municipi. En tercer, i darrer lloc, aquestes iniciatives esdevenen veritables escoles de funcionament i pràctica associativa per a unes comunitats religioses que només s'havien preocupat fins llavors, a cobrir les necessitats de culte dels seus feligresos. Per a algunes d'elles, aquesta representa ser la primera experiència associativa qe protagonitzen.

La influència que poden tenir totes les propostes associatives d'aquest àmbit sobre el desenvolupament d'aquests conflictes, depen clarament de la trajectòria demostrada anteriorment. Això vol dir que en aquells contextos on existia una xarxa associativa ben estructurada i activa, és possible formular una resposta social alternativa als opositors, que no en aquells on hi ha una xarxa feble i desconnectada. El mateix es pot dir de les iniciatives interreligioses: aquelles que tot just s'estructuren en el moment en que ja es troba el conflicte en marxa, tindran una menor capacitat per apareixen amb veus i arguments alternatius, que no aquelles comunitats religioses que ja porten una llarga trajectòria de treball en comú.

Els tres darrers àmbits (el judicial, el religiós i el de seguretat) s'incorporen paulatinament en l'evolució d'aquests esdeveniments, si bé acostumen a jugar un paper força discret. L'àmbit *judicial* estaria compost, com a actors principals, als membres de gabinets d'advocats que serien contractats per les

todo colectivo inmigrante (que, de hecho, es resultado de la propia dinámica de las sociedades receptoras que estructuralmente inferioriza al inmigrante), pero que a este caso se añade el factor cultural y religioso que acaba siendo interpretado como un freno a su integración social individual y del colectivo. Nuestro concepto de integración social que, en el fondo, se apoya sobre un principio de asimilación cultural, se ve fuertemente cuestionado ante la emergencia de expresiones vinculadas con una tradición religiosa tan poderosamente estructurante como el islam. Se plantea, pues, la necesidad de revisar esta noción dentro del marco de la ciudadania, insistiendo más sobre principios de articulación y participación social que sobre especificidades e incompatibilidades culturales de unos colectivos sobre otros" (p. 251).

[36] Per a un balanç d'aquest context, veure Moliner (2004) i Torradeflot (2008).

diferents parts (especialment pels actors comunitaris i veïnals), per tal de resoldre els seus contenciosos. Es tracta d'un àmbit emergent, que en els conflictes més recents, ha jugat un paper de relevància creixent, el que ens fa pensar que en conflictes futurs pugui jugar una dimensió molt més activa. La incorporació de tecnicismes legals en relació a les condicions dels espais que ocupen aquests equipaments religiosos, es converteix en un nou terreny de discussió entre els seus promotors i els opositors a la seva obertura, que recorren a professionals d'aquest àmbit, per tal de poder defendre els seus interessos. Els advocats d'un i altra part han actuat també com a orientadors de les estratègies desenvolupades per ambdues parts, proporcionant-lis arguments per a les seves reivindicacions. Fins i tot els han acompanyat en les seves declaracions públiques, i en determinats moments de les polèmiques, han adoptat el rol de portaveu de la comunitat o dels veïns.

La defensa d'aquests interessos, però, ha portat a aquests professionals a superar la relació bipolar entre aquests dos actors, per a progressar en relació a l'actor polític principal, com és el consistori, al que adrecen les seves demandes -en un sentit o en un altre-, per tal de seguir defenent els seus clients. Això incorpora un altre grau en la progressiva incorporació d'aquestes polèmiques dins de l'àmbit judicial. No s'escau parlar de "judicialització" d'aquests conflictes, però aquest no és un element que poguem descartar de cara a l'abordatge de futurs conflictes. De fet cal tenir present que alguns dels conflictes analitzats, havien sorgit a partir del requeriment judicial emès pels jutjats territorials respectius, en relació a una ordre de tancament de l'oratori musulmà, a partir d'una denúncia prèvia presentada pels veïns. La incorporació d'altres nivells de l'administració de Justícia pot donar una dimensió diferent a aquests conflictes, tot suggerint que una resolució judicial concreta pugui servir posteriorment de referència, ja sigui per a la defensa dels interessos dels responsables d'aquests equipaments, com dels que s'hi oposen a ells.

Per bé que l'àmbit *religiós* també aplegaria a les comunitats musulmanes i a la resta de religions minoritàries, en aquest cas vull fer referència única a la tradició catòlica i a les seves institucions en el territori, com un dels actors que, des de la discreció, han estat força pendents de l'evolució d'aquestes polèmiques. La parròquia local observa l'evolució de les altres presències religioses en el municipi, adoptant diferents paràmetres de relació amb els seus representants. El seu posicionament, més o menys actiu a l'hora de promoure una relació amb aquestes noves realitats religioses, és també revelador del seu nivell d'implicació en la vida del municipi. Aqui, el tarannà personal del rector juga un paper força important, com a potenciador d'iniciatives socials -entre elles, les relacions amb altres comunitats religioses. A nivell general, les parròquies han actuat durant aquests conflictes com a facilitadors d'alternatives per a la seva resolució, fins i tot participant de manera activa en

iniciatives que intentaven aproximar a les parts enfrontades. Això els faria compartir punts de vista amb actors de l'àmbit social, col.laborant en iniciatives de resolució negociada, fet que és especialment valorat des de l'àmbit polític [*"Jo també he parlat amb els rectors catòlics del municipi. És un privilegi tenir aquesta gent aqui. Hi ha un escenari molt bo. Tenim els ingredients i ara el que es tracta és començar-los a juntar, de parlar i que cadascú expliqui les seves problemàtiques. (...) Ambdós rectors entenen perefectament els problemes dels espais de culte de la comunitat musulmana. (...) Van ser ells mateixos que em vàren confessar quan se'ls va tancar la mesquita (...), 'ens sap molt greu el que està passant. Pensa que l'església del nostre barri tampoc té permís ni llicència d'activitat'. L'home estava bastant indignat amb el procès"* - tècnic municipal]. No obstant, en els casos en que la polèmica trascendia la dimensió local, altres actors secundaris -en especial, les jerarquies eclesials territorials-, també s'han pronunciat, incorporant nous elements dins del debat, on s'expressava el posicionament institucional de l'Església davant d'aquestes polèmiques.

Per últim, l'àmbit de *seguretat* ha estat requerit al llarg del conflicte, en especial a l'hora de contenir les expressions més actives de rebuig a l'obertura de l'oratori. La contenció de les manifestacions convocades pels veïns, en quan que suposen un impacte sobre l'ordre públic, ha estat una de les seves funcions principals, com també la de vetllar per a que s'acomplissin els acords de resolució presos per les diferents parts. La seva participació, en principi, es deriva d'un requeriment formulat per part de l'àmbit polític, actuant al servei de la institució que els legitima en la seva funció. No obstant això, les seves actuacions no sempre han estat ben enteses per part d'altres actors, que han exposat els seus dubtes en relació a la seva participació en determinants moments del conflicte, en contribuir de forma negativa sobre ell. Les seves accions, lluny de poder ser conceptualitzades com a neutrals, han estat titllades de controvertides per part d'altres actors. En aquest sentit, cal tenir present les consideracions prèvies que rebien en aquest municipi els diferents cossos de seguretat, i que aquests conflictes recuperen, activant una sèrie de pressupòsits en relació al rol d'aquests actors.

5.4. L'anàlisi estructural dels conflictes

Tot conflicte social pot ser disseccionat en les diferents fases que l'estructuren, per tal d'esbrinar les causes que l'han motivat. Aquest és el punt de partida de tot intent analític que vulgui contribuir a la superació d'aquestes situacions conflictives. En aquest estudi s'han analitzat conflictes que, malgrat ser semblants en l'argument que genera la mobilització d'una protesta social (la presència o obertura d'un oratori musulmà en context urbà), responen a circumstàncies prou diferents i específiques que els singularitzen. Això podria

arribar a dificultar l'exercici comparatiu que es proposa. Més enllà dels casos singulars, però, és possible observar la reproducció d'una sèrie de fases o moments que s'estructuren en un cert continu temporal, malgrat que la intensitat i durada de cada una d'elles varia substancialment entre els diferents casos.

D'una manera sintètica, he pensat agrupar aquestes fases en quatre moments, que serien el *context preliminar*, el *fet detonant clau*, la *visibilització de la protesta pública* i la *(re)solució del conflicte*. Es tracta de quatre estadis que podrien derivar d'una evolució lineal del conflicte (abans-durant-després), però que expressen una seqüencia temporal més complexa, que respon als condicionants i circumstàncies que van produint-se durant els periodes de temps en que transcorre. Els conflictes que han estat analitzats són quelcom més que el mer resultat de la confluència d'aquestes circumstàncies concretes, ja que contribueixen a generar nous panorames socials que redefineixen les relacions socials que vinculen als actors que es veuen involucrats. Pel que suposen de redefinició de l'ordre social existent, els conflictes no només són significatius per les situacions que puguin arribar a generar durant el temps de tensió entre actors, sinó sobre el periode que s'obre després de la seva (re)solució. En el cas que ens ocupa, la situació que es genera una vegada "superat" el conflicte, pot haver arribat a definir noves relacions socials entre els actors implicats, tot depenent de la valoració que poden arribar a extreure d'aquella situació que van viure. Pensar que després del conflicte no només arriba la calma, sinó que les "aigües tornen lentament a mare" (veure *addenda* d'aquest capítol), és creure ingenuament que es retorna a la situació anterior. Després d'aquests conflictes, degut a la seva dimensió local, difícilment tot torna a ser igual.

El *context preliminar* dels conflictes estudiats està marcat per una referència constant a la realitat social i migratòria preexistent en aquests barris. De manera recurrent, en el discurs dels diferents actors hi figura la qüestió migratòria, com a causa que ha portat als barris uns problemes socials que venien a afegir-se als ja existents. La "problematicitat" que s'atribueix a aquesta presència, fa interpretar de manera negativa els canvis que s'operen en aquests barris, com a resultat de l'arribada d'aquestes poblacions. La proliferació de comerços, les vivendes sobreocupades o l'ús de l'espai públic per part dels nouvinguts, són indicadors del que pels antics residents suposa la transformació radical del que consideraven que eren els "seus barris". Aquests residents experimenten un doble sentiment de pèrdua respecte a un espai proper que ha deixat de ser propi: pel fet de sentir-se incapaços de controlar o gestionar aquests canvis (que es consideren que són resultat de procesos que s'escapen de les seves mans), i pel que suposa a l'hora de generar la sensació de que aquests canvis els perjudiquen a ells especialment (en detriment dels nous residents). És en base a aquest sentir col.lectiu, que sovint s'intenta identificar la responsabilitat dels que han permès l'acceleració d'aquestes

transformacions socials, que en la majoria de les ocasions recau sobre els actors polítics, als que es retreu que no haguessin intervingut per evitar que s'arribés a la situació que avui en dia denuncien els habitants d'aquests barris.

Tanmateix, aquests barris de la *nova* immigració acostumen també a ser els de la *vella* immigració. Aquesta realitat, que sovint ha estat (erròniament) plantejada com a fet paradoxal, incorpora matissos encara més significatius en la comprensió dels contextos preliminars a aquests conflictes. [*"No soporto a esa gente que afirma que los viejos inmigrantes se pelean con los nuevos inmigrantes. En el fondo, son muy racistas, porque no nos soportan ni a nostros ni a ellos"* –antiga responsable veïnal] En tots aquests barris es genera una determinada memòria històrica per part d'aquells que són els seus residents. Una memòria on es recorda, a vegades de forma reivindicativa i en altres de forma certament amarga, les lluites veinals per aconseguir unes cotes de benestar dignes per a uns barris, que el desenvolupament urbanístic dels anys 60 i 70 no havia dotat dels equipaments bàsics necessaris. Uns barris que, en opinió d'un dels entrevistats, tenen [*"una pell social curtida, però alhora sensible"* – tècnic municipal], per les continuades reivindicacions i demandes fetes per aquests residents a les administracions polítiques locals. Uns barris populars on s'elaboren diferents versions d'una memòria patrimonial respecte a uns carrers i unes places que van ser els escenaris de les lluites passades, i que ara es veuen transformats per una dimensió que segueix considerant-se com una realitat exògena a aquests espais urbans.

Els nivells de "sensibilitat social" d'aquests barris poden generar diferents respostes davant la pèrdua de l'homogeneitat en la seva estructura social. No és casual que en aquests barris encara existeixin iniciatives de caràcter reivindicatiu, que segueixen reclamant als poders públics una resposta més efectiva a les seves necessitats socials. Molts consistoris saben el difícil que és, a vegades, aconseguir la complicitat d'aquest teixit associatiu. Però aquesta tradició participativa, conviu també amb l'emergència d'iniciatives veïnals espontànies (com aquestes que estem analitzant), que generen mobilitzacions reactives contra la presència d'equipaments específics o de determinades presències al barri. En un moment en que el moviment veïnal es troba seriosament interrogat -el que no és el mateix que dir superat (Fernández, 2008)-, l'aparició d'aquestes espontaneïtats reactives contribueix a redefinir les formes de les mobilitzacions veïnals. L'efervescència de les reivindicacions negatives contrasta amb les propostes més propositives generades fins llavors per unes entitats veïnals, que veuen com uns arguments que apel.len a un sentiment primari de pèrdua o de recel respecte aquests canvis, acaben posant en evidència la seva capacitat per a mobilitzar la gent d'aquests barris. Els anomenats *nimby* socials no només amenacen a equipaments o presències concretes; també apunten a la línia de flotació dels moviments socials de barri. [*"Aquests moviments són com 'tsunamis', que de repent, una associació de veïns que estaven*

ben aburrits, que no eren més que quatre i el cabo, els arriben trenta persones amb pancartes del que sigui, als que reben amb els braços oberts. Pensen que contribueixen a donar vida a l'entitat, malgrat que no veuen que d'aqui dos dies aquelles persones marxaran perquè el seu interès era que no es fes què o que no s'obris quelcom. I així es queden sense poder capitalitzar res de tot això" - responsable veïnal]

Amb matissos, d'acord amb el punt de vista dels diferents interlocutors socials, la situació previa al conflicte acostuma a descriure's amb termes com "tensió", "desencontre" o "manca de comunicació". És habitual escoltar aquestes expressions una vegada que el conflicte s'ha visibilitzat, tot recorrent a l'argument del "ja es veia venir". Però el cert és que en tots aquests conflictes és possible determinar l'existència del que podriem anomenar com a *fet detonant clau*, que marca l'inici de la protesta veïnal. Els fets concrets que generen aquestes mobilitzacions difícilment poden ser considerats, en sí mateix, com a conflictius. Aquest és un punt clau, que he intentat deixar clar des del primer moment: allò que no pot ser categoritzat com a conflictiu, és la voluntat de les comunitats musulmanes locals per cercar un local adeqüat per a emplaçar el seu oratori; una altra cosa, però, és que l'execució d'aquesta voluntat es faci d'una manera no adeqüada. En aquest sentit, ens trobem amb una qüestió d'adeqüació de les formes de l'exercici de la llibertat religiosa. Ara bé, el veritable element conflictiu d'aquests processos rau en les les formes i els arguments que mouen la protesta veïnal, que sovint adopten un posicionament de radicalitat sense alternativa. Sembla necessari establir aquesta precisió, especialment quan existeix la tendència a acceptar la interpretació que en fan els actors reactius, respecte les "causes lògiques" que provoquen la seva mobilització.

La determinació puntual del fet que inaugura el conflicte depen fonamentalment d'un context previ, així com d'un continu que permet identificar a aquest fet com a quelcom que s'afegeix a una realitat determinada que havia generat una creixent atenció social. L'obertura, o la voluntat d'obrir, un oratori musulmà en el barri es vé a afegir a una sèrie de situacions que es relacionaven amb la presència d'aquests col.lectius, i per tant, aquest es troba connotat significativament. Ja sigui interpretat com a indicador d'una voluntat de permanència del col.lectiu musulmà, ja sigui pel que es pressuposa que podrà arribar a provocar en la vida quotidiana dels habitants d'aquest barri, el cert és que la presència d'aquest equipament és considerada com a un element que es pensa que potenciarà, encara més, les problemàtiques que es relacionen amb aquests col.lectius. És a dir, el fet (o la voluntat) d'obertura d'aquests espais no apareix conceptualitzada en sí com a problemàtica, sinó a partir de les pressumpcions que se li atribueixen. [*"Tot el barri ha canviat degut a l'arribada de la mesquita. No hi ha molts musulmans que visquin, però són sobretot establiments que van obrint. (...) Jo sempre deia que el problema no és la mesquita. És el que vindrà després. És el que ha passat: botigues i més botigues."* – responsable veïnal]. Només és

possible imaginar el contingut de veracitat que implícitament d'atorga a aquests efectes, tenint present que hi han hagut casos a Catalunya en que la simple enunciació de la voluntat d'uns responsables comunitaris locals per obrir un oratori, ha estat motiu suficient per a generar una mena de *reacció preventiva* en contra d'aquest projecte. En més d'un dels casos que han estat analitzats, els veïns (amb o sense el suport de l'associació de veïns) havien intentat avançar-se a que els musulmans entressin a ocupar el local, proposant el seu lloguer o la seva compra. Per això, fins i tot es van entrevistar amb els propietaris, per tal de fer-lis canviar d'opinió davant dels representants de la comunitat musulmana. L'especulació i el rumor esdevenen efectius mecanismes de mobilització social ([37]), que acaben posant en guàrdia als responsables polítics, no només de les intencions dels veïns sinó també de les comunitats musulmanes.

Hi han hagut situacions que podrien ben ser qualificades com a fruit d'una explícita paranoia social. El coneixement de la celebració d'una reunió entre algun responsable polític local i alguns dels membres del col.lectiu musulmà, pot arribar a fer aixecar el vol a un rumor que afirmi que l'ajuntament està considerant la possibilitat d'ajudar als residents musulmans a obrir la seva mesquita. Una informació com aquesta necessita pocs canals per a arribar al carrer, al mateix temps que s'expandeix qualitativament el seu contingut (afirmant-se, per exemple, que l'ajuntament està disposat a pagar amb diners públics l'obertura d'aquest oratori), arribant a altres persones més enllà dels residents que viuen a tocar amb el local de la futura mesquita. Un exemple d'això seria la constatació d'un grup de persones identificades com a musulmanes, que busquen locals en un barri. [*"Els musulmans havien intentat trobar altres espais en diferents zones, no molt poblades, però quan la gent els veia venir, a l'imam i als seus, posaven el crit al cel"* – responsable veïnal]. Un altre exemple d'aquesta actitut preventiva i prejuiciosa que es desenvolupada a nivell veïnal, el tenim en el cas relatat per un tècnic municipal d'una població propera a Barcelona. Alertats pel rumor de que un grup de persones estrangeres estaven buscant un local ampli en el seu carrer, els veïns vàren reclamar la presència de les autoritats del barri per tal que els aclarissin aquesta situació. Convocats els veïns, el responsable municipal els va anunciar que es tractava d'una comunitat *sikh* que estava buscant un emplaçament per al seu espai de culte.

[37] Com l'exemple d'un municipi, on va circular la notícia de que l'ajuntament pagaria un xai a cada família musulmana, amb els diners recaptats pels aparcaments en la zona blava. Aqui trobem un evident exemple de cóm es vinculen un fet concret (la recaptació municipal pel tema d'aparcaments) i un fet imaginat (l'obsequi del xai), però que combinats es converteixen en argument veraç que desperta la immediata reacció contraria dels veïns. Altres rumors, però, s'atribueixen als interessos d'altres actors no polítics, però que rebrien el suport implícit dels gestors públics: com quan es diu que la voluntat d'obrir la mesquita en un barri és contribuir a que aquest es degradi socialment més ràpid, per tal d'afavorir la marxa del barri dels antics residents, i l'adquisició d'aquestes vivendes abans que s'iniciés la reforma del barri que contribuiria a millorar-lo. Obrir la mesquita s'entendria com una maniobra pactada entre especuladors i l'ajuntament per tal de forçar aquest procès, que concluiria amb la reubicació de la mesquita en una altra zona.

Les seves explicacions, però, no vàren servir per a fer deposar l'actitut dels veïns que es negaren a acceptar aquesta nova presència, al.legant que aquest local provocaria les mateixes molèsties que una mesquita ([38]).

La fase de *visibilització de la protesta pública* és el moment en que la protesta veïnal provoca que els diferents actors implicats comencin a expressar els seus arguments i facin servir les seves estratègies d'una manera explícita. Les protestes tenen una primera dimensió en la que s'expressen les raons que porten a aquests veïns a mobilitzar-se. Malgrat que és possible incloure referències locals específiques en els motius que provoquen aquesta reacció, el cert és que acostumen a coïncidir tres arguments habituals que són esgrimits pels opositors a situar la mesquita en el seu barri (i que ja hem recollit en el quadre 2): les molèsties que aquest equipament pot provocar als veïns (des de sorolls a concentracions a la sortida dels locals, o problemes de circulació provocats per mals estacionaments dels vehicles dels que assisteixen a aquest culte); la degradació urbanística que provoca en els barris (tant pel que fa a la pèrdua de valor dels habitatges dels residents, com també en relació a la suposada problematicitat social que acompanya l'ocupació de l'espai públic per part d'aquest col.lectiu); i, perque es converteixin en pol d'atracció per a nous musulmans (pel que suposa d'arribada de nous residents musulmans al barri). Malgrat que aquests arguments poden ser discutits ([39]), acompleixen la seva funció de nodrir els rumors propagats per aquests actors contraris a l'obertura d'aquests equipaments.

Hi ha una segona dimensió de la protesta, que té a veure amb la dimensió territorial on s'ubica. Acostumen a ser les persones que es troben en proximitat al local on s'emplaça aquest equipament religiós, les que es manifesten més activament en aquestes protestes socials, adoptant el rol de promotors actius de la mateixa. El seu èxit de convocatòria és poder superar aquest primer àmbit de proximitat, per tal d'atreure també el suport de la resta de veïns que es troben en una zona colindant i, per extensió, a tots aquells que hi viuen en el barri. En el cas en que aquesta primera mobilització aconsegueix aturar la voluntat del col.lectiu musulmà per obrir el seu local en aquell emplaçament, la recerca d'un espai alternatiu sovint acaba trasplantant la

[38] En aquest sentit, semblaria especialment adeqüat l'ús del concepte de "pànic moral", desenvolupat pels sociòlegs E. Goode i N. Ben Yehuda (i citat per W. Schiffauer, 2006: 94-116), que faria referència a aquells estats d'histèria col.lectiva que periòdicament apareixen, i que es relacionen amb el pressumpte impacte que pot provocar un col.lectiu sobre la resta de la societat.

[39] Dels tres arguments, és el de la perdua de valor de les vivendes el que ha estat contestat pels propis professionals d'aquest àmbit, que atribueixen l'oscil.lació de preus de les vivendes a altres factors, entre ells les pràctiques especulatives o el lloguer de vivendes que no disposen de les condicions d'habitabilitat mínimes a persones immigrades. Pel contrari, les comunitats musulmanes de Catalunya han denunciat que empreses immobiliàries han apujat els preus dels locals d'una manera desproporcionada, per tal d'evitar que aquests puguin ser llogats o comprats per instal.lar en ells un oratori musulmà (veure *Diari de Girona*, 14 de desembre de 2001).

protesta a altres parts de la geografia urbana, que també reaccionen davant del nou intent de la comunitat musulmana. De nou el rumor actua com a factor que concita noves actituds preventives.

El repertori de l'acció col.lectiva que guia aquestes protestes poden tenir una doble dimensió, ja sigui d'unes accions contingudes dins de l'acció política convencional i els canals que han estat establerts per a expressar l'opinió ciutadana (associacions de veïns, consells de participació, plens municipals), com dins d'una perspectiva clarament transgresora (desenvolupant accions de protesta en el carrer, de pressió mediàtica o d'altres que surten dels paràmetres anteriors). Tal com analitzaré en el següent capítol, les accions són molt variades, i és la seva intensitat i/o orientació les que les situen en una o altra dimensió.

Degut al desenvolupament de la protesta, aquesta pot provocar una polarització creixent entre els diferents actors que es veuen involucrats, però que no necessàriament genera una sucessió d'accions-reaccions. Sovint les concessions fetes per uns actors són les que permeten afluixar les tensions que són acumulades, i trobar una alternativa viable de *resolució dels conflictes*. Contentar a totes les parts amb una solució acceptable i digna per a tots els actors, és una tasca més que complicada. Especialment quan per part d'uns actors s'elaboren uns arguments que no formulen cap mena d'opció alternativa a la negativa que expressen a l'hora d'acceptar la presència d'aquests equipaments en el seu barri. Més endavant hi dedicaré un apartat específic a valorar algunes de les opcions que s'han acabat consensuant per a sortir de l'impas que provoca un conflicte social obert. Insistiré, però, que a vegades, un conflicte social latent també pot ser tant negatiu per a la cohesió social, com una situació que altera l'ordre públic instituit.

ADDENDA. *Dos conflictes, dues mirades: el paper dels mitjans de comunicació* ([40])

El tractament per part dels mitjans de comunicació dels conflictes entorn l'obertura d'oratoris musulmans a Catalunya, no ha estat exempt de polèmica. Sovint, altres actors implicats en aquests esdeveninents han criticat el tractament superficial que, de vegades, aquests mitjans han elaborat dels conflictes locals. El paper jugat pels mitjans, com la resta d'actors, comparativament no ha estat ni millor ni pitjor, encara que és evident que la seva capacitat per generar opinió pública és molt superior a la resta d'actors. Es podrien fer objeccions sobre el tractament d'aquestes polèmiques per convertir-les en notícies, tant pel contingut que s'elabora com per la forma en que es mostren. Hi ha hagut ocasions en que algunes d'aquestes polèmiques han estat clarament magnificades, generant una sobreexposició de les mateixes que ha intervingut de manera decisiva en el desenvolupament de les mateixes. Però en justícia, també cal reconèixer que els mitjans han estat utilitzats per part d'altres actors per mostrar, en clau de denúncia, de queixa, o de declaració pública, els seus propis arguments.

El tractament dut a terme per part de la premsa local, més coneixedora de la realitat municipal i comarcal concretament, es distingeix clarament del de la premsa regional o nacional, més generalista, que mostra la inèrcia a incorporar aquestes polèmiques al costat d'altres que paral.lelament van anar apareixent en altres municipis catalans. Igualment, hi ha hagut la tendència per part de la premsa a focalitzar la seva atenció sobre els arguments dels promotors de les queixes veïnals o dels representants musulmans, per sobre dels exposats per part dels poders públics locals, en una pràctica certament habitual en altres qüestions. Amb això, però, han afavorit la interpretació d'aquests conflictes com una oposició a dues bandes (veïns *versus* musulmans), que difícilment pot sintetitzar la complexitat inherent a aquestes polèmiques.

La dimensió conflictiva d'aquestes polèmiques ha estat àmpliament documentada per diferents treballs editats pels mitjans de comunicació en els darrers anys. El gènere documental, ha estat un recurs àmpliament utilitzat, el que ha permès disposar d'un material empíric interessant per comprendre els significats presents en aquestes polèmiques. Un material que, no obstant, no és presentat de manera neutra, sinó que es mostra com a fruit de la interpretació d'aquells professionals que van decidir cobrir aquestes notícies. A continuació elaborarem un exercici comparat entre dos reportatges elaborats respecte a dos polèmiques fortament mediatitzades a Catalunya (la

[40] Aquest text forma part d'un treball publicat amb el títol de "'Hoy han hablado en la tele, de la mezquita del barrio'. Los medios de comunicación en el contexto de los conflictos en torno a los oratorios musulmanes en Cataluña", a María Martínez Lirola (ed.), *Inmigración, discurso y medios de comunicación*. Alacant: Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 2008, pp. 127-141.

de Premià de Mar i la de Santa Coloma de Gramenet), en un cas amb una mentalitat plenament periodística, i en un altre sota una perspectiva fonamentalment documental. Es tracta, en primer lloc del programa "Una mesquita a Premià", emès el 30 de juny de 2002 pel programa *30 minuts* de Televisió de Catalunya, i en segon, del curtmetratge "Mesquita no!", elaborat per Alberto Aranda i Guillermo Cruz, de la productora privada *A Contraluz Films*, el 2005.

En aquesta comparativa vull mostrar, no només les diferències en les narratives que presenten tots dos reportatges en relació a les esmentades polèmiques, sinó també les lliçons que semblen extreure de tots dos productes audiovisuals. Es vol comparar, no només els seus enfocaments, sinó també l'estructura narrativa d'uns materials que entenc que formen part, en si mateixos, d'aquestes polèmiques en quant a que són fruit d'un dels actors implicats en les elles (com a producte d'una televisió pública, en el primer cas, com a material de denúncia social, en el segon) i que no poden ser compresos merament com a materials descriptius.

El programa "Una mesquita a Premià" va ser elaborat pels reporters del programa *30 minuts*, un espai que s'emet a la Televisió de Catalunya-TV3 des de fa vint-i-cinc anys, en una franja horària (diumenge després del telenotícies de la nit) d'alta audiència. *30 minuts* està considerat com un "programa divulgatiu de proximitat" (Guardiola, 2006), en què s'analitzen temes d'interès, incloent-hi tant produccions pròpies com d'altres equips nacionals i internacionals. És, probablement, el programa de reportatges que està més ben situat dins de la programació de la televisió catalana, i tot i que té un caràcter generalista (les qüestions relacionades amb la immigració són una més de les temàtiques que es tracten), sempre sol ser citat en estudis que analitzen el tractament d'aquesta televisió pública en relació a la diversitat i la multiculturalitat (Guifreu, 2006).

A Contraluz Films és una productora cinematogràfica independent creada el 2001, i centrada en la producció de llargmetratges de ficció i documentals per a cinema i televisió. La seva seu es troba a Santa Coloma de Gramenet, i l'any 2005 van produir el documental "Mesquita no!". Es tractava de la primera experiència d'aquesta productora en el tractament d'una temàtica social com aquesta, després de la qual han anat desenvolupant altres projectes que no han tingut tanta repercussió com aquest treball, que va aconseguir diferents premis i mencions en festivals de curtmetratges i documentals (primer premi al millor documental a la 8 ª Mostra de curtmetratges de Sagunt, abril de 2005; segon premi al millor documental al Festival Baumann de Terrassa, setembre de 2005, així com el Premi Migracions d'Andalusia de la Junta d'Andalusia (gener de 2006).

Els casos que analitzen tots dos reportatges tenen a veure amb les reaccions contràries dels veïns a la instal.lació d'una mesquita a Premià de Mar (des de novembre de 2001 a novembre de 2002) i a Santa coloma de Gramenet (d'octubre a desembre de 2004) . El primer cas va generar un nombre més important de notícies, especialment acusat en els mesos de maig i juny, on es van produir diferents incidents que van despertar l'alarma social i política (en concret, en relació amb la manifestació encapçalada pel líder del partit xenòfob *Plataforma per Catalunya*), respecte a la transcendència de les notícies que provenien de Premià de Mar. Mentrestant, el conflicte de Santa Coloma de Gramenet, una població situada a la conurbació de Barcelona, va adquirir una dimensió molt més local, encara que no menys inquietant, donada la contundència de la reacció veïnal, que coincidia amb la celebració del mes sagrat per als musulmans, el ramadà.

Tots dos reportatges (veure imatges 3 i 4)([41]), adopten un perfil descriptiu dels dos casos analitzats, en el qual aborden de manera cronològica el desenvolupament de les polèmiques. Tot i que ambdós també recorren a l'entrevista amb persones que jugarien un paper destacat en el desenvolupament de les mateixes, hi ha importants diferències, com és, en el cas del programa de TV3, el recurs a la veu en off del narrador i el desenvolupament de les imatges a partir d'escenes que intenten contextualitzar la polèmica. En el documental d'*A Contraluz Films*, no hi ha narrador i prevalen per sobre de tot el testimoni de les persones entrevistades, entre les que aquests productors s'intercalen imatges del barri de Singuerlín on es porta a terme la protesta veïnal. Amb això aconsegueixen, si es comparen els dos reportatges, que sembli que en aquest segon treball, els testimonis dels entrevistats adquireixin una dimensió central dins de l'estructura narrativa.

El reportatge de TV3, però, també aconsegueix atreure l'atenció respecte als testimonis que inclou, utilitzant un recurs típic en els productors d'aquest programa, com és complementar les opinions dels actors principals en la polèmica, amb la d'altres personatges de context, que es presenten a ulls dels espectadors com més "reals" i "sincers" en els seus testimonis, ja que no han d'atenir-se a cap compromís previ, o que no tenen cap responsabilitat institucional. Així, de manera paradoxal -no menys interessant per al nostre ull analític, encara que sí vergonyós per a la nostra condició de ciutadans-, la televisió pública acaba oferint *un minut de glòria* a arguments obertament xenòfobs i racistes, on es barregen els insults i les desqualificacions més notables. L'argument de voler reproduir el que la gent opina respecte a aquest

[41] Totes les imatges que ilustren aquest apartat han estat capturades digitalment dels mateixos documentals. Reconeixent la propietat intel.lectual d'aquestes imatges a la *Televisió de Catalunya, S.A.* i a *A Contraluz Films, S.L.*, la reproducció de les mateixes té un objecte merament acadèmic i sense afany econòmic.

tema, no sembla ser prou justificat per no procedir a un treball d'edició previ, que permeti ometre les expressions més desagradables.

IMATGES 3 a 8. *Captures d'imatge dels dos videos (I)*

3 (Premià de Mar)

4 (Sta Coloma G.)

5 (Premià de Mar)

6 (Sta Coloma G.)

7 (Premià de Mar)

8 (Sta Coloma G.)

Font: Televisió de Catalunya, S.A. i A Contraluz Films, S.L. ©

La televisió pública de Catalunya sol imprimir un caràcter de proximitat a les seves produccions, ja siguin documentals o de ficció. En aquest cas, això permet reproduir el testimoni de persones anònimes, com a forma de mostrar l'impacte social que van tenir aquests casos, que actua també com a mecanisme per poder arribar a través d'un llenguatge proper, a certes sensibilitats que es poden sentir partícips dels mateixos arguments. Certament, no té massa sentit especular sobre la manera en què aquest programa va ser rebut a les llars de Catalunya. Però el fet d'incloure, entre altres, el testimoni d'un matrimoni que residia en un barri en què es va contemplar com a alternativa per emplaçar el nou oratori musulmà de Premià, imprimia la proximitat quotidiana que dotava de més credibilitat, si és possible, el tractament de aquesta polèmica.

L'escena inicial, on es registra el testimoni d'un pare de família marroquina, petit empresari, amb la seva família reagrupada, amb els seus fills ben integrats a l'escola i en activitats extraescolars, i amb la seva dona vestint a l'occidental, és també un recurs molt freqüent en l'estil de programes com els de *30 minuts*. No només aquest testimoni és el que permet introduir el tema que s'aborda des d'una quotidianitat concreta (la de la comunitat musulmana), sinó que també és la forma a través de la qual poder incorporar un component de moderació i de normalitat en la vida dels membres d'aquesta comunitat a Premià de Mar ("*són la típica família d'immigrants, plenament integrada al país*", proclama la veu en *off*). Aquest testimoni amaga un evident missatge, el que

incita a pensar que la integració d'aquests col.lectius immigrants és possible. Un missatge que no deixa de ser contradictori, en el moment en que aquest mateix entrevistat, al final del reportatge, es declara disposat "a renunciar temporalment als seus drets" (segons la veu en *off*) i prefereix "no construir ara, fins que estiguem d'acord tots, el poble i nosaltres" (segons el seu propi testimoni). La cessió d'uns permet que tot torni a com estava abans del conflicte.

La força argumental del documental d'*A Contraluz Films* no només prové de la centralitat de les entrevistes. Ho és també la simplicitat de recursos que, aparentment, mostren els seus productors. A la impecable selecció dels entrevistats (un té la sensació que si volguéssim conèixer de primera mà el desenvolupament d'aquesta polèmica hauríem de posar-nos en contacte de nou amb aquestes mateixes persones), se li uneix la premissa d'haver sabut "ser-hi" , de plantar la càmera i poder documentar els moments més difícils d'aquesta polèmica. No obstant, la "veracitat" del seu treball no es deriva d'un cúmul d'imatges cridaneres o de tensió, sinó d'un bon treball d'edició i de selecció (tal com em van poder explicar els mateixos productors el juny de 2005), així com de muntatge final que manté l'equilibri entre veu i imatge.

Donada la situació conflictiva que es va presentar en ambdós casos, la reproducció en els dos reportatges d'imatges de la protesta és, per sobre de tot, impactant (veure imatges 5 a 8). El seguiment de les diverses manifestacions, la col locació de pancartes en contra de la instal.lació de l'oratori, les discussions entre veïns, van ser algunes de les imatges reproduïdes en el reportatge sobre Premià de Mar. Les concentracions veïnals davant del local de la mesquita i la col locació de pasquins pel barri, van ser cobertes en el vídeo de Santa Coloma de Gramenet. En ambdós casos sembla inevitable la inclusió d'imatges i arguments crus, on afloren moments de tensió que no deixen de incomodar els que visionen els dos reportatges. D'aquesta manera, tots dos treballs aconsegueixen visibilitzar els moments concrets d'aquestes polèmiques, oferint a l'opinió pública una sèrie d'imatges que no serien exposades habitualment per altres mitjans de comunicació.

Aquestes imatges ajuden a convertir en "realitat" una determinada situació social, viscuda intensament pels actors que participen activament en ella, però sovint desconeguda per part de la resta de l'opinió pública, que adquireix consciència de les tensions esdevingudes en un context social proper. Aquest tipus d'imatges, sense cap dubte, també incomoda els gestors públics, que no poden contemplar amb normalitat l'aparició d'aquestes reaccions conflictives en les seves pròpies localitats. La "visibilització del conflicte", doncs, genera sensacions amargues en una societat que sempre ha desitjat evitar que les tensions socials afloren a la llum pública.

Les veus i opinions dels actors implicats formen la columna vertebral de l'estructura narrativa de tots dos reportatges. En la reconstrucció d'aquestes polèmiques, es fa convergir l'opinió de totes aquelles persones que es van veure directament interpel.lades, de cara a mostrar la disparitat dels seus punts de vista. Enfront de la reconstrucció simple d'aquests conflictes, com un afer que oposa veïns a col.lectiu musulmà, una de les virtuts de tots dos reportatges és incloure altres actors principals que també juguen un paper decisiu en l'evolució (i resolució) d'aquests conflictes. Els altres dos serien els responsables polítics i les entitats socials que donen suport a les demandes del col.lectiu musulmà. Així, aquests quatre perfils d'actors són reproduïts en els dos treballs.

IMATGES 9 a 16. *Captures d'imatge dels dos videos (II)*

9 (Premià de M.)

10 (Sta. Coloma G.)

11 (Premià de M.)

12 (Sta. Coloma G.)

13 (Premià de M.)

14 (Sta. Coloma G.)

15 (Premià de M.)

16 (Sta. Coloma G.)

Font: Televisió de Catalunya, S.A. i A Contraluz Films, S.L. ©

Els representants comunitaris musulmans són entrevistats en forma de portaveus de les demandes del col.lectiu (imatges 9 i 10). En tot moment, els seus arguments pretenen mostrar el caràcter religiós de la instal.lació dels seus oratoris, sortint al pas dels temors expressats pel veïnat. Tots dos mostren un perfil dialogant, coneixedor de la realitat social de les seves respectives poblacions, i en els discursos s'observa un to conciliador. En el cas del representant de Santa Coloma, el seu discurs és *políticament* més elaborat, és a dir, parteix d'una sèrie d'argumentacions es dirigeixen clarament a denunciar la situació d'indefensió del col.lectiu musulmà, que es troba exposat a unes decisions polítiques que varien d'acord amb l'opinió que profereixen els veïns. Els seus arguments estan carregats d'una profunda ironia, especialment quan es refereix al caràcter canviant de les declaracions dels responsables polítics, davant les quals afirma que "*no se'ls ha de donar molta importància*".

Són precisament els responsables polítics els que apareixen com els principals interrogats en aquests conflictes (imatges 11 i 12). No només perquè la resta d'actors implicats reclamen d'ells un pronunciament ferm i adequat (d'acord amb els seus propis punts de vista), sinó perquè també es veuen interrogats davant la seva pròpia acció política en aquesta qüestió (i en altres relacionades amb la mateixa, com l'acollida de la immigració). En el cas de Premià de Mar, la persona que és entrevistada és la pròpia alcaldessa de la localitat, que no va dubtar a exposar directament el punt de vista del consistori davant el conflicte. En el seu discurs, preval el to indicatiu (dirigit explícitament als veïns de Premià, de cara a que comprenguin que aquesta situació de conflicte no pot ser sostenible, i que cal donar una resposta a les demandes del col.lectiu musulmà), per sobre del justificatiu (explicant el que el consistori ha hagut de fer en aquest cas). Aquest lloable exercici d'exposició pública (repetit en altres mitjans de comunicació), que va fer que la figura de l'alcaldessa adoptés un paper de centralitat en els arguments que provenien del sector públic, hauria posteriorment un impacte determinant sobre la seva pròpia carrera política, que va abandonar després de la seva derrota en les eleccions municipals de març de 2003.

En bona part per evitar l'exposició (i el desgast afegit) de la principal figura política del consistori, és significatiu veure que en cas de Santa Coloma de Gramenet, sigui la Comissionada del Pla de Convivència la que s'encarregarà d'expressar l'opinió del consistori. A diferència de l'anterior, el seu discurs té un component justificatiu molt més accentuat, explicant les raons que van portar a l'ajuntament a canviar tantes vegades de punt de vista. En comparació amb l'anterior, el seu discurs està més carregat políticament, en proposar les condicions futures en que s'haurien de plantejar les demandes formulades pel col.lectiu musulmà (i altres col.lectius religiosos), i en considerar la necessària

implicació de l'administració autonòmica catalana, de cara a proporcionar els mecanismes legals necessaris perquè els municipis atenguin aquesta nova realitat.

La identificació de les veus que encapçalen aquestes mobilitzacions veïnals sempre s'ha considerat un dels principals problemes a l'hora de resoldre aquests conflictes, ja que dificulta el procés de resolució dels mateixos mitjançant la negociació. En tots dos reportatges apareixen dues de les persones que van adquirir una major visibilitat en les mobilitzacions, el que els inferia una certa condició de lideratge (imatges 13 i 14). En el primer cas, es tracta d'una persona que ja havia acumulat una relativa experiència associativa, que li permetria constituir una entitat, *Plataforma per Premià*, des de la que es volia liderar aquesta mobilització (i que posteriorment els duria a presentar-se a les eleccions municipals, aconseguint un regidor). En el segon, en canvi, es tractava d'una portaveu que no disposa d'aquest mateix bagatge, però que representa en ella mateixa el contingut dels arguments exposats pels veïns en contra de l'oratori musulmà. No per més simples (menys polítiques que el representant de Premià), els seus arguments eren menys contundents. En ambdós casos, però, ens trobem davant de líders de les mobilitzacions espontànies, fet que condiciona també el seu perfil de lideratge.

La contrapart d'aquestes reaccions veïnals, la constitueixen els representants de les entitats que donen suport a les demandes del col.lectiu musulmà (imatges 15 i 16). En ambdós casos, els seus arguments de denúncia no es dirigeixen tant cap als veïns (reconeixent en la seva postura el profund pòsit xenòfob i racista que acumulen), sinó cap als responsables polítics municipals, que critiquen que permetin que aquests arguments veïnals siguin els que els facin dubtar i/o rectificar en els seus plantejaments en relació a aquests conflictes. El seu propi paper, profundament qüestionat pels consistoris respectius i pels representants de la mobilització veïnal, suposa establir un contrast respecte a un estat d'opinió que incita a pensar en un rebuig homogeni de les poblacions d'aquestes localitats, davant la instal.lació d'un equipament d'aquestes característiques. En el cas concret de Santa Coloma de Gramenet, la participació d'aquests col.lectius (titllats per certs mitjans de comunicació, com a "okupes") també va adquirir un caràcter d'exposició màxima en aquest conflicte, intercedint amb la seva presència en les concentracions veïnals davant de la porta de la mesquita. Les imatges de tensió que es reprodueixen en el reportatge denoten les sensibilitats tan diferents que es trobaven cara a cara.

En l'anàlisi detallat d'aquests reportatges, és possible també identificar altres actors secundaris que, tot i no tenir la preeminència dels anteriorment esmentats, si contribueixen a condicionar el rumb dels esdeveniments. Anem a destacar dos d'ells, un per a cada cas, deixant clar des d'un principi que

ambdós generen, no només diferents conseqüències en l'evolució dels conflictes, sinó que també són tractats de manera diferent en els dos reportatges. Tots dos acaben sent, explícitament o implicitament qüestionats en la seva actuació. En el cas de Premià, els redactors de la televisió pública dediquen una atenció destacada a la participació en les manifestacions en contra de la mesquita, de Josep Anglada, un destacat líder ultradretà català. Es recullen les seves declaracions, i es documenta la seva participació en aquestes mobilitzacions, però al mateix temps es porta a terme un perfil polític d'aquest, i es recorre a un programa de la televisió valenciana, on aquest personatge polític és gravat amb una càmera oculta, deixant en evidència el seu doble llenguatge xenòfob. En aquesta focalització crítica respecte a la seva participació, el programa inclou explícitament la por a la radicalització i de rendibilitat política per part de discursos populistes, que havia provocat les primeres alarmes polítiques a Catalunya.

En el cas de Santa Coloma, l'actor present-però sense veu-és el cos de *Mossos d'Esquadra*, que se li mostra jugant un paper de contenció en les protestes veïnals. Aquesta contenció, plantejada en el context d'una autorització municipal per a que els veïns poguessin manifestar-se, generava una situació certament xocant, en veure com els efectius d'aquest cos de seguretat, protegien l'entrada i sortida de la mesquita dels fidels musulmans. L'exigu passadís de protecció muntat davant una acumulació de veïns que cridaven, feien sonar els seus xiulets i agitaven amenaçadorament les seves abonyegades cassoles, suggeria que l'actuació d'aquests hauria d'haver estat una altra (tal com apareixia en altres fotogrames del vídeo, a l'apartar els manifestants de la immediatesa de la porta d'entrada a l'oratori).

El desenllaç de les dues polèmiques és presentat de manera diferent per part dels dos reportatges (imatges 17 i 18). En la seva narració s'inclouen les alternatives que van permetre sortir de la situació de conflicte obert que s'havia plantejat, mostrant els dos equipaments que passarien a convertir-se en oratoris musulmans. En el cas de Premià, es va negociar la cessió d'ús d'un antic equipament municipal, mentre que a Santa Coloma es va optar per l'habilitació de mòduls prefabricats situats en una zona perifèrica. Cal dir que ambdues ubicacions alternatives s'entenen de manera provisional, tancant temporalment la polèmica, que probablement tornaria a reobrir-se en el moment de revisar aquest acord.

La valoració final d'aquestes polèmiques les fan, en ambdós casos, els mateixos actors entrevistats, si bé en el cas de Premià és la veu en *off* què finalitza la narració. Heus aquí el text transcrit: "les aigües tornen lentament a mare. Premià es pren un respir, però la construcció o no de la mesquita, posarà a prova la tolerància d'aquesta societat". Com no podria ser d'altra manera, el programa de la televisió pública de Catalunya, proposa una lectura

esperançada i possibilista respecte a la resolució d'aquest conflicte. No només mostrant l'acord de les parts (tot i la permanent resistència d'una sèrie de veïns), sinó també allotjant perspectives positives en la conclusió d'aquest -i altres- conflictes que es poguessin presentar a Catalunya. Amb la perspectiva històrica que ens permet la revisió d'aquest document, la lectura esperançada que embarga tot aquest reportatge contrasta amb l'evidència que el cas de Premià de Mar va suposar un dels més greus successos de convivència en la societat catalana, equiparat al imaginari social i polític del país amb el violent brot xenòfob succeït el juliol de 1999 a Ca n'Anglada (un barri de Terrassa). Avui en dia, la comparació entre un i altre reportatge, partint de la diversitat d'enfocament que plantegen els seus realitzadors, ens permet observar la complexitat d'aquests conflictes i la seva resolució satisfactòria per les parts. En el cas de Santa Coloma, el balanç que proposen els diferents actors entrevistats és certament amarg, pel que fa a què es valoren les circumstàncies que van suposar la conculcació dels drets ciutadans d'un col.lectiu concret.

IMATGES 17 a 18. *Captures d'imatge dels dos videos (III)*

17 (Premià de Mar)

18 (Santa Coloma de Gramenet)

Font: Televisió de Catalunya, S.A. i A Contraluz Films, S.L. ©

En la transició concreta entre els dos conflictes s'observen també altres canvis qualitatius, tant en els discursos com en les pràctiques que elaboren els diferents actors. D'una banda, i per si no hagués quedat clar ja, aquests conflictes són interpretats essencialment en clau política. És a dir, el possible impacte d'aquests sobre la continuïtat política al capdavant del consistori, porta als equips de govern a establir estratègies molt més elaborades i possibilistes que les dut a terme en les polèmiques analitzades. Per descomptat, l'accés d'aquestes informacions a la premsa és redefinit, de cara a intentar controlar la manera en què es publiciten aquestes polèmiques. D'aquí l'interès, si se'm permet dir, etnogràfic, que tenen aquests materials, revisitats en l'actualitat per comprendre la manera en què es plantegen aquests conflictes.

6. REPERTORIS I GRAMÀTICA DE LA PROTESTA

Les protestes socials són un mecanisme comunicatiu de primer ordre. Mitjançant el seu recurs, uns actors expressen els seus arguments en relació a altres actors. El llenguatge de la protesta contribueix a alterar els ordres comunicatius existents, previament establerts entre uns i altres actors socials (Melucci, 1999; Traugott, 2002). Les protestes són l'expressió d'una dinàmica contenciosa que enfronta a col.lectius socials entre si, dins d'una dimensió espacial i temporal precisa, però que adopta un contingut polític en el moment en que un govern esdevé un dels actors que protagonitzen la protesta ([42]). En les relacions que s'estableixen entre la ciutadania i les institucions públiques, s'entèn que la protesta representa un recurs de reivindicació i reclamació, que persegueix no només atreure l'atenció (el que pressuposa que prèviament els arguments dels primers no havien estat considerats pels segons), sinó també influir sobre la decisió que hagin près, o vulguin prendre, els actors polítics instucionals. Fer sentir la pròpia veu és l'argument bàsic sobre el qual s'elaboren les expressions d'aquesta protesta.

Vull analitzar les dimensions d'aquestes protestes, inspirant-me en la metàfora dramatúrgica que va desenvolupar Erving Goffman en els seus treballs (1981, 2006), com a forma d'entendre la interacció entre individus. Les protestes són mecanismes relacionals, però al mateix temps són formes per a que els actors puguin presentar-se en societat. Vull incorporar dos conceptes, com són *repertori* i *gramàtica*, com a mecanismes conceptuals que m'han de permetre descriure la forma i el contingut d'aquestes protestes.

En el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, el mot "repertori" té una doble acepció: per una banda, es refereix a aquell *"conjunt de coses a dir, d'actituds a prendre, etc., que hom té a la seva disposició"*; per l'altra –i ja pròpiament parlant amb vocabulari teatral-, faria referència al *"conjunt de les obres teatrals, musicals, etc., que una companyia, un músic, un artista, tenen estudiades i estan preparats per a representar o executar"*. Allò que es té a disposició, i allò que s'està disposat a representar. En la bibliografia sobre moviments socials, la metàfora del repertori faria referència al conjunt d'accions, discursos i estratègies que són utilizades en el marc d'una protesta social. Fent un repàs de tots aquests instruments que han estat emprats durant els conflictes que estem analitzant,

[42] McAdam, Tarrow i Tilly (2001: 5) proposen la següent definició de les polítiques contencioses (*contentious politics*): "ens referim a la interacció episòdica, pública i col.lectiva entre els [grups] que formulen unes reclamacions i els seus objectes, quan almenys un govern apareix com a demandant, com a objecte de reclamacions, o com a part d'elles, i quan aquestes reclamacions –si es materialitzen-, afecten als interessos d'un reclamant com a mínim".

ens trobariem amb una primera agrupació en base a quatre principis: enunciació-denúncia, mobilització-actuació, protesta i (re)solució. El següent quadre sintetitza aquest ampli repertori:

QUADRE 4. *Repertori d'accions durant les protestes contra l'obertura de mesquites*

PRINCIPI	ACCIONS	DEFINICIONS
enunciació / denúncia	*Declaracions informals*	Opinions davant la premsa, però sense que aquestes s'emplacin en un context formal
	Rodes de premsa	Formalització de les declaracions
	Reaccions	Resposta a les declaracions d'altres actors
	Manifestos	Redacció per escrit d'arguments expressats per uns actors concrets
	Entrevistes	Àmbit formal de declaracions en un mitjà de comunicació
	Articles d'opinió	Exposició per escrit dels arguments de l'actor(s) en un espai cedit/sol.licitat en un diari o publicació concreta
	Websites, forums virtuals	Espai virtual orientat des del punt de vista de l'actor, incloent informacions, declaracions o fòrum d'opinions en relació al conflicte
mobilització /actuació	*Debats públics*	Debat entre diferents actors, d'accès obert a tothom
	Reunions	Trobades entre uns i altres actors, amb accès limitat
	Convocatòries	Reunions o concentracions entre membres dels mateix grup d'actors
protesta	*Manifestacions, concentracions, pintadas, pancartes, recollida de signatures, octavetes, estampes adhesives, elaboració i propagació de rumors, agressions físiques, actes vandàlics, sabotatges*	
(re)solucions	*Taules de negociació*	Reunions de treball entre actors per a cercar una resolució formal de la situció que ha generat el conflicte
	Signatura d'acords	Acte de signatura de l'acord près entre les diferents parts
	Escenificació de l'acord	Cerimònia que oficialitza aquesta signatura

Font: Elaboració pròpia

Suggerir la possibilitat d'elaborar una "gramàtica de la protesta", és proposar que existeixen una sèrie d'estructures internes que orienten l'expressió comunicativa de tota aquesta acció social reivindicativa i de confrontació d'interessos ([43]). Intentaré argumentar l'existència d'aquest marc referencial compartit per part dels que participen activament en aquestes protestes contra l'obertura d'equipaments religiosos islàmics, en base a un material empíric aconseguit a partir de quatre vies diferents: les entrevistes, el treball de camp, l'anàlisi de la premsa escrita, i l'estudi de dos materials gràfics (els dos videos que han estat comparats en l'*addenda* al capítol cinc [44]). Adoptaré el marc analític desenvolupat per l'Oriol Nel.lo (2003: 11-67), per estudiar els conflictes territorials a Catalunya, amb una adeqüació necessària als conflictes que estem analitzant. Així es podrien identificar sis característiques d'aquests moviments de protesta: el fet de dotar-se d'una organització específica independent d'altres entitats existents; centrar-se en uns objectius molt clarament circumscrits a una qüestió concreta; la manifestació d'una voluntat apolítica i d'autonomia respecte partits i institucions polítiques; adoptar

[43] Deixaré pel proper capítol l'anàlisi de l'elaboració de les altres *gramàtiques polítiques* de resposta a aquestes protestes.

[44] En el text, faré referència a ells de la següent manera: Video-1 ("Una mesquita a Premià", *TV3-30 Minuts*, 30-6-2002) i Video-2 ("Mesquita no", *A Contraluz Films*, 2005).

formes d'acció col.lectiva contenciosa respecte altres actors, en especial els polítics; argumentar la seva protesta en base a una lògica territorial local; i obtenir uns resultats força rellevants en relació amb les seves demandes inicials.

6.1. Del rumor a la pancarta: l'efectiva acció de les plataformes espontànies

Hi ha un factor de tipus qualitatiu que ens interpel.la directament en abordar els conflictes que es genern entorn els oratoris musulmans a Catalunya. I és que s'observa una progressió qualitativa d'aquestes expressions, no només pel fet que recorren a un major grau de violència física o simbòlica (de les pintades xenòfobes als intents per provocar l'incendi d'aquests espais), sinó que han passat de ser protagonitzades per petits grups radicals a mobilitzar una reacció veïnal que ha adoptat altres mecanismes de pressió social davant els ajuntaments. Ens trobem davant del que podria ser denominat com la *popularització i banalització del prejudici*, tant pel que fa a la seva acceptació com amb la seva enunciació: ja no són els *skinheads* els que protagonitzen aquests actes amb la seva estètica intimidatòria; són les mestreses de casa, els adolescents o els jubilats, que no dubten a participar en una casserolada popular davant del local de la mesquita.

Les mobilitzacions de la protesta poden estar promogudes per entitats que pertanyen al teixit associatiu veïnal, però en una part força significativa dels cassos que hem analitzat, aquestes són resultat de la constitució de plataformes espontànies. En aquests casos analitzats he pogut comprovar que tant unes com altres han aconseguit generar aquest tipus de mobilització que -m'atreveixo a dir-, si tenen èxit potser no sigui tant pel fruit d'un treball de sensibilització associativa, sinó per la mateixa capacitat mobilitzadora que tenen els arguments que són exposats pels promotors de tals protestes. [*"Tot ho varen iniciar un grup de persones extremades que vivien a prop d'on s'havia d'obrir la mesquita, que van començar a lligar tot amb quatre idees: 'mi piso se devalua', 'inseguretat'. I a partir d'aqui, caldo de cultiu. Es va fer alguna assemblea, convocada peer l'associació de veïns. Unes reunions molt fortes i molt dures, perquè la gent era molt intransigent. Principalment, eren gent que no estaven a l'associació"* - responsable veïnal] La convicció de la necessitat d'intervenir sobre aquesta realitat [*"abans de que sigui massa tard, i no es pugui reconduir la situació"* - antiga regidora municipal], en expressió d'un dels entrevistats) defineix també un voluntarisme espontani, que atreu adhesions ràpidament. Els seus promotors sovint es sorprenen de la facilitat en que, en un primer moment, s'obtenen aquestes adhesions, fins i tot fora de l'àmbit territorial o de barri directament afectat, com també expressen la seva inquietut davant de la incapacitat per a organitzar i controlar la protesta, quan aquesta ja ha assolit una dimensió molt més àmplia.

En el marc de barris amb llarga tradició veïnal reivindicativa, preocupa pensar que aquestes protestes hagin creat un precedent conflictiu en les relacions entre col.lectius en el seu si. Anteriorment s'entenia que la lluita enfrontava a veïns amb les administracions públiques, per a aconseguir la millora del benestar social del barri. Ara, amb una memòria social marcada i recordada per les situacions de conflicte que han enfrontat a uns col.lectius amb uns altres (encara que la majoria d'aquestes protestes s'ha vist cóm eren interpel.lats els responsables municipals), es fa encara més difícil construir els marges d'aquesta convivència, ja de per si prou precària.

El rumor es converteix en el mecanisme catalitzador de la protesta, el que deixa entreveure la situació prèvia de desconnexió i manca de vincles consolidats entre uns i altres col.lectius. El rumor es converteix en un mecanisme de reproducció i extensió de prejudicis i estereotips, i que exerceix una forta influència social, com a un dels mitjans més potents per a propagar informacions no contrastades. Així, les reaccions veïnals contra l'obertura d'un oratori musulmà s'acostumen a justificar-se en virtut d'una sèrie d'arguments inequivocs -alhora que no contrastats [*"El rumor sorgeix de moltes parts. Es diu que són les immobiliàries que tenen interessos, però no se sap. No és possible esbrinar-lo d'on sorgeix"* - representant veïnal]-, però que tenen una credibilitat fora de dubte per part d'aquells que l'assumeixen com a "veritables", i com a "raons objectives" per a expressar aquest rebuig col.lectiu.

Contrarrestar un rumor no passa només per aportar noves dades que desmenteixin el supòsit sobre el que es construeix, ni per desacreditar aquell qui ho diu. Per sobre de tot, cal desactivar aquest *crèdit d'acceptació* de que gaudeix, i que té a veure amb la vitalitat que determinats prejudicis mantenen en la nostra opinió pública. Ja m'he referit a aquells que fan referència a la immigració com un factor potencial de perturbació de l'ordre social (i identitari) preexistent. També podriem parlar de l'estesa idea de que els poders públics preferencien a les persones immigrades en les seves accions socials per sobre de les autòctones. A ulls d'aquells que consideren certa aquesta preferencia en detriment seu, les institucions públiques en aquests conflictes sempre seran considerades com a sospitoses i culpables de dur a terme aquest tracte de favor. De fet, aquest principi forma part del nucli dur de l'argumentari de queixes que activa aquestes mobilitzacions, en quan a que s'acusa als ajuntaments d'haver trencat aquella norma no escrita que parlava d'un cert ordre de preferència a l'hora d'escoltar a uns veïns ("la gent d'aquí") per sobre d'altres ("la gent de fora").

En el moment en que sembla confirmar-se el rumor de la voluntat del col.lectiu musulmà per trobar un local pel seu oratori, els primers en ser interrogats són precisament les institucions que organitzen la vida veïnal, i en especial, les persones que es troben al seu front. Les associacions de veïns i

veïnes, però també altres entitats cíviques, les parròquies, o fins i tot les escoles, són les primeres a ser requerides per part del veïnat, per tal de saber què és el que pensen fer els seus dirigents per a respondre a aquest fet. És significatiu observar el recurs que, en tals moments, fan aquests ciutadans mobilitzats de les institucions que pensen que els representen, el que és indicador de la seva voluntat per a reforçar la legitimitat de la seva protesta. En aquest sentit de pressió condionada, el paper que ha de jugar aquestes persones de referència en la vida local (prefereixo no emprar el terme de "líders veïnals", que suposaria donar per fet el seu lideratge i autoritat que, entenc, sempre serà circumstancial i relativa), no és sempre fàcil, tant degut al fet que possiblement es troben en una posició que denota un cert dèficit de legitimitat social, com pels condicionants que poden tenir pel fet de col.laborar amb altres actors, en especial els polítics. Requerir l'opinió del rector de la parròquia, de la directora de l'escola o del president del club esportiu al respecte d'aquest fet, suposa exercir una subtil pressió sobre ells, a l'hora d'aconseguir substancials suports per a la seva causa. Pel contrari, els membres de les juntes que dirigeixen l'associació de veïns, reben uns altres tipus de condicionants, doncs s'espera d'ells que facin costat sense cap mena de dubte al que reclamen els veïns.

Els responsables de les entitats veïnals són els que juguen un paper més complex i delicat, havent de sopesar la resposta a tals requeriments, tant pel que fa a la seva forma com al contingut de les seves demandes, o bé intentant reconduir-los cap a un format molt més institucionalitzat i dins del marc de relacions amb el consistori local. Els responsables veïnals han hagut de resoldre més d'un dilema que, no s'ha d'oblidar, s'emmarca dins d'un conjunt de relacions preexistents (ja sigui amb el consistori, amb altres entitats o amb el propi veïnat), el que els porta a definir el seu posicionament davant d'aquestes protestes, ja sigui intervenint directament en elles (convertint-se en portaveu dels veïns, i impedint que altres vinguin a ocupar el seu lideratge en el barri), o bé abstenint-se i criticar als seus promotors (actitut que li reporta crítiques veïnals que, en ocasions, fan servir com a acusació una pressumpta "connivencia d'interessos" amb els promotors de l'oratori musulmà, o bé se'ls acusa de dependència política respecte els consistoris). En definitiva, aquests fets serveixen per a posar a prova la forma i contingut de l'ascendència de les persones que es troben al front d'aquestes entitats, així com la trajectòria que hagin desenvolupat al seu front.

També cal considerar les relacions institucionals que mantenen amb les institucions polítiques. Si l'activa implicació d'aquestes entitats en aquestes protestes pot arribar a inquietar als actors institucionals, és precisament pel que suposa en relació a les complicitats polítiques que prèviament havien estat instituides. La tentació clientelar sempre ha estat present en aquestes relacions, ja sigui amb la/les força/ces política/ques que governen els consistoris, com

amb la resta d'agrupacions polítiques, que també han volgut influir en el posicionament d'aquestes entitats. Aquestes protestes esdevenen una prova de xoc per a aquestes relacions institucionals. En un dels casos estudiats, l'activa participació reivindicativa de la presidenta de l'associació de veïns del barri on, en un primer moment, s'havia considerat la possibilitat d'emplaçar l'oratori musulmà, va generar una certa inquietud dins l'equip de govern municipal. La presidenta militava en el mateix partit polític que estava al front de l'ajuntament, i va ser gràcies a aquest principi de confiança, que la responsable veïnal fou proposada com a presidenta de la federació d'associacions de veïns de la localitat. Les pressions que aquesta va rebre per tal de que intentès reconduir la situació de protesta que s'havia generat, o bé abstenir-se de participar, va minar aquell principi de confiança que existia prèviament. En un altre cas, un veterà president d'una associació de veïns (alhora que militant en el partit que governaba l'ajuntament), es va posicionar al front de la protesta veïnal en contra de la mesquita. Membres de la seva agrupació política van intentar fer-li entendre, que aquesta actitud posava en perill l'alcaldia, i li varen proposar que moderés el to de la protesta. El líder associatiu no va fer cas del que li digueren els seus companys de partit, i va intentar mantenir-se al front de la protesta veïnal. Però poc a poc, vàren aparèixer altres veïns que començaren a qüestionar el seu lideratge, precisament pel fet de que pertanyia al mateix partit que estava a l'ajuntament. Finalment, altres persones vàren desplaçar el líder veterà al front de les reivindicacions veïnals, que adoptaren un caire molt més directe i contundent. Mesos més tard, aquest líder associatiu abandonà el càrrec, així com la militància en aquell partit.

Sigui com sigui, fets com aquests formulen profunds interrogants al teixit associatiu veïnal. Així ho expressa l'Eva Fernández, presidenta de la Federació d'Associacions de Veïnes i Veïns de Barcelona: [en referència al conflicte contra la sala de venopunció a la Vall d'Hebró de Barcelona l'any 2005] *"Algo aprendimos en éste y en otros procesos similares. Es ingenuo pensar que el debate profundo y abierto puede evitar posiciones divergentes y, en ocasiones, auténticas fracturas en els eno de una comunidad, barrio o distrito. No obstante, plantear el debate resulta imprescindible para legitimar las posiciones adoptadas cuando hay posturas divergentes, situación que también tiene una connotación educativa, que no es menor, cuando se trata de abordar situaciones como las que afectan a colectivos vulnerables, tan cargadas de estereotipos y prejuicios. En cualquier caso, se plantea una cuestión que no es ni secundaria ni fácil de resolver, ya que remite al espinso tema de la representatividad numérica y al derecho a mantener posiciones divergente a las de la mayoría, ya sea según criterios políticos o éticos. Plantea, también, los límites del populismo y la permanente tentación de caer en él por parte de las asociaciones de vecinas y vecinos"* (Fernández, 2008: 54).

6.2. Reclamacions sense alternativa

Nel.lo (2003: 31) considera que un dels trets definidors dels moviments territorials és el caràcter circumscrit dels seus objectius, que acostumen a formular un "sol objectiu dominant: la retirada del projecte anunciat o la limitació del seus efectes" i, sovint, "sense avançar cap proposta alternativa". En les protestes contra l'obertura d'un oratori musulmà, es reprodueix aquest mateix model de mobilització, que es fonamenta sobre dos principis clau: en primer lloc, la simplicitat i literalitat de l'argument principal que duia la mobilització ("mesquita no"), i en segon, la voluntat d'orientar aquest argument a un actor concret, com és l'actor polític municipal. La literalitat de l'enunciació de la protesta, sense matissos ni circunloquis, esdevé el principal mecanisme per a orientar en una mateixa direcció a persones que probablement diferien en quant a estatus social o adscripció ideològica. La seva força radica en la contundència de l'argument, que es presenta sense fissures ni ambigüitats. Un argument que s'adreça com a missatge, als que es considera que han de conèixer el que pensa la gent sobre aquest tema, i que han de respondre de manera efectiva a les seves demandes. Els responsables públics són identificats com els "culpables de permetre que s'hagi arribat a aquesta situació", doncs es considera que han actuat de manera permissiva a l'hora de permetre la instal.lació d'aquest oratori en concret, i del col.lectiu que l'ha de freqüentar, en general. [*"En aquell temps, la premsa ens considerava com a racistes, quan nosaltres sempre haviem anat contra l'ajuntament, no contra ells, perquè l'ajuntament els havia donat el permís"* - responsable veïnal].

La contundència dels arguments expressats, així com la focalització directa vers els actors polítics, incrementa els índexs de tensió que acompanyen aquestes protestes. Una tensió que s'expressa amb tota la seva cruesa en la formulació dels textos que acompanyen les pancartes, estampes adhesives, octavetes o la recollida de signatures, que en ocasions amagant-se sota l'anonimat, inclouen uns continguts clarament racistes i xenòfobs. Aquests en serien alguns exemples:

QUADRE 5. *Eslogans en contra de l'obertura d'oratoris musulmans (cartells i pancartes)*

"Defensar els teus drets no és ser racista"
"No a la mezquita, no a la droga"
"Respetad nuestras costumbres. No a la mezquita"
"Mesquita no, musulmans si"
"No somos racistas, somos realistas a los problemas que conlleva la mezquita"
"11-Marzo Madrid ¿olvidais?"
"Vecinos, el problema de la MEZQUITA de la Avda..... puede ser mañana el TUYO. Pedimos tu asistencia a nuestras concentraciones diarias pacíficas a partir de las 20.00 h. A todos nos implica y nos afecta"

Font: Quadern de treball de camp i informació gràfica en diversos mitjans de comunicació

Crec que és important distingir entre el que serien els *arguments de la mobilització* (que formen part dels continguts de la protesta) i els *arguments de la negociació* (que serien els que són defensats en les converses amb els representants municipals per tal de trobar una alternativa viable al conflicte). En opinió dels promotors d'aquestes protestes, els primers arguments no necessàriament legitimen els que després serán formulats durant la negociació, però són els que acaben forçant als polítics a que accedeixin a negociar una alternativa. Així ho expressa una de les persones que van liderar una de les protestes que he estudiat: "*quisimos entrar más al trapo, a ver si se provocaba que se nos convocara en algo* [per part de l'ajuntament]. *Porque hasta ahora no se nos había convocado en nada. Entiendo que hubo gente que la radicalizó más* [la protesta]. *Pero eso hizo efecto, porque se nos llamó*" (video-2).

No obstant, la literalitat i contundència d'un argument com "mesquita no", sovint s'acompanya d'altres enunciats que intenten complementar-lo. El motiu d'això és que els seus promotors, el que volen evitar és que aquesta mobilització sigui titllada de racista, sent llavors ràpidament desqüalificat per part d'altres actors. Hi han dos tipus d'arguments que acompanyen a l'enunciat principal, i que són formulats per part dels promotrs d'aquestes protestes com a mitjà per a "justificar" el seu posicionament contrari, i com a forma de poder obrir la negociació amb els actors polítics: per una banda, *apel.lar a l'existència d'altres prioritats a l'hora de dotar d'equipaments a aquests barris* (considerant que la mesquita, en quan a que només beneficiaria a una minoria, no es troba dins d'aquestes prioritats pel conjunt de la població), i per l'altra, a la *formulació de dubtes sobre les condicions adeqüades d'aquests locals* (emplaçament, principalment, però també respecte les seves condicions de seguretat, accessibilitat i insonorització d'aquests espais), per tal de considerar la seva obertura d'acord amb la normativa establerta. És evident que ambdós conjunts d'arguments estableixen nous escenaris per a la negociació entre aquests actors veïnals i els responsables polítics de l'ajuntament. En el primer cas, el nou argumentari serveix per a posar sobre la taula una sèrie de qüestions pendents, en la sucessió de demandes formulades per part de la ciutadania als poders públics, i que encara han de ser cumplimentades. No deixa de ser una paradoxa, que sigui la veu d'aquestes protestes que sovint han cercat un camí al marge del teixit associatiu veïnal, les que encapçalin ara la reclamació d'aquelles demandes llargament formulades pels líders veïnals. En el segon cas, en referir-se a les condicions tècniques i legals d'aquests oratoris, s'està recorrent a un principi teòricament regulador (com són les ordenances municipals), com a forma de reclamar el seu compliment, precisament per aquells que són els seus principals promotors, els ajuntaments. Amb aquesta nova sèrie d'arguments legals, el missatge que s'adreça als responsables municipals és encara més contundent que l'anterior, en el sentit d'apel.lar al

possible incompliment de la llei per part d'aquests locals, i a la suposada despreocupació per part del consistori per a permetre aquesta situació. La contundència d'aquests nous arguments (que sovint porta als promotors de la protesta a recòrrer a gabinets jurídics), desplaça la queixa del veïnat de l'arbitrarietat xenòfoba als marcs de regulació legal que obliguen als actors polítics a emplaçar les seves respostes administratives. A vegades, els arguments de la queixa amaguen altres realitats que són formulades en clau d'agravi comparatiu: [*"Nosaltres només vam demanar si aquell local acomplia la normativa municipal com a espai de pública concurrència. L'associació de veïns va recolzar això perquè al nostre propi local no podien fer cap tipus d'activitat, perquè no tenia sortida. (...) A nosaltres ens prohibien fer activitats (...), i en canvi es permetia fer la mesquita en aquell local"* - responsable veïnal].

Malgrat els matissos que s'incorporen, el cert és que sovint darrera d'aquests arguments de distracció, segueix formulant-se el mateix principi de negació sense alternativa a l'obertura d'aquest oratori. Una mena de cortina de fum argumental intenta aconseguir una valoració diferent del principi de protesta original. La prova que darrera dels arguments de negociació no hi ha res més que la simplicitat dels arguments de protesta, s'observa en més d'un dels casos que analitza aquest estudi. [*"Finalment, des de l'ajuntament vàrem convocar a una sèrie de veïns que actuaven com a caps visibles de l'oposició, que van ser acompanyats pel president de l'associació de veïns. Vam escoltar les seves demandes, ja que deien que hi havien altres preferències d'equipaments pel barri. Els vam exposar quins eren els plans de l'ajuntament per la reforma parcial del barri amb ajudes europees, i vam fer un esborrany de calendari d'execució d'algunes obres. (...) En posar sobre la taula el tema de la mesquita, els veïns van dir que això no s'havia de tractar, ja que argumentaven que no es podia considerar un equipament. Vàrem que la seva oposició era total, i parlar de prioritats no era més que una excusa"* - responsable tècnic municipal].

No obstant, fer evident el descarnat prejudici que acompanya aquestes protestes, no els hi fa perdre la seva efectivitat. Només en una petita proporció dels casos estudiats, s'ha pogut observar que els actors polítics s'han mantingut ferms davant de les mobilitzacions veïnals, optant per legalitzar l'obertura de l'oratori musulmà en l'emplaçament que previament havia estat suggerit. En la majoria dels casos, s'accepta l'argument veïnal per negar l'obertura de l'oratori en el local elegit en primer terme, permetent que s'obri la negociació per a trobar un emplaçament alternatiu. Aquest és el moment clau, doncs representa el principi de la cessió municipal a la pressió veïnal, el que comporta alternatives que han estat obertament criticades. Hi dedicaré un apartat més endavant a comentar específicament aquest concepte. Però ara només insisteixo en aquesta qüestió, pel que representa la doble combinació d'arguments (protesta / negociació) de cara a forçar una determinada resposta política.

"Incidir allà on fa més mal", podria ser la premisa sobre la qual s'orienten els diferents arguments i pràctiques de mobilització d'aquestes protestes. I, en aquest sentit, la irrupció d'aquesta en l'espai públic (el que comporta la seva visibilització pública) activa els mecanismes de resposta política més enllà del que ho puguin fer altres arguments discursius. Ara bé, una altra evidència es deriva de la comparació entre aquestes protestes: els arguments que tenen un menor fonament s'expressen amb pancartes més grans. Els instruments que vehiculen la protesta són més determinants per a transformar la resposta dels actors polítics, que el contingut dels enunciats que s'expressen. No obstant, la preeminència de l'acció expressiva sobre el contingut que s'expressa provoca una doble conseqüència en relació a aquestes mobilitzacions: la primera és que aquestes poden ser explícitament manipulades per diferents sensibilitats polítiques, ja tinguin una dimensió interna (per l'acció de les forces polítiques que representen l'oposició en un determinat municipi), o bé externa (responent a partits que volen rendibilitzar aquests conflictes, per tal de propagar les seves idees polítiques, especialment centrades en la temàtica migratòria). D'una manera més o menys explícita, partits d'ideologia populista i ultradretana s'han fet presents en alguns dels conflictes analitzats ("*ahora ya no estáis solos*", El Mundo, 29-4-02), suposant una notable interferència dins de l'evolució de les protestes, en un clar intent de monopolitzar el descontentament popular en aquests barris ([45]).

La segona conseqüència té a veure amb la possibilitat de rendabilitzar aquesta mobilització amb un interès per a participar en la vida política del municipi. L'intent per convertir aquestes plataformes veïnals contra la mesquita, en agrupacions polítiques per concorrer a les eleccions municipals ha tingut un èxit pràcticament testimonial, que només destaca en un cas concret. El fet és que existeix una dificultat evident per a condensar l'energia mobilitzadora d'aquestes protestes, i emprar-la en altres ocasions i respecte a altres situacions. I és que, en essència, aquesta efervescència mobilitzadora té un caràcter clarament efímer, que es dissol una vegada desapareixen els elements que la provocaven. La potencial irrupció d'aquestes plataformes en la vida política local sembla estar controlada per les estratègies que desenvolupen cada un dels partits polítics, que temen una pèrdua d'adhesions i de vots per part de la seva militància envers aquestes opcions. Tal com suggeriré més tard, els càlculs que elaboren els diferents partits a nivell local per estimar l'impacte polític d'aquests conflictes, demostra que aquesta és una qüestió que pot contribuir a erosionar una determinada acció de govern, però que difícilment poden fer canviar l'escenari polític local, a no ser que intervinguin altres

[45] En la propaganda pre-electoral que en l'actualitat está emprant *Plataforma per Catalunya* per a fer-se conèixer en ciutats com Barcelona, s'expressa explícitament que aquesta força política defendrà el principi de negar qualsevol mena de suport públic per l'obertura de mesquites, amb l'objectiu de limitar la seva proliferació sobre el territori català.

condicionats (com podria ser, per exemple, la no renovació del pacte de govern anterior, o el canvi dels candidats que es presenten en les eleccions).

6.3. Apolítics que reclamen l'atenció política

Les mobilitzacions de protesta que estem estudiant no tenen una voluntat primera de vincular-se políticament, malgrat que la base de les seves crítiques apunten a l'acció política dels responsables municipals, als que consideren corresponsables d'haver permès que s'arribés a la situació que ha generat aquesta protesta. Els actors polítics són considerats part i origen del problema, i per aquest motiu la protesta que s'organitza, el primer que intenta és "cridar-lis l'atenció" sobre la seva actuació en aquest tema. En aquestes situacions, sembla formular-se una col.lisió de plantejaments respecte al que es considera l'acció pública del consistori en relació als afers propis del municipi. Així, en el moment en que un responsable municipal argumenta públicament (seria el cas, per exemple, d'una reunió informativa amb veïns), que la decisió d'obrir un espai d'aquestes característiques compet, en primera instància, als seus promotors, i sobre la qual l'ajuntament ha d'intervenir de manera reguladora d'acord amb el que marquen les ordenances (és a dir, intentant exposar que la decisió d'obrir o no un espai religiós no és competència directa dels consistoris), la seva resposta sembla quedar desqualificada pels arguments d'aquestes protestes, que consideren que l'ajuntament ha de desenvolupar una política clarament intervencionista sobre aquestes decisions, prenent una decisió que, com no es podria entendre d'una altra manera, ha de respondre al dels seus convilatans que expressen la seva oposició al projecte.

Mentre que el responsable municipal argumenta que l'acció de govern s'ha de basar en un principi d'igualtat davant la llei i d'imparcialitat en relació als possibles conflictes d'interessos, la resposta que rep clama decididament en favor d'una "lògica parcialitat", la que correspon al conjunt de l'opinió de la gent del poble davant d'una qüestió concreta. Una opinió que, tal com expressen d'una manera més o menys elaborada els promotors d'aquestes protestes, no pot ser tractada en virtut de cap principi d'imparcialitat: "*nosotros tenemos más derechos porque llevamos más años cotizando que estos señores*", La Vanguardia, 20-3-01). Aqui s'expressa de nou aquesta lectura patrimonial de l'acció pública, que considera que les persones que es troben al front dels consistoris formen part del mateix context social que va elegir-los, per a representar els interessos d'un "nosaltres" al que ells també pertanyen. La proximitat, més enllà de ser una estratègia política per aconseguir nous recolzaments, esdevé en els contextos qüotidians de barris i municipis petits, un argument de reclamació de la confiança dipositada sobre aquests responsables polítics.

En correspondència amb l'argument que formula la continuitat d'interessos entre l'acció pública municipal i aquells que protagonitzen aquestes protestes, s'elabora un supòsit que parteix d'un principi de prioritat a l'hora d'atendre els requeriments de la ciutadania, segons el qual els responsables polítics han de mostrar-se més sol.lícits a les demandes que siguin formulades pels "vilatans de tota la vida", abans que pels "nouvinguts" ([46]). Qualsevol alteració d'aquest ordre, és interpretat com una forma de menystenir l'opinió del veïnat, i contradictori davant de les noves propostes de política local, on s'insisteix en la promoció de la participació del veïnat en els afers que els atenyin. Argumentar que els responsables municipals han trencat una mena de "llei natural no escrita" que prioritzava els interessos dels col.lectius nouvinguts en detriment d'aquells que expressen els seus convilatans, és una forma més d'insistir sobre la pèrdua de rumb de la política i sobre el seu desprestigi social. Tal com he exposat en un altre escrit (Moreras, 2008b), en els arguments que aquests actors adrecen als gestors públics s'expressa també una demanda de reconeixement de la seva condició d'autòctons, en base a la qual poder exigir un ordre preferencial en l'atenció dels poders públics. La convicció de que l'arribada de la immigració suposa perdre aquest *privilegi* de preferències, és interpretada com una pèrdua de la seva relevància social davant dels nouvinguts ([47]).

Evidència d'aquest sentiment de pèrdua en relació al tractament que els atorguen els gestors públics, seria expressar la convicció de que l'ajuntament està enganyant als veïns o els està ocultant informació. [*"Si ens haguessin donat la informació correcta, la gent no s'hagués exaltat tant, pensant que l'ajuntament els estava amagant la veritat"* - responsable veïnal] [*"Si una polémica como esta volviera a ocurrir, esta vez no me levantaría de la mesa de un regidor sin una explicación desde el primer momento y un compromiso por su parte"*- responsable veïnal] [*"Els veïns apel.laven, ja no tant, a que els musulmans estiguessin allà -que no volien de cap de les maneres-, sinó perquè l'ajuntament els havia enganyat. (...) L'ajuntament va voler quedar bé amb tothom, i al final va quedar malament amb tots els actors"* - tècnic municipal]. Potser l'expressió d'aquesta convicció sigui el resultat de la percepció que elaboren els

[46] S'apel.la al sentit comú com a forma de donar legitimitat a l'ordre de prioritat segons s'arriba primer a un lloc concret. Però aquest no és un criteri del tot adeqüat per a qualificar les relacions socials en un context territorial concret. Més que res perquè sempre ha calgut determinar qui era "nouvingut", per a que aquells que van arribar abans que ells es sentissin com a "de tota la vida". Així ho va argumentar Norbert Elias en el seu clàssic estudi de 1965, *The Established and the outsiders*.

[47] Wieviorka (2003) considera que els motius que activen les mobilitzacions col.lectives no són causa de la dominació tal com s'entenia en el temps de la societat industrial. Avui en dia apareixen altres arguments, entre ells la demanda de reconeixement: "les expectatives de reconeixement, el sentiment de ser menyspreat, la dificultat de trobar el seu lloc a la societat poden ser lastrades per demandes socials, que sovint estan vinculats, però no encaixen directament en una relació clàssica de dominació. L'actor sovint és definit més per l'exclusió, la no relació que el manté a banda de la modernitat en la que voldria participar, que per una dominació propiament social" (pp. 49-50).

veïns (i altres actors socials) de la relació que mantenen els gestors públics amb ells, que denota una evident manca de confiança per tal de fer de la seva participació activa, un mecanisme per a l'elaboració d'intervencions públiques. La conciència d'aquesta manca de complicitat a l'hora de respondre a situacions polèmiques com aquestes, s'expressa en un lament per no haver aprofitat l'ocasió per a fer pedagogia mutua: [*"Els responsables polítics no han aprofitat per fer pedagogia de que això* (l'obertura de la mesquita) *serà, més tard o més d'hora. S'ha perdut una bona oportunitat per a treballar amb la ciutadania"* - tècnic municipal].

Hi han dues imatges (19 i 20), recollides per la premsa gràfica (en concret pel diari *La Vanguardia*), que denoten aquesta crítica entorn a la modificació d'unes implícites regles del joc polític que, s'argumenta, han trencat els mateixos responsables municipals a l'hora d'atendre les demandes dels col.lectius musulmans. Totes dues es varen generar en el mateix conflicte, i dins d'un context de forta protesta social. Es tracta, doncs, del que he anomenat com a *arguments de la protesta*, però que ens permeten comprovar la profunda crítica a l'actuació pública sobre els quals s'elaboren.

IMATGES 19 i 20. *Cartells durant les protestes veïnals*

Font: *La Vanguardia* (imatge 19: 27-4-2002; imatge 20: 20-5-2002). La primera imatge ha estat manipulada per tal de no referenciar ni el lloc de la protesta ni el nom de la persona que és citada.

En la primera imatge, s'observa el contingut d'una pancarta adreçada al responsable polític d'aquell municipi, al que se l'acusa d'haver atorgat un tracte de favor als musulmans del municipi, en detriment de la dels seus conciutadans. El text no només insisteix sobre aquesta consideració, sinó que també al.ludeix a l'origen no català d'aquest responsable, el que sembla incidir encara més en una doble recriminació per haver oblidat el seu passat: "*F.... ni catalana, ni murciana, te has ido a defender la sociedad musulmana*". En la segona imatge, el text que tan ufanosament mostra a la càmara aquest senyor, es

manté en un nivell de crítica prou general envers la classe política ("*Mentirosos del poder! El pueblo no os puede ni ver*"), que no per això no deixa d'incorporar aquella lectura tant arrelada en la nostra societat, de menyspreu i desconfiança en relació a la política com a professió. Tots dos arguments, esgrimits -torno a insistir- en contextos d'acció contenciosa, parteixen d'un principi de veracitat que no és qüestionat, i que s'atribueix directament a les accions dels responsables polítics, que han comès el "pecat" d'haver volgut considerar la qüestió de la ubicació de l'oratori musulmà dins la seva agenda política.

Hi ha un element difícil d'abordar, però que es troba present en el curs de les mobilitzacions de protesta, ja sigui emprant-se arguments com els que acabo d'analizar o d'altres. És l'impacte d'aquests conflictes sobre la imatge dels responsables municipals, en especial dos d'ells: els alcaldes o alcaldeses i els/les regidors/ores dels barris on es localitzen aquestes polèmiques. De fet, moltes de les protestes acostumen a focalitzar-se específicament entorn a aquestes figures, doncs és a través seu que es dota de rostre a l'acció pública. Unes figures que previament ja reben una acarnissada crítica en forma de rumors que els impliquen en afers de la seva vida privada, que venen a justificar el seu pressumpte tracte de favor en relació a aquests col.lectius. És per tot això, que des dels governs municipals s'elaboren tots uns procediments d'estratègia política que intenten salvaguardar la figura del seu màxim responsable polític de la crítica oberta. La seva exposició és controlada, doncs s'enten que aquesta pot fer-li perdre la credibilitat dels electors que l'han dut a governar el municipi. Insisteixo a dir, però, que en municipis petits aquest distanciament sovint és difícil d'establir, doncs l'alcalde o l'alcaldesa formen part de la seva vida quotidiana. La tasca de connectar amb la realitat d'aquesta protesta passa a ser encarregada als regidors/ores, que acaben sent les figures polítiques que reben una exposició més forta. El relat de les situacions que han hagut d'afrontar és un bon exemple de la pressió que vàren rebre durant aquells periodes, i que en ocasions, han provocat (junt amb d'altres circumstàncies) la seva retirada de la vida política. [*"Jo reconex que després d'això no em parlo amb algunes persones, perquè considero que van sobrepassar el límit d'allò personal. Amb un racista, m'agradi o no, puc parlar perque crec que la meva funció pública em porta a atendre una situació concreta que es planteja, però no quan es traspassa la línia, per aprofitar-se personalment. (...) Són situacions que creen un clima social -i més en un lloc petit- pressionen a nivell personal i familiar"* - antic regidor municipal]

En forma i contingut, aquestes mobilitzacions es defineixen per un principi apolític, abans que no-polític. El seu component reivindicatiu està clarament exposat i s'adreça als actors polítics. I encara que en el desenvolupament de la seva protesta, hagin pogut ser influits per altres actors que cerquen alguna rendabilitat per als seus interessos polítics, el cert és que representen un exercici d'*apolicitat* convençuda -almenys, en els seus primers moments-, en partir del principi de que han de ser ells els que lluitin a través de les seves

reclamacions pels seus interessos. Mantenir-se en un posicionament apolític és, a més, una estratègia efectiva per tal d'impedir que la seva mobilització pugui ser desactivada davant de l'acusació de respondre a una sèrie d'interessos polítics concrets. L'absència de color polític (que no vol dir contingut polític) d'aquestes mobilitzacions també dificulta l'elaboració de la resposta des dels consistoris, més acostumats a partir de la prèvia identificació del color polític dels seus contendents, que no haver de respondre a uns requeriments que aparentment no responen a una lògica clarament partidaria.

L'impacte d'aquestes polèmiques també té un impacte a nivell de la geografia política local. Quan es genera una protesta social en un barri que es considerava com a "proper" políticament al partit que governa, s'activen els mecanismes d'organització territorial dels partits, com a forma de copsar en primer terme l'abast de la protesta, i com a intent per a reconduir-la, en segon terme. [*"Nosaltres sabem perquè l'alcalde no ens fa cas: en aquest barri mai han guanyat, i a més ells saben que jo sóc de l'oposició"* - responsable veïnal] El que s'intenta controlar és l'impacte polític d'aquestes mobilitzacions, potser no tant pel fet d'acumular nous arguments als votants d'altres opcions polítiques, sinó sobretot, evitar la desmobilització entre els votants tradicionals. I aquest càlcul acostuma a estar ben present quan s'ha d'abordar la qüestió que suposa trobar una alternativa viable a la ubicació de l'oratori, després d'haver desestimat l'emplaçament original.

6.4. Exercir una pressió efectiva

L'acció col.lectiva contenciosa fa referència al conjunt d'estratègies desenvolupades pels diferents moviments socials per tal d'aconseguir difondre els seus arguments, i mobilitzar a una població concreta. Pels estudiosos dels moviments socials, sense tals mecanismes difícilment aquests podrien arribar a expressar les seves intencions. Sovint, les accions contencioses esdevenen l'únic mecanisme a disposició dels col.lectius que es troben mancats de representació. Podem pensar que aquests veïns que es mobilitzen espontàniament per a expressar el seu rebuig en contra de l'obertura d'un oratori musulmà al seu barri, es troben mancats de representació? Com a observadors externs podriem anotar que en aquests barris probablement existeix un teixit associatiu actiu, implicat en la vida del barri, amb una associació de veïns que funciona des de fa dècades, i que el consistori desenvolupa una política a favor de la millora de la participació veïnal en la decisió de les polítiques que els afecten. Ara bé, la forma en que es desenvolupa aquesta mobilització probablement ens està indicant una lectura ben diferent d'aquesta realitat.

Ja m'he referit anteriorment a cóm aquestes mobilitzacions socials superen l'acció feta des de les associacions de veïns, el que ens està suggerint l'existència d'una certa crisi de representativitat d'aquestes entitats. Ara bé, aquesta no explica necessàriament l'emergència d'aquests moviments espontanis però efectius. Una revisió dels seus mecanismes d'acció ens pot ser útil de cara a plantejar les raons per a cercar una expressió alternativa, que surt dels paràmetres que havien estat prèviament instituits. Per Tarrow (2004: 23), els grups de protesta desenvolupen accions contencioses "que recorren al desafiament col.lectiu per convertir-se en el punt focal dels seus seguidors i atraure l'atenció del seus oponents i de tercers". L'espectacularitat, la continuïtat, el simbolisme, la contundència són condicions d'aquesta acció contenciosa, que busca trobar un lloc no indistint en l'espai públic.

Què és el que diferencia una manifestació promoguda per una associació de veïns per a denunciar la manca de resposta municipal respecte a una determinada qüestió social, de la que encapçalen uns promotors anònims (no perquè s'amaguin, sinó perquè no pertanyen a cap mena d'iniciativa social previament establerta) en contra d'un equipament religiós musulmà en el barri? Formalment, l'ocupació de l'espai públic respon a un primer objectiu: atreure l'atenció. En segon -i aqui ja comencen a aparèixer diferències substantives entre ambdues convocatòries-, les manifestacions són una forma per a mostrar el *múscul* que sembla adquirir una determinada mobilització social. El grau de convocatòria és un dels mecanismes per a mesurar la sensibilitat social que desperten una o altra reivindicació. [*"L'ajuntament no es va pensar la magnitut que podria agafar això. Al principi eren poquets, però després cada vegada hi havia més"* - responsable veïnal] Sense voler establir cap mena de sentència al respecte, crec que les manifestacions que són convocades per institucions socials com són les associacions de veïns, probablement adopten una voluntat contenciosa inferior a la que protagonitzen les mobilitzacions que s'estudien en aquest informe. En aquestes no es mesura tant el trasfond que pugui tenir el recurs a tals accions públiques, cosa que sí han de fer les associacions de veïns, ja que disposen d'un bagatge associatiu acumulat al llarg d'anys de reivindicació i lluita. L'objectiu primari és influir de tal manera als decisors públics, per tal que modifiquin els seus arguments i els adaptin a les demandes que se'ls formulen. I per això, s'accepta recòrrer a tota una sèrie d'accions que es consideren legítimes, en quan a que venen a expressar el "veritable sentiment del carrer".

L'espontaneïtat converteix en protagonistes directes a tots aquells que participen d'una manera o altra en les mobilitzacions. Les seves accions, més que ser valorades en la seva singularitat s'apleguen dins d'un conjunt de respostes davant del fet que polaritza la resposta contenciosa. Així, les diferents accions que poden ser fruit d'una decisió personal (veure les imatges

21 a 24), es converteixen en resultat d'un sentiment compartit, agrupat, que contribueix a relativitzar la impromta individual que s'hi pugui vehicular.

IMATGES 21 a 24. *Expressions de rebuig a la presència musulmana*

21

22

23

VOTA SoCIALiSTA

CIUDADANO de [redacted]: Si quieres tener 25 000 hermanos magrebies en no estra ciudad de aqui a 5 años (y tal vez más, si ALÁ el Misericordioso nos ayuda) : ¡ VOTA SOCIALISTA !

Si quieres consejales con turbante y chilaba: ¡ VOTA SOCIALISTA !

Si quieres ver, por fin, ondear victoriosa la bandera del ISLAM sobre el Ayuntamiento: ¡ VOTA SOCIALISTA !

CIUDADANO: con tu voto haremos de [redacted] un punto de encuentro del ISLAM en Cataluña. Pondremos a [redacted] en el mapa del ISLAM. Haremos del RAMADÁN una " fiesta nostra". Rebautizaremos la PLAZA DE ESPAÑA como PLAZA DE MARRUECOS; la AVENIDA DE AMÉRICA será la AVINGUDA MOHAMED VI; y la POIG I CADAFALCH será el CARRER IBN BATUTA. ¡ INSHALÁ !

CIUDADANO: con el dinero de tus impuestos costearemos viajes a LA MECA (la tierra del PROFETA MAHOMA, alabado sea su nombre) a los musulmanes de escasos recursos.

Nos comprometemos a hacer una MEZQUITA en cada barrio de [redacted] ; Lleraremos el cielo de nuestra ciudad de cubeitos minaretes !

Hermanaremos [redacted] con TANGER, ciudades destinadas a ser gemelas.

CIUDADANO: ¡ VOTA SOCIALISTA ! El único partido que de verdad defiende a nuestros hermanos musulmanes. Nosotros SI somos el ISLAM.

CIUDADANO: con tu dinero aumentaremos las ayudas a los magrebies necesitados: Más casas de protección oficial
Más ayudas en metálico
Más pagas mensuales a las familias musulmanas numerosas
Más plazas gratis en las guarderias
Más plazas gratis en colegios privados, etc, etc.....

Pondremos las arcas municipales a disposición de nuestros hermanos musulmanes. Con cal !

Pero eso no es todo: Trabajaremos sin descanso para introducir el estudio del ISLAM en las escuelas junto con la enseñanza del ÁRABE (el idioma santo del PROFETA). Y lucharemos sin descanso para otorgar a los magrebies los plenos derechos politicos que se merecen: derecho a votar y a ser elegidos.

Y por sobre todo, promocionaremos la cultura musulmana y exaltaremos el ISLAM, y no perderemos ocasión de desacreditar la cultura occidental y denigrar el cristianismo. Escarneceremos España y Europa Y cantaremos alabanzas al mundo islámico. ¡ Porque somos progresistas !

Nos comprometemos a cumplir con este programa y lo juramos sobre el CORÁN. Que ALÁ el Omnipotente guíe nuestros pasos.

No lo dudes: ¡ VOTA SOCIALISTA ! Los amigos del ISLAM.
ANIM PER FEINA ! CAP AL GRAN MAGREB ! MESQUITAS PER TOT ARREU !
FEM PINYA AMB EL ISLAM ! VISCA ELS MOROS ! ALÁ ES GRAN !

FEM MORILANDIA !

VoTA ISLAM

24

Font: Jordi Moreras

El més significatiu de totes aquestes accions contencioses és que expressen una clara voluntat d'inscriure's en l'espai públic. Fer notòria la seva protesta, és tant important com elaborar els arguments que la motiven. En aquest sentit, l'ús de diferents mecanismes d'expressió, s'envolta d'un doble sentit simbòlic, en quan a que es presenten com a formes de participació ciutadana real i no polititzada, i en quan a que indiquen l'existència d'un sentiment de queixa ampliament extès. Dues accions adquireixen una especial significació, no només perquè apareixen en gairebé totes les protestes que han estat analitzades, sinó perquè són presentades per part dels seus promotors, com a expressions d'una participació ciutadana veritable: serien les concentracions i/o manifestacions, i la recollida de signatures.

Les concentracions són accions contencioses que busquen focalitzar l'atenció de l'opinió pública. Per això, les concentracions sempre han elegit acuradament el lloc on s'havien de celebrar, optant en la majoria de les ocasions per situar-se en dos espais especialment significatius per a aquestes protestes: davant del local on pressumptament es volia obrir l'oratori, i davant de la casa consistorial. Tant en un espai com en l'altre, la concentració de veïns com a forma d'expressar el seu rebuig en contra d'aquesta presència, esdevé un dels moments importants en la temporalitat d'aquests conflictes. Són instants en els que es mesura la força d'aquesta protesta, i on s'envia un clar missatge als altres actors implicats (en especial, als comunitaris i als polítics), respecte a les intencions que expressa una part de la ciutadania.

La convocatòria de les concentracions acostuma a fer-se a través de mecanismes relativament rudimentaris (des de cartells a bustiades o mitjançant el boca-orella), però que són efectius a partir del moment que ja existeix una previa expectació respecte a l'evidència d'un rumor que es confirma en relació a l'obertura d'aquest oratori. Les concentracions desenvolupen diferents registres d'expressió, malgrat que segueixen sent fidels a la mateixa lògica d'espontaneïtat que fa nèixer aquesta protesta. Els seus promotors anuncien a l'ajuntament la seva intenció de fer tal concentració (malgrat que en alguna ocasió, l'ajuntament ha tingut noticia de la protesta una vegada aquesta ja s'havia produit), no s'elabora cap proposta organitzativa, es barreja l'acció de protesta (concentració en l'espai públic) amb l'acció informativa (algun dels seus promotors s'adreça als veïns participants, per tal d'informar-lis de la situació actual), es confecciona una pancarta que encapçala la concentració, o es fa ús d'objectes sonors per a fer més notòria aquesta protesta. En ocasions, les concentracions són puntuals, però també es fan de manera continuada al llarg d'un periode concret (en un cas dels analitzats, diàriament i coïncidint durant la celebració del mes sagrat pels musulmans, el ramadà), per tal d'incrementar el nivell de la protesta. També algunes concentracions acaben derivant en manifestacions que recorren diferents carrers del municipi, en ocasions amb un recorregut que enllaça el local on es troba l'oratori i la casa consistorial.

Les concentracions que es fan davant de l'ajuntament representen un salt qualitatiu en la formulació d'aquestes protestes, especialment pel que suposen de visibilització de la mobilització veïnal. S'han donat casos en que després d'haver protagonitzat diverses concentracions davant el local de la mesquita, els promotors de les protestes han convocat concentracions davant de l'ajuntment, en la plaça de la vila, per tal de reclamar l'atenció dels actors polítics, que fins llavors havien mantingut un cert distanciament en relació a aquestes concentracions. Sens dubte, les manifestacions de protesta en aquest espai emblemàtic, adquireixen una significació simbòlica especialment rellevant, el que força el pronunciament dels responsables polítics. Hem pogut

conèixer un cas en el que la concentració de protesta davant de l'ajuntament va portar plegats a veïns i musulmans, que reclamaven del consistori una resposta satisfactòria al conflicte que mantenien. Fou aquest una de les escases iniciatives compartides per tal de trobar una alternativa negociada a un conflicte que ambdues parts veien que només havia conduït a generar més tensions entre uns i altres.

La concentració de veïns en la plaça de la vila adquireix una significació notable en el curs del conflicte. Però una significació ben diferent reben el mateix tipus de concentració reivindicativa si és protagonitzada per part dels representants musulmans per tal d'aconseguir el compromís del consistori per a resoldre el contenciós de la mesquita. En quan a que tals concentracions es desenvolupen en forma d'oració a l'aire lliure, es concita tota una confrontació de referències simbòliques entre el que suposa l'expressió d'una ritualitat religiosa no pròpia en l'espai laic per definició que representa la plaça de la vila. Les vegades en que això s'ha produit no ha servit, aparentment, per a que els actors polítics entenguessin millor les demandes formulades pels representants musulmans, que la van considerar formalment com una provocació.

La recollida de signatures en contra de l'obertura d'un oratori musulmà en un municipi o barri representa un altre dels exercicis clàssics del que s'anomena l'expressió directa del que pensa la ciutadania. L'acumulació de signatures en favor de la retirada d'un projecte com aquest, amb xifres que en ocasions han estat prou significatives (2.000, 5.000 o 8.000 signatures recollides en un periode de temps relativament curt, i tot depenent de la població del municipi), és indicat com el principal recurs de legitimació d'una protesta que pot demostrar d'aquesta manera que no només implica a aquells veïns que viuen a prop d'on s'ha pensat col.locar aquest oratori, sinó que també convoca el suport d'altres convilatans. Dos comentaris de persones que vàren jugar un significatiu paper durant aquestes protestes, mostren la legitimitat que adquireixen aquests procediments de protesta, i les implicacions que generen a nivell personal: *"tantes signatures en poc temps demostra que la gent és conscient de que* [l'obertura de la mesquita] *no és una bona idea"* (Regió 7, 30-7-08); [*"Hi van haver persones que es van implicar personalment en la recollida de signatures, demanant la firma a persones que treballaven amb ella, a familiars, amics i a tothom que pogués mostrar alguna sensibilitat al respecte"* - antic regidor municipal].

La recollida de signatures demostra una virtut en relació a les concentracions, i és la seva capacitat de penetració capilar d'una crida a expressar una protesta compartida. Tant pel reclam argumental (de nou, emprant frases simples i aparentment irrebatibles), com per la facilitat per a propagar la protesta (en quan a que aquestes signatures foren recollides en establiments del barri, que participaven desinteresadament en aquestes campanyes). Els enunciats que

encapçalen la recollida de signatures són paradigmàtics del missatge que nodreix la protesta. Aqui en tenim un exemple:

IMATGE 25. *Text d'encapçalament per una recollida de signatures*

¿Crees que es viable una mezquita en la calle [redacted] ???

Los abajo firmantes NO queremos la mezquita en el centro del pueblo por las siguientes razones:

1. Provocaría una concentración masiva de personas en un lugar que urbanísticamente no reúne las condiciones mínimas de capacidad.
2. La zona donde se quiere construir es una zona de mucho tránsito y sin aparcamientos, para la gran cantidad de gente que vendría de todo el [redacted].
3. Sra. Alcaldesa..., ¿ se ha dado cuenta de que con la mezquita habrá un éxodo de inmigrantes hacia [redacted] que lo convertiría en un "suburbio" musulmán?.... Queremos que se distribuyan por toda la comarca, y que se integren!!!.

•Si crees que la mezquita NO debe estar en el centro del pueblo, exprésalo y firma.

Nota: La imatge ha estat manipulada per evitar d'identificar el municipi de la protesta.

Altres encapçalaments, per la seva senzillesa i contundència, han esdevingut veritables imants de noves signatures per part d'aquelles persones que trobaven lògic i raonable el plantejament de partida. Així, a la pregunta: "*veï, veïna, què creus que és més necessari pel barri, una llar d'infants o una mesquita?*" moltes persones hi trobaven adeqüat expressar el seu debuig davant del fet de prioritzar un equipament sobre l'altre. L'error d'apreciació (un equívoc amb el que juguen els promotors de la recollida d'aquestes signatures) és que tots dos equipaments tenen promotors diferents, doncs l'ajuntament té responsabilitat en aconseguir que s'obrin noves llars d'infants en el seu municipi, però no centres de culte, que són iniciativa dels membres d'aquest col.lectiu. És evident que allò que es persegueix és aconseguir més adhesions a la protesta i més signatures, que quantitativament poden fer canviar el posicionament dels gestors públics en relació a aquest afer. Malgrat tot, la recollida de signatures actua a vegades més com a amenaça, que no com a instrument regulat i certificat. Sovint els promotors de la protesta parlen de la recollida de signatures, quantificant el seu nombre total, com a forma de mostrar el recolzament social que reben, però molt pocs acaben dipositant aquesta documentació en el registre de l'ajuntament.

Durant el desenvolupament de les protestes veïnals, la resta d'actors també implicats en els conflictes que es generen, també desenvolupen altres tipus d'acció, que podriem anomenar com a contra-contencioses. Unes accions que volen establir un contrapunt amb aquelles que conformen la protesta veïnal, i que sovint són fruit d'una resposta comuna de diferents actors que es troben interpel.lats davant aquesta protesta. Els col.lectius musulmans troben el suport d'altres actors socials, per tal de mobilitzar-se en favor dels seus drets a obrir el seu oratori. Les entitats cíviques que els hi donen suport també volen expressar que no tota la ciutadania es posiciona en contra d'aquest projecte, i de que és possible trobar una sortida dialogada per a que ningú vegi afectat els

seus interessos. Concentracions, actes de suport, debats, elaboració i lectura de manifestos en favor dels drets i deures de totes les persones que viuen en aquests municipis, activitats interreligioses, són algunes de les accions que intenten equilibrar el debat social respecte aquests casos. En desmarcar-se de les accions i arguments dels detractors a la mesquita, els partidaris a respectar els drets dels seus promotors a obrir-la envien un altre missatge al conjunt de la ciutadania, que sovint és una extensió d'un treball associatiu en favor de la convivència que prèviament ja desenvolupaven.

Quan els arguments de detractors i partidaris han estat contrastats entre si, les situacions que s'arriben a formular han estat força diverses. Els debats en públic –a vegades proposats pels mitjans de comunicació locals- han servit per situar els posicionaments d'uns i altres, però sense que aquests es veiessin alterats. Malgrat compartir un mateix plantejament crític en relació a l'acció municipal (per als detractors, pel fet de considerar que l'ajuntament els hi oculta informació de les negociacions que mantenen amb els col.lectius musulmans; i pels partidaris, davant de la crítica a la seva actitut vacil.lant respecte els arguments xenòfobs i excloents que expressa una part dels veïns), ambdues parts no s'han acabat d'entendre donat que partien d'arguments totalment contraposats. Una polarització que ha tingut la seva màxima expressió, davant la coïncidència de concentracions de signe totalment contrari, que han generat tal grau de tensió social que han provocat la intervenció dels cossos policials.

Entre uns i altres, però, existeix una part significativa de l'opinió pública local que probablement declararia no tenir cap opinió respecte aquesta qüestió, i que mantindria una actitut indiferent en relació a aquestes protestes. És significatiu analitzar aquesta expressió d'indiferència. Probablement aquells vilatans que veuen aquests conflictes a una certa distància, mantindran aquest poc interès, des de la que es nodreix l'espectre d'opinions que un cas com aquests genera en la vida d'un municipi. La geografia de la indiferència o del suport que desperten en un municipi polèmiques com aquestes, són analitzades amb detall pels actors polítics. Durant el primer moment de les respostes a la negativa dels residents d'un barri a la instalació d'una mesquita, alguns consistoris de manera vacil.lant varen suggerir alguns emplaçaments alternatius en altres barris, el que va suposar extendre el mapa de la contestació popular davant d'aquest equipament. Ara s'és molt prudent, ja que alguns consistoris han decidit que aquest espai romangués en el mateix barri on ja hi era, o bé es busqués un espai perifèric alternatiu. D'aquesta manera s'aprecia que una mala praxi política seria aquella que suposès l'extensió de la protesta a altres barris més enllà d'on va sorgir la polèmica. Això podria tenir un impacte força més important sobre el recolzament electoral, que podria veure's amenaçat durant un periode pre-electoral.

Sigui com sigui, detractors com partidaris, buscaran el suport d'aquests indiferents, doncs és gràcies a això que poden seguir fent legítima la defensa dels seus arguments. En aquest sentit, i junt amb els arguments que nominalment defineixen aquestes polèmiques, caldrà considerar que el suport o la indiferència d'altres convilatans a les queixes d'altres veïns, incorporarà moltes altres variables que caldrà considerar en cada cas concret.

6.5. Preservar l'espai propi, nostàlgia d'un barri que ja no existeix

Dins de les mobilitzacions ecologistes que protesten davant l'execució de determinats projectes o infrastructures, el que es reclama és la protecció del medi ambient i/o del patrimoni paissatgístic. En canvi, allò que volen preservar les mobilitzacions socials que s'analitzen en aquest informe, és el *medi social* que existia abans de l'arribada d'aquests col.lectius i de l'obertura de la mesquita. La presència de determinats col.lectius en un espai social concret és interpretat per part dels seus residents, com a un factor que pot posar en perill la fesomia d'aquest entorn que, de retruc, modifica l'estatus i el benestar social dels seus residents. Unes presències, considerades com a no desitjades que -s'argumenta- venen a alterar de manera permanent l'"ecologia social" d'un determinat barri o municipi. Sota aquesta premisa funciona el principi del "llindar de la tolerància", en base al que s'estima com a comprensible i lògic el rebuig que pugui expressar una població davant de l'arribada de nous residents. Com a forma d'objectivar encara més la determinació d'aquest llindar, sovint s'empra una mesura quantitativa (un percentatge concret), però el cert és que en la inclusió d'aquest principi també s'acumulen elements de caràcter qualitatiu. Així, l'obertura d'un oratori musulmà genera un increment exponencial en la percepció d'una transformació social d'uns barris, que ja s'havia iniciat força temps abans amb l'arribada i assentament dels col.lectius que empraran aquest equipament religiós. En certa manera, allò que concita la presència d'aquests equipaments comunitaris, és la confirmació dels canvis en un espai social que encara es considera com a propi, malgrat la seva transformació.

En comparació amb la voluntat protectora de les mobilitzacions ecologistes sovint referenciades a una realitat natural intangible (el medi ambient), les protestes al voltant de les mesquites acostumen a identificar canvis en un panorama social molt més concret i tangible, doncs s'argumenta que la seva presència provocarà molèsties per la concentració de persones, perquè farà que es degradi urbanísticament el barri i perquè augmentarà el nivell de conflictivitat social. Els arguments circumstancials que acompanyen la protesta veïnal s'entenen com a realitat inqüestionable, que no accepta els matissos tècnics i de context que puguin arribar-se a fer. La seva repetició, una

i altra vegada al llarg dels conflictes, esdevé l'argumentari que justifica la protesta veïnal. Aqui tenim alguns exemples, extrets de les declaracions fetes a la premsa per part d'aquests opositors:

> *"La instal.lació de la mesquita hipoteca les possibilitats de regeneració del barri, alhora que és un motiu més d'estigmatització"* (Regió 7, 25-5-04)
> *"No és racisme, sinó que allà faran soroll, i abans d'haurien de fer altres equipaments que demana el barri"* (El Punt, 20-3-01)
> [La mesquita] *"alterará el orden del barrio"* (ABC , 19-1-04)
> *"El barrio no está preparado para que se habilite un local como templo islámico"* (El Mundo, 27-3-01)
> *"Serveis sí, mesquita no"* (El 9 Nou, 26-3-01)
> *"La solució no és passar el tema d'un barri a un altre de la ciutat"* (El Punt, 13-11-03)
> *"Los vecinos estamos dispuestos a ayudar a los musulmanes a encontrar un local, pero en una zona de las afueras, donde no molesten a nadie"* (La Vanguardia, 2-8-01)
> *"Los abajo firmantes sugieren que la mezquita se instale en un polígono industrial o en cualquier otro terreno que no sea puesto con calzador en medio de un lugar donde la gente tiene otra forma de rezar, de pensar y de vivir"* (El País, 27-11-01)
> *"No seria més coherent que tinguin el seu lloc de culte als afores de la població?"* (El Punt, 26-11-01)

La qüestió implícita que es planteja darrera d'aquests arguments és "per què aquí?" i, sobretot, "per què si la gent no ho vol?". Les propostes per a trobar un espai alternatiu a la ubicació de la mesquita, la conseqüent queixa dels veïns que veuen com es parla del seu barri com a alternativa, o la explícita recomenació de portar aquests equipaments a les zones perifèriques de les ciutats, denota el profund caràcter poc desitjable que s'atribueix a aquests espais, que no poden amagar cap altra mena d'argument sobre la seva no adeqüació urbanística, els usos de l'espai públic o altres prioritats en equipaments per la ciutadania. La qüestió no passa per a intentar convèncer a uns veïns de que un equipament com aquest no tindrà les conseqüències que s'esperen d'ell. No es tracta de superar el desconeixement que té la gent respecte la instal.lació d'una mesquita, com sovint els gestors públics intenten suggerir per tal de justificar les reaccions veïnals (*"No hi ha racisme en l'oposició a la mesquita, sinó manca d'informació"*, El Punt, 19-4-02). Quan s'opta decididament, i com a única alternativa viable per a sortir d'una situació de conflicte obert, per la reubicació de la mesquita en un espai perifèric (suposadament) neutre i no habitat, és perquè hom es rendeix a l'evidència de que poc queda a fer quan es parteix d'arguments que afirmen que *"la respuesta tiene que ser no, sin opción alguna"* (La Vanguardia, 20-3-01).

L'abandonament del projecte d'obertura d'aquest equipament (ja sigui perquè es desestima la possibilitat d'obrir un espai en el barri, o bé perquè es trasllada a un altre lloc del municipi) pot entendre's com a la conseqüència lògica de l'expressió d'aquesta protesta social. Una bona dosi d'ingènua nostàlgia

impregna molts dels arguments dels actors veïnals, que fins i tot els porten a contradiccions argumentals: [*"Espero que quan hagi marxat la mesquita, les coses tornin a ser el que eren"* - responsable veïnal] [*"Una senyora que es queixava, demanant-me quan es marxaven (els musulmans), l'altre dia em vcomentava si era cert que havien de marxar. Jo li vaigdir que sí, i llavors va dir: 'I doncs, què farem quan marxin, perquè llavors aquest carrer es quedarà solitari i em farà por anar cap a casa' "* - responsable veïnal] Pensar que amb això serà possible retornar a l'ordre anterior, en que tot es posa al seu lloc, és certament ingenu: res pot ser igual en la vida d'un barri, quan una part dels seus residents ha expressat obertament la seva voluntat d'impedir l'obertura d'un espai de referència per a una altra part dels seus residents. Allò ja forma part d'una memòria compartida, que un dia o altre caldrà revisar.

6.6. Sentir-se guanyadors

Hi ha una primera evidència empírica, que salta a la vista de qualsevol observador que vulgui comprendre en el seu conjunt, les mobilitzacions veïnals en contra de la presència d'oratoris musulmans a Catalunya. I és que, independentment de la valoració que n'hagin extret els actors que es vàren veure involucrats en aquests conflictes (i que analitzaré en el següent capítol), el cert és que la gran majoria de les protestes socials han aconseguit una part significativa dels seus objectius, principalment impedir aquesta obertura o forçar la seva reubicació.

Fent un balanç global d'aquests conflictes, i sense menystenir aquells casos en que la resolució d'aquestes polèmiques hagi pogut satisfer a totes les parts implicades, podriem dir que allò que ha sentat un precedent a l'hora de tornar a ser referenciat en un altre conflicte, no han estat les "bones pràctiques" polítiques, sinó l'efectivitat de les accions contencioses veïnals per marcar el rumb dels esdeveniments. Ha estat gràcies a la continuitat entre aquestes accions, que els actors veïnals han pogut influir en les dels altres actors, reivindicant-se com a protagonistes en un procès en el que s'havien sentit exclosos des del principi. No deixa de ser una paradoxa preocupant que, mentre encara es segueix discutint sobre quines han de ser les respostes polítiques més adeqüades per abordar l'encaix urbà dels equipaments de les comunitats religioses minoritàries, hi hagi el convenciment -especialment per part dels gestors públics- de l'efectivitat de les accions contencioses com a instrument per a que els veïns puguin fer valer la seva opinió i forçar, si s'escau, les accions dels altres actors. Els dubtes i vacilacions mostrats a una banda, i la contundència i rotunditat expressats a l'altra, són indicatius de la polarització i la crispació a la que s'havia arribat, i que s'expressen en

arguments com aquest: *"aquí mandamos los vecinos, y los vecinos no queremos la mezquita"* (Diari de Tarragona, 9-1-04).

El principal aprenentatge que s'extreu d'aquests conflictes és que el recurs a una sèrie d'accions de protesta, pot fer canviar d'opinió als actors polítics, que se'ls identifica com els més decisius en aquests procesos. Segons el punt de vista dels que participen en les protestes veïnals, la seva acció contenciosa posa en evidència la vulnerabilitat dels polítics, que després de rebre un toc d'atenció de la ciutadania, no els hi queda més remei que modificar els seus plantejaments inicials i fer cas "al que diu la gent". És cert que aquells veïns que vàren protagonitzar de manera activa aquestes mobilitzacions, poden sentir-se guanyadors en un procès que finalment sembla haver-se resolt d'acord amb les seves demandes inicials. Però donat que coïncideixo amb el periodista Joan Barril, que fa un temps es preguntava si "una barbaritat deixa de ser-ho quan es converteix en opinió majoritària?", penso que la lectura que hem d'extreure d'aquests procesos comença per la diferent valoració que n'extreuen els actors que s'hi varen veure involucrats en ells, més enllà dels veïnals.

Per exemple, els actors polítics difícilment podran arribar a reconèixer públicament que es van veure superats durant aquests conflictes, davant de la virulència d'algunes d'aquestes protestes veïnals. Això afectaria radicalment al seu principi d'autoritat. Però és ben cert que aquesta actors van contribuir a fragilitzar la seva autoritat formalment instituida, a partir del moment en que van mantenir una actitut dubitativa davant d'aquest tema, vacil.lant entre mantenir un posicionament actiu o bé limitar-se a actuar com a mer àrbrit entre les dues parts ([48]). Igualment, el canvi de parer en les decisions adoptades pels gestors públics -una tendència molt acusada, que analitzaré amb detall en el següent capítol-, també ha ajudat a que l'autoritat política quedi en entredit. Això, juntament amb el conjunt de complexitats que es varen combinar durant aquestes poèmiques (on es pasaven a prova pràctiques ja assentades -com serien les relacions entre el consistori i la ciutadania-, i d'altres molt més recents i novedoses -com la gestió i el reconeixement de la pluralitat en l'àmbit local), a més dels inherents condicionants de l'exercici de la política com a pràctica d'equilibri entre diferents forces i interessos, farien considerar aquests conflictes com una de les situacions més difícils de gestionar en la darrera dècada de govern local a Catalunya. L'expectativa municipal que va generar l'avantprojecte, i final aprovació de la llei sobre

[48] Aquest posicionament pretesament neutre ha estat argumentat en algun moment des de diferents àmbits de l'administració pública. En el ja citat seminari de l'Escola d'Estiu sobre Interculturalitat de la Fundació Ser.Gi de Girona (6-9 de setembre de 2005), el representant de la Generalitat va abogar en favor del paper d'àrbitre que, segons el seu parer, havien de jugar els consistoris, sense prendre part en la polèmica que enfrontava a veïns i responsables de l'oratori musulmà. Val a dir que els seus arguments no serien compartits per altres representants polítics municipals que també partiparen en el seminari.

espais de culte, pot ser indicativa del neguit que produïa entre els consistoris la perspectiva d'haver d'abordar aquesta nova realitat present en els seus municipis.

Tal com s'ha dit, les diferents forces polítiques han extret les seves conclusions d'aquestes polèmiques. Avui dia, amb l'aprovació de la llei sobre espais de culte, les diferents entitats municipalistes organitzen activitats formatives de cara a orientar als municipis en aquest afer. Mitjançant tals iniciatives es vol ajudar a que els municipis disposin d'instruments i procediments per tal de poder intervenir de manera efectiva en la gestió d'auesta pluralitat religiosa en el seu territori. Potser en aquestes activitats no es parteix d'un primer reconeixement dels errors comesos, per tal d'establir els paràmetres que han de regir l'actuació en aquests temes.

Una de les primeres valoracions que cal fet té a veure amb l'exposició pública dels actors polítics. Més enllà de la seva dimensió institucional, i amb aspectes que han acabat entrant en la seva vessant personal, tals polèmiques han tingut el seu efecte sobre la trajectòria d'aquells càrrecs polítics que vàren haver de responsabilitzar-se de la gestió d'aquests conflictes. Cal dir-ho per a recordar-ho: hi han hagut alcaldes i regidors que han perdut el seu càrrec com a conseqüència, directa o indirecta, de la gestió d'aquestes polèmiques. Encara que els gabinets de valoració dels partits polítics hagin volgut minimitzar l'impacte polític d'aquestes polèmiques, el ben cert és que aquestes han tingut alguns efectes, més sobre els càrrecs electes, que sobre els partits com a conjunt. Alguna força política ha argumentat que, entre les diferents causes que li va fer perdre l'alcaldia en algun municipi, la qüestió de la polèmica al voltant de la mesquita, podria haver jugat un determinat paper. Gairebé ningú ha reconegut explícitament que la gestió municipal en aquest tema sigui la causa definitiva de la pèrdua de vots durant els comicis municipals. Però el que és innegable és que més d'un polític ha hagut d'abandonar la seva carrera després de la resolució de tals polèmiques, o que -com a mínim- la seva trajectòria política s'hagi vist afectada per les mateixes, el que és particularment significatiu en un context de política local. Encara que tampoc s'hagi reconegut obertament, aquestes polèmiques també han provocat les seves víctimes polítiques que, en ocasions, les forces polítiques han interpretat com a exemples del que no s'havia de fer de cara al futur. També és força significatiu que totes aquestes valoracions polítiques no s'hagin fet públiques, el que és mostra de la *incomoditat* que segueix generant l'abordatge d'aquesta qüestió.

Els actors comunitaris poden arribar a experimentar una ambivalent sensació de balanç de la polèmica generada, davant de la seva voluntat per obrir un espai de culte. Ambivalent, en el sentit en que no comptaven en la formulació d'una oposició tant beligerant per part dels veïns en relació al seu projecte, i

perquè la seva valoració de la resolució final incorpora una barreja de sentiments. En aquells casos en que la pressió veïnal ha impedit que s'obrís el seu oratori (quedant-se en l'espai que ja se'ls havia quedat petit, o bé sense disposar de cap mena de local), la sensació d'haver estat desplaçats genera lectures que poden anar des de l'expressió d'una ràbia continguda (*"no queremos tener por vecinos a unos racistas"*, El País, 20-1-04) a l'acceptació de la seva condició subalterna (*"millor no construir la mesquita fins que tothom estigui d'acord"*, Video-1). Per aquells altres que han hagut de reubicar el seu oratori en un espai perifèric (principalment en polígons industrials), o que -en casos molt puntuals- han pogut mantenir-se en l'emplaçament triat originariament, la lectura que en poden fer és ben diferent, malgrat reconèixer que la situació viscuda els va arribar a desbordar.

De la mateixa manera que ha estat suggerida en relació als responsables polítics, també és interessant tenir en compte l'impacte que poden haver tingut aquestes polèmiques sobre les persones que gestionen aquests espais de culte, i que mantenen un capital de confiança per part de la resta de membres de la comunitat, sempre i quan es consideri que gestionen de manera adeqüada els interessos del col.lectiu. La resolució negativa d'aquests conflictes fragilitza considerablement el paper d'aquests lideratges, que no només té una conseqüència a nivell intern del col.lectiu musulmà, sinó que també afecta a la determinació de les interlocucions amb el consistori i la societat civil. Les seves lectures no obliden de fer una autocrítica en relació al comportament dels mateixos membres del col.lectiu musulmà: [*"Comprenc als veïns que es queixen, ja que a vegades la nostra gent deixa els seus crios fora de la mesquita, o aparquen els cotxes de qualsevol manera per anar a resar. O bé a la sortida molestes als veïns, malgrat que els diguem que no es quedin a la porta. Així, és normal que aquests no vulguin la mesquita"* - responsable comunitari]

"*S'ha perdut una oportunitat*" (El Punt, 13-5-02). Aquest podria ser un dels arguments que expressen la sensació amarga que experimentaren les entitats de la societat civil que varen veure cóm els arguments xenòfobs d'uns veïns exaltats, creaven una fractura tant profunda i difícil de reconstruir en el futur. El manteniment d'una veu crítica durant aquestes polèmiques, qüestionant l'argumentari de les protestes, però també les decisions preses per part dels actors polítics, sovint els ha portat a ocupar un rol incòmode i molt qüestionat. Sovint aquests actors han estat apartats dels àmbits de negociació per la resolució d'aquests conflictes, en considerar-los com a no-part en els mateixos, el que ha estat valorat molt críticament, ja que pensaven que la única veu de la ciutadania que s'havia tingut present era la d'aquells que havien sortir al carrer a protestar en contra d'aquest equipament. En aquest context, hi apareix de manera determinant, les formes de relació que anteriorment es mantenien entre aquestes entitats i l'ajuntament, i que no sempre s'establien en virtut d'una lògica cooperativa (encara que això no vol dir que aquesta relació

fos necessàriament contenciosa). La idea de que aquests apareguessin com uns "quarts en discòrdia", era quelcom que no es veia amb bons ulls des del punt de vista dels actors polítics. No obstant, aquestes entitats segueixen estant actives en la vida d'aquests barris, promovent noves iniciatives en pro de la cohesió social. Cosa que no poden dir les plataformes *ad-hoc* que varen ser creades per a encapçalar la protesta contra les mesquites. Caldrà veure si en el futur les primeres podran mantenir un nivell de mobilització social substantiu respecte les seves iniciatives, sense emmirallar-se, però, amb l'efervescència reactiva de les segones.

La ficció que poden experimentar els actors veïnals en sentir-se els "guanyadors" d'aquesta confrontació, no quedarà en evidència fins que en els propers anys no es generi una conciència compartida respecte la transformació d'aquests barris. De moment, les lectures que s'expressen tenen tonalitats ben diferenciades: [*"Creo que el ayuntamiento no ha salido ganador de todo este proceso. (...) Depués de esto, no han conseguido una relación fluida con los musulmanes. No se fían de ellos. No se hizo bie, y se sigue manteniendo ahí (en el polígono). (...) Yo no me considero para nada ganadora, porque lo mío no era un reto personal. Con lo que me impliqué, llegué a caer enferma. (...) Alguna gente del barrio sí piensa que ganó, pero no la mayoría de la gente. Los últimos que también peredieron fue la comunidad, que se tuvo que conformar con lo que le daban"* - responsable veïnal]. Però també la crua evidència de la confrontació: vegi's el darrer comentari exposat per un membre actiu d'una protesta veïnal: *"esto es una lucha, y tienen que asumirlo"* (video-2). Un missatge prou inquietant, que s'adreça als diferents actors implicats, i que és revelador del que ens haurà de tocar resoldre en els propers anys.

7. PRÀCTICA DE LA POLÍTICA

A aquestes alçades de l'informe, crec que ja queda més que evident que atorgo a aquests conflictes, en la seva combinació de protestes socials, reaccions i posicionaments dels actors implicats, una condició plenament política. Amb això estic suggerint que, per una banda, el component polític ja no pertany en exclussivitat a un actor concret i a les seves accions (en aquest cas, els ajuntaments o les forces polítiques), sinó també a la resta que s'expressen en l'esfera pública. Per una altra, donat que cada un d'aquests actors exposa, a través de les seves accions i discursos, una sèrie d'interessos que entren en col.lisió, es formula la necessitat d'establir una sèrie de mecanismes d'intervenció per tal que la disensió no generi una fractura entre les parts. És a dir, es requereix d'una pràctica política que afavoreixi la resolució dels conflictes, mitjançant la concertació entre actors.

Els diferents actors que hi juguen un paper en aquestes polèmiques poden expressar una major o menor conciència d'estar actuant *políticament*, encara que no pertanyin al que ha estat instituit com el món de la *política*. Però és evident que els actors polítics instituits disposen de mecanismes de legitimació i exercici de la seva acció política, per sobre dels anteriors. En acumular tres lògiques concretes (la representativa, la institucional i la normativa), els actors polítics poden jugar un paper força més determinant en aquests procesos que la resta d'actors. Les seves decisions (que, per definició, sempre seran presentades com a autònomes, encara que estiguin clarament condicionades per uns contextos i unes influències concretes), poden fer canviar el rumb dels esdeveniments. En aquest capítol, vull analitzar les pràctiques polítiques que desenvolupen els actors que pertanyen a l'àmbit polític, en la seva relació amb altres actors, tot observant les circumstàncies en que s'elaboren aquestes pràctiques. Faré una especial atenció a la qüestió dels referents en l'argumentari exposat per aquests actors, i sobre els quals aquests justifiquen les seves respostes. Voldria mostrar que, en definitiva (i malgrat el que pensen els propis actors polítics), aquests no semblen ser els més decisius en aquests procesos, ja que probablement es troben força més condicionats (probablement, per tots aquells principis que els legitimen per estar al front d'aquestes institucions públiques) que la resta dels actors implicats en aquests procesos conflictius.

En aquest capítol començaré abordant els interrogants que suposa haver d'incorporar la temàtica religiosa dins l'agenda política local, per a continuació explorar l'argumentari en forma de referents, que és emprat per part dels actors polítics per tal d'explicar les seves accions. En tercer lloc, em referiré a la valoració que en fan els gestors públics de les interlocucions comunitàries. En quart, mostraré els comentaris elaborats pels diferents actors en relació a

dues intervencions polítiques concretes, com serien la reubicació d'aquests equipaments en espais perifèrics i l'ús temporal d'espais públics amb finalitat religiosa. En cinquè lloc, plantejaré la qüestió de les moratòries administratives desenvolupades per alguns consistoris, com a forma de buscar una alternativa als conflictes que es van presentar en els seus municipis. En el següent apartat, estudiaré l'efecte d'aquestes polèmiques dins dels equips de govern local, i la relació que s'estableix entre els responsables polítics i els tècnics que es troben al seu càrrec. Per últim, analitzaré la presa de decisions que ha de dur a la resolució satisfactòria d'aquestes polèmiques, proposant una síntesi provisional de les accions públiques dutes a terme.

7.1. Perquè és ara que s'incorpora el factor religiós?

Ja m'he referit anteriorment a les dificultats que es troben presents a l'hora de voler desenvolupar una intervenció política en relació a les expressions locals del pluralisme religiós. Més enllà de les consideracions de tipus legal, competencial o pressupostari, encara segueix estant present la qüestió de perquè cal considerar el factor religiós dins les polítiques públiques locals. Darrera d'aquest interrogant, es formulen diferents arguments: el primer podria referir-se a un principi relacionat amb el caràcter laic que hauria d'ordenar l'acció pública en un Estat aconfessional com és l'espanyol (el que voldria dir que des de l'acció municipal no s'hauria de destacar, afavorir o intervenir sobre els afers particulars de cap confessió religiosa)([49]). Però el segon es relaciona preferentment amb la incorporació de l'element religiós dins de la consideració i atenció dels col.lectius d'origen immigrat, en acceptar que aquest forma part de les seves referències, de les seves estructures comunitàries i de les seves identitats. Tots dos arguments contribueixen a generar un nombre important d'interrogants oberts respecte a considerar el fet religiós dins les polítiques públiques, tant pel que suposa haver d'abordar en un conjunt més ampli el tipus de relacions institucionals que mantenen els consistoris amb les confessions religioses, com pel supòsit força arrelat de que la pervivència d'elements religiosos pot arribar a dificultar el procès d'integració social de les persones immigrades.

Alguns responsables polítics encara semblen preguntar-se sobre les raons que fan que, en els darrers anys, les demandes dels col.lectius es reorientin en clau

[49] En aquest sentit es formula una qüestió gens menyspreuable com és la consideració del principi de laïcitat que és proposat des del govern autonòmic català (des de la Direcció General d'Afers Religiosos, en concret). La seva comprensió des de l'àmbit local, d'acord a criteris que es formulen en base a intepretacions individuals per part dels membres dels equips de govern municipals –i que evidencien que tal principi segueix estant absent del vocabulari propi de la cultura política catalana-, pot posar en qüestió l'afirmació feta des de la Generalitat de governar "des de la laïcitat" com a principi rector de la política local.

religiosa. Darrera d'aquesta qüestió es dóna per suposat que anteriorment les demandes d'aquests col.lectius s'havien plantejat des d'una altra lògica, sigui social o cultural. No obstant, moltes evidències mostren que les expressions religioses han acompanyat a aquests col.lectius des del principi de la seva presència a Catalunya. Per interpretar aquesta aparent contradicció cal tenir present la transformació que s'ha generat en aquestes expressions religioses comunitàries, així com també en les percepcions que visibilitzen el fet religiós en l'esfera pública per part dels actors polítics.

Durant el seu procès d'encaix dins del teixit de la societat catalana, els col.lectius musulmans –i per extensió, altres col.lectius religiosos minoritaris- no necessàriament han interioritzat aquell principi de relegació del factor religiós de l'espai pùblic que tàcitament defineix el model de democràcia liberal. Sense referenciar-se a aquesta pre-condició, els col.lectius musulmans han fet més evidents les seves demandes en clau religiosa, conforme han anat evolucionant comunitàriament. Que a principis dels anys 90 tals demandes no apareguessin definides pel factor religiós, potser té més a veure amb que tals expressions es mantenien en àmbits discrets com el familiar o el comunitari. Els espais habilitats per aquests col.lectius per satisfer les seves primeres demandes religioses, es mantenien dins d'un àmbit de discreció i invisibilitat. A partir del moment en que les transformacions poblacionals i qualitatives del reagrupament familiar i l'emergència de les noves generacions, fan aparèixer noves necessitats i demandes que ja no poden ser satisfetes a través dels limitats recursos de que disposa el col.lectiu, que explora altres vies de col.laboració, entre elles la dels poders públics locals.

Durant força temps les polítiques orientades vers la integració social, no només han prioritzat una sèrie de qüestions que es consideraven com a *primàries* o *relevants* per a la inserció dels col.lectius immigrats. En proposar que aquesta integració s'ha de desenvolupar en l'àmbit públic de les societats receptores, no es contempla la presència de les referències religioses, que s'argumenta que pertanyen a l'àmbit privat, familiar i comunitari d'aquests col.lectius. Aquestes qüestions serien considerades com a *secundàries* o *accessòries*. En acceptar aquest model de dos dominis culturals separats, les propostes de gestió de la diversitat cultural durant força temps han exclòs formalment el factor religiós. El cert és que, implícitament, darrera d'aquests arguments jugava la idea de les expectatives que s'esperava havien d'acomplir els membres d'aquests col.lectius, per tal que les seves demandes s'ordenessin en el mateix pla, en relació a aspectes que es considerava que els deuria de conduir a la seva plena integració social.

En base a aquests arguments, genera una certa perplexitat observar la transformació dels poders públics en relació al fet religiós, que sembla haver adquirit una centralitat inesperada dins del marc de les seves intervencions

amb els col.lectius d'origen immigrat. Quan la imatge del treballador immigrat passa a ser definida per una altra percepció, que el fa membre d'una cultura o creient d'una religió concreta, la resposta pública també s'adequa a una realitat que és redefinida i resignificada. Es podria avançar la idea de que ens trobem davant d'un canvi de paradigma, tant en relació a la percepció social d'uns col.lectius (d'immigrants a membres d'una comunitat religiosa), com en relació a la forma d'intervenir-hi sobre ells.

La presentació de demandes relacionades amb qüestions de culte religiós, obre el camí de relacions entre els poders locals i els representants musulmans. En un informe de l'any 2003 (Moreras, 2003) vaig analitzar les principals demandes de tipus religiós rebudes per una quinzena de municipis de la demarcació de Barcelona. Entre elles, les més significatives corresponen a les llicències i permisos d'obertura, o la demanda d'un nou local de culte:

- *Demanda de local* (adreçada als ajuntaments per tal que facilitin, o col.laborin en la recerca d'un local adient)
- *Llicències d'obertura* (sol.licitades a l'ajuntament per l'obertura d'un nou oratori)
- *Ús temporal d'espais públics* (sol.licitud de permisos per a la utilització d'un determinat equipament públic o via urbana, amb motiu d'alguna festivitat en el calendari musulmà o una altra celebració col.lectiva)
- *Ajuts per realitzar classes de llengua materna i religió islàmica* (en forma d'ajuda econòmica o material per garantir les activitats de socialització cultural i religiosa, que es duen a terme en els oratoris locals)
- *Demandes en l'àmbit escolar* (indicacions sobre els menús escolars, o demandes d'ús dels seus locals)
- *Reserva d'un espai en el cementiri municipal* (on poder celebrar enterraments segons el ritu islàmic).
- *Exempció de taxes municipals* (referides fonamentalment al local que ocupa l'oratori comunitari).

De manera habitual, aquestes demandes acostumen a ser formulades d'una manera informal i sovint a nivell particular, respecte a les que les administracions locals no disposen del coneixement o l'experiència precisa dels tràmits que és necessari desenvolupar, ni tampoc dels recursos que cal emprar per tal de donar la resposta adeqüada. La pràctica s'ha convertit en experiència conforme aquesta anava desenvolupant-se, en ocasions compartint allò que han fet altres municipis que prèviament han hagut d'elaborar la seva resposta a aquestes demandes novedoses.

La consideració religiosa que formalment defineix aquestes demandes en ocasions ha estat aludida com a argument de no-intervenció per part de les administracions locals. Així es fa present el recurs a un dels referents principals en l'argumentari elaborat des dels actors polítics, per tal de justificar la seva acció (o inacció) en relació a aquestes demandes: el principi de laïcitat entès com a criteri de no-intervenció. Certament, el nostre marc constitucional i estatutari d'aconfessionalitat i de llibertat religiosa impideix que l'organització de l'Estat, en els seus diferents nivells, intervingui en els afers propis d'una comunitat religiosa. Però establir relacions amb els representants d'un oratori musulmà per negociar el reconeixement de la seva presència, no és contrari als principis que dicta la laïcitat, com a principi d'orientació de l'acció de govern. Perque parlar de reconeixement no és parlar de doctrina islàmica, o de legitimar unes creences sobre altres; és parlar del seu encaix social, d'aspectes propis de la seva regulació en un doble marc d'aconfessionalitat i llibertat religiosa. No és raonable refugiar-se en la primera per inhibir-se del respecte envers la segona.

És evident que el conjunt d'aquestes demandes s'incorporen dins de l'agenda de respostes públiques ([50]), i la seva dimensió diversa, invalida aquell principi de que hi havien altres qüestions "més importants" a contemplar per part dels gestors públics. Penso que les demandes d'aquests col.lectius evolucionen conforme s'ajusten les seves necessitats comunitàries amb un marc de resposta des de l'àmbit públic conscient de l'especificitat inherent a aquests grups en el context d'una societat plural. Aquest seria el marc de referència que hauria de definir l'acció pública en aquest àmbit. I és per aquest motiu que caldria corregir aquelles lectures que, o bé minimitzen la relevància del factor religiós en l'estructuració d'aquests col.lectius, o bé la maximitzen, situant-la en el centre de la seva estructuració social, passant-los a definir com una comunitat de creients. Ambdues lectures –la *laicista simple* i la d'un *renovat religiocentrisme*-, sovint coïncideixen en un mateix àmbit de decisió política, el que és indicador del procès de construcció dels principis que legitimen l'acció política. És en la confrontació entre diferents referents, en que es defineix la resposta dels consistoris dins del context de les polèmiques analitzades en aquest informe.

[50] Aqui voldria proposar una definició operativa del que fins ara he identificat com a *respostes polítiques*. Em refereixo a les decisions polítiques adoptades per part dels poders públics, per tal d'intervenir sobre un àmbit, procès o tendència social específiques, havent estat requerits socialment o no per a fer-ho, i que es duu a terme després d'haver valorat tant l'efecte que s'espera (desitjable) en relació a la seva intervenció, com les repercusions que aquesta pogués tenir sobre la posició política dels que es fan responsables de la mateixa. Les decisions que finalment són adoptades pels poders públics s'argumenten en virtut d'uns principis o referents, que actuen com a fonament de tals respostes, siguin aquestes positives o negatives.

7.2. Els referents com a arguments justificatius de l'acció pública

En un moment en que el sentit de l'acció pública es troba subjecte a un intens debat ([51]), difícilment hom pot considerar les respostes públiques com a simples respostes instrumentals tecno-científiques destinades a resoldre els problemes públics. Darrera d'elles existeixen uns referents que els justifiquen i legitimen. Ara que la idea de marcs de referència per al llenguatge polític ha estat posada de moda per George Lakoff (2007), caldria recuperar la idea de *referents* desenvolupada pels politòlegs francesos Bruno Jobert i Pierre Muller (1987: 63), com aquella "representació [que la política] fa d'un àmbit concret, així com del seu lloc i el seu rol en la societat". Un referent "és una imatge social", una representació dels objectius perseguits o de les grans orientacions destinades a mobilitzar als actors socials i a legitimar l'acció pública concreta. Aquests referents, però, no són evidències, idees que serien convincents per elles mateixes: són construccions socials (Gaudin, 2004: 137).

Per definició, la pràctica política suposa l'exercici de contrast entre els referents que elaboren uns i altres actors, participin aquests o no del mateix àmbit. Les accions públiques contrasten entre si aquells referents que elaboren els actors o, el que seria el mateix, es contraposen entre si els models de "realitat social" que uns i altres imaginen com a resultat de les intervencions que es duguin a terme. El primer contrast de punts de vista entre els gestors públics i els opositors a l'obertura d'equipaments religiosos islàmics, ha estat precisament la decisió dels responsables municipals per abordar aquesta qüestió. Aquest retret fundacional expressat pels opositors, s'estableix en el punt de partida de la decisió pública a intervenir sobre aquesta qüestió, en criticar que s'acceptès a tràmit la demanda presentada per la comunitat musulmana, en veu de rebutjar-la directament. En aquest sentit, aquesta contradicció entre el referent que guia l'acció política –basada sobre un principi de tractament igualitari i universal de la ciutadania resident en un municipi-, i els que estructuren els opositors –en base a un criteri de preferencia pels autòctons i negar-se a considerar els col.lectius nouvinguts com a subjectes d'atenció pública-, representa una primera línia de fricció permanent durant l'exercici de l'activitat política (en la seva triple dimensió de *debat públic* entorn a les orientacions i decisions que afecten als ciutadans governats; d'*administració*, com a execució de tals intervencions i el seu control burocratitzat; i d'*expressió o comunicació*, és a dir, la imatge que els responsables i

[51] Segons Alain Faure (2005: 10), el debat sobre la justificació de les intervencions públiques locals es troba totalment obert davant de l'efecte d'un "context de producció de polítiques públiques que significativament s'ha fet més complex degut al procès de construcció europea, a la internacionalització dels mercats, a les deslocalitzacions, al desenvolupament dels poders regionals i metropolitans, a les noves reivindicacions identitàries i a la transformació continuada de l'estat de benestar".

forces polítiques mantenen davant l'opinió pública que els observa i jutja; Abélès, 1992: 23). Així, malgrat que les administracions públiques locals intenten abordar la qüestió de la integració de la diversitat (cultural o religiosa) com a un "problema pràctic" que cal saber gestionar i respondre abans que es converteixi en reactiu de tensions socials (Gaxie et al. 1999: 3-5), el cert és que cada cop més, la sensibilitat social que genera aquesta qüestió convenç als responsables polítics de que es troben davant d'un context social progressivament reactiu.

La confrontació entre els referents dels diferents actors planteja l'interès per saber quins s'imposen sobre quins altres. La tendència a considerar la pràctica política com a l'exercici exemplaritzant d'una sèrie de principis i valors que regeixen una societat donada, sembla quedar en entredit davant de determinades disfuncions del sistema polític (corrupció, partidisme, elitisme). Igualment s'entèn que la política suposa un exercici de pedagogia amb la voluntat de difondre determinats valors entre la ciutadania, argument que deixa entendre que tals principis són assumits i emprats pels gestors públics en les seves intervencions. Deixant a banda la crítica que caldria fer a aquesta percepció unívoca de l'exercici de la política en la vida local (Heras, 2008), el cert és que aquesta confrontació de referents sempre serà desigual, ja que s'elabora un procès de sublimació dels valors que defenen els actors polítics (en quan a que es legitimen mitjançant el recurs a un triple marc legal, institucional i històric), que sempre seran considerats en un planol superior als que puguin ser formulats des d'altres àmbits socials. En l'anàlisi detallat d'aquests conflictes, hom pot apreciar cóm aquesta desigualtat no impedeix que alguns dels arguments expresats pels opositors a les mesquites s'imposin sobre els que destaquen els actors públics. Això no vol dir que els reemplacin, ni que els gestors públics els facin seus. Vol dir que en aquests contextos de confrontació, tant els referents com altres accions contencioses o persuasives (manifestacions, recollida de signatures, etc.), aconsegueixen modificar alguns dels plantejaments inicials exposats pels responsables polítics en resposta a aquest tema ([52]).

Malgrat la seva exposició a la intemperie social, aquests referents públics segueixen mantenint-se dins d'un marc de principis fonamentals i rectors per aquesta societat. Així ho exposen els responsables polítics i tècnics municipals entrevistats. He agrupat els seus arguments entorn a quatre referents principals:

[52] Hi han opinions que afirmen que aquestes polèmiques han deixat en evidència la buidor referencial que acaba provocant una acció pública, condicionada per un context social reactiu: [*"Jo no crec que s'emprin aquests valors per a justificar les intervencions. Jo crec que hi ha un 'bolet' que s'ha de solventar, independentment de que et puguis creure o no el dret a la llibertat de culte, a tenir un espai digne. (...) Veig el discurs polític bastant buit de contingut"* - tècnica municipal].

- En primer lloc es troba l'afirmació del *respecte envers tota creença dins del marc de llibertat religiosa*. L'enunciació d'aquest principi constitucional suposa situar aquestes respostes polítiques dins d'un marc democràtic i de tolerència, si bé el recordatori d'aquest principi de respecte a la llibertat religiosa serveix en ocasions per a situar els límits del que és possible acceptar o no. Proclamar aquest principi de tolerància religiosa, serveix també per a recordar que determinades pràctiques no poden ser acceptades;

- És per això, que el segon referent és el de *la salvaguarda dels drets humans*, entenent que l'exercici de la llibertat religisa no ha de menystenir el respecte als drets individuals. El cas paradigmàtic que acostuma a ser citat pels actors polítics, com a exemple de que els dogmes religiosos poden afectar als drets de les persones, és el de les relacions de gènere en els col.lectius musulmans. [*"Les ordenances municipals també són un mecanisme per a promocionar la igualtat entre gèneres: quan ens presenten un projecte per obrir una mesquita, exigim que hi hagin serveis per a homes i dones, encara que ens diguin que les dones no poden anar a la mesquita"* -regidora municipal] Aquest argument és també compartit per aquells que posaven en dubte les decisions dels municipis en relació al contenciós amb la mesquita local: "*el ayuntamiento hace una apuesta para favorecer una religión que discrimina la mujer*" (Diari de Tarragona, 10-3-04);

- El tercer argument, en part també derivat del primer, aludeix a la *laïcitat com a model de referència política* en la gestió del fet religiós en la societat catalana. Sens dubte, aquest és l'argument més emprat per a formular el plantejament de partida dels responsables públics en aquests casos. Això no vol dir, però, que la seva enunciació suposés una clara definició del que implica aquest principi. En alguns casos, la laïcitat s'entenia com el referent que portava els poders públics a no intervenir en qüestions de tipus religiós, en base a una idea de neutralitat abstencionista per part de les administracions. En ocasions la laïcitat ha servit per a argumentar la inhibició política en relació a aquest afer. [*"Ser laïc a nivell local és sinònim pel polític, de que no ha de fer res: 'això és un tema religiós i a mi no em toca'. Jo crec que la laïcitat ha de garantir el dret a la pràctica religiosa. I això cal explicar-ho"* - tècnic municipal] En d'altres, en canvi, ha estat concebuda com un referent que proposava una intervenció pública més activa i decidida, suggerint el desenvolupament de mesures en favor del reconeixement d'aquest pluralisme religiós emergent, o promovent iniciatives de diàleg interreligiós; i

- El quart argument planteja expressament la *relació causal i determinant que s'estableix entre aquesta presència musulmana i la qüestió migratòria*, relació que, pràcticament, no és qüestionada en gairebé cap moment. Tal és la vinculació que s'estableix entre ambdós àmbits que, s'enten que la intervenció sobre la demanda d'obertura d'un oratori per part d'aquests col.lectius, ha de servir -amb dubtes- per a que millori la integració social d'una població immigrada, abans que pensar-ho com a expressió de la pluralitat religiosa de la societat i la configuració d'una minoria religiosa. [*"Les persones nouvingudes tenen tot el dret a obrir els seus espais de culte, on practicar la seva religió i transmetra-la a les segones generacions"* - antic regidor municipal] Amb tot, aquest principi també es relaciona amb la voluntat de mantenir la cohesió social, evitant les possibles fractures que l'encaix d'aquesta presència pugui provocar.

Aquests quatre referents (llibertat religiosa, drets humans, laïcitat i immigració) basteixen els arguments que orienten les intervencions polítiques en aquests contextos locals en conflicte. Si bé és cert que els contextos contribueixen a redefinir els referents, en aquestes polèmiques s'està posant a prova un model ideal de societat cohesionada fonamentada sobre aquests i altres principis. L'imperatiu formal que mantenen els gestors públics a l'hora de garantir aquesta cohesió es troba enunciat darrera d'aquests quatre referents. L'evidència del conflicte posa en perill aquest horitzó final, malgrat que no aquests arguments que són emprats instrumentalment per justificar les intervencions públiques. Crec que els actors públics els consideren plenament compatibles entre si, i amb els quals estableixen les pautes que es troben darrera dels seus posicionaments, sense aprofondir, però, en les contradiccions profundes que podrien aparèixer si es materialitzessin. De la mateixa manera, i encara que també en forma part de l'esfera religiosa, aquests referents no serien emprats igual per referir-se a les processons de Setmana Santa, o a les relacions institucionals entre la parròquia i el consistori. Aquesta diferenciació sustantiva és la prova de que els referents enunciats encara no es troben inscrits dins del marc de la cultura política de la societat catalana. Segueixen sent, fins a data d'avui, referents accessoris per a respondre a una situació conflictiva que encara és considera com a excepcional i perturbadora de la cohesió social desitjada.

7.3. Valorant l'experiència amb els interlocutors comunitaris

Durant un cert temps, no gaire llunyà, els consistoris rebien unes demandes per part dels representants dels col.lectius musulmans, que estaven plenament amarades d'ingenuïtat i d'informalitat. Un exemple d'això era la demanda feta als ajuntaments per a que poguessin facilitar un espai gratuït per l'exercici del

seu culte. Dic que eren ingènues (encara que ben intencionades), donat que desconeixien la manca de competència de les administracions locals per a garantir i/o organitzar els espais religiosos de la ciutadania, i que res té a veure amb les experiències del seu país d'origen, on això sí que és responsabilitat de l'administració pública. Avui en dia, el sentit de les demandes denota un major coneixement dels condicionants que hi són presents a l'hora de sol.licitar la col.laboració del consistori a l'hora de trobar un espai idoni per la comunitat. Saben, per exemple, que aquesta col.laboració no necessàriament serà de caràcter econòmic, i sí tècnic a l'hora de valorar la idoneitat dels locals triats per tal de que puguin acomplir els requeriments legals d'un espai de pública concurrència. Són conscients, i ho han après per experiència directa, de que la voluntat dels consistoris per a atendre la seva demanda, podrà generar un cert rebuig social que possiblement condicionarà la seva resposta. És a dir, els actors comunitaris han millorat el sentit de les seves demandes: saben allò que poden aconseguir, i coneixen amb més detall els mecanismes per aconseguir-ho. Tot això ha estat fruit d'un procès, més o menys intens, de formació en la pràctica de l'exercici de la negociació amb les administracions locals, i de l'establiment i consolidació d'unes relacions formals institucionalitzades. Hi ha un convenciment *de facto*, que manifesta el benefici d'establir unes relacions fluïdes amb els actors comunitaris: [*"S'ha de conèixer els interlocutors. En plural, no voler trobar un únic. (...) Aquest principi fonamental, de conèixer, no sempre és així. (...) El coneixement de les persones que formen les juntes de les entitats serveix per després fer intervencions més enllà dels moments de crisi, ja que és llavors en que comencen a aparèixer veus de fora, d'altres institucions, que t'expressen els seus arguments"* - tècnic municipal]

Els actors polítics també han après el que suposa atendre les demandes que provenen de col.lectius que s'emplacen en la perifèria de l'univers polític. Saben que les seves decisions no sempre rebran l'aprovació de determinats sectors de la ciutadania, que no acabaran entenent perquè s'elabora aquesta intervenció tant específica i selectiva, amb col.lectius que -segons ells- es situen fora de la comunitat política ciutadana. És a dir, el seu exercici d'expressió i comunicació de les seves accions polítiques requereix un esforç més que considerable, podent recòrrer a arguments de difícil encaix en les lògiques d'altres actors. Igualment, els gestors públics han après a *manejar-se* amb uns actors no familiaritzats amb les formes, les normes i el vocabulari propi de la cultura política d'aquesta societat. Han hagut d'assumir un cert grau de confiança i paciència, com a requisit per a fer funcionar aquesta cooperació.

En quan a que aquest marc de relacions no sempre s'adeqüa als procediments habituals de les relacions polítiques i administratives (per dir-ho d'una manera metafòrica, les "regles del joc polític" es veuen alterades, amb la incorporació d'altres procediments per part dels interlocutors comunitaris), els actors polítics experimenten una percepció en el que s'acumulen els dubtes i els

neguits, tant respecte a la seva intervenció, com en relació a la qualitat de la interlocució que mantenen amb els responsables d'aquests oratoris. Proposo dos exemples de cóm s'avaluen, des de la perspectiva d'aquests actors, aquestes relacions. En primer lloc, la *informalitat de les demandes*, i en segon, les *consideracions que desperten les interlocucions que s'estableixen*.

Es pensa que la inconcreció de les demandes que formulen els representants d'aquests col.lectius, tant en la seva definició com en la forma en que es presenten, són indicadors, en el millor dels casos, de la incapacitat organitzativa dels mateixos, o en el pitjor, de la manca de responsabilitat dels seus representants. Aquesta valoració es porta a terme de manera informal des de l'administració, fent esment a aquelles circumstàncies en que aquestes demandes, abans de materialitzar-se mitjançant un primer contacte formal, s'havien vist precedides per comentaris informals formulats a nivell individual, i en contactes esporàdics amb responsables polítics, el que havia creat més d'una confussió. La informalitat que s'atribueix a aquestes demandes (sovint expressades en periodes successius per diverses veus del col.lectiu), té més a veure amb la dispersió en la seva formulació, que no pel fet de que aquestes parteixin d'expectatives i objectius que difereixen substancialment dels de l'administració. De fet aquestes pràctiques de tempteig amb les que les comunitats mesuren el grau de receptivitat de l'ajuntament a les seves demandes, a vegades topen amb la lògica formal i burocràtica de funcionament de les institucions públiques, habituades a procediments de funcionament molt pautats. La inconcreció d'unes demandes poc consistents (però a l'hora, prou insistents), descol.loquen als gestors públics. Com a forma de paliar aquesta situació, els tècnics municipals sovint reben l'encàrrec per part dels seus superiors, d'intentar reconduir i redefinir tals demandes, per tal de fer-les compatibles amb la lògica que defineix l'administració local ([53]).

Per la seva banda, les interlocucions també són categoritzades pel seu caràcter heterogeni (en aparèixer més d'una interlocució durant aquestes negociacions), per la seva inconstància (apareixent en escena, desapareixent temporalment) ([54]), pel seu caràcter informal (no sempre fonamentat sota els principis associatius propis a la cultura política i associativa catalana) o pel seu predicament fluctuant (doncs la confiança que reben del seu col.lectiu de

[53] Aquest encàrrec s'expresa amb diferents perfils del que podria ser definit com un procès d'*acompanyament*, on els tècnics actuen com a facilitadors de la formalització d'una sèrie de pautes, per a que aquestes comunitats puguin establir una relació fluïda amb l'administració municipal, però també amb la resta del teixit social. La implicació personal dels tècnics municipals és fonamental en aquest tipus de relacions amb els representants d'aquests col.lectius, basades en un principi de confiança mútua. Aquesta proximitat còmplice, paradoxalment, ha estat al.ludida com a motiu de crítica per part d'actors polítics i veïnals, qüestionant la "imparcialitat" d'aquests professionals.

[54] En un dels seminaris de formació que vaig dur a terme arreu de Catalunya entre els anys 2001 i 2003, un dels participants va referir-se a aquests lideratge com a "líders *guadiana*", el que desconcerta sobremanera als actors polítics.

referència no és constant, i esdevé canviant degut, entre altres coses, a l'evolució en les negociacions amb els ajuntaments). Dels interlocutors també es sol.liciten gestos, alguns d'ells tenen una dimensió clarament simbòlica (la participació d'aquests col.lectius en celebracions com la Diada o durant la festa major), i d'altres molt més instrumentals i efectius (com formar part de les diferents comissions cíviques que són proposades des dels consistoris). No obstant, els petits gestos també són considerats com a indicadors d'una voluntat d'integració i participació actives: el fet de que aquestes interlocucions s'expressin progressivament en català, és summament valorat; al contrari, no saludar, ni donar la mà, ni mirar a la cara de dones que ocupen un càrrec de responsabilitat pública, és considerat com una mala pràctica relacional, que es valora com un error estratègic en la relació d'aquests actors amb els gestors públics: [*"Jo crec que no juguen bé. Tú estàs visquent aquí, i un càrrec polític é un representant públic, i si estiguessis al teu lloc i sabessis jugar més en aquest sentit, guanyaries més. Però no pas amb gestos com no donar la mà a les dones"* - tècnica municipal]. Per altra banda, la confusió que es genera entre els diferents perfils de liders comunitaris, en considerar que els imams són els interlocutors naturals del col.lectiu, segueix sent força freqüent entre els actors administratius. Idea que sovint es barreja amb la pressumpció de la seva influència negativa sobre la integració social d'aquest col.lectiu, el que genera noves reticències respecte a les formes de lideratge que s'expressen dins d'aquests col.lectius ([55]).

La valoració que, al contrari, fan els actors comunitaris en relació als responsables polítics amb els que estableixen aquesta intelocució, està definida per altres matissos. Com a resultat d'un procès de construcció d'un principi de confiança, moltes vegades mitjançant la figura dels tècnics muncipals, es traben les bases d'una relació que sovint comença quan apareixen aquests conflictes, i que pràcticament era absent abans d'ells: [*"Abans no els interessàven per a res. Ara que els veïns els monten un problema, vénen a conèixer el que fem"* - responsable comunitari]. El coneixement de la dimensió real d'aquesta presència, així com de les veus que la representen, suposa avui dia un imperatiu per a l'acció política local. Malgrat tot, la tendència dels gestors públics a identificar només una veu en relació a una realitat heterogènia que s'ordena de manera plural (cultural, ideològica o doctrinalment parlant), representa una dificultat afegida dins d'aquest procès de relació de confiança. Aquest implícit (o explícit) procès de selecció de la representació, és objecte d'una crítica contundent: [*"No son ingenuos cuando (*els gestors públics*) piensan que deben de hablar con M. y no con nosotros. Piensan que de esa manera la gente (*musulmana*) les va a seguir, cuando no tienen ni idea de todos los equilibrios y tensiones que tenemos en la comunidad"* - antic responsable comunitari]. Igualment, el

[55] Per una revisió dels principis d'autoritat, influència i lideratge comunitari dels imams, veure Moreras (2007 i 2009b).

testimoni d'alguns dels entrevistats demostra fins a quin punt la dimensió d'aquests conflictes contribueix a modificar les relacions que prèviament s'havien establert amb membres de la comunitat musulmana: [*"Al principi de tot, quan l'ajuntament parlava amb gent com el meu pare, estaven tranquils perquè ells no els hi demanaven res. Ja els hi estava bé la petita mesquita. Allà es trobaven a resar, i res més, sense molestar a ningú. (...) Però ara que anem a parlar amb ells i els hi plantegem altres temes, els parlem directament, en català i en el seu llenguatge de participació, d'igualtat i tal, llavors els comença a canviar la cara"* - responsable comunitari]. Aquest canvi de registre en les intelorcucions, que sovint s'expressa al llarg d'aquests conflictes, també contribueix a fer més complicada aquesta interlocució [*"No volen que els hi diguem determinades coses a la cara"* - responsable comunitari], i a passar factura a aquelles persones que han adoptat un rol més actiu durant aquestes negociacions [*"Desde entonces, la gente del ayuntamiento no quiere saber nada de mí"* - antic responsable comunitari].

Al llarg d'aquestes polèmiques, s'aprecien dues formes de descapitalització de les representacions comunitàries, emprades preferentment pels actors polítics: per una banda, la voluntat d'incorporar en les negociacions a representants del Consell Islàmic i Cultural, considerada com la interlocució "oficiosa" de l'islam a Catalunya. En alguns moments, aquesta entitat ha estat reclamada per part de les administracions locals per tal que juguessin un paper de mediació en el conflicte, el que sovint s'entenia com a mecanisme per tal d'intentar convèncer a les comunitats musulmanes locals, de la conveniència d'acceptar les solucions alternatives (sovint en forma de reubicació espacial) que eren proposades des del consistori. El fet de reclamar aquesta intervenció ja implicava en si mateix una forma de restar-li protagonisme als actors comunitaris, fet que sovint els incomodava doncs ells no sempre havien sol.licitat la presència d'aquest nou interlocutor.

Per altra banda, la segona forma de desacreditar aquestes representacions, ha estat al.ludir al seu suposat rigorisme doctrinal, que s'entenia que podia representar problemes a l'hora de poder fer compatibles la seva pràctica religiosa amb els principis i valors de la societat catalana. La referència a la suposada "radicalitat" dels interlocutors comunitaris ha estat un argument relativament emprat al llarg d'aquestes polèmiques, amb la voluntat de desprestigiar-los, o bé per desestimar la demanda plantejada per obrir un nou oratori. En un cas concret, i una vegada que l'ajuntament en qüestió es va quedar sense arguments per a oposar-se a l'obertura d'un nou centre, l'acusació de la suposada radicalitat dels seus promotors va ser prou motiu per a denegar el permís d'obertura, en una decisió prou controvertida que, malgrat tot, no fou recorreguda legalment pel col.lectiu musulmà.

7.4. Polígons i poliesportius: nous escenaris d'expressió religiosa col.lectiva

Dins del catàleg de "bones pràctiques" encara per construir pel que fa a la resposta al fet religiós islàmic, s'hi destaquen dos tipus d'intervenció que són mostrades per les administracions locals com a possibles alternatives a una situació que ha esdevingut problemàtica, o que requereix d'un ús temporal discontinu d'un equipament públic.

Les *reubicacions* dels oratoris musulmans són conseqüència lògica d'un procès en el que el local original ha quedat insuficient per acollir a un col.lectiu cada vegada més nombrós, o perquè s'han donat una sèrie de circumstàncies respecte a les seves condicions estructurals, o bé perquè no és possible mantenir les condicions d'estància que es tenien fins aleshores ([56]). És llavors quan es busquen espais alternatius, el que suposa, tal com s'ha dit, aixecar la visibilitat d'aquest equipament comunitari. No obstant, quan aquesta reubicació es produeix en un context de conflicte obert, i quan es proposa com a emplaçament un espai que es troba en una zona considerada com a perifèrica, davant la impossibilitat efectiva de trobar un altre local, ja sigui en el mateix barri original o en d'altres zones del municipi, és quan aquest procès adquireix altres connotacions que és precís considerar. La justificació de la proposta de trasllat es relaciona amb la insistència de la protesta veïnal, el que suposa acceptar per part dels responsables polítics el criteri de que el local triat pels responsables comunitaris resulta ser inadeqüat, ja sigui per les seves condicions o pel seu emplaçament. No és una opció generalitzada, però comença a ser habitual, que l'espai que sigui proposat com a alternativa, es situï en zones perifèriques al nucli urbà o en zones industrials. Tal proposta de desplaçar aquests espais a un àmbit perifèric i discret, s'argumenta en base al convenciment de que la visibilitat d'aquesta presència genera protestes veïnals. Tal convenciment argumenta que si aquests equipaments es situen lluny de conjunts poblacionals no provocaran aquestes reaccions ([57]).

[56] Més enllà de considerar les reubicacions com a processos de desplaçament espacial d'aquests equipaments, és important tenir present que la situació original de moltes mesquites a Catalunya ja denota un cert principi d'externalització, en quan a que es situen en espais perifèrics (o semi-perifèrics), en els llindars físics i simbòlics de la trama urbana. En clau d'anècdotes molt significatives, he conegut en els darrers anys dos casos en els que, no era la mesquita la que era expulsada a la periferia urbana -perquè ja hi era-, sinó que aquesta es veia engolida per la trama urbana, assimilant-la a barris de nova creació. En un dels casos es produí una situació curiosa, si més no: els nous propietaris dels flamants edificis que s'havien construit a escassos cent metres de l'oratori que havia estat obert l'any 1984 (era un dels més veterans de Catalunya), van descobrir que vivien al costat mateix d'una mesquita. Van demanar una reunió amb el regidor del districte, al que vàren expressar la seva queixa, demanant-li que fos tancada. El responsable polític, amb una sana i fina ironia, els va indicar que la mesquita ja hi era abans que aquests nous veïns vinguessin a viure al barri. En aquest cas, quins són els autòctons i quins són els nouvinguts?

[57] L'evidència de que no existeixen espais urbans neutres, la trobem en les reaccions formulades per part de diferents organitzacions empresarials, en contra de la ubicació d'aquests equipaments religiosos en polígons industrials. Els seus arguments s'orienten en dues direccions: per una banda, estimant que aquests espais no tenen la qualificació urbanística per a incloure espais religiosos (el que ha provocat procediments de requalificació per part dels ajuntaments, que sovint han estat recorreguts per aquestes organitzacions); i per l'altre, per l'afectació d'aquest espai sobre el conjunt de les activitats econòmiques i industrials (que es concreta en termes de dificultats per a la mobilitat), o de seguretat, suggerint que la

Cal tenir present que aquestes propostes de desubicació física d'uns espais de culte que havien estat definits originàriament com a espais de proximitat, acaben tenint una clara incidència en la vida qüotidiana d'aquest col.lectiu i l'assistència a les oracions diàries, generant nous patrons de mobilitat i d'interrelació amb la trama urbana.

IMATGES 26 a 29. *Dos tipus de reubicació d'oratoris musulmans: per decisió de les comunitats musulmanes, en naus industrials (Martorell i Tarragona), i com a resolució d'un conflicte veïnal, en mòduls prefabricats (Reus i Santa Coloma de Gramenet)*

Font: Jordi Moreras

A l'hora d'explicar aquesta intervenció, els ajuntaments es refereixen a que aquesta era l'alternativa més possibilista, encara que insatisfactòria, per donar sortida al conflicte prèviament generat. [*"Ideològicament, jo no estava content amb el*

presència d'aquest equipament provocaria un augment de la delinqüència. La molt recent sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya declarant nuls tres articles de l'ordenança municipal de Lleida que limitaven l'obertura d'espais de culte (juliol de 2009), pot tenir conseqüències en la pràctica de la reubicació d'aquests equipaments, derivada de l'execució d'unes normatives municipals que posen severes condicions a l'obertura d'aquests espais en el casc urbà. La denúncia, formulada per una comunitat protestant, considera com a pràctica discriminatòria el fet de trobar un espai alternatiu en una zona perifèrica.

tema. Ara, des del punt de vista de la gestió municipal, hi havien diferents alternatives, i es va intentar agafar la menys dolenta, i no la més bona. Sempre tens els òptims i els possibles, ateses les circumstàncies" - responsable tècnic municipal]. Superar el conflicte esdevindria, en la pràctica política municipal, la principal prioritat, doncs es considera que una vegada que aquest desencontre es recondueix, és possible negociar alternatives. Per tant, des de l'anàlisi, hom té la percepció de que el factor temps apressa als ajuntaments a adoptar decisions no sempre desitjades, i que deixen en evidència l'absència d'una política concreta en aquest àmbit, amb una definició del que tindria previst de fer el consistori en aquest tema. L'urgència ha forçat alternatives improvisades que desperten molts interrogants en relació als principis de participació i cohesió socials.

Fet el comentari sobre l'acció de reubicació en la perifèria d'aquests equipaments, cal tenir present que l'anàlisi concret de cada una d'aquestes intervencions no pot ser fet a nivell genèric. Per alguns municipis aquest tipus d'intervenció és considerada merament com a una (re)solució final d'un conflicte, que no contempla cap mena de continuïtat en les relacions a mantenir a partir d'ara amb el col.lectiu musulmà. En altres casos, aquesta sortida a la perifèria ha estat acompanyada d'una intensa intervenció social i participativa per tal de paliar aquest desplaçament tant físic com simbòlic, i evitar que es converteixi en l'avantsala d'un procès d'exclussió social col.lectiu. Per últim, alguns casos de periferització de l'equipament religiós poden ser matitzats pel fet de que el seu emplaçament es troba molt a prop del barri on originàriament estava situat el centre, el que permet mantenir un cert principi de proximitat. No ots els procesos de reubicació, doncs, reben la mateixa significació.

Per altra banda, les diferents interpretacions que elaboren d'aquests processos els actors implicats, ens fan pensar que estem davant d'un tipus d'intervencions que no generen una unanimitat de criteris, sinó lectures ben diferenciades, en quan a que s'orienten en virtut dels referents que guien a uns i altres actors. En el següent quadre s'expressar una síntesi dels principals arguments expressats al llarg de les polèmiques analitzades:

QUADRE 6. *Arguments dels diferents actors en relació a la reubicació dels oratoris*

actors	arguments
Ajuntament	▪ Alternativa viable per a resoldre el conflicte ▪ Apreciacions contradictòries respecte aquesta alternativa ▪ És en la periferia on es poden trobar espais adeqüats per absorbir una important afluència de fidels, amb tot el que suposa la gestió de la seva mobilitat ▪ Reducció de la visibilitat d'una presència que socialment genera rebuig ▪ Preocupació pel procès de "periferització" que això suposa, que contradiu les afirmacions polítiques envers la integració de la immigració
Responsables comunitaris	▪ Sortida a una situació que s'havia perllongat durant força temps, i que havia acabat generant un conflicte amb el veïnat ▪ Possibilitat de disposar d'un espai molt més adeqüat per a les funcions d'una

	mesquita ▪ Expressió d'un sentiment de rebuig i aïllament: "patata calenta que es llença fora"
Veïns	▪ Sensació d'haver aconseguit que el centre no s'obrís al seu barri ▪ Crítica a l'ajuntament per haver desplaçat el "problema" a un altre barri ▪ Queixa pel fet que l'ajuntament hagi facilitat l'accès a un local per part de la comunitat musulmana, quan es pensa que hi han altres prioritats de tipus social
Entitats cíviques	▪ Rebuig d'aquesta iniciativa, que s'interpreta com l'exclusió del col.lectiu musulmà de la vida de la localitat ▪ Crítica a l'actitut ambigua de l'ajuntament davant dels arguments excloents dels veïns ▪ Suport a les comunitats musulmanes

Font: Elaboració pròpia

D'acord amb aquest argumentari, hom podria concloure que la reubicació dels oratoris musulmans no ha satisfet a tots els actors implicats. L'ajuntament és assenyalat com el principal responsable d'aquesta intervenció, quan de fet la reubicació d'aquest espai en un local perifèric més adeqüat per a la pràctica col.lectiva, fou una proposta formulada en alguns casos per part dels responsables musulmans com a forma de sortir de la situació de precarietat en que es trobaven. La valoració positiva que finalment ha estat expressada per aquests responsables [*"Volem un lloc apartat del centre, espaiós, on puguem resar i fer les nostres activitats amb tranquil.litat"* - responsable comunitari](58), no pot negar l'evidència de la periferització espacial d'aquest equipament de culte. A partir del moment en que una institució comunitària de referència és emplaçada en l'extraradi (físic i simbòlic) d'una població, això pot influir sobre les relacions socials que mantinguin a partir d'ara la comunitat musulmana i la resta de la societat. Alguns municipis que van iniciar el camí d'aquestes reubicacions, vàren considerar des del primer moment que era necessari desenvolupar una sèrie d'accions en paral.lel per tal de reforçar la promoció de la participació social d'aquests col.lectius, i evitar que aquest desplaçament no representés també l'aïllament dels mateixos en el seu context social immediat. L'evidència de que després de la reubicació comença una nova etapa, on poder reconstruir un teixit de relacions després del conflicte, malauradament no ha estat considerada per alguns municipis, que vàren interpretar que amb l'emplaçament alternatiu del centre musulmà, es tornava de nou a la situació original.

En opinió dels actors veïnals, la reubicació de l'oratori que inicialment estava previst col.locar en el seu barri és interpretada de manera satisfactòria pel que

58 Hi ha un fet accessori però gens menyspreuable que es relaciona amb l'acceptació per part de les comunitats musulmanes d'un espai alternatiu als seus oratoris actuals, malgrat que aquests es situïn en zones perifèriques. Es tracta de l'interès expressat per determinades comunitats d'inspiració doctrinal salafi, per tal de disposar d'un espai comunitari més discret, però amb major capacitat, per tal de poder augmentar el seu nivell de convocatòria dins del col.lectiu. En un moment en que l'espai disponible d'aquests equipaments esdevé un bé preuat i escàs, disposar d'un local ampli esdevé un factor d'atracció de primer ordre. Sobre la implantació i estratègies d'expansió de la corrent salafi a Catalunya, veure Moreras (2009b, capítol vuit).

suposa allunyar la causa que havia provocat la seva reacció. No obstant, per algunes veus, el fet de que aquest equipament estigués emplaçat en la perifèria el municipi, sense les condicions dignes d'un espai de culte, permetia expressions com les següents: [*"Yo vería bien que se construyera una mezquita, porque considerro que no es adecuado donde están. No habla bien del ayuntamiento, no habla bien de la ciudad y no habla bien de ellos como colectivo. (...) Una mezquita es como una iglesia, y es cultura. Y eso enriquece una ciudad"* - responsable veïnal]. En canvi, hi han d'altres punts de vista que no només es desentenen del futur d'aquesta comunitat desplaçada a una altra part de la geografia de la població, sinó que indiquen quines haurien de ser les condicions per a ubicar aquest equipament, dictades en base a la seva experiència: [*"Quan marxin d'aqui han d'anar a un lloc no concorregut. No poden anar a un magatzem o a un lloc on hi hagin vivendes"* - responsable veïnal].

El cas de les alternatives de *cessió provisional* d'un espai de dependència pública es troba molt més consolidat en la pràctica política local, que l'anterior intervenció que segueix sent discutida per uns o per altres actors ([59]). Si bé en la reubicació es formula clarament la dimensió espacial, en la cessió el que prima és el factor temporal. Fonamentalment, la cessió s'estableix, d'una manera provisional, per donar resposta a dues situacions: la celebració col.lectiva multitudinària d'una festivitat pròpia del calendari musulmà (en especial, la festa del final de ramadà –*aïd al-fitr*- o la del sacrifici –*aïd al-adha*)(veure imatges 30 a 35), i la celebració de l'oració comunitària del divendres al migdia (*salat al-juma'a*). Si bé s'entèn que aquest doble format de cessió està regit per un principi de temporalitat, en el primer cas es podria dir que aquesta pràctica s'ha consolidat en els darrers anys, pel fet que els consistoris acostumen a tenir presents aquests actes, establint les reserves dels espais –preferentment equipaments esportius, però també altres espais públics com carrers o places-, malgrat alguns dels inconvenients que genera la indeterminació de la data exacta d'aquestes celebracions, d'acord amb els principis que regeixen el calendari hegíric musulmà. En el segon cas, però, aquesta temporalitat no té una dimensió d'un calendari anual i les diferents celebracions festives que el marquen, sinó que la seva és una dimensió que mostra una escala molt més reduïda i concreta, com és la setmanal.

[59] La llei sobre centres de culte incorpora com àmbits de la seva aplicació "l'ús amb finalitats religioses, amb caràcter esporàdic, d'equipaments o d'espais de titularitat pública no destinats, amb caràcter habitual, a aquest tipus de finalitats". En el redactat inicial de l'avantprojecte, aquesta referència figurava en el mateix títol de la llei, que finalment va ser suprimida.

IMATGES 30 a 35. *Celebració del final de ramadà al Parc de l'Escorxador (Barcelona, 10-12-1997) i al poliesportiu Can Ricart (Raval, Barcelona, 30-1-1998). Festa del sacrifici (Frontó Colom, Barcelona, 30-12-06). Final del ramadà a Martorell (12-10-2007) i a la Trinitat Vella (Barcelona, 20-9-2009)*

Font: Jordi Moreras

Algunes d'aquestes cessions, malgrat que segueixen sent definides en clau de provisionalitat, esdevenen alternatives de (re)solució a situacions concretes que fan que el col.lectiu musulmà no disposi d'un espai de culte, ja sigui

perquè s'ha hagut de clausurar el local on s'emplaçava el seu oratori, i es troben a l'espera de trobar un altre emplaçament, o bé s'hi estan fent obres, o bé s'ha quedat força petit per a una afluència de fidels molt important, o bé perquè aquesta cessió coïncideix temporalment durant el mes sagrat de ramadà, on aquesta afluència es multiplica. Aquesta segona versió de cessió dels equipaments públics genera un grau superior de complexitat que la primera (que poc a poc és conceptualitzada d'una manera positiva), pel fet que desperta les reaccions contraposades dels diferents actors socials. Alguns d'aquests posicionaments es recullen en el següent quadre:

QUADRE 7. *Arguments dels diferents actors en relació a la cessió provisional d'espais públics*

actors	arguments
Ajuntament	▪ La cessió és merament temporal, i no contravé la definició de l'ús dels espais cedits, ja que es tracta d'una pràctica comunitaria ▪ Alternativa provisional, a l'espera de que el col.lectiu pugui trobar un local propi
Responsables comunitaris	▪ Demanda de cessió per tal de poder superar provisionalment la situació d'amuntegament en els seus locals, i a l'espera de trobar i habilitar un altre amb millors condicions ▪ Demanda per a que la cessió per la celebració de les principals festivitats musulmanes es formalitzi anualment
Veïns	▪ Inquietut pel fet que la cessió afecti a les activitats i serveis previs que oferia l'espai a la ciutadania ▪ Queixa pel fet que l'ajuntament hagi facilitat la cessió a la comunitat musulmana, quan hi han altres prioritats d'ús col.lectiu
Entitats cíviques	▪ Reclamar el compromís de l'ajuntament per tal que puguin fer sortir al col.lectiu musulmà d'aquesta situació de provisionalitat ▪ Suport a les comunitats musulmanes

Font: Elaboració pròpia

Ambdós tipus de cessió temporal esdevenen un tipus de mesura compensatòria, d'ús puntual, que no requereix de cap mena d'adeqüació (que, en tot cas, es procuren els propis col.lectius musulmans), però que en el segon cas no hauria de ser interpretada com una alternativa a l'absència d'oratori o al fet de que aquest sigui massa petit per a encabir a un col.lectiu cada dia més nombrós. Mantenir durant força temps aquesta provisionalitat, pot portar dificultats als gestors públics, davant de la pressió de l'opinió pública i d'altres actors socials, que poden considerar que aquesta no és la millor alternativa. Si un col.lectiu, al que se li ha dit que busqui un espai alternatiu al seu oratori original, veu que pot utilitzar de manera provisional, però continuadament un local que és adeqüat per a ells, probablement s'acomodarà a aquesta situació, el que pot representar un problema per a un futur immediat en que l'ajuntament decideixi derogar aquesta cessió d'ús. Davant d'això els ajuntaments han intentat ajustar al màxim aquesta temporalitat, ja que desvirtuava el principi de cessió, i obria un altre front de crítica per part de diferents agents socials.

Les reubicacions i les cessions temporals es formulen com a alternatives a una situació potencial o factualment conflictiva, emprant un doble principi espacial i temporal, que més que desactivar els factors que generen tal càrrega conflictiva, contribueixen a traslladar-ho o bé a prorrogar-ho. Ambdues mesures es fonamenten sobre un principi de provisionalitat que es troba marcat per l'evidència d'una manca d'espais adeqüats per a la pràctica religiosa colectiva musulmana. Sens dubte, per als gestors públics, les cessions temporals permeten superar aquesta situació, que no obstant no es pot prorrogar eternament. De fet es considera que la reubicació, sobretot si aquesta es pensa amb una dimensió temporal àmplia, ha de servir per a fer menys necessàries aquestes cessions d'espais públics. Amb la tendència actual de recerca d'espais de dimensions més amplies en zones perifèriques, aquesta demanda començarà a descendre, en quan a que les diferents comunitats poden celebrar les principals celebracions en el calendari islàmic en els seus locals. D'aquesta manera, es facilitarà que les expressions religioses col.lectives dels musulmans a Catalunya progressivament comencin a desaparèixer de l'espai públic, tornant al seu àmbit comunitari discret -del qual alguns pensen que mai haurien d'haver sortit.

7.5. Moratòries: la discreccionalitat dels actors polítics

Hi ha un tercer tipus d'intervenció per part dels actors polítics en aquestes polèmiques, i que com les anteriors, no es troba exempta de polémica. Es tracta de les moratòries, o accions preses per l'equip de govern d'un ajuntament, per tal de decidir no atorgar cap tipus de llicències administratives per l'obertura d'espais de culte en el seu territori, determinant les condicions que estableixen el periode de temps en que s'executarà tal moratòria. Aquest exercici de suspensió potestativa per part dels consistoris ha estat emprat per diferents municipis, ja sigui com a forma de desenvolupar una intervenció preventiva, o bé per a intentar trobar una alternativa dins d'una polèmica ja oberta. De nou es tracta de disposar de temps, argument que formulen repetidament els responsables municipals, per tal de poder ordenar les seves idees, i disposar dels arguments justificatius i els instruments legals que els permetin respondre amb eficàcia a aquesta nova realitat. Aquest posicionament, ja sigui mitjançant l'ús d'una moratòria administrativa, o simplement anar deixant passar el temps, rep serioses crítiques per part d'altres actors: [*"L'ajuntament va intentar passar el temps per que tot morís, sense construir un discurs, apel.lant a unes ordenances municipals que no existeixen, apel.lant a una llei que encara no hi és. Apel.lant a aquests casos no es prenen decisions, i això els hi va acabar petant en les mans"* - membre d'entitat cívica].

Durant un cert temps –a partir del moment en que s'anunciava la intenció del Parlament de Catalunya de tramitar una nova llei que faria referència als espais de culte-, molts consistoris van trobar l'argument legítim per a justificar la formulació d'una moratòria en la concessió de llicències administratives. L'ajuntament declarava públicament (en un missatge que s'adreçava a diversos actors al mateix temps, i que rebia també diferents interpretacions), la seva decisió de deixar en *standby* la resposta administrativa en relació als equipaments religiosos en el seu municipi. Moltes d'aquestes moratòries, en el seu enunciat, empraven explícitament aquest argument genèric, aplegant a totes les sensibilitats religioses presents en el territori, si bé en un context concret que només implicava –de manera conflictiva- només a una comunitat com era la islàmica. És en aquest sentit en que, malgrat la licitut d'aquest procediment de suspensió administrativa (refrendada dins del marc d'ordenaments legals a nivell local), la seva aplicació en determinats casos despertava més d'un comentari en relació a la legitimitat ètica d'impedir l'exercici d'un dret com el de la llibertat religiosa per part d'un col.lectiu que es troba en un context de forta pressió social. Potser l'argument més contundent -per cóm es deia i per qui ho deia-, va ser expressat en el preàmbul d'un dels primers esborranys de l'avantprojecte de llei sobre espais de culte, que afirmava explícitament que "alguna ordenança i alguna moratòria municipals han dificultat l'exercici del dret de llibertat de religiosa, i han afavorit les condicions precàries d'alguns centres de culte".

Alguns municipis per tal de referir-se a la limitació temporal d'aquesta moratòria, no s'han basat en l'argument de "fins que no estigui feta la llei" (un principi essencialment ambigu i indeterminat, i que, avui en dia, amb la seva aprovació, certifica el final d'aquesta suspensió potestativa), i han optat per a desenvolupar específicament el seu propi ordenament local, determinant el tipus dels procediments administratius i condicions d'obertura d'aquests espais. En aquest sentit, es pot considerar com a correcta la decisió d'un consistori per tal de poder-se dotar de les eines que li permeten actuar amb lògica i propietat davant d'aquest tema.

Hi ha un darrer comentari a fer entorn la moratòria com a pràctica d'intervenció municipal: és curiós veure cóm els consistoris recorren a arguments administratius (llicències, nous marcs legals) per tal de resoldre unes polèmiques que superen de molt la qüestió administrativa. Les protestes dels veïns no s'argumenten pel fet de que la mesquita del seu barri no tingui els permisos municipals d'obertuta. De igual manera, el fet que aquests equipaments disposin de la seva situació legal plenament en regla, no farà abaixar la protesta veïnal. Malgrat tot, els testimonis entrevistats indiquen que aquests periodes d'aturada administrativa han estat aprofitats pels actors polítics per a poder trobar vies alternatives en la resolució d'una polèmica ja oberta, intentant aproximar els punts de vista dels actors oposats. En

definitiva, les moratòries s'han convertit en ocasions, en balons d'oxígen per a que els actors polítics poguessin recuperar parcialment la seva capacitat de maniobra, en un context que els havia portat a una situació de complexa resolució.

7.6. L'exercici de la jerarquia: les relacions en el si dels equips de govern

Les polèmiques que han estat analitzades en aquest informe representen una veritable prova de foc per als equips que governen aquests municipis, en quan a que han fet evidents les seves pautes de funcionament intern, així com la seva dificultat per a abordar realitats que se'ls presenten com a novedoses. Tant si estem parlant de governs municipals que estan formats en coalició de diferents forces polítiques, com aquells que només estan constituits per un únic partit, el repartiment de competències dins del cartipàs municipal denota els equilibris de poder i d'influència que es mantenen entre les diferents àrees d'intervenció. La qüestió migratòria, com la dimensió afegida del pluralisme religiós, planteja substantius interrogants respecte a qui s'ha d'encarregar dins l'estructura municipal d'abordar aquests temes. Aquesta organització de les competències polítiques ja representa, en sí mateix, una forma de definir el plantejament que mostra el consistori respecte aquests temes. Deixant a banda l'anàlisi de cóm la qüestió migratòria ocupa un rol més o menys central o perifèric dins de les competències polítiques locals, la qüestió del pluralisme religiós –malgrat que sovint se la relacioni amb l'àmbit migratori- esdevé una matèria d'intervenció molt més fluctuant, molt més susceptible de modificar el seu rang de relevància dins l'ordre de preferències de l'acció pública d'un consistori.

Probablement això es degui al fet de la inconcreció amb que s'aborden aquestes qüestions (és a dir, la manca d'una política que orienti la intervenció), i la seva combinació aleatòria amb un context social que pot posar en el centre de l'atenció pública una de les dimensions d'aquest pluralisme. El cas dels equipaments religiosos islàmics representa un bon exemple d'això, mostrant cóm una qüestió que fins fa uns quants anys era totalment absenta en l'agenda política local, passa a convertir-se en un moment donat, en l'element central de la mateixa, requerint l'atenció dels actors polítics. Aquestes situacions paradoxals han posat en evidència l'arbitrarietat (així com totes aquelles pràctiques que intenten revestir-la amb arguments de legitimació i necessitat), amb que des de la política es decideix el que és important a tenir en compte i el que no.

També sembla ser una contradicció, que en l'exercici hegemònic que desenvolupen els gestors públics a l'hora de definir les seves intervencions (malgrat la insistència de sectors de la ciutadania que reclamen tenir una major

participació en la presa de decisions que els afecten), les prioritats en la seva agenda siguin dictades en base a uns criteris que no es deriven de la seva decisió sinó de les d'altres actors. Això no ha deixat indiferent als estament polítics catalans, que de ben segur han pres bona nota dels ensurts provocats per aquestes polèmiques.

Intentant fer una interpretació genèrica de l'assumpció d'aquest dossier sensible per part de les estructures polítiques d'un consistori, es formula una regla simple però efectiva per a comprendre les fluctuacions en el rang de la resposta política: sigui quina sigui la regidoria que hagi estat nomenada per a tractar la qüestió de la immigració i/o pluralisme religiós ([60]), aquesta mantindrà la seva intervenció sempre i quan no es produeixi un creixement exponencial del conflicte. En canvi, conforme creix aquest conflicte i adquireix una major visibilitat social, la tendència és que la intervenció sobre el tema passi a mans dels gabinets d'alcaldia. De manera molt gràfica, es podria dir que quan es fa més intens el conflicte, aquest progressa de la perifèria al centre de la responsabilitat política, encardinada en la figura de l'alcalde o l'alcaldesa del municipi. [*"Arribà un moment en que l'alcalde apareix en escena, ja que l'equip de govern s'ha de defensar de l'atac de l'associació de veïns. A més sabent que al front d'aquesta queixa estava una persona amb força interessos a la ciutat. (...) Es va produir una mena de xoc de poders"* - tècnic municipal]

En aquest sentit, cal destacar algunes accions dutes a terme en clau d'autoritat política per part d'alcaldes o alcaldeses d'aquests municipis, intentant sortir al pas de determinats posicionaments exposats pel veïnat. Hi podem citar un parell d'exemples: el primer d'ells en relació a la penjada de pancartes per part dels veïns que es posicionaven en contra de la mesquita, en els següents termes: "*mezquita no, drogas fuera*". En tenir coneixement d'això, l'alcalde d'aquesta població va obligar a treure aquestes pancartes, sota amenaça de denúncia pel fet de relacionar un i altre tema. El segon exemple mostra el comportament de l'ajuntament en rebre les signatures recollides pels opositors a la mesquita, sense que aquests s'identifiquessin amb una entitat o col.lectiu concret. La resposta que va adoptar el consistori per tal de poder "posar rostre a la protesta", va ser convocar als sis primers i als sis darrers signants a una reunió amb el mateix alcalde, per tal que expossesin els seus arguments al temps que se'ls oferia informació concreta sobre el posicionament de l'equip de govern en relació a aquest tema.

[60] Cal tenir present que no en tots els consistoris aquests dos termes van units, sinó que a vegades es produeix una diferenciació que porta a incloure immigració (o diversitat, o convivència, o nova ciutadania, el vocabulari és ampli) dins l'àrea de benestar social, mentre que drets civils (o participació ciutadana, o civisme) s'encarreguen de la pluralitat religiosa.

Més enllà de la dimensió política, existeix una altra de tipus tècnic que, per indicació de la primera, executa tota una sèrie d'accions que són fonamentals per entendre cóm s'elabora les respostes polítiques. Els tècnics municipals que són els responsables de la intervenció en matèria d'immigració (o de pluralisme religiós), acostumen a jugar una doble funció: informativa i propositiva. La priemra fa referència al fet de que és gràcies al seu treball de carrer, que són capaços de recollir una sèrie d'informacions, que permeten al consistori fer-se una idea de la realitat que és definida al voltant d'aquests col.lectius immigrats. En aquest sentit esdevenen la primera referència administrativa de coneixement del territori. Un coneixement que, posteriorment, és decodificat de tal manera, que pugui servir per a la definició de les interlocucions municipals. No deixa de ser paradoxal la tendència creixent de molts municipis catalans, a donar molt més pes al treball administratiu i de gestió burocràtica per tal d'executar les intervencions sobre aquest àmbit per part d'aquests professionals, que no incrementar el seu interès per conèixer amb més detall les circumstàncies que envolten aquesta presència, així com el desenvolupament d'un teixit religiós islàmic en el seu territori. Estar més atent a aquesta realitat s'ha demostrat en més d'una ocasió, que ha estat un dels actius en favor del consistori per a prevenir o, en tot cas, reconduir el conflicte obert per l'oposició veïnal a la mesquita local.

Tot i jugant un rol força important dins d'aquest procès global, el cert és que aquests professionals sovint es troben exposats a situacions ambigües i contradictòries, que contribueixen a erosionar la seva autoritat a l'hora d'establir el primer pas per a la interlocució amb els actors socials. Més d'una vegada aquests tècnics han vist com l'acció pública contradia els seus arguments (el que en sí no és un problema dins d'una organització complexa i jeràrquica com és un consistori), que els ha fet perdre credibilitat davant dels actors socials, que els veuen des d'una dimensió merament instrumental d'entrar en contacte amb l'administració municipal. Una de les situacions més frustrants per aquests professionals (però que, de nou, tenen una més que evident lògica dins de les negociacions polítiques), ha estat veure cóm aquests actors –especialment els comunitaris als que havia contribuit a que obrissin els primers contactes amb el consistori-, s'adreçaven directament als actors polítics que els rebien, acordant amb ells decisions que posteriorment no hi eren transmesses al professional tècnic.

7.7. Entomar la crisi: la definició de les respostes polítiques

Els punts de partida en la presa de decisions polítiques respecte aquest tema, denoten la manca d'experiència que existia, així com la desorientació que van patir molts consistoris. Dos testimonis de casos succeïts entre els anys 2001 i

2003, denoten aquesta inconcreció i improvització: [*"L'ajuntament va pecar en aquell moment de no tenir a l'inici de tot una decisió o una postura presa. Vam anar buscant solucions 'a salto de mata', i això va perjudicar una mica tot el procès social, perquè anaves buscant de solucionar un tema, intentant buscar llocs alternatius"* - antic regidor municipal] [*"Tots els estaments política van anar-hi a remolc d'aquesta situació, i van anar fent. Jo em vaig trobar en algun moment en que el dia anterior havies intentat negociar una via alternativa, i a l'endemà sortia la declaració d'un polític -de tots els colors polítics- que t'havia fotut a norris el que havies fet"* - antiga regidora municipal]. Hom té la sensació de que uns consistoris han anat aprenent dels errors comesos anteriorment per altres ajuntaments: [*"Teniem la sensació de que tothom ens estàva mirant per veure cóm de malament ho estavem fent tots plegats, i d'aquí poder treure les seves crítiques"* - tècnic municipal].

Els gabinets de crisi que es formen com a mecanisme per a abordar de forma més intensiva la polèmica que es desferma, esdevenen mecanismes per a intentar gestionar-la de manera més efectiva. En aquests casos s'intenta aconseguir el suport d'altres actors polítics i institucionals, no sempre amb èxit. Un altre testimoni d'aquella època ho demostra: [*"Tota la gestió política que es va fer va ser desastrosa en termes generals, i a tots els nivells, absolutament. Des del propi ajuntament fins el president de la Generalitat. (...) Es va barrejar la qüestió de la mesquita que ja s'havia donat en altres llocs, amb una situació social que no s'havia donat fins allavors, amb aquesta crispació. Ningú tenia experiència, ni sabia, ni tenia elements per intervenir"* - antic regidor municipal].

Davant s'aquesta dificultat per aconseguir complicitats polítiques, molts consistoris treballen en paral.lel per reforçar l'autoritat de la màxima figura política (l'alcalde o l'alcaldesa), el que suposa augmentar la seva exposició pública. En ocasions tal exposició ha servit per erosionar-la políticament, en veure cóm es concentraven sobre ell/sobre ella, totes les critiques de la resta d'actors. Aqui hi juga un paper molt destacat el perfil biogràfic d'aquests electes, entenent per això la seva trajectòria anterior de relacions amb la ciutadania, i el seu caràcter com a persona pública. Igualment, es valora sustancialment la seva sensibilitat per a abordar aquestes qüestions que requereixen d'un tarannà obert i dialogant, o bé la seva capacitat persuasiva o diplomàtica per a tractar amb diferents actors a l'hora. Aquesta valoració del *capital biogràfic* aportat per l'electe principal, també és descatat des de dins del seu equip de col.laboradors. Per exemple, és molt significatiu que en parlar de cóm un municipi aborda la qüestió del pluralisme religiós es contempli de manera positiva el fet de que l'alcalde o alcaldesa mostri una sensibilitat religiosa, ja sigui com a creient, com a creient-practicant o com a agnòstic respectuós. [*"Qui porta directament aquest tema és l'alcaldessa, que dintre de tot és una persona sensible al tema religiós. Ella és practicant, suposo que això també ajuda. I ho segueix bastant d'a prop"*-- tècnic municipal] De sobte, la dimensió íntima d'una persona es converteix en una virtut per a l'exercici de la seva funció pública.

Alguns consistoris vàren decidir entomar aquestes polèmiques, en base a l'aplicació d'una sèrie de criteris pensats i estructurats: [*"Li vaig dir una cosa molt clara a l'alcalde: 'el debat ha de ser un debat polític i veïnal, i l'hem de controlar nosaltres". Això era fonamental, i l'experiència ens mostra que no ens vam equivocar, que havien de marcar el ritme nosaltres. No podiem deixar que la premsa ens marqués el ritme, o que el debat s'extengués en forma de rumor pel carrer"* - responsable tècnic municipal]. Això els permetria prendre un posicionament inicial, encara que incomplert, i anant avançant en experiència en relació a un tema novedós. Del que sí es tenia experiència, però, era de la relació amb els veïns, que en altres ocasions havien generat demandes i polèmiques concretes. Això és quelcom que han conegut tots els municipis. En alguns casos, es recuperava l'experiència passada, i la forma de procedir llavors, intentant-la adeqüar a aquest nou cas. En d'altres, però, el mal record d'aquelles experiències, servia de referent negatiu pels gestors públics: [*"Els mateixos que anys enrera es van oposar a que en aquell barri s'obrís un centre d'atenció als drogodependents, ara encapçalaven l'oposició a la mesquita, i començaren a recollir signatures per tota la ciutat. (...) L'alcaldessa no volia ni sentir parlar del conflicte, perquè ja havia estat molt implicada en aquell conflicte com a regidora"* - tècnic municipal]. La racionalització de les respostes polítiques esdevé un repte en aquestes condicions: [*"Siguem capaços de racionalitzar, que no ens belluguem ni per rumors ni per cops de sang. Amb calma i tranquil.litat, donant garanties a tothom"* - antiga regidora muncipal].

L'anàlisi de les reaccions dels actors polítics a aquestes protestes, denota un cert dèficit de comprensió de la realitat social d'aquests barris o municipis. No estic suggerint tant la manca d'instruments fiables d'anàlisi, com la definició de models de ciutat per part dels equips de govern, que a vegades es superposen sobre les representacions que elaboren els propis residents. Reprenent de nou la reflexió de Melucci (1999) en relació a la voluntat contestataria i alternativa dels moviments socials en relació als codis culturals i politics existents, vull insistir en el fet de que les protestes socials que estem analitzant venen a contestar als models de ciutat i d'espai públic que són proposats des dels municipis. Pot semblar una coïncidència temporal el fet que aquests conflictes s'hagin donat en el mateix periode en que molts consistoris de Catalunya estaven discutint i aprovant normatives en relació als usos de l'espai públic i al comportament cívic de la ciutadania. Les anomenades ordenances de civisme s'han convertit en el darrer instrument de gestió i control de les activitats en la via pública (de nou, aplicant una codificació administrativa de la presència i participació de la ciutadania en l'espai públic, que és quelcom més que transitar els carrers d'un barri o d'una vila), que paradoxalment quedaven en evidència després d'aquestes protestes que podríem anomenar com a in-cíviques, en virtut d'alguns arguments i pràctiques que les orientaven.

Les protestes contra les mesquites col.lisionen amb un model de ciutat proposat pels consistoris, on s'executen algunes accions per a poder estructurar l'espai públic davant l'assentament dels col.lectius immigrats. Accions que, certament, tenen un abast limitat, i no permeten actuar sobre dinàmiques majors, com seria la ubicació residencial d'aquests col.lectius, que es troba condicionada pel mercat i no per l'acció pública. Els processos de reforma urbanística esdevenen els principals instruments a disposició d'un consistori per a poder concretar un model de ciutat propi. I la redefinició de l'espai públic es troba en el cor d'aquests projectes que pretenen –fent servir un símil publicitari- "re-decorar" l'escenari de la vida comunitària. Nous espais i noves centralitats, recuperades per a la ciutadania tal com s'inclou en l'argumentari d'aquests projectes, on es contempla també la presència d'equipaments relacionats amb els col.lectius minoritaris. En l'exercici -a vegades virtual, a vegades factual-, de la planificació urbanística, els gestors públics no han hagut de contemplar fins a l'actualitat la responsabilitat de planejar la ubicació dels centres religiosos, ja que s'han trobat en que aquests ja estaven inscrits –amb major o menor visibilitat- dins la trama urbana. El descobriment d'aquests espais, un fet especialment marcat en el cas del col.lectiu musulmà, ha arribat a condicionar algunes intervencions urbanístiques, que fins i tot han suggerit la reubicació d'aquests oratoris. [*"Enmig de tota aquesta rehabilitació del barri, que hi hagués un centre cultural islàmic no era ben vist. (...) Es va pressionar molt fortament al propietari per a que no els vengués el local"* - tècnic municipal] És a dir, com a una presència no prevista, equipaments com aquests representen un inconvenient per als planificadors municipals. Per part dels veïns, la lectura és ben diferent, i en la interpretació que en fan els gestors públics d'ella es produeixen errors de càlcul i d'apreciació del sentit de la protesta. Fent un símil de la dita popular, els veïns no es manifesten (només) "contra l'arbre, sinó tambe contra el bosc" que suposen alguns dels models d'intervenció en l'espai públic per part dels consistoris.

La decisió per part d'alguns municipis per a entomar aquesta crisi amb la voluntat d'establir uns paràmetres raonables de negociació amb els actors implicats, ha deixat en evidència el tipus de relació que el consistori i els seus representants mantenien amb el teixit social. Donada la condició espontània i acèfala d'aquestes protestes, sovint els ajuntaments s'han trobat amb el repte d'haver d'identificar als possibles interlocutors. Per exemple, quan un grup de persones entregava les signatures recollides en contra de l'obertura de l'oratori musulmà, no ho feien en nom de cap entitat ni grup reconegut, el que plantejava una primera dificultat. Les diverses alternatives dutes a terme pels consistoris per tal d'identificar els promotors de la protesta, obrien la via per tal de sentar les bases per a una negociació, que sempre s'entenia dins d'un marc que fos favorable a l'actor polític. Així, els diferents actors eren convocats -primer per separat i després conjuntament- pel consistori amb la

intenció de debatre els punts de partida de la negociació. Es considerava que aquesta actuació, no només estava legitimada des de l'acció de l'actor polític (en quan a que tenia un mandat per a mantenir l'ordre públic), sinó que era molt més convenient i efectiva, que voler anar a explicar davant dels veïns el que volia fer l'ajuntament. Aquest exercici polític -sovint deixat en mans de regidors o de tècnics municipals-, ha generat el convenciment de que no només no és positiu, sinó també contraproduent, tant per fer valer l'autoritat dels gestors públics com per evitar que creixi l'oposició veïnal. Des del món veïnal s'és conscient de la incòmoda situació que se li planteja a un càrrec electe haver de debatre aquests temes amb els veïns [*"En aquests contextos, els polítics poques vegades s'aventuren, i a vegades clarament no baixen a parlar d'això"* - representant veïnal], com també el caràcter inacceptable de determinat tipus de demandes formulades en clau d'exigència [*"No t'han fet cas, o potser no han fet el que tu volies?: 'yo quiero esto, y lo quiero ahora, y lo quiero como yo lo quiero, sin negociar con nadie. No a la mezquita y punto, eso no se discute' "* - representant veïnal](61).

En algunes ocasions, la interpretació política ha intentat simplificar aquestes protestes titllant-les de poc significatives (atenent a l'abast de la seva convocatòria), d'arrauxades (pel component passional que adoptaven) o d'innacceptables (com a expressions d'un racisme cerval i primigeni). La seva mirada s'ha entretingut en les formes i no en els continguts de la queixa, que finalment no es vinculaven només amb una presència concreta (la de l'equipament religiós islàmic i, per extensió, la d'aquest col.lectiu en un barri o en una població), sinó també amb una forma de fer política a nivell local. A partir del moment en que la protesta s'adreça vers l'acció política del consistori (en aquest sentit, reclamant d'ell el compromís per a resoldre la qüestió denunciada pel veïnatge), és quan aquestes percepcions primeres queden en evidència, i és necessari reconstruir noves imatges en relació a aquesta protesta. És llavors quan es produeixen situacions d'urgència dins d'aquesta acció pública, per no haver valorat l'abast i la intensitat de la protesta.

La urgència genera el dubte que, com a element circunstancial, s'incorpora en la presa de decisions polítiques davant d'aquestes protestes. En tals circumstàncies, els canvis de parer, les vacil.lacions, es converteixen en una dinàmica que de manera recorrent es va reproduint en molts dels casos que han estat analitzats. En un d'ells es van produir fins cinc canvis de postura per part de l'alcaldia [*"L'ajuntament no va ser hàbil en la negociació, i va canviar moltes*

61 En una escena del video-2, s'observa cóm es pot erosionar la imatge pública d'una responsable municipal, com a conseqüència de no haver previst l'impacte que tindria el fet d'atendre als mitjans de comunicació en un context no controlat (enmig d'una manifestació de veïns i de membres de la comunitat musulmana en contra de la gestió del conflicte per part del consistori), sent interrompuda en les seves declaracions per veïns que posteriorment l'increparien.

vegades de parer. El que va aconseguir que veïns i musulmans anessin a queixar-se conjuntament davant de l'ajuntament" - tècnic municipal]; en d'altres, es va produir una situació de circularitat en les respostes (és a dir, de la primera opció es va passar a d'altres fins que es retorna a adoptar una versió modificada de la primera d'elles). Però també hi han situacions contràries en que la fermesa en les decisions públiques no ha contribuit a resoldre la polèmica, sinó que ha reforçat la seva dimensió. En conjunt, aquestes vacil.lacions serveixen per a descol.locar a la resta d'actors que, de forma implícita, deixen entendre que la responsabilitat de la resolució de la situació plantejada recau sobre els poders públics. Tots els actors giren la seva mirada vers l'actor polític, esperant que aporti la solució que satisfagui als seus interessos particulars. Uns, amb els seus actes, intentant influir en tal decisió; d'altres, a través de la seva condició com a ciutadans de fet, reclamen poder gaudir de la llibertat per poder-se reunir i pregar al seu Déu; també hi ha qui entona l'argument de la legitimitat democràtica, com a forma de reclamar que el consistori respongui a les demandes de la ciutadania. Potser els actors locals no tenen present que en aquest periode de *definició de la resposta*, hi intervenen de forma decissiva altres actors secundaris, començant en l'àmbit polític, pels respectius partits a qui pertany el govern del municipi. En el moment en que tals polèmiques sobrepassen la dimensió local per entrar dins del debat polític general (així va ser en alguns casos que van succeir entre els anys 2001 i 2004), llavors s'activen altres lògiques que incideixen sobre la presa de decisions per part dels consistoris. En aquests moments, es posa a prova la solidesa de les coalicions de govern, o es revisen els equilibris de poder que s'hi estableixen en el si de consistoris amb un sol color polític. I, com acostuma a passar, aquests conflictes no es produeixen fora d'un context social i polític concret, que l'acaben definint i condicionant: [*"Penso que va haver una mica de covardia per part de l'equip de govern. Però és clar, quan un grup polític està dividit, quan venen unes municipals, hi ha un aixecament i un record dels regidors que es van perdre amb el conflicte del dispensari. Conclusió: ni l'alcaldessa volia assumir que se la culpés de perdre les eleccions, si tirava endavant amb l'obertura de la mesquita, ni els que es presentaven a les eleccions volien arriscar-se a tenir un front obert d'aquesta magnitut"* - antic regidor municipal].

Certament, la dimensió dels conflictes plantejats també defineix l'abast de la resposta. Si he comentat anteriorment que la dimensió política de la resposta augmenta conforme s'incrementa l'abast de la polèmica, també és cert que aquesta es converteix en una estratègia davant de l'evidència de que no es disposava d'altres mecanismes tècnics de contenció. Sense disposar de tals mitjans, queda el recurs de reforçar el discurs polític, apel.lant a aquells referents i valors que pretenen orientar l'acció pública, i que contrasten amb els que activen la protesta: "*la prioritat és el consens social en matèria d'immigració*" (El Punt, 25-3-01), "*l'ajuntament en cap cas pagarà el centre d'oració*" (La

Vanguardia, 20-3-01), "*s'està creant un caldo de cultiu que no és bo per a ningú*", El Punt, 1-4-01).

La gestió política del conflicte ha de portar, per definició, a la seva resolució, entenent per aquesta una alternativa que pugui satisfer de la millor manera a totes les parts implicades. Les administracions locals actuen com a garants de l'ordre públic, i no poden assumir que un conflicte romangui obert massa temps. Ja sigui perquè es comprometen a que aquesta situació no malmeti la convivència social existent, o perquè pot tenir un evident impacte sobre la seva posició política. La principal prioritat, doncs, s'estableix en resoldre la situació generada per la polèmica i evitar la reproducció de les tensions provocades: "*en aquest procès el que calia era acabar amb el conflicte, perquè això no aporta cap solució. Ni pots fer pedagogia, ni ajuda a pensar ni a reflexionar i, sobretot, no t'ajuda a plantejar estratègies de futur*" (video-2)). Des de l'àmbit públic, com també des de bona part dels altres actors implicats en aquestes polèmiques, allò que ha calgut fer en primer lloc ha estat rebaixar les tensions. Això vol dir que s'ha sol.licitat l'abandonament de totes les accions de pressió o provocació, per tal de discutir els punts de vista de cadascu dins d'un marc de negociació.

Les estratègies que han estat proposades des de les administracions locals en ocasions han estat contestades amb les dels altres actors, per tal de poder guanyar una posició de força en les futures negociacions per a la recerca d'una alternativa. La pluralitat d'actors, i sobretot, la pluralitat d'estratègies i discursos, ha complicat significativament aquestes resolucions a un conflicte, en el que el factor temps (estratègicament jugat pels actors polítics) no sempre ha estat considerat amb dels mateixos criteris.

Però com tot a la vida, les polèmiques tendeixen a ser resoltes en base a decisions que adopten els diferents actors, ja sigui com a resultat d'una negociació, d'un pacte tàcit o de la resolució unilateral imposada per un o per diversos actors. Sigui quin sigui el resultat, és necessari determinar un moment liminal en el que poder afirmar que la polèmica s'ha resolt. Evidentment, cada grup d'actors extreu la seva valoració del final o de la pervivència del conflicte que va oposar a uns altres, però com indiquen els teòrics de l'anàlisi i resolució del conflicte, és necessari establir un moment, un acte, un fet concret, amb el que poder marcar l'inici de la nova etapa que s'obre.

Per part dels actors polítics, aquest tipus d'exercici de tancament de la polèmica és fonamental per tal de poder legitimar-se com a actors que jugaven un paper destacat en la conducció de la mateixa. He analitzat alguns dels actes que s'han volgut presentar com una cerimònia per a tancar un procès i obrir una nova etapa. Les següents imatges mostren moments de la inauguració oficial de tres oratoris musulmans, que havien conegut diferents

moments de tensió. Tals actes es signifiquen com a cerimònies d'*escenificació de l'acord*, on els diferents actors poden donar fe del seu compromís per tal de retornar a la fase inicial de relacions. Tornar al punt de partida inicial, obrir una nova etapa, donar-se temps per a poder construir plegats la convivència, aprendre a viure uns amb altres, són alguns dels arguments que són expresats en els parlaments dels diferents actors, que es corresponen amb un esperit de concòrdia que vol ser recuperat mitjançant aquests rituals públics.

IMATGES 36, 37 i 38. *Inauguracions de les noves seus de les mesquites de Reus (12-6-2004), L'Hospitalet de Llobregat (20-5-2005) i Viladecans (5-3-2006)*

Font: Jordi Moreras

Els actors públics empren aquestes cerimònies com a argument legitimador de la seva tasca, i del seu convenciment de que finalment seria possible arribar a una solució acceptable per a tots. Una renovada *entente cordiale* entre els actors socials és reivindicada en aquests actes. El resultat, en forma d'una foto final (que no sempre ha existit)([62]), representa un magre balanç per a uns actors polítics que encara celebren aquestes cerimònies de forma discreta i amb una certa incomoditat, a penes amagada ([63]). Posteriorment, la celebració d'altres activitats en aquest mateix espai –com serien les jornades de portes obertes, o la celebració d'*iftar*-s (o trencaments del dejuni durant el mes de ramadà), s'han anat incorporant de manera discreta dins de les agendes polítiques locals, el que representa un fet carregat de significat que caldrà analitzar en el seu conjunt.

La lectura de síntesi que proposo de fer (i que ha de ser considerada com a imcompleta i provisional, donat que aquest treball no ha volgut fer una anàlisi exhaustiva de les respostes polítiques davant d'aquestes polèmiques), parteix del convenciment dels gestors públics de que la seva intervenció s'ha de regir sobre els dos principis de prudència i possibilisme. Prudència, pel que fa a considerar amb més detall les dimensions i les conseqüències de polèmique futures com aquestes. Possibilisme com a estratègia, que reconeix els mecanismes de que hom disposa per a prevenir, gestionar o superar la situació de conflicte que es pot haver generat, acceptant alternatives que poden ser insatisfactòries o incomplertes, però que són acceptades com a vies per tal de poder reconstruir alguns dels elements que composaven la vida d'un barri i d'una població després d'aquest sotrac. L'evidència de que en l'exercici de la política, no sempre es possible assolir els propis interessos, ha estat gràficament mostrat al llarg d'aquests episodis de protesta social.

[62] És significativa l'absència de mitjans de comunicació en alguns d'aquests actes, amb la qual cosa es produeix una curiosa situació, en la que una inauguració pública amb la participació de la màxima autoritat política d'un municipi, no pugui ser rendabilitzada políticament davant l'opinió pública.

[63] Durant la celebració d'una d'aquestes cerimònies d'inauguració de l'oratori local, l'alcalde del municipi es va adreçar als mitjans de comunicació demanant-lis que fossin rigorosos i, a l'hora, discrets, en el tractament de la notícia de l'obertura de la nova mesquita, "ja que l'opinió pública segueix sent contrària a ella", els va recordar.

8. CONCLUSIONS: LA PROVISIONALITAT COM A PARADIGMA

Comencen amb un miratge, respecte al que podria haver estat, o respecte al que podria ser en un futur proper: les imatges 39 i 40 ens mostren la recreació arquitectònica de dos projectes de construcció de mesquites a Catalunya, el de Premià de Mar i el de Lleida. En el primer cas, el disseny del centre que es volia construir va ser reproduït per alguns mitjans de comunicació, per tal de mostrar la dimensió relativament modesta d'aquest projecte. En el segon cas, recorrent a una projecció informàtica en tres dimensions, es mostra l'entrada principal del centre que s'ha de construir. La comparació entre ambdues imatges és, al mateix temps, un contrast entre dos casos ben diferents entre si, que han despertat l'atenció de l'opinió pública catalana: Premià de Mar, per ser un dels primers conflictes, i per haver atret tanta atenció mediàtica; Lleida, en quan a que es tracta de la polèmica més llarga, iniciada l'any 2001 i encara pendent de resolució. En aquest informe, ambdos casos serveixen per a delimitar l'àmbit temporal del nostre anàlisi. No deixa de ser un fet paradoxal que en ambdós casos s'hagin elaborat aquests exercicis de recreació virtual.

IMATGES 39 i 40. *Projectes arquitectònics per a les mesquites de Premià de Mar (2002) i Lleida (2009)*

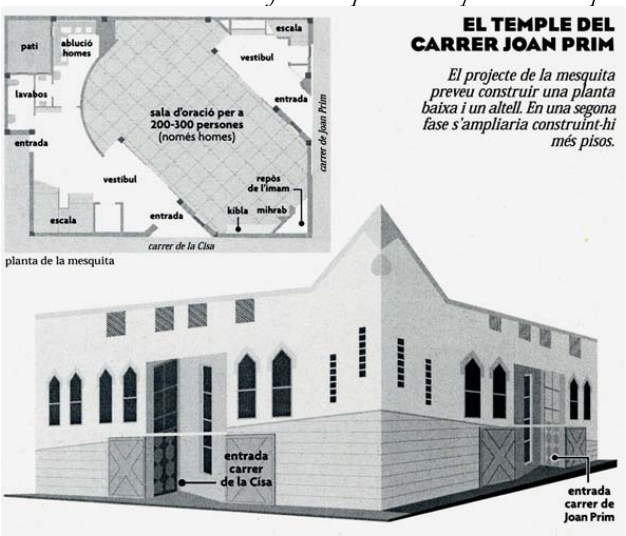

Font: Premià de Mar (Avui, 3-6-2002) i Lleida (Presència, 27-2/5-3-2009)

A Catalunya no hi ha cap mesquita de nova planta: és per això que imaginar la dimensió i l'aspecte del que hauria de ser el primer edifici religiós islàmic construit a Catalunya en temps moderns, és en sí mateix un fet plagat de significat. La realitat, però, és que encara no ens trobem en una fase de discussió estètico-simbòlica sobre l'impacte en l'espai públic d'aquests edificis diferenciats, sinó en una altra encara prèvia de reconeixement a l'obertura d'aquests espais comunitaris.

L'objectiu d'aquest informe ha estat fer un balanç de les situacions conflictives que ha generat en els darrers deu anys l'obertura d'equipaments religiosos islàmics a Catalunya. En l'evidència de que aquest informe no pot ser assimilat a un estat de la qüestió d'aquests equipaments -malgrat que hom és conscient de l'impacte d'aquestes polèmiques sobre la seva evolució i implantació en el territori (cf. gràfic 2)-, no orientaré les seves conclusions a insistir en la precarietat estructural dels prop de dos-cents centres musulmans a Catalunya. Més enllà de la capacitat de les diferents comunitats musulmanes locals, en forma de mitjans humans i recursos econòmics, per tal de mantenir els seus espais de culte, crec que el més significatiu a destacar en aquest informe és que aquestes polèmiques es produeixen en molts casos, en el moment en que aquestes comunitats volien superar la situació de precarietat inicial (que els havia portat a llogar un espai discret i de reduïdes dimensions en els seus barris de residència), per tal d'instal.lar-se en un espai amb millors condicions, molt més adeqüat per a la pràctica col.lectiva, i molt més digne. En aquell moment, en que l'islam de Catalunya havia de fer un important pas per a inserir-se dins l'espai públic d'aquesta societat, és quan afloren totes aquestes reaccions, que han forçat a posposar aquest procès, relegant aquests espais a àmbits discrets i/o perifèrics.

Com no podia ser d'una altra manera, he orientat aquest informe en clau local. Sóc plenament conscient de que la valoració sobre l'impacte social d'aquestes polèmiques en la dimensió local d'una sèrie de municipis o barris, ha contribuit a modificar les relacions entre els diferents actors que s'hi vàren veure involucrats en elles. La il.lusió de que "amb la calma tot torna a ser com abans", només ens pot portar a acceptar percepcions esbiaxades de la realitat, que difícilment ens pot ser útil per a intervenir sobre ella. La mirada analítica externa, encara que intenti corregir els defectes de visió partint d'una observació àmplia i comparativa, també es troba condicionada per imprecisions. Sent conscient d'això, proposo en el següent quadre una síntesi d'arguments de l'impacte que aquestes polèmiques han tingut sobre els diferents actors implicats:

QUADRE 8. *Arguments de síntesi de les polèmiques des de la perspectiva dels actors implicats*

Actors polítics	- Convenciment de que el tractament d'aquestes qüestions pot convertir-se en un complicat afer polític. - Reclamació d'instruments de gestió (nous marcs legals, equips de mediació), quan les resolucions que s'imposen van més enllà d'aquest àmbit instrumental.
Actors comunitaris	- Expressió d'una certa desafecció en relació a la voluntat dels actors polítics per a resoldre la qüestió de la ubicació dels seus espais de culte. - Acceptació implícita dels arguments d'invisibilització (de la discreció a la periferització) en l'espai públic.
Actors veïnals	- Falsa sensació d'haver sortit "triomfants" d'aquests conflictes, pel fet

	de seguir dubtant del seu reconeixement per part dels actors polítics. - Superació de les estructures d'organització veïnal (principalment associacions de veïns), davant les mobilitzacions espontànies que atreuen adhesions immediates.
Actors socials	- Revisió dels pressupòsits de base en favor de la promoció de la convivència social. - Estigmatització per haver-se convertit en la veu crítica en relació a aquests conflictes.
Actors mediàtics	- Revisar el compromís entre la informació i l'explotació de les "males notícies" com a forma d'atreure audiències i lectors. - Modificar la relació amb els actors, per tal de superar la pèrdua de confiança respecte el seu tractament dels fets.

Font: Elaboració pròpia

Amb més o menys interès, o d'una manera més o menys sistemàtica, els diferents actors han fet els seus balanços propis de les diferents polèmiques on es van veure immersos. Crec que aquestes valoracions internes, en si mateix, qüestionen el fet de suggerir un balanç simple en forma de "vencedors i vençuts", que donaria a entendre que una sèrie d'actors han sortit indemnes dels conflictes, mentre que d'altres s'han vist atrapats per ell. Les relacions entre actors s'han vist afectades, el que ha fet necessari reconstruir els fràgils vincles que han quedat malmesos.

Un balanç sobre les intervencions públiques ens portaria a avaluar aquestes decisicions, d'acord amb un criteri de comparació entre objectius proposats i assolits, o entre mecanismes i arguments desenvolupats durant la intervenció. Tampoc aquest ha estat l'objectiu d'aquest treball, tal com s'ha dit des de la introducció del mateix. Segueixo insistint en que aquest balanç ha de fer-se des de la perspectiva dels propis actors públics, en quan a gestors del bé públic, per tal de valorar no només l'efectivitat o eficiència de les intervencions, sinó també l'impacte de les mateixes, en aquest sentit, en la perspectiva de la salvaguarda d'un principi fonamental com és la llibertat religiosa.

Parteixo de l'afirmació que les (re)solucions que han estat proposades com a sortida de la polèmica generada, és resultat de les aportacions de diferents actors, i no únicament de l'actor polític. Amb això no estic suggerint necessàriament de que les decisions adoptades es prenguessin de forma cooperativa entre els diferents actors, que partien d'un mateix punt comú. La disparitat de punt de vista ha estat, per definició, un dels trets distintius d'aquestes polèmiques, per la qual cosa, difícilment els actors s'han coordinat per tal de buscar l'alternativa més favorable per a tots ells. Que les decisions finals hagin estat resultat de la interacció d'interessos entre actors, vol dir que allò que era formulat per uns o per altres com a horitzó acord amb els seus principis i objectius, acabava sent reformulat per l'acció d'altres actors. Durant el text m'he referit específicament a aquesta *pèrdua d'autoria* per part dels actors

polítics, en la presa final de decisions en aquestes polèmiques. L'impuls de pressió formulat per uns actors ha comminat als actors polítics a redefinir les seves decisions inicials, trobant altres alternatives més plausibles en les circumstàncies que eren definides. El protagonisme dels actors veïnals durant aquestes polèmiques, denota la seva capacitat per a influir sobre l'agenda dels altres actors implicats.

En l'escenari sorgit després de la sucessió d'aquestes polèmiques, és possible establir una sèrie de constatacions:

- L'èxit de les accions contencioses dels actors veïnals
Cal reconèixer que les seves accions contencioses han aconseguit, en més d'una ocasió, rectificar els punts de partida dels actors polítics per tal de donar resposta a la demanda formulada pels col.lectius musulmans per tal d'obrir un espai de culte. Les accions de pressió han impedit l'obertura d'aquests locals, o bé han forçat la seva reubicació en un altre espai. Intent que, freqüentment, s'ha topat amb altres protestes per part dels veïns que vivien en els barris on s'havia pensat la ubicació alternativa, el que ha portat com a darrera solució a emplaçar aquests equipaments en espais perifèrics respecte el nucli urbà, preferentment en polígons industrials. La deslocalització espacial i simbòlica dels oratoris musulmans que és resultat d'aquestes resolucions, poden arribar a tenir un efecte més que evident sobre el compromís futur de participació social d'aquests col.lectius en la vida del municipi. Els veïns poden sentir-se forts, doncs són conscients de que gràcies a aquestes accions és possible fer front a la voluntat d'un col.lectiu minoritari per obrir un espai religiós, i a més, és possible influir en les decisions polítiques.

- La gestió del pluralisme religiós, un tema sensible en l'agenda política
Els actors polítics es conciencies dels difícils equilibris i negociacions que suposa abordar l'encaix local del pluralisme religiós en l'esfera local. Davant d'aquesta complexitat, la prudència sembla dictar l'adopció de decisions possibilistes, abans que enunciar grans declaracions ideològiques. Els dubtes, vacil.lacions i canvis produits en les decisions adoptades al llarg d'aquests procesos, testimonien les dificultats de les administracions locals per fer front a una realitat social nova, sense gaires experiències on poder-se inspirar, ni sense tenir la certesa de l'impacte polític que poden tenir les seves decisions. Això indica la necessitat de dur a terme una reflexió sobre els punts de partida i els instruments (normatius, consultius, pressupostaris) per tal intervenir

sobre aquesta realitat, que tot just comença a ser formulada a Catalunya en aquests moments.

- El desbordament del teixit associatiu veïnal

El repte llençat per aquestes polèmiques a les estructures associatives presents en els barris i municipis, apunta en dues direccions fonamentals: respecte a la seva representativitat i respecte la seva capacitat de mobilització social. Igualment, des de la perspectiva dels actors polítics, la superació i desbordament del teixit veïnal previ, suposa posar en dubte les interlocucions prèviament establertes. El fet que una part força significativa d'aquestes mobilitzacions hagin progressar de manera alternativa al teixit veïnal establert, o que el seu ímpetu hagués forçat a participar a la junta veïnal per por de quedar-se fora de joc, o que -finalment-, també hagin figurat les associacions de veïns al front de la protesta des d'un primer moment, pot ser la prova del caràcter transformador del fenòmen de la nova immigració sobre aquest teixit social.

- La polarització en el si de la ciutadania

Les polèmiques analitzades no només oposen a veïns contra musulmans, sinó també contra altres veïns. El contrapunt a les reaccions contràries a la presència d'aquests oratoris, l'han donat altres veus que també s'han mobilitzat però en direcció contrària. En determinats moment, els arguments d'uns i altres han estat confrontats, en situacions que han generat una important tensió social. El debat profund generat al respecte d'aquestes polèmiques sobrepassa altres arguments de diferenciació social (com serien les ideologies polítiques), el que denota la polarització que aquest fet sembña provocar en la vida quotidiana d'un barri o d'un municipi.

- Desconfiança i frustració entre les comunitats musulmanes

Davant les reaccions ciutadanes contràries i el paper vacil.lant de molts responsables polítics locals, entre els col.lectius musulmans comença a formular-se un cert sentiment de desconfiança i frustració respecte a les expectatives de poder formular un encaix social discret i efectiu dels seus espais de culte i de les seves referències religioses. Encara és d'hora per valorar l'impacte d'aquestes polèmiques en l'interior d'aquests col.lectius, però probablement s'han obert dos camins: el d'implicar-se en convèncer als sectors no musulmanes de la funció social i comunitària d'aquests centres musulmans (complicada tasca, que representa en primer lloc un canvi d'orientació d'aquests centres que, a

més enfocar-se preferentment vers el seu propi col.lectiu de referència, ara han de fer un esforç d'obertura vers la societat no musulmana), o bé iniciar un procès de replegament comunitari, aïllant-se del context social on s'ubiquen, trobant en el col.lectiu musulmà els recursos necesaris per a la pròpia supervivència, i deixant de banda totes les possibilitats de participació social.

Les (re)solucions aconseguides en els diferents casos analitzats són resultat dels condicionants del context on es formulen, així com de les circumstàncies que es donen en ell, que han portat a gestors públics i altres actors a adoptar-les. En aquest treball no he analitzat específicament cap cas concret, per no perdre aquesta perspectiva comparada, sinó que he estudiat pràctiques comunes en uns i altres casos. La valoració final d'aquells casos ha estat contrastada entre els diferents actors que, sense entrar a valorar les seves raons, m'han permès arribar a considerar una tipologia simple però molt descriptiva de la forma en que es consideren tals (re)solucions. Segons aquesta tipologia, hi haurien "casos tancats", "casos semi-tancats" i "casos oberts pendents de resolució". Deixant a banda aquest darrer tipus (que, més tard o més d'hora, hauran de ser categoritzats dins dels dos tipus anteriors), es parla de casos tancats quan la decisió que es va prendre difícilment serà revisada, perquè les condicions en que es va donar, i una certa consolidació en el temps, ha permès que la decisió que es va prendre llavors no farà modificar el plantejament inicial. En canvi, els casos semi-tancats són aquells que malgrat que la decisió presa llavors encara es manté, ja existeixen tota una sèrie de factors que indiquen que és precís revisar aquella, per tal de trobar una nova alternativa. Aquests casos es considera que han estat *"tancats en fals"* (video-2), el que ha de portar a pensar una alternativa no gaire llunyana, malgrat que no existeix cap mena d'urgència per a trobar-la. Exemples del primer cas podrien ser determinat tipus de reubicació en la periferia o d'obertura d'un local en el mateix barri, i que es troben implicats en la vida associativa del municipi. Exemples del segon, podrien ser tots aquells casos en que s'ha buscar una alternativa temporal per a emplaçar l'oratori en un espai determinat, però que es troba subjecta a un conveni amb una durada concreta. Tot indica que tornar a obrir aquest cas significaria haver-se d'enfrontar de nou a aquelles circumstàncies que van generar el primer conflicte.

Observant cóm s'ha definit la gestió de la crisi per part dels responsables polítics, i veient quines han estat les propostes de resolució i les alternatives per a una negociació entre actors, hom té la sensació de no saber si s'ha pogut superar el problema que havia provocat aquest conflicte, o si bé hem retornat al punt de partida. Tinc la sensació de que la *provisionalitat actua com a paradigma d'una bona part de les (re)solucions que s'han formulat arreu de Catalunya.* Una provisionalitat que indica que les alternatives que es van assolir no han estat

qualificades per una sèrie d'actors (en aquest cas, fent una lògica preferència pels actors comunitaris, entre d'altres) com a satisfactòries, però que esdevenien suficients per a superar dues necessitats: poder donar sortida a la demanda de culte del col.lectiu musulmà, i poder sortir del conflicte obert que s'havia formulat. És cert que els actors polítics acostumen a justificar aquestes (re)solucions com les úniques vies possibles per a poder donar sortida a un conflicte social que els havia superat, mostrant la feblesa dels seus mecanismes de regulació/gestió dels mateixos. Però cal tenir present -aquest és un dels principis que caldria recordar de cara al futur-, que darrera d'aquest conflicte es troba una voluntat de gestionar el pluralisme religiós a nivell local. Hem de ser conscients que aquesta regulació no sempre podrà evitar les polèmiques, que caldrà tenir ben present, per tal d'aplicar-hi mecanismes de contenció i resolució. Però l'objectiu més principal de l'acció política, no passa per pacificar la via pública, sinó fer d'aquesta un espai respectuós amb la seva pluralitat.

Els senyals d'alerta que aquests polèmiques han encès, indiquen una possible crisi en el model d'acollida de la immigració a Catalunya. A penes en una dècada, la immigració ha deixat de ser un factor conjuntural per adquirir un format molt més estructural i, probablement, ens trobem davant d'una crisi de creixement: ens hem fet de cop adults (com a societat multicultural), després d'una molt curta adolescència (com a societat d'immigració) i encara tenim ben present la nostra llarga infància (com a país d'emigració). L'assumpció del caràcter estable d'aquestes presències, la incorporació dels factors culturals i religiosos, i la inevitabilitat del conflicte que es deriva dels desencontres d'una convivència diversa, ja no es formulen com a hipotètics panorames de futur, sinó com a realitats presents en l'àmbit qüotidià.

Des del meu punt de vista, la (re)solució satisfactòria d'aquestes polèmiques es veu amenaçada per dues tendències: per una banda, l'aplicació d'un criteri de càlcul estratègic per part dels actors polítics, per tal d'avaluar l'impacte electoral d'aquests conflictes [*"El que van aprendre és a mesurar el que podrien perdre. I es van pensar que no per això perdrien el poder. Això s'ha arribat a verbalitzar: 'amb això sols no perds les eleccions', i si a més apareixen com a exemple, millor encara. Molts actors van sortir beneficiats d'aquesta situació"* - tècnic municipal] [*"Resumint, un cop que ja no es podia fer res, es va tirar endavant, i es va assumir, mesurant una mica, què passava. Es va veure que aquell barri donava pel que donava, que el president d'aquella associació de veïns ningú li donava suport"* - tècnic municipal]; per l'altra, l'acceptació tàcita dels arguments d'un racisme plausible o respectable, com a punt de partida en l'abordatge d'aquests conflictes. [*"La resposta institucional no va ser contundent contra els arguments racistes"* - responsable associatiu] [*"Recordo perfectament que l'alcalde ens va dir: 'aqui tenim un globus, i tenim arguments per desinflar-lo el màxim possible. Però tot i això hem de ser conscients de que al final de tot, ens*

quedarà una miqueta d'aire. Perquè són els racistes, els xenòfobs, els que tenen interessos creats. I aquí hem d'actuar amb autoritat' " - responsable tècnic municipal].

Per tal de sortir d'aquest paradigma de provisionalitat, que sempre ens seguirà remetent al futur per tal de donar resposta a una realitat ja present, és precís desenvolupar des de l'àmbit local dos tipus d'intervencions: en primer lloc, una proposta molt més conceptual i teòrica, que té a veure amb la definició del model de barri o municipi que es vol desenvolupar. Un model que, entenc, no ha de ser definit únicament per l'actor polític principal -el consistori-, sinó també per la resta d'actors presents en aquest municipi. Entenc que si hom pot projectar el model de barri o població que es vol tenir d'aqui un parell de dècades, serà precís comptar amb tots aquells aspectes que poden fer canviar la fesomia urbana i les relacions socials que en ella es mantinguin. Una projecció futura ha de permetre començar a comprendre els canvis que ja s'estan donant en el present. En segon lloc, és necessari dotar-se en el present d'eines, mecanismes i estructures que permetin anar responent a aquests canvis que ja es donen en el present, així com establir protocols de resposta que vinculin a diferents àrees del consistori en cas de conflicte. Conèixer el territori, tenir professionals ben formats i implicats, disposar de mecanismes legals eficients i mantenir amb convicció aquest tema dins l'agenda política local, són alguns dels prerequisits que doten de significat les accions polítiques. Unes accions que, com no podria ser d'una altra manera, haurien de poder ser treballades conjuntament amb altres actors que també tenen una part de responsabilitat en la salvaguarda de la convivència ciutadana.

L'existència de conflictes en el procès d'assentament de l'islam a Catalunya, semblaria venir a confirmar les sospites, socialment assumides, de que tal presència presenta aspectes problemàtics. Però de fet - i donant totalment la volta a aquest argument-, les polèmiques sobre la ubicació de les mesquites ens indiquen clarament que és la societat catalana la que reaciona problemàticament davant aquestes noves realitats en el seu espai públic. Tal com s'acostuma a afirmar, ens trobem davant un problema d'integració, però en aquest cas per incompliment del compromís d'una part, la de la societat receptora, que no asumeix ni tant sols el dret d'aquests col.lectius a expressar en llibertat la seva opció religiosa. Possiblement tenim un problema, no tant amb l'*adaptació* de l'islam, sinó de la seva *acceptació* com a minoria religiosa. De moment, però, ens hauren de rendir a l'evidència destacada per un dels tècnics municipals entrevistats: [*"El conflicte ha permès situar en l'agenda municipal el tema de les comunitats musulmanes i els seus espais de culte"*].

9. BIBLIOGRAFÍA

ABÉLÈS, Marc (1989), *Jours tranquilles en 89 : ethnologie politique d'un département français*. Paris : Odile Jacob

ABÉLÈS, Marc (1992), "Anthropologie politique de la modernité", *L'Homme*, vol. XXXII (1).

ALFAMA, E.-CASADEMUNT, A.-COLL PLANAS, G.-CRUZ, H.-MARTÍ, M. (2007), *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials*. Barcelona: Icària

ALLIEVI, Stefano (2009), *Conflicts over Mosques in Europe. Policy issues and trends*. Londres: Network of European Foundations-Alliance Publishing Trust.

ASTOR, Avraham (2008), "Explaining mosque conflict in Spain: a multi-layered approach". Paper presented at 1st ISA Forum of Sociology (International Sociological Association). Barcelona, september 5-8.

BADER, Veit M. (2007), "Introduction: Governance of Islam in Europe. The perils of modeling", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 33(6): 871-886.

BENASAYAG, Miguel-DEL REY, Angélique (2007), *Éloge du conflit*. Paris: La Découverte.

BOBBIO, Luigi (1999), "Un processo equo per una localizzazione equa", a Luigi Bobbio-Alberico Zeppetella (dirs.), *Perché proprio qui? Grandi opere e opposizioni locali*. Milà: Franco Angeli, pp. 185-237.

BOBBIO, Luigi (2003), "Approches dialogiques de la localisation d'équipements indésirables", a Vincent Hoffmann-Martinot - Claude Sorbets (dirs.), *Démocraties locales en changement*. Paris: Éditions Pedone, pp. 191-224.

BOUBEKER, Ahmed (2006), "La reconnaissance politique de l'islam en France: entre gestion locale et communauté d'expérience", a Anne Wyvekens (coord.), "La gestion locale de l'islam". *Les Cahiers de la Sécurité*, nº 62: 9-32.

BOURDIN, Alain (2006), "La proximité comme encodage politique de la vie quotidienne", a A. Bourdin-M.-P. Lefeuvre-A. Germain (eds.), *La proximité. Construction politique et expérience sociale*. Paris: L'Harmattan. pp. 9-18.

BURCHIANTI, Flora-ITÇAINA, Xabier (2006), "Les pouvoir locaux et religions: le cas de l'Espagne", *Conferència sobre "Pouvoirs locaux et religions: quelles stratégies pour consolider le dialogue interreligieux?"* (Montchanin, França, 23-24 de novembre de 2006). Consell d'Europa-Comissió de Cultura i Educació (CG/CONF/MONTCHANIN (2006)3).

BURMINGHAM, Kate (2000) "Using the Language of NIMBY: A topic for research not an activity for researchers". *LocalEnvironment,* vol. 5(1): 55-67

CACHON, Lorenzo (2008), "Integración, conflictos e inmigración en Europa: nuevos desafíos desde la ciudadanía. Una introducción", a Lorenzo Cachón (dir.), *Conflictos e inmigración: experiencias en Europa*. Madrid: Ayuntamiento de Madrid-Observatorio de Seguridad, pp. 7-30.

CENTELLES, Josep (2006), *El buen gobierno de la ciudad. Estrategias urbanas y política relacional*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública.

CESARI, Jocelyne (2005a), "Mosque Conflicts in European Cities: Introduction", *Journal of Ethnic and Migration Studie,* vol. 31(6): 1015-1024.

CESARI, Jocelyne (2005b), "Mosques in French Cities: Towards the End of a Conflict?", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31(6): 1025-1043.

EADE, John (1996), "Nationalism, community and the Islamization of space in London", a Barbara D. Metcalf (ed.), *Making Muslim Space in North America and Europe*. Berkeley: University of California Press, pp. 217-233.

FAURE, Alain (2005), "La 'construction du sens' plus que jamais en débats", a Alain Faure-Anne Cécile Douillet (dirs.), *L'action publique et la question territoriale*. Grenoble: Presses Universitaires de Grénoble, pp. 9-24.

FERNÁNDEZ, Eva (2008), "Movimiento vecinal, protesta, acción comunitaria o acción política desde la ciudadanía", a Pilar Heras (coord.), *La acción política desde la comunidad*. Barcelona: Graó, pp. 39-74.

FERRAN, Antoni-CASAS, Carme (eds.) (2008), *La cultura del no. El conflicte ambiental i territorial a Catalunya*. Vic: E umo Editorial.

FIMAM (Foro de Investigadores sobre Mundo Árabe y Musulmán)(2002), "¿Sospechosos habituales? La estigmatización de la figura de los musulmanes en España", a SOS Racismo, *Informe Anual 2002 sobre el recismo en el Estado español*. Barcelona: Icaria Editorial, pp. 244-252.

FRÉGOSI, Franck (2001), "'Droit de cité' de l'islam et politiques municipales: analyse comparée entre Strasbourg et Mulhouse", a Franck Frégosi-Jean Paul Willaime (dirs.), *Le religieux dans la commune. Les régulations locales du pluralisme religieux en France.* Ginebra: Labor et Fides, pp. 92-137.
FRÉGOSI, Franck (2006), *Les conditions d'exercice du culte musulman en France. Analyse comparée à partir d'implantations locales de lieux de culte et de carrés musulmans.* Paris: Fasild-La Documentation Française.
FRÉGOSI, Franck-WILLAIME, Jean-Paul (dirs.)(2001), *Le religieux dans la commune. Les régulations locales du pluralisme religieux en France.* Ginebra: Labor et Fides.
FRIEDBERG, Erhard (1993), *Le Pouvoir et la règle: dynamiques de l'action organisée.* Paris : Éditions du Seuil
GALE, Richard (2004), "The multicultural city and the politics of religious architecture: urban planning, mosques and meaning-making in Birmingham", *Built Environment*, vol. 30(1): 30-44.
GALE, Richard (2005), "Representing the city: mosques and the planning process in Birmingham", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31 (6): 1161-1179.
GAUDIN, Jean-Pierre (2004), *L'action publique. Sociologie et politique.* Paris: Presses de Sciences Po-Dalloz.
GAXIE, Daniel et al. (1999) "Les politiques municipales d'intégration des populations d'origine étrangère", *Migrations-Études*, nº 86.
GERMAIN, A.-ALAIN, M. (2005) "La gestion de la diversité à l'épreuve de la métropole ou les vertus de l'adhocratisme montréalais", a B. Jouve-A.G. Gagnon (dirs.), *Les métropoles et la question de la diversité culturelle: nouveaux enjeux, nouveaux défis*, Grénoble: Presses Universitaires de Grénoble, pp. 247-264.
GIFREU, Josep (2006)(Coord.) "Televisió i immigració". *Quaderns del Consell de l'Audiovisual de Catalunya*, nº 23-24: 1-171
GOFFMAN, Erving (1981), *La presentación de la persona en la vida cotidiana.* Buenos Aires: Amorrortu (ed. original: 1959)
GOFFMAN, Erving (2006), *Frame Analysis. Los marcos de la experiencia.* Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas-Siglo XXI (ed. original: 1975).
GRIERA, Maria del Mar (2009), *De la religió a les religions: polítiques públiques i minories religioses a Catalunya.* Tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona (Dir. Joan Estruch)
GUARDIOLA, Ingrid (2006) "Invitacions a la reconciliació: la immigració a través de programes divulgatius de proximitat". *Quaderns del Consell de l'Audiovisual de Catalunya*, nº 23-24: 141-149.
GUERRERO, Alicia (2009), "Definiendo la mezquita euro-islámica", en *La Vanguardia-Cultura-s*, 12 d'agost de 2009.
GUSFIELD, Joseph S. (1981), *The culture of public problems. Drinking-driving and the symbolic order.* Chicago: Chicago University Press.
HARVEY, David (2007), "Ciudad y justicia: movimientos sociales en la ciudad", a *Espacios del capital. Hacia una geografía crítica.* Madrid: Akal, pp. 204-224.
HERAS, Pilar (coord.) (2008), *La acción política desde la comunidad.* Barcelona: Graó
IBARRA, Pedro-GRAU, Elena (coords.)(2008), *La red en la ciudad. Anuario de movimientos sociales 2008*. Barcelona: Betiko Fundazioa-Icària.
INNERARITY, Daniel (2006), *El Nuevo espacio público.* Madrid : Espasa Calpe
JOBERT, Bruno-MULLER, Pierre (1987), *L'État en action: politiques publiques et corporatismes.* Paris: Presses Universitaires de France.
KLANDERMANS, Bert (1994) "La construcció social de la protesta y los campos pluriorganizativos", a Enrique Laraña-Joseph Gusfield (eds.), *Los Nuevos movimientos sociales: de la ideología a la identidad*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 183-291.
KOOPMANS, Ruud-STATHAM, Paul (1999), "Political claims analysis: integrating protest eventand political discourse approaches", *Mobilization*, vol. 4(1): 203-221.
LAKOFF, George (2007), *No pienses en un elefante: lenguaje y debate político.* Madrid: Complutense.
LEFEBVRE, Rémi (2006), "Le fétichisme de la proximité", a A. Bourdin-M.-P. Lefeuvre-A. Germain (eds.), *La proximité. Construction politique et expérience sociale.* Paris: L'Harmattan. pp. 51-68.
LEGGEWIE, Claus (2002), *The emergence of an Euro-Islam? Mosques and Muslims in the Federal Republic of Germany.* Bad Homburg: Herbert-Quandt-Stiftung (Thoughts on the Future, nº 6).
MANÇO, Ural-KANMAZ, Meryem (2002), "De la pathologie au traitement: la gestion municipale de l'islam et des musulmans de Belgique", *Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le Monde Turco-Iranien (CEMOTI)*, nº 33: 57-90.

MANÇO, Ural-KANMAZ, Meryem (2005), "From conflict to co-operation between Muslims and local authorities in a Brussels borough: Schaerbeek", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31(6): 1105-1124.
MASSIGNON, Bérengère (2007), *Des dieux et des fonctionnaires. Religions et laïcités face au défi de la construction européenne*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
MAUSSEN, Marcel (2004) "Policy Discourses on Mosques in the Netherlands 1980-2002: Contested Constructions", *Ethical Theory and Moral Practice*, vol. 7(2): 147-162.
MAUSSEN, Marcel (2007), "The governance of Islam in Western Europe. A state of the art report", *IMISCOE Working Paper* nº 16 (juny 2007)
MAUSSEN, Marcel (2009), *Constructing mosques. The governance of Islam in France and the Netherlands*. Tesi doctoral presentada a la Universitat d'Amsterdam (febrer 2009).
McADAM, Doug-TARROW, Sidney-TILLY, Charles (2001), *Dynamics of contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
McLOUGHLIN, Sean (2005), "Mosques and the public space: conflict and cooperation in Bradford", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31 (6): 1045-1066.
MELUCCI, Alberto (1999), *Acción colectiva, vida cotidiana y democracia*. México: El Colegio de México.
MOLINER, Albert (2004), "El diálogo interreligioso en Cataluña", a Marcial Martínez López (coord.), *El diálogo interreligioso como compromiso*. València: Cátedra Tres Religiones, pp. 205-240.
MORERAS, Jordi (1999), *Musulmanes en Barcelona. Espacios y dinámicas comunitarias*. Barcelona: Cidob Edicions
MORERAS, Jordi (2002), *Espais vinculats amb el culte musulmà a la província de Barcelona. Aportacions a la gestió de la diversitat*. Barcelona: Fundació CIDOB (Estudi no publicat, finançat per la Diputació de Barcelona).
MORERAS, Jordi (2007), *Els imams de Catalunya*. Barcelona: Empúries
MORERAS, Jordi (2008a), *Musulmans a Catalunya. Radiografia d'un islam implantat*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània.
MORERAS, Jordi (2008b), "¿Conflictos por el reconocimiento? Las polémicas en torno a los oratorios musulmanes en Cataluña", a Ana I. Planet-Jordi Moreras, *Islam e inmigración*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales (Foro de Inmigración y Ciudadanía, nº 17), pp. 53-79.
MORERAS, Jordi (2009a), *Actors i representacions. L'associacionisme d'origen marroquí a Catalunya*. Barcelona: Secretaria per a la Immigració (Col.lecció Ciutadania i Immigració, nº 3).
MORERAS, Jordi (2009b), *Garantes de la tradición. Viejos y nuevos rolesen el ejercicio de la autoridad religiosa islámica en contexto migratorio. El caso de Cataluña*. Tesi doctoral presentada a la Universitat Rovira i Virgili (Tarragona).
NASSER, Noha (2004), "From multicultural urbanities to the postmodern cosmopolis: a praxis for urban democracy", *Built Environment*, vol. 30(1): 5-16.
NAYLOR, Simon.-RYAN, James R. (2002), "The Mosque in the Suburbs: negotiating religion and ethnicity in South London", *Social and Cultural Geography* (2002), vol. 3 (1): 39-60.
NEL.LO, Oriol (2003), *Aquí no! Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Editorial Empúries.
PRADO, Abdenur (2008), *El retorn de l'islam a Catalunya*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
SAINT-BLANCAT, Chantal-SCHMIDT DI FRIEDBERG, Ottavia (2005), "Why are mosques a problem? Local politics and fear of islam in Northern Italy", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31 (6): 1083-1104.
SCHIFFAUER, Werner (2006), "Enemies within the gates: the debate about the citizenship of Muslims in Germany", a T. Modood-A. Triandafyllidou-R. Zapata (eds.). *Multiculturalism, Muslims and Citizenship. A European approach*. Londres: Routledge, pp. 94-116.
SUBIRATS, Joan-GOMÀ, Ricard (coords.) (1998), *Políticas públicas en España: contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*. Barcelona : Ariel
TARROW, Sidney (2004), *El poder en movimiento. Los movimientos, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.
TILLY, Charles (1998), "Conflicto político y cambio social", a Pedro Ibarra-Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, pp. 25-42.
TORRADEFLOT, Francesc (2008), "Mediació interreligiosa per a la cohesió social", a VV.AA., *Seguretat, convivència i diversitat cultural*. Barcelona: Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació (Generalitat de Catalunya)-Centre Unesco de Catalunya, pp. 99-106.

TRAUGOTT, Mark (comp.)(2002), *Protesta social: repertorios y ciclos de la acción colectiva*. Barcelona: Hacer.
VELASCO, Honorio M. et al. (2006), *La sonrisa de la institución. Confianza y riesgo en sistemas expertos*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces.
WELZBACHER, Christian (2009), *Euro-Islam architecture*. Amsterdam: Sun Publishers.
WIEVIORKA, Michel (2003), "Mouvements et anti-mouvements sociaux de demain", a Pierre Cours-Salies-Michel Vakaloulis (dirs.), *Les mobilisations collectives. Une controverse sociologique*. Paris: Presses Universitaires de France, pp. 43-54.
WOLSINK, Maarten (2006), "Invalid theory impedes our understanding: a critique on the persistence of the language of NIMBY", *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 31(1): 85-91.
WYVEKENS, Anne (dir.) (2006), "La gestion locale de l'islam", *Les Cahiers de la Sécurité*, nº 62.
ZAPATA, R.-DE WITTE, N. (2007), "Spanish report on migration and multiculturalism discourses". Report prepared for the project "A European Approach to Multicultural Citizenship. Legal Political and Educational Challenges" EMILIE (April 2007).